

**KONFLIK PSIKOLOGIS PARAGATAMA WANITA WONTEN
SALEBETING CERBUNG ARA-ARA CENGKAR TANPA PINGGIR
ANGGITANIPUN ADINDA AS ING KALAWARTI DJAKA LODANG
EDISI 31 JULI – 20 NOPEMBER 2010**

SKRIPSI

Kaaturaken Dhateng *Fakultas Bahasa Dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta*

Kinarya Njangkepi Saperangan Sarat Nggayuh

Gelar Sarjana Pendidikan Basa Jawa

Dening:

Murniatun Hidayah

NIM. 09205244011

JURUSAN PENDIDIKAN BAHASA DAERAH

FAKULTAS BAHASA DAN SENI

UNIVERSITAS NEGERI YOGYAKARTA

2013

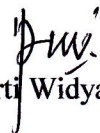
PASARUJUKAN

Skripsi kanthi irah-irahan *Konflik Psikologis Paragatama Wanita wonten Salebeting Cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir Anggitanipun Adinda AS ing Kalawarti Djaka Lodang Edisi 31 Juli – 20 Nopember 2010* menika sampun pikantuk palilah dening *pembimbing* kangge dipunujekaken salebeting *pendadaran*.

Yogyakarta, 6 September 2013

Pembimbing I,

Sri Harti Widayastuti, M.Hum
NIP 19621008 198803 2 002

Yogyakarta, 7 September 2013

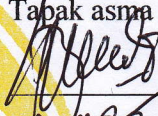

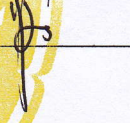
Pembimbing II,

Afendy Widayat, M.Phil
NIP 19620416 199203 1 002

PANGESAHAN

Skripsi kanthi irah-irahan *Konflik Psikologis Paragatama Wanita wonten Salebeting Cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir Anggitanipun Adinda AS ing Kalawarti Djaka Lodang Edisi 31 Juli – 20 Nopember 2010* menika sampun dipunandharaken ing pandadaran wonten sangajengipun *Dewan Penguji*, surya kaping 29 Oktober 2013 saha dipuntetepaken lulus.

DEWAN PENGUJI

Asma	Jabatan	Tabak asma	Tanggal
Drs. Hardiyanto, M.Hum.	Ketua Penguji		21-11-2013
Drs. Afendy Widayat, M.Phil.	Sekretaris Penguji		21-11-2013
Dr. Suwardi, M.Hum.	Penguji I		18-11-2013
Dra. Sri Harti Widyastuti, M.Hum.	Penguji II		20-11-2013

Yogyakarta, 21 November 2013

Fakultas Bahasa dan Seni
Universitas Negeri Yogyakarta
Dekan,

Prof. Dr. Zamzani, M. Pd.

NIP 19550505 198011 1 001

WEDHARAN

Ingkang tandha tangan wonten ing ngandhap menika, kula:

Nama : **Murniatun Hidayah**

NIM : 09205244011

Program Studi : Pendidikan Bahasa Jawa

Fakultas : Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta

ngandharaken bilih *karya ilmiah* menika damelan kula piyambak. Samangertos kula, *karya ilmiah* menika wosipun boten dipunserat dening tiyang sanes, kejawi bab-bab tartamtu ingkang kula pendhet minangka *acuan* kanthi adhedhasar tata cara saha etika nyerat *karya ilmiah* ingkang umum.

Seratan ing wedharan menika kaserat kanthi saestu, Menawi kasunyatanipun kabukten bilih wedharan menika boten leres, bab menika dados tanggel jawab kula pribadi.

Yogyakarta, September 2013

Panyerat,

Murniatun Hidayah

PISUNGSUN

Kanthi raos syukur dhumateng Allah SWT *karya ilmiah* menika kula
pisungsungaken dhateng : tiyang sepuh kula, Bapak Muhammad Musonif saha
Ibu Sadiyah ingkang sampun paring panyengkuyung saha donga pangestu.

PRAWACANA

Alhamdulillah wa Syukurillah tansah konjuk dhumateng Allah SWT ingkang sampun paring lumubering rahmat, barokah, saha hidayah dhateng panyerat satemah saged ngrampungaken jejibahan nyerat skripsi kanthi irah-irahan “*Konflik Psikologis Paragatama Wanita wonten Salebeting Cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir Anggitanipun Adinda AS ing Kalawarti Djaka Lodang Edisi 31 Juli – 20 Nopember 2010*” menika kanthi nir ing sambekala. Skripsi menika kaserat kangge njangkepi salah satunggaling sarat pikantuk *gelar* Sarjana Pendidikan.

Skripsi menika saged pungkasan anggenipun nyerat amargi awit sampun dipunsengkuyung saking mapinten-pinten *pihak*. Awit saking menika, panyerat ngaturaken agunging panuwun kanthi tulus dhateng.

1. Bapak Prof. Dr. Zamzani, minangka Dekan Fakultas Bahasa dan Seni ingkang sampun paring kalodhangan anggen kula nyerat skripsi menika.
2. Bapak Dr. Suwardi, M. Hum. minangka Ketua Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun maringi bimbingan saha pandom salebeting kula sinau wonten ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah.
3. Ibu Sri Harti Widyastuti, M. Hum. kaliyan Bapak Afendy Widayat, M. Phil. minangka *pembimbing* ingkang tansah kanthi sabar saha tlatos maringi bimbingan tumrap panyerat.
4. Bapak Ibu Dosen Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring kawruh mawarni-warni inggih ingkang murakabi tumrap panyerat.
5. *Dewan penguji* sadangunipun Ujian Tugas Akhir Skripsi ingkang sampun paring pitedah saengga anggen kula damel skripsi saha ujian saged katampi.
6. Bapak saha Ibu ingkang sampun paring panyengkuyung kaliyan donga tumrap panyerat.
7. Kanca-kanca Pendidikan Bahasa Jawa mliginipun kelas G 2009, sarta sadaya pihak ingkang boten saged kula sebutaken sadaya ingkang sampun paring

donga saha panjurung tumrap panyerat saengga skripsi menika saged kaimpun.

Temtu kemawon skripsi menika dereng saged kawastanan sae, jangkep, menapa malih sampurna. Pramila saking menika sadaya pangandikan menapa dene panyaruwe ingkang tumuju murih langkung sae, jangkep, saha sampurnaning skripsi menika, tansah katampi kanthi bingahing manah saha atur agunging panuwun. Wasana kanthi raos andhap asor panyerat gadhah pangajap mugi-mugi skripsi menika saged murakabi tumrap pamaos saha panyerat.

Yogyakarta, September 2013

Panyerat,

Murniatun Hidayah

WOSING ISI

	Kaca
IRAH-IRAHAN	i
PASARUJUKAN	ii
PANGESAHAN	iii
WEDHARAN	iv
SESANTI	v
PISUNGSUNG	vi
PRAWACANA	vii
WOSING ISI	ix
DHAFTAR <i>TABEL</i>	xi
DHAFTAR <i>LAMPIRAN</i>	xii
SARINING PANALITEN	xiii
 BAB I PURWAKA	 1
A. Dhasaring Panaliten.....	2
B. Underaning Perkawis.....	3
C. Watesaning Perkawis.....	3
D. Wosing Perkawis.....	4
E. Ancasing Panaliten	5
F. Paedahing Panaliten	5
 BAB II GEGARAN TEORI	
A. Psikologi Sastra	7
1. Psikologi Panganggit.....	12
2. Psikologi Pamaos	13
3. Psikologi Paraga-paraga wonten ing Karya Sastra	13
B. Hakikat Paraga wonten ing Karya Sastra	15
1. <i>Fisik</i>	17
2. <i>Sosial</i>	17
3. <i>Psikologis</i>	18

C. Hakikat Konflik wonten ing Karya Sastra	21
1. <i>Konflik Fisik</i>	21
2. <i>Konflik Sosial</i>	22
3. <i>Konflik Psikologis</i>	23
D. Panaliten ingkang Jumbuh	26
BAB III CARA PANALITEN	
A. <i>Pendekatan</i> Panaliten	30
B. Sumbering Data lan Fokus Panaliten	30
C. Cara Ngempalaken Data	30
D. Pirantining Panaliten	31
E. Cara Nganalisis Data	37
F. Cara Ngesahaken Data	38
BAB IV ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN	
A. AsilingPanaliten	40
B. Pirembagan	67
BAB V PANUTUP	
A. Dudutan	170
B. Implikasi	174
C. Pamrayogi.....	175
KAPUSTAKAN	176
LAMPIRAN	178

DHAFTAR TABEL

Kaca

Tabel 1 : Data Wujud Konflik Psikologis ingkang Dipunalami dening Paraga Yuyun wonten ing <i>Cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir</i>	44
Tabel 2 : Data Panyebab <i>Konflik Psikologis</i> ingkang Dipunalami dening Paragatama Yuyun wonten ing <i>Cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir</i> Anggitanipun Adinda AS	46
Tabel 3 : Data Usaha pargatama Yuyun kangge Ngrampungaken <i>Konflik</i> <i>Psikologis</i> wonten ing <i>Cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir</i> Anggitanipun Adinda AS	51
Tabel 4 : Data Perkembangan <i>Kapribaden</i> Paragatama Yuyun wonten ing <i>Cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir</i> Anggitanipun Adinda AS....	57

DHAFTAR LAMPIRAN

Kaca

<i>Lampiran 1: Tabel Analisis Wujud Konflik Psikologis ingkang Dipunalami dening Paraga Yuyun wonten ing Cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir</i>	178
<i>Lampiran 2 : Tabel Analisis Panyebab Konflik Psikologis ingkang Dipunalami dening Paragatama Yuyun wonten ing Cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir Anggitanipun Adinda AS</i>	200
<i>Lampiran 3 : Tabel Analisis Usaha pargatama Yuyun kangge Ngrampungaken Konflik Psikologis wonten ing Cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir Anggitanipun Adinda AS</i>	233
<i>Lampiran 4 : Tabel Analisis Perkembangan Kapribaden Paragatama Yuyun wonten ing Cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir Anggitanipun Adinda AS</i>	252
<i>Lampiran 5 : Cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir</i>	162

**KONFLIK PSIKOLOGIS PARAGATAMA WANITA WONTEN
SALEBETING CERBUNG ARA-ARA CENGKAR TANPA PINGGIR
ANGGITANIPUN ADINDA AS ING KALAWARTI DJAKA LODANG
EDISI 31 JULI – 20 NOPEMBER 2010**

Dening Murniatun Hidayah

NIM. 09205244011

SARINING PANALITEN

Panaliten menika gadhah ancas kangge ngandharaken *konflik psikologis* paragatama wanita wonten salebeting cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir*. Panaliten menika ngandharaken wujud *konflik psikologis*, panyebab *konflik psikologis*, usaha kangge ngrampungaken *konflik psikologis*, lan perkembangan kapribaden paraga Yuyun wonten salebeting cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir*.

Panaliten menika kalebet panaliten *deskriptif*. Data wonten ing panaliten menika awujud wujud *konflik psikologis*, panyebab *konflik psikologis*, usaha kangge ngrampungaken *konflik psikologis*, lan perkembangan kapribaden. Sumber datanipun inggih menika cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS. Panaliten menika dipuntaliti kanthi pendekatan *psikologi sastra*. Cara ngempalaken data saking panaliten menika mawi cara maos saha nyerat. Data dipunanalisis mawi cara analisis *deskriptif* kanthi tindak *kategorisasi*. Cara kangge ngesahaken data wonten ing panaliten menika ngginakaken *validitas semantik, reliabilitas interrater* lan *intrarater*.

Asiling panaliten menika ngandharaken: (1) wujud *konflik psikologis*, inggih menika was sumelang, duka, bingung, sedhih, kaduwung, meri, cubriya, dhendham, ngapusi ingkang nuwuhaken kemareman; (2) panyebab *konflik psikologis* inggih menika ngraos nate dipunkhianati dening Heru, kepanggih kaliyan Heru, boten mangertosi tumrap luput ingkang sampun dipuntindakaken, dipunsembranani dening Hary, ngraos boten gadhah katentreman, ngraos dipunaseoraken, nampik pitulunganipun Heru, kemutan masa lalunipun, kanyatan ingkang boten jumbuh kaliyan pangajeng-ajeng, nate nglampahaken dosa kaliyan Heru; (3) usaha kangge ngrampungaken *konflik psikologis* inggih menika *represi, rasionalisasi, pengalihan, regresi, fantasi, apatis, sublimasi, proyeksi, reaksi formasi, agresi*, lan *stereotype*; (4) perkembangan kapribadenipun inggih menika *superego menuntun* Yuyun kangge ngrenungaken sedaya ingkang sampun dipunlampahaken sahingga piyambakipun manggihi *jati dirinipun* minangka wanita ingkang diwasa.

BAB I

PURWAKA

A. Dhasaring Panaliten

Psikologi sastra inggih menika cara *pandang penelaah* sastra ingkang *fokus* dhateng *segi-segi psikologis* ingkang wonten ing salebeting karya sastra. Kados dene ingkang dipunmangertosi bilih *psikologi* menika ngelmu ingkang nyinau babagan jiwa. Jiwa salah satunggaling tiyang saged dipunmangertosi adhedhasar solah bawa, karakter utawi sipat, lan kapribaden tiyang menika wonten ing padintenanipun. Mawi pangertosan *psikologi* wonten ing nginggil menika dipunajib saged mbikak *sisi psikologis* salah satunggaling karya sastra ingkang awujud cerbung, inggih menika cerbung ingkang dipunserat dening Adinda AS kanthi irah-irahan *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* ingkang badhe dipunbabar ing babagan *konflik psikologisipun* ingkang minangka *fokus* saking panaliten menika.

Konflik psikologis ing salebeting karya sastra inggih menika *refleksi* saking pagesangan ingkang nyata. Adinda AS nyobi *nampilaken* maneka *konflik psikologis* ingkang kadadosan antawisipun paraga. Paraga-paraga ingkang wonten ing salebetipun cerbung menika ingkang ndadosaken lelakon. Lelakon lan perkawis ingkang kababar ing salebeting cerbung menika nyebabaken *konflik-konflik* ingkang kadadosan antawisipun paraga.

Cerbung anggitanipun Adinda AS kanthi irah-irahan *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir*, cariyosipun cekap muyeg. *Konflik* antawisipun Yuyun

(paragatama wanita) minangka Guru SD, wanita ingkang mandhiri lan gadhah manah ingkang atos kados dene sela kaliyan Heru, priya saking *masa lalunipun* ingkang sajatosipun wali murid saking murid ingkang dipuntresnani. Priya ingkang sampun ngejur-jur manahipun lan ngrisak *masa depanipun* menika ujug-ujug njedul malih wonten ing sangajengipun. Ananging Yuyun boten gampil nampi priya menika, amargi Yuyun boten saged nglalekaken sakit manahipun. Perkawis menika ingkang kathah nuwuhaken *konflik-konflik* wonten ing batosipun Bu Guru Yuyun.

Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir, “ara-ara” tegesipun palemahan jembar ingkang boten tinanduran, “cengkar” tegesipun boten subur. Dados, *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* inggih menika palemahan jembar ingkang boten tinanduran lan boten subur ingkang tanpa tepinipun utawi tanpa pinggir. Abebasan menika ingkang dipunginakaken kangge irah-irahanipun cerbung menika. Amargi, nyariyosaken pagesanganipun Yuyun minangka wanita ingkang mandhiri lan gadhah manah ingkang atos. Pagesanganipun Yuyun ingkang kebak perkawis ingkang sangsaya semrawut, nglangut, lan sepi abebasan mlaku ing ara-ara cengkar sepi tanpa pinggir. Cerbung menika dipunpacak sambung-sinambung wonten ing kalawarti *Djaka Lodang* Yogyakarta, *edisi* 31 Juli – 20 Nopember 2010.

B. Underaning Perkawis

Saking dhasaring perkawis wonten ing nginggil, perkawis-perkawis ingkang saged dipununder inggih menika mekaten.

1. *Unsur intrinsik cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS.*
2. *Wujud konflik psikologis ingkang dipunlampahi dening paraga Yuyun wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS.*
3. *Panyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS.*
4. *Kupiya paraga Yuyun kangge ngrampungaken konflik psikologis ingkang dumados wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS.*
5. *Perkembangan kapribadenipun paraga Yuyun wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS.*
6. *Pitutur ingkang saged dipunpendhet saking cariyos wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS.*

C. Watesaning Perkawis

Saking perkawis-perkawis ingkang sampun dipunandharaken wonten ing underaning perkawis ing nginggil, panaliti matesi perkawis ingkang badhe dipunrembag inggih menika mekaten.

1. *Wujud konflik psikologis ingkang dipunlampahi dening paraga Yuyun wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS.*

2. Panyebab *konflik psikologis* ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS.
3. Kupa paraga Yuyun kangge ngrampungaken *konflik psikologis* ingkang wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS.
4. Perkembangan kapribadenipun paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS.

D. Wosing Perkawis

Adhedhasar saking underaning perkawis lan watesaning perkawis ing nginggil menika, wosing panalitenipun inggih menika mekaten.

1. Menapa kemawon *konflik psikologis* ingkang dipunlampahi dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS?
2. Menapa ingkang ndadosaken *konflik psikologis* ingkang dipunlampahi dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS?
3. Kupa menapa kemawon ingkang dipunlampahi dening paraga Yuyun kangge ngrampungaken *konflik psikologis* ingkang wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS?
4. Kados pundi pangrembakaning kapribadenipun paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS?

E. Ancasing Panaliten

Ancasing panaliten ing salebeting panaliten menika ing antawisipun mekaten.

1. Kangge ndeskripsiaken menapa kemawon wujud *konflik psikologis* ingkang dipunlampahi dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS.
2. Kangge mangertosi menapa ingkang dados panyebab *konflik psikologis* ingkang dipunlampahi dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS.
3. Kangge ndeskripsiaken kupiya menapa kemawon ingkang dipunlampahaken dening paraga Yuyun kangge ngrampungaken *konflik psikologis* wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS.
4. Kangge ndeskripsiaken kados pundi perkembangan kapribadenipun paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS.

F. Paedahing Panaliten

1. Teoritis

Paedah kanthi cara teoritis panaliten menika dipunajab saged paring sumbangan tumrap pangrembakaning ngelmu sastra Jawa, mliginipun kanthi *tinjauan psikoanalisis* ingkang dipunrembakakaken dening Sigmund Freud.

2. Praktis

Panaliten babagan *konflik psikologis* paragatama wanita wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS menika, dipunajab saged mbiyantu para pamaos ngengingi *faktor-faktor psikologis* ingkang saged paring pangaribawa tumrap pangrembakaning jiwa manungsa, lan ugi saged mbabar pitutur-pitutur pagesangan ingkang wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS ingkang saged ndadosaken langkung tresna dhateng karya sastra Jawa.

BAB II

GEGERAN TEORI

A. Psikologi Sastra

Miturut Bonner lumantar Siswanto (2004: 29), *Psychology* asalipun saking tembung *psyche* lan *logos*. *Psyche* tegesipun jiwa, lan *logos* tegesipun ngelmu ingkang nedahaken kawigatosanipun dhateng manungsa minangka objek *studi*, ingkang ngutamakaken tindak tanduk (*behavior* utawi *action*) lan jiwa (*psyche*). Kathah ragam pangertosan utawi definisi ingkang tumuju dhateng pangertosan psikologi minangka ngelmu jiwa ingkang nggatosaken *studinipun* dhateng manungsa, ingkang utamanipun dhateng tindak tandukipun manungsa (*human behavior or action*). Definisi psikologi inggih menika ngelmu utawi pirembaran ilmiah babagan tindak tandukipun manungsa, ngelmu utawi pirembaran babagan jiwaning manungsa, ngelmu tindak tanduk.

Lajeng, tembung sastra asring ugi dipunsebat *literature* (Inggris), *literature* (Jerman), *litterature* (Perancis), sedaya menika asalipun saking basa Latin *litteratura*. Tembung *litteratura* menika dipunripta minangka *terjemahan* saking tembung Yunani *grammatika*; *litteratura* lan *grammatika* menika adhedhasar tembung *littera* lan *gramma* ingkang tegesipun ‘huruf’ (seratan, *letter*). Miturut asalipun *litteratura* dipunginakaken kangge tatabasa lan *puisi*; tiyang *litteratus* inggih menika tiyang ingkang mangertos tatabasa lan *puisi*; wonten ing basa Perancis taksih dipunginakaken tembung *letter*.

Belanda *geletterd*; tiyang ingkang gadhah kapinteran khusus wonten ing babagan sastra, Inggris *man of letters*. *Literature* ingkang saklajengipun ateges wonten ing basa Barat modern, inggih menika sedaya ingkang kaserat, panganggenipun basa awujud seratan.

Lajeng miturut Teeuw (1984: 22-23), wonten ing basa Indonesia tembung sastra asalipun saking basa Sansekerta; akar tembung saking *sas-*, wonten ing tembung kriya andhahan tegesipun '*mengarahkan, mengajar, memberi petunjuk atau instruksi*'. Lajeng, *-tra* biasanipun tumuju dhateng piranti, sarana. Dados, sastra inggih menika piranti kangge mucal, buku petunjuk, buku instruksi utawi buku piwulang.

Sastra inggih menika salah satunggaling kekiyatan kreatif, salah satunggaling karya seni. Salah satunggaling watesaning sastra inggih menika sedaya ingkang kaserat utawi kacithak. Cara kangge paring definisi dhateng sastra inggih menika matesi dhateng "*mahakarya*" (*great books*), inggih menika buku-buku ingkang kaanggep mumpuni amargi wujud lan sastranipun. Titikan ingkang dipunginakaken inggih menika dipuntingali saking segi kaendahahipun, utawi nilai kaendahan ingkang dipunkombinasikaken kaliyan nilai ilmiah. Ing antawisipun puisi lirik, rama, lan cariyos fiksi, mahakarya dipunpilah adhedhasar nile kaendahanipun. Kejawi mekaten, ugi dipunnilai saking estetis tumrap lelewaning basa, *komposisi*, lan kekuwatan anggenipun ngandharaken (Wellek & Warren (dipunterjemahaken dening Melani Budianta), 1995: 12). Sastra inggih menika sedaya ingkang kaserat saking asiling kekiyatan kreatif. Titikanipun sastra dipuntingali saking segi

kaedahanipun, ing antawisipun kaendahan lelewaning basa, komposisi, lan kekuwatan anggenipun ngandharaken.

Dados psikologi sastra inggih menika pendekatan penelaah sastra ingkang fokus dhateng *segi-segi psikologis* ingkang wonten ing salebeting karya sastra. Miturut Jatman lumantar Endraswara (2004: 97), bilih

...karya sastra dan psikologi memang memiliki pertautan yang erat, secara tak langsung dan fungsional. Pertautan tak langsung, karena baik sastra maupun psikologi memiliki objek yang sama yaitu kehidupan manusia. Psikologi dan sastra memiliki hubungan fungsional karena sama-sama untuk mempelajari keadaan kejiwaan orang lain, bedanya dalam psikologi gejala tersebut riil, sedangkan dalam sastra bersifat imajinatif.

Karya sastra lan psikologi wonten gandheng rentetipun, kanthi cara boten langsung lan fungsional. Kanthi cara boten langsung, sastra lan psikologi gadhah objek ingkang sami, inggih menika pagesanganing manungsa. Psikologi lan sastra gandheng rentetipun kanthi cara fungsional inggih menika amargi sami-sami kangge nyinau kahanan jiwaning tiyang sanes, bedhanipun wonten ing psikologi gejala menika nyata, ananging wonten ing sastra asipat imajinatif.

Miturut Siswantoro lumantar Endraswara (2008: 180), kanthi cara kategori, sastra beda kaliyan psikologi amargi kados dene ingkang sampun kita mangertosi sastra gandheng rentetipun kaliyan donyaning fiksi, drama, puisi, esai ingkang dipunklasifikasiaken wonten salebeting seni (*art*), menawi psikologi menika marujuk tumrap studi ilmiah babagan lelakon manungsa lan proses mental. Ewadene kekalihipun beda, ananging gadhah titik temu

ingkang sami, inggih menika kekalihipun tindak saking manungsa lan pagesangan minangka sumber panaliten. Micara babagan manungsa, psikologi cetha wonten gandheng rentetipun amargi psikologi nyinau tindak tanduk. Tindak tanduk manungsa boten uwal saking aspek pagesangan ingkang nyengkuyung tindak tandukipun. Pamrayogi mekaten paring pangertosan ingkang jembar bilih panaliten sastra mbetahaken cara *pandang* psikologi sastra.

Wonten ing panaliten menika ngginakaken teori saking Sigmund Freud. Sigmund Freud inggih menika salah satunggaling dokter saraf saking Wina, Austria. Kejawi mekaten, piyambakipun ugi minangka tiyang ingkang manggihi *psikoanalisis* ingkang sampun nepangaken piyambakipun minangka tiyang ingkang gadhah pangaribawa wonten ing jamanipun. Tembung *psikoanalisis* piyambak wiwit wonten ing tahun 1896. Miturut Eagleton (2010) bilih,

Psikoanalisis memiliki pandangan bahwa ketidaksadaran memainkan peran yang penting dan menjadi manfaat praktis dalam mengobati pasien-pasien yang mengalami gangguan jiwa. Kemudian psikoanalisis menjadi teori ketika telah dilakukan serangkaian praktik pada pasien yang terkena hysteria.

Psikoanalisis dipunmanpangataken kangge ngobati tiyang ingkang gadhah sakit jiwa. Lajeng *psikoanalisis* dados teori nalika sampun dipunlampahaken praktik dhateng tiyang utawi pasien ingkang sakit *hysteria*.

Freud (1984: xiii) nyerat teges istilah *psikoanalisa* ingkang dipunseratipun kangge kamus ilmiah Jerman. Wonten ing kamus menika,

piyambakipun mbedakaken tigang teges, inggih menika mekaten. (1) Tembung “*psikoanalisa*” dipunginakaken kangge nedahaken salah satunggaling metode panaliten tumrap *proses-proses psikis* (kados dene impen). (2) istilah menika ugi nedahaken salah satunggaling cara kangge ngobati gangguan-gangguan psikis ingkang dipunalami dening tiyang ingkang sakit *neurotis*. (3) istilah ingkang sami dipunginakaken ugi wonten teges ingkang langkung jembar kangge nedahaken sedaya kawruh *psikologis* ingkang saged ngginakaken metode saha cara kasebat.

Saking maneka warni cabang *psikologi*, *psikoanalisis* ingkang langkung kathah gegandhenganipun kaliyan sastra amargi paring teori kawontenaning *dorongan bawah sadar* ingkang gadhah pangaribawa tumrap tindak tandukipun manungsa. *Pelopor psiko-analisis* inggih menika Sigmund Freud. *Prinsip-prinsip psiko-analisis* inggih menika

- a. *Lapisan kejiwaan yang paling dalam (rendah) adalah lapisan bawah sadar (libido) atau daya hidup, yang berbentuk dorongan seksual dan perasaan-perasaan lain yang mendorong manusia mencari kesenangan dan kegairahan*
- b. *Pengalaman-pengalaman sewaktu bayi dan sewaktu kanak-kanak, banyak mempengaruhi sikap hidup di masa dewasa. Yang paling terkenal dalam hal ini adalah ikatan kasih antara anak perempuan dengan ayahnya dan antara anak laki-laki dengan ibunya.*
- c. *Semua buah pikiran, betapapun kelihatannya tidak berarti, masih tetap penting bila dihubungkan dengan daerah bawah sadar.*
- d. *Konflik emosi, pada dasarnya konflik antara perasaan bawah sadar dengan keinginan-keinginan yang muncul dari luar.*
- e. *Emosi itu sendiri bersifat dwirasa. Tidak ada emosi dari satu jenis. Benci dan sayang saling bercampur. Seorang laki-laki*

mungkin membenci seorang wanita tetapi sekaligus juga tertarik kepadanya.

- f. *Sebagian konflik dapat diselesaikan atau disembunyikan dengan cara yang dapat diterima. Apabila dia mampu keluar dari konflik itu, disebut sublimasi, tetapi bila gagal ia akan menyerupai neurosis yaitu konflik emosi di dasar jiwa (Semi, 1985: 47).*

Saking 6 *prinsip psikoanalisis* wonten ing nginggil menika ingkang

relevan kaliyan panaliten menika inggih prinsip ingkang d, e, lan f.

Miturut Endraswara (2008), telaah psikologi sastra dipunperang dados tiga, inggih menika *psikologi* panganggit, *psikologi* pamaos, lan *psikologi* paraga-paraga wonten ing karya sastra.

1. Psikologi Panganggit

Miturut Endraswara (2008: 143), memori ingkang wonten ing panganggit, sakirang-kirangipun wonten sekawan *faktor psikologis*, inggih menika (1) pamikiran, (2) pangraos, (3) *intuisi*, lan (4) *sensasi*. Saking sekawan *faktor psikologi* kasebat, setunggal kaliyan sanesipun gegandhengan. Donyaning panganggit boten saged namung ngginakaken setunggal tipe kemawon. Karya sastra ingkang namung ngginakaken pamikiran kirang *menyentuh* menawi tanpa kawontenaning pangraos, lan mekaten saklajengipun.

Salah satunggaling panganggit ugi boten saged uwal saking *fantasi kejiwaan*. Miturut Endraswara (2008: 142), bilih karya sastra inggih menika “*rekaman ulang*”. *Rekaman ulang* menika minangka potret jiwa. Potret kejiwaan menika temtu boten namung saking dhiri panganggit piyambak, ananging ugi lingkunganipun.

2. Psikologi Pamaos

Miturut Holand lan Lesser lumantar Endraswara (2008: 156), kawigatosan pamaos dipunpangribawani dening sastra. Saksampunipun maos sastra, pamaos badhe tumut ing salebeting sastra. Amargi mekaten, jiwaniipun pamaos ugi kena pangaribawa jiwaning sastra. Tiyang ingkang nandhang rekasa, ananging marem lan seneng inggih menika *efek* utawi panyebab nalika maos sastra. Tiyang saged kuciwa psikisipun, ananging lega amargi maos sastra. Wonten proses kados mekaten, ateges wonten gelombang *estetis* ingkang sumebar saking sastra dhateng psikisipun pamaos.

3. Psikologi Paraga-paraga wonten ing Karya Sastra

Miturut Siswanto (lumantar Endraswara, 2008: 180), novel utawi cerkak minangka bageyan saking wujuding sastra inggih menika jagad realita ingkang wonten salebetipun kadadosan prastawa tindak tanduk ingkang dipunalami lan dipundamel dening manungsa (paraga). *Realita sosial, realita psikologis, realita religious* inggih menika tema-tema ingkang asring kita mirengaken nalika salah satunggaling tiyang ngrembag novel miangka realita pagesangan. Kanthi cara *spesifik, realita psikologi* kangge tuladha, inggih menika wontenipun fenomena kejiwaan tartamtu ingkang dipunalami paragatama nalika *ngrespon* tumrap diri piyambak lan lingkunganipun. Namung kemawon ingkang prelu dipunmangertosi, pangertosan psikologi paraga leresipun boten namung fokus tumrap paragatama kemawon. Paraga

sanes wonten ing ngandhapipun bok menawi langkung wigatos, prelu dipunrembag ugi.

Wonten cara ingkang saged dipunginakaken dening panganggit kangge nglukisaken wujud, sipat utawi pribadi para paraga, inggih menika mekaten:

- a. *Physical description* (nglukisaken wujud lahir saking paraga);
- b. *Portrayal of thought stream or of conscious thought* (nglukisaken pamikiranipun paraga utawi menapa ingkang wonten ing penggalhipun);
- c. *Reaction to events* (nglukisaken kados pundi reaksi paraga menika tumrap prastawa ingkang kadadosan);
- d. *Direct author analysis* (panganggit kanthi cara langsung nganalisis para paraga);
- e. *Discussion of environment* (panganggit nglukisaken kawontenan sakiwa tengenipun para paraga. Umpaminipun mawi nglukisaken kawontenan ing salebeting kamaripun paraga, pamaos saged pikantuk kesan menapa paraga menika tiyang ingkang kemproh, resikan, sregep, kesed, lan sakpanunggalipun);
- f. *Reaction of others about / to character* (panganggit nglukisaken kados pundi pamanggih paraga sanes wonten ing salah satunggaling cariyos tumrap paragatama menika);
- g. *Conversation of other about character* (para paraga sanes wonten ing salah satunggaling cariyos ngrembag kawontenan paragatama, mawi mekaten kamangka kanthi cara boten langsung pamaos pikantuk kesan babagan

sedaya ingkang nepangaken paragatama menika) (Lubis lumantar Tarigan, 1991: 133-34),

Miturut Endraswara (2008), bilih fenomena psikologis ingkang wonten ing karya sastra utawi fiksi badhe gadhah teges menawi pamaos saged paring interpretasi, ateges piyambakipun kedah gadhah pangertosan ngengingi teori babagan psikologis ingkang mumpuni. Mawi pangertosanipun, pamaos saged langkung premati anggenipun naliti psikologinipun paraga wonten ing karya sastra. Karya sastra saged ngrekam gejala kejiwaan ingkang katingal saking tindak-tandukipun paraga. Paraga ingkang dados titikaning panaliten psikologi sastra, ateges prelu dipunidentifikasi. Amargi, saged ugi tokoh menika minangka cermining dhiri sastrawan. Wonten ing analisis, umumipun ingkang dados ancasing panaliten inggih menika paragatama. Kangge mangertosi tokoh wonten ing karya sastra, temtu kemawon dipunprelokaken teori psikologi.

Wonten ing panaliten menika badhe dipunrembag babagan psikologi paraga, mliginipun paragatama wonten ing karya sastra ngginakaken teori psikoanalisis Sigmund Freud.

B. Hakikat Paraga Wonten ing Karya Sastra

Salah satunggaling fiksi boten saged uwal saking tetembungan kados dene paraga lan *penokohan*, *watak* lan *perwatakan*, utawi *karakter* lan *karakterisasi*. Tembung paraga tumuju dhateng tiyangipun utawi lelakon cariyos. *Watak*, *perwatakan* lan *karakter* tumuju dhateng sipat lan sikep para

paraga kados dene ingkang dipuntafsiraken dening pamaos, langkung tumuju dhateng kualitas pribadi salah satunggaling paraga. *Penokohan* lan *karakterisasi* tumuju dhateng papanipun para paraga tartamtu kaliyan sipat-sipatipun wonten salebeting cariyos (Nurgiyantoro, 2009: 164-165). Unsur-unsur kados dene paraga lan *penokohan*, *watak* lan *perwatakan*, utawi *karakter* lan *karakterisasi* menika ingkang saged nggesangaken cariyos wonten ing salah satunggaling fiksi.

Novel utawi fiksi kaperang dados unsur-unsur pembentuk, inggih menika unsur intrinsik lan unsur ekstrinsik. Unsur intrinsik inggih menika unsur struktural ingkang mangun wonten salebeting karya sastra. Unsur-unsur menika antawisipun tema, paraga, alur, latar irah-irahan, sudut pandang, gaya lan swasana. Unsur ekstrinsik inggih menika unsur-unsur saking jawi karya sastra menika. Unsur-unsur ekstrinsik antawisipun ekonomi, politik, filsifat, lan psikologis (Nurgiyantoro, 2000: 23-24). Psikologi inggih menika unsur ekstrinsik karya sastra, ananging paedah psikologis wonten ing karya sastra wigatos sanget. Paedah psikologis wonten ing karya sastra inggih menika dipunginakaken kangge nggesangaken karakter para paraga ingkang boten sadar dipunripta dening panganggit. Adhedhasar saking penokohan menika piyambak paraga saged dipuntampi menawi saged dipuntanggelljawabaken saking segi fisiologis utawi fisik, sosiologis utawi sosial, lan psikologis ingkang nyengkuyung para paraga wonten cariyos menika saged gesang.

1. Fisik

Kanthi cara fisiologis, rincian penampilan paring pangertosan dhateng pamaos ngengingi yuswa, kahanan fisik utawi kasehatan lan tingkat kasejahteraan para paraga. Dimensi fisiologis ing antawisipun ciri-ciri badan, pasuryan, busana lan sedaya piranti ingkang dipunagem dening para paraga, kados dene sepatu, topi, jam asta, tas, lsp (kapethik saking: <http://eprints.uny.ac.id/8408/3/BAB%202-07205244076.pdf> kanthi ewah-ewahan sawetawis).

Para pamaos salah satunggaling fiksi tamtu badhe tepang, mangertosi wujud, utawi sipatipun paraga wonten ing cariyosipun, amargi mekaten panganggit kedah saged nglukisaken wujud, pribadi utawi sipat para paraga, panganggit kedah saged damel gambaran paraga kanthi sae.

2. Sosial

Manungsa ingkang minangka makhluk sosial kanthi cara langsung lan boten langsung mbetahaken manungsa utawi tiyang sanes. Tanpa tiyang sanes, piyambakipun awrat anggenipun nyekapi kabetahanipun. Pagesangan sosial inggih menika sakempalan para tiyang utawi kelompok ingkang interaksi kangge nglampahaken pakaryan lan tulung tinulung utawi nyengkuyung kangge nyekapi pagesanganipun.

Sastrawan ugi minangka anggota masyarakat bangsanipun, sahingga anggenipun ngripta karya sastra boten saged uwal saking underaning sosial kabudayan, agama lan masyarakatipun. Lumantar karya sastra dipunajab

manungsa saged mangertosi perkawis-perkawis pagesangan wonten ing masyarakat, perkawis sosial, gegandhenganing manungsa kaliyan sesaminipun. Lumantar kritik sosial, panganggit saged paring kritisi babagan perkawis-perkawis sosial. Pramayogi menika dipunaturaken kanthi cara langsung lan boten langsung dening panganggit wonten ing karya sastraipun ingkang dipunlakonaken dening paraga-paraga wonten ing karya sastra menika (kapethik saking: <http://eprints.uny.ac.id/9912/2/BAB%201%20-%2005203244024.pdf> kanthi ewah-ewahan sawetawis).

3. *Psikologis*

Prastawa wonten salebeting karya fiksi kados dene prastawa wonten ing pagesangan, saben-saben dipunemban dening paraga utawi para paraga tartamtu. Ingkang nglamapahaken prastawa wonten salebeting cariyos fiksi, sahingga prastawa menika saged ndamel salah satunggaling cariyos ingkang dipunsebat paraga. Lajeng cara panganggit anggenipun nedahaken paraga menika dipunsebat *penokohan*.

Wonten cara ingkang saged dipunginakaken dening panganggit kangge nglukisaken rupa, sipat utawi pribadi para paraga, kados dene ingkang dipunandharaken dening Lubis (Lumantar Tarigan, 1991: 133-34), inggih menika:

- a. *Physical description* (nglukisaken wujud lahir saking paraga);
- b. *Portrayal of thought stream or of conscious thought* (nglukisaken pamikiranipun paraga utawi menapa ingkang wonten ing penggalhipun);

- c. *Reaction to events* (nglukisaken kados pundi reaksi paraga menika tumrap prastawa ingkang kadadosan);
- d. *Direct author analysis* (panganggit kanthi cara langsung nganalisis para paraga);
- e. *Discussion of environment* (panganggit nglukisaken kawontenan sakiwa tengenipun para paraga. Umapamanipun mawi nglukisaken kawontenan ing salebeting kamaripun paraga, pamaos saged pikantuk kesan menapa paraga menika tiyang ingkang kemproh, resikan, sregep, kesed, lan sakpanunggalipun);
- f. *Reaction of others about / to character* (panganggit nglukisaken kados pundi pamanggih paraga sanes wonten ing salah satunggaling cariyos tumrap paragatama menika);
- g. *Conversation of other about character* (para paraga sanes wonten ing salah satunggaling cariyos ngrembag kawontenan paragatama, mawi mekaten kamangka kanthi cara boten langsung pamaos pikantuk kesan babagan sedaya ingkang nepangaken paragatama menika).

Boulton (lumantar Aminuddin, 1991: 79), ngandharaken bilih cara panganggit nggambaraken utawi njedulaken paraganipun menika saged mawi maneka warni cara. Panganggit saged ngandharaken paraga minangka lelakon ingkang namung gesang wonten salebeting impen, paraga ingkang gadhah greget juwang anggenipun ngranggeh pagesanganipun, paraga ingkang gadhah cara ingkang trep kaliyan pagesanganipun manungsa ingkang sunyata,

lan paraga ingkang egois. Wonten salebeting cariyos fiksi, paraga menika saged arupi manungsa utawi paraga makhluk sanes, umpamanipun kancil, kucing, sepatu, lan sanes-sanesipun.

Miturut Aminudin (1991: 79-80), para paraga ingkang wonten ing salah satunggaling cariyos gadah lelakon ingkang beda-beda. Salah satunggaling paraga ingkang gadhah lakon ingkang wigatos ing salebeting cariyos dipunsebat paraga inti utawi paragatama. Lajeng paraga ingkang gadhah lelakon boten wigatos amargi njedul namung kangge geganep, kangge nglayani, lan nyengkuyung lelakon paragatama, menika dipunsebat paraga tambahan utawi paraga pambiyantu. Dados, antawising paraga inti utawi paragatama kaliyan paraga pambiyantu sami gegandhengan lan minangka unsur kangge nggesangaken salah satunggaling cariyos.

Paraga inggih menika figur ingkang dipunkenani lan ngenani tumindak psikologis. Miturut Siswanto (lumantar Endraswara, 2008: 180), novel utawi cerkak minangka bageyan saking wujud sastra inggih menika jagad realita ingkang wonten salebetipun kadadosan prastawa tindak tanduk ingkang dipunlampahi lan dipundamel dening manungsa (paraga). *Realita sosial, realita psikologis, realita religious* inggih menika tema-tema ingkang asring kita mirengaken nalika salah satunggaling tiyang ngrembag novel minangka realita pagesangan. Kanthi cara *spesifik, realita psikologi* kangge tuladha, inggih menika wontenipun *fenomena* kejiwaan tartamtu ingkang dipunalami paragatama nalika ngrespon tumrap diri piyambak lan

lingkunganipun. Namung kemawon ingkang prelu dipunmangertosi, pangertosan psikologi paraga leresipun boten namung fokus tumrap paragatama kemawon. Paraga sanes wonten ing ngandhapun bok menawi langkung wigatos, prelu dipunrembag ugi.

C. Hakikat Konflik Wonten ing Karya Sastra

Miturut Stanton lumantar Nurgiyantoro (2002: 124), bilih wujud konflik wonten salebeting karya sastra dipenbedakaken dados *konflik internal* lan *konflik eksternal*. *Konflik internal* utawi konflik kejiwaan (*psikologis*) inggih menika konflik ingkang kadadosan wonten ing salebetipun jiwa salah satunggaling paraga wonten ing cariyos. *Konflik eksternal* inggih menika ingkang kadadosan antawis salah satunggaling paraga kaliyan samubarang ingkang wonten ing jawi piyambakipun. *Konflik eksternal* dipunbedakaken dados kalih kategori, inggih menika *konflik fisik* lan *konflik sosial*.

Miturut Sayuti (2002: 42-43), bilih konflik wonten salebeting cariyos dipunbedakaken dados tiga jinis, inggih menika (1) konflik ingkang wonten salebeting dhiri salah satunggaling paraga. Konflik menika dipunsebat *psychological conflict* “konflik batos”; (2) *social conflict* utawi *konflik sosial*; (3) *physical of element conflict* utawi *konflik alamiah* utawi *konflik fisik*.

1. Konflik Fisik

Konflik fisik inggih menika kalebet konflik eksternal. Konflik fisik dipunsebabaken amargi wonten *perbenturan* antawisipun paraga kaliyan

lingkungan alam. Upaminipun konflik utawi perkawis salah satunggaling paraga amargi wontenipun banjir, terang ingkang dangu, gunung mbledhos (Stanton lumantar Nurgiyantoro, 2002: 124). Konflik fisik saged ndadosaken konflik psikologis gumantung konteksipun. Umpaminipun, amargi wontenipun banjir, terang ingkang dangu, utawi gunung mbledhos ndadosaken tiyang utawi warga saking masyarakat ingkang nglampahi bencana menika ngraos was sumelang utawi ajrih menawi bencana menika mbebayani dhateng piyambakipun utawi kulawarganipun.

Miturut Sayuti (2002: 42-43), *konflik fisik* inggih menika konflik antawising manungsa kaliyan alam. Konflik menika dipunsebat ugi *physical of element conflict* “*konflik alamiah*” ingkang biasanipun wonten nalika paraga boten saged manfangataken utawi mbudidayakaken alam sakiwa tengenipun kanthi trep.

2. Konflik Sosial

Konflik sosial inggih menika kalebet *konflik eksternal*. *Konflik sosial* dipunsebabaken dening kontak sosial antawis salah satunggaling paraga kaliyan paraga sanes. Tuladha konflik sosial umpaminipun, kadurjanan, padudon, perang, lan sapanunggalipun (Stanton lumantar Nurgiyantoro, 2002: 124). Konflik sosial biasanipun awujud konflik paraga wonten gandheng rentetipun kaliyan perkawis-perkawis sosial. Konflik menika wonten amargi saking sikep indhividhu dhateng lingkungan sosial ngengingi sedaya perkawis (Sayuti, 2002: 42-43). *Konflik sosial* ugi saged ndadosaken *konflik psikologis*,

gumantung saking konteksipun. Umpaminipun, kadadosan padudon antawisipun kalih tiyang, padudon menika temtu kemawon amargi wontenipun konflik psikologis wonten ing batosipun kalih tiyang menika ingkang awujud duka.

3. *Konflik Psikologis*

Konflik psikologi inggih menika ingkang dados fokus saking panaliten menika. Miturut Stanton lumantar Nurgiyantoro (2002: 124), *konflik psikologis* kalebet *konflik internal* (konflik kejiwaan), inggih menika konflik ingkang kadadosan wonten ing manah, jiwaning salah satunggaling paraga (para paraga) wonten ing cariyos. Konflik intern menika konflik ingkang dipunalami dening manungsa kaliyan dhiri piyambakipun. Lajeng miturut Sayuti (2002: 42), *konflik psikologis* biasanipun awujud perjuwangan salah satunggaling paraga anggenipun ngadhepi dhiri piyambakipun sahingga saged ngadhepi lan nemtokaken menapa ingkang badhe dipunlampahaken. Dados, *konflik psikologis* inggih menika konflik ingkang kadadosan wonten ing manah salah satunggaling paraga ingkang awujud perjuwangan ngadhepi dhiri piyambakipun supados saged nemtokaken menapa ingkang badhe dipunlampahaken.

Konflik psikologis saged kadadosan antawis salah satunggaling ide kaliyan ide sanes, salah satunggaling tiyang kaliyan manahipun utawi *das Ichipun*. *Konflik psikologis* utawi konflik batiniah ugi saged langkung kuwat tinimbang konflik jasmaniah (Tarigan, 1991: 134). Saben karya fiksi

sakboten-botenipun gadhah *konflik internal* ingkang cetha, ingkang njedhuling antawisipun kalih paraga utawi paraga kaliyan lingkunganipun. *Konflik-konflik* ingkang spesifik menika minangka *subordinasi* saking salah satunggaling konflik ingkang utama ingkang asipat *eksternal, internal*, utawi kekalihipun. Stanton (2007: 31-32) ugi ngandharaken bilih, ...*konflik utama selalu bersifat fundamental, membenturkan 'sifat-sifat' dan 'kekuatan-kekuatan' tertentu seperti kejujuran dengan kemunafikan, kenafian dengan pengalaman, atau individualitas dengan kemauan beradaptasi. Konflik ingkang utama saben-saben asipat dasar utawi pokok.*

Lajeng Brooks lan Warren lumantar Trigan (1991: 135), ngandharaken “*Segala fiksi mengandung konflik. Para pelaku berjuang menantang alam sekitar atau berjuang satu sama lain (konflik ekstern) ataupun melibatkan diri dalam perjuangan-perjuangan dengan akunya sendiri, dengan das Ich, dengan katahatinya (konflik intern)*”. Sedaya fiksi menika ngemot konflik. Para paraga berjuawang nentang jagad sakiwa tengenipun utawi berjuwang sesarengan kaliyan ingkang sanes (konflik ekstern), utawi perjuangan kaliyan dhiri piyambak, kaliyan das Ich, lan kaliyan batinipun (konflik intern).

Miturut Minderop (2010: 31), sumbering konflik ingkang nyebabaken was sumelang dipunandharaken wonten ing *teori kepribadian* Freud, inggih menika “*adanya pertentangan antara id, ego dan superego*”. *Id* mapanipun wonten ing bageyan *tak sadar* ingkang minangka *reservoir pulsi* lan dados sumbering *energi psikis*. *Id* inggih menika *energi psikis* lan *naluri* ingkang

ndadosaken manungsa supados nyekapi kabetahan dhasar. Miturut Freud, *id* mapanipun wonten ing *alam bawah sadar*, boten wonten *kontak* kaliyan *realitas*. *Ego* mapan ing antawisipun alam sadar lan alam boten sadar, ingkang tugasipun minangka panengah antawis *id* lan *superego*. *Superego* inggih menika *sistem* kapribaden ingkang ngemot nile-nile lan aturan-aturan ingkang sipatipun *evaluatif*.

Usaha kangge ngrampungaken *konflik psikologis* inggih menika wonten *represi*, *sublimasi*, *proyeksi*, *pengalihan*, *rasionalisasi*, *reaksi formasi*, *regresi*, *agresi* lan *apatis*, *fantasi* lan *stereotype*. Miturut Freud lumantar Minderop (2010: 32-38), *represi* inggih menika *mekanisme pertahanan ego* ingkang langkung kuwat lan jembar. *Represi* inggih menika, ngenet medal *impuls-impuls id* ingkang boten dipuntampi, saking *alam sadar* lan wangsul wonten ing *alam bawah sadar*. *Sublimasi* kadadosan menawi lelampahan ingkang gadhah paedah kanthi cara sosial lan nggantosaken pangraos ingkang boten mranani. *Proyeksi* inggih menika asikap utawi tindak taduk ingkang nuwuhaken tabtaban (kecemasan) dhateng tiyang sanes.

Pengalihan inggih menika *pengalihan* pangraos boten remen tumrap salah satunggaling objek dhateng objek sanesipun. *Rasionalisasi* gadhah ancas kangge ngirangi raos kuciwa nalika kita gagal anggenipun nggayuh salah satunggaling tujuan, kangge paring kita *motif* ingkang saged dipuntarima tumrap tindak tandukipun. *Rasionalisasi* kadadosan menawi *motif* nyata saking tindak tandukipun individu boten saged dipuntarima dening *ego*.

Reaksi formasi inggih menika, “*represi akibat impuls anxitas kerap kali diikuti oleh kecenderungan yang berlawanan yang bertolak belakang dengan tendensi yang ditekan*”. *Regresi* inggih menika tindak tandukipun tiyang dewasa kados dene lare (*retrogressive behavior*), utawi nalika tiyang dewasa asikep kados dene tiyang ingkang boten gadhah kabudayan (*primitivation*). *Apatis* inggih menika wujud sanes saking *reaksi tumrap frustasi*, “*sikap apatis dengan cara menarik diri dan bersikap seakan-akan pasrah*”. *Fantasi*, inggih menika nalika kita ngadhepi perkawis ingkang kathah sanget, kadhang kala kita pados ‘*solusi*’ kanthi mlebet ing dunya *khayal*, *solusi* ingkang adhedhasar *fantasi* tinimbang *realitas*.

Agresi saged awujud langsung lan *pengalihan*. *Agresi* langsung inggih menika ingkang dipunlampahaken kanthi langsung dhateng salah satunggaling tiyang utawi objek ingkang minangka sumber *frustasi*. *Agresi* ingkang *dipunalihaken* inggih menika menawi salah satunggaling tiyang ngalami *frustasi* ananging boten saged nglampahaken kanthi marem dhateng sumber *frustasi* kasebat amargi boten cetha. *Stereotype* inggih menika *konsekuensi* sanes saking *frustasi*, inggih menika tindak tanduk ingkang dipunlampahaken kathi dipunambal-ambali.

D. Panaliten ingkang Jumbuh

Panaliten ingkang jumbuh kaliyan panaliten menika antawisipun panaliten ingkang dipuntindakaken dening Ani Dessy Arifanie kanthi irah-irahan “*Konflik Batin Tokoh Utama dalam Novel Katresnan Lingsir Sore*

anggitanipun Yunani (Sebuah Kajian Psikologi Sastra)”. Ancasing saking panaliten kasebat inggih menika kangge (1) ndeskripsikaken sipatipun paragatama wonten ing novel *Katresnan Lingsir Sore*, (2) konflik batos paragatama wonten ing novel *Katresnan Lingsir Sore* dipunrembag mawi teori psikoanalisis Sigmund Freud.

Panaliten kasebat ngginakaken *pendekatan psikologi sastra* mawi ngginakaken teori *psikoanalisis* Sigmund Freud. Sumbering data saking panaliten kasebat awujud novel *Katresnan Lingsir Sore* anggitanipun Yunani. Watesaning perkawis saking panaliten menika inggih sipat paragatama lan konflik batos ingkang dipunalami dening paragatama. Cara ngempalaken data inggih dipunlampahaken kanthi cara maos saha nyerat. Supados data ingkang dipunpikatur menika valid, kamangka dipunginakaken validitas semantik. Lajeng reliabilitas ingkang dipunginakaken inggih menika reliabilitas intrarater lan reliabilitas interater. Cara nganalisis data saking panaliten kasebat awujud cara deskriptif.

Asil saking panaliten kasebat antawisipun sipat paragatama wonten ing novel lan konflik batos paragatama wonten ing novel *Katresnan Lingsir Sore*. Sipat paragatama (Saraswati) ing antawisipun: *ramah, tidak tegaan, tabah, pengertian, baik hati, mandiri, teguh pendirian namun dalam beberapa kondisi Saraswati juga memiliki watak yang kurang baik, yatu judes, sentimental, pemarah, keras kepala. Lajeng konflik batos ingkang dipunalami dening paragatama, antawisipun: kecemasan, kebimbangan menentukan pilihan, kemarahan, kekecewaan, penyesalan*. Saking asiling panaliten

dipunpadosi bilih *Ego* ingkang asring kalakon ndadosaken paraga Saraswati minangka wanita ingkang gadhah penggalih kanthi cara objektif. *Id* wonten ing piyambakipun Saraswati ingkang mlampah adhedhasar naluri dasar ugi gadhah pangaribawa tumrap psikis Saraswati. *Super Ego* kalakon kangge matesi tindak tanduk wonten ing piyambakipun Saraswati ingkang dipungpangaribawani dening *Id*. *Super Ego* ugi kangge panuntun tumrap paraga Saraswati kangge ngendhaleni *Ego* nalika badhe nglampahaken salah satunggaling tumindak amargi *Super Ego* minangka kendhalen saking salah satunggaling paraga.

Panalitenipun Ani kasebat saged dados landhesaning panaliten menika amargi panaliten kasebat sami-sami ngginakaken *pendekatan psikologi* sastra mawi teori Sigmund Freud, fokus panalitenipun sami-sami ngrembag babagan konflik batos utawi *konflik psikologis* paragatama, cara ngempalaken data sami-sami dipunlampahaken kanthi cara maos saha nyerat, cara ngesahaken data sami-sami ngginakaken validitas semantik, reliabilitas intrarater lan reliabilitas interater, cara nganalisis datanipun sami-sami mawi cara nganalisis deskriptif.

Bedanipun panalitenipun Ani kaliyan panaliten menika inggih wonten ing objek panalitenipun. Objek panalitenipun saking panaliten Ani inggih menika novel *Katresnan Lingsir Sore* anggitanipun Yunani, lajeng objek panaliten saking panaliten menika inggih cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS. Ancasing panalitenipun Ani namung kangge ndeskripsikaken sipatipun paragatama wonten ing novel *Katresnan*

Lingsir Sore lan ndeskripsiaken konflik batos paragatama wonten ing novel *Katresnan Lingsir Sore*. Ananging, ancasing panaliten menika kangge ndeskripsiaken menapa kemawon wujud *konflik psikologis* ingkang dipunlampahi dening paragatama wanita wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS, kangge mangertosi menapa ingkang dados panyebab *konflik psikologis*, lanperkembangan kapribadenipun paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS, lan kangge ndeskripsikaken usaha menapa kemawon ingkang dipunlampahaken dening paragatama wanita kangge ngrampungaken *konflik psikologis* ingkang wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS.

BAB III

CARA PANALITEN

A. Pendekatan Panaliten

Pendekatan ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika inggih pendekatan *psikologi sastra*. *Psikologi sastra* inggih menika pirembagan sastra ingkang ningali sastra minangka aktivitas kejiwaan (Endraswara, 2003: 96). Pendekatan menika dipunginakaken amargi jumbuh kaliyan ancasing panaliten, inggih menika ndeskripsiaken *konflik psikologis* ingkang wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS. *Teori psikologi sastra* ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika ngginakaken teori *psikoanalisis* Sigmund Freud.

B. Sumbering Data lan Fokus Panaliten

Sumbering data saking panaliten menika inggih cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS ingkang wonten 16 episode dipunpacak sambung-sinambung wonten ing kalawarti *Djaka Lodang* Yogyakarta, edisi 31 Juli – 20 Nopember 2010.

Fokus saking panaliten menika tumrap perkawis ingkang wonten gandheng rentetipun kaliyan *konflik psikologis* ingkang dipunalami dening paraga Yuyun ingkang dipunrembag kanthi cara *psikologi sastra*.

C. Cara Ngempalaken Data

Cara ngempalaken data saking panaliten menika mawi cara maos saha nyerat. Panaliti maos cariyos cerbung menika kanthi premati lan dipunambal-

ambali supados pikantuk data ingkang dados fokusing panaliten menika, paring tandha tumrap perangan tartamtu ingkang jumbuh kaliyan wosing perkawis, nerangaken perangan ingkang jumbuh kaliyan wosing perkawis, lajeng ndeskripsiaken sedaya data-data ingkang sampun dipunpikantuk saking cara-cara kasebat. Sasampunipun maos kanthi premati, lajeng nyerat data wonten ing kartu data. Panyeratan ingkang dipunlampahaken inggih menika nyerat asiling deskripsi lan kutipan utawi nukilan-nukilan data ingkang wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* ingkang awujud ukara utawi sub ukara.

D. Pirantining Panaliten

Pirantining panaliten inggih menika sarana panaliten awujud seperangkat piranti ingkang dipunginakaken kangge ngempalaken data minangka bahan pengolahing data panaliten. Adhedhasar cara ngempalaken data, pirantining panaliten tumrap cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* inggih menika kartu data ingkang dipunginakaken dening panaliti ingkang awujud tabel. Kartu data dipunginakaken kangge nyerat kutipan arupi ukara, paragraf, lan wacana ingkang jumbuh kaliyan kabetahaning panaliten saking asil maos, kategorisasi, analisis, lan deskripsi babagan wujud *konflik psikologis* paragatama wanita, panyebab *konflik psikologis* ingkang dipunalami dening paragatama wanita, lan kupiya paragatama wanita kangge ngrampungaken *konflik psikologis*, sarta perkembangan kapribadenipun paragatama wanita wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS. Saben konsep data dipunserat wonten ing tabel

jumbuh kaliyan kategorisasinipun. Wonten ing ngandhap menika tabel ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika.

Tabel 1. Data wujud konflik psikologis ingkang dipunalami dening paragatama wanita wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir*.

No. Data	Kutipan Data	Episode/ Kaca	Sipat	Struktur Kapribaden ingkang Gadhah Konflik			Wujud <i>Konflik Psikologis</i>
				<i>Id</i>	<i>Ego</i>	<i>Super Ego</i>	
11		3/24	Tabah	√		√	Kaduwung

Katrangan Tabel:

No. Data : Inggih menika angka urut saking data ingkang dipunpendhet.

Kutipan Data : Inggih menika kutipan data ingkang dipunpendhet saking cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika.

Episode/Kaca : Inggih menika angka episode lan kaca saking kutipan ingkang dipunpendhet saking cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS.

Sipat : Inggih menika sipatipun paragatama wanita ingkang saged dipuntinggali saking kutipan data.

Wujud Konflik Psikis : Inggih menika spesifikasi konflik psikis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun (paragatama wanita) wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS.

Struktur Kapribaden : Inggih menika penggolongan jinising konflik adhedhasar saking teori Sigmund Freud, inggih menika *Id, Ego, Super Ego*.

Tabel 2. Data panyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paragatama wanita wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS.

No. Data	Kutipan Data	Episode/ Kaca	Wujud <i>Konflik Psikologis</i>	Paraga ingkang Ndadosaken <i>Konflik Psikologis</i>	Panyebab Konflik
14		3/24	Meri	Heru	Ngraos nate dipunkhianati

Katrangan Tabel :

No. Data : Inggih menika angka urutan saking data ingkang dipunpendhet.

Kutipan Data : Inggih menika kutipan data ingkang dipunpendhet saking cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS* ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika.

Episode/Kaca : Inggih menika angka episode lan kaca saking kutipan ingkang dipunpendhet saking *cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS*.

Wujud Konflik Psikis : Inggih menika spesifikasi konflik psikis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun (paragatama wanita) wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS*.

Panyebab Konflik : Inggih menika dhasar dumadosing konflik psikologis tumrap paragatama wanita wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS*.

Tabel 3. Data kupiya paragata wanita kangge ngrampungaken konflik psikologis ingkang wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS*.

No. Data	Kutipan Data	Episode /Kaca	Wujud <i>Konflik Psikologis</i>	Usaha kangge Ngrampungken	Konteks Cariyos
5		1/25	Duka	<i>Proyeksi</i>	Asikep kasar dhateng Heru

Katrangan Tabel :

No. Data : Inggih menika angka urut saking data ingkang dipunpendhet.

Kutipan Data : Inggih menika kutipan data ingkang dipunpendhet saking cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika.

Episode/Kaca : Inggih menika angka episode lan kaca saking kutipan ingkang dipunpendhet saking cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS.

Wujud Konflik Psikis : Inggih menika spesifikasi konflik psikis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun (paragatama wanita) wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS.

Usaha kangge : Inggih menika usaha saking paragatama wanita

Ngrampungaken kangge ngrampungaken konflik psikologis ingkang dumados wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS.

Konteks Cariyos : Inggih menika adhedhasar saking kutipan data

Tabel 4. Data perkembangan kapribadenipun paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS*

No.	Kutipan Data	Struktur Kapribaden			Perkembangan Kapribaden			Ket.
		<i>Id</i>	<i>Ego</i>	<i>Super</i>	<i>Id</i>	<i>Ego</i>	<i>Super</i>	
				<i>Ego</i>			<i>Ego</i>	
8		√					√	<i>Superego</i> njedul nalika Yuyun manggihi kawontenan ingkang kepepet, Yuyun emut dhateng Gusti Allah. Yuyun muji syukur dhateng Gusti dene taksih dipunslametaken saking kacilakan.

Katrangan Tabel :

No. : Inggih menika angka urut saking data ingkang dipunpendhet.

Kutipan Data : Inggih menika kutipan data ingkang dipunpendhet saking cerbung *Ara-ara Cengkar*

Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika.

Struktur Kapribaden : Inggihi menika penggolongan jinising konflik adhedhasar saking teori Sigmund Freud, inggihi menika *Id, Ego, Super Ego*.

Perkembangan Kapribaden : Inggihi menika perkembangan kapribaden Paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

Ket. : Inggihi menika andharan saking perkembangan Kapribaden paraga Yuyun.

E. Cara Nganalisis Data

Cara nganalisis data wonten ing panaliten menika ngginakaken metode *deskriptif* kanthi tindak *kategorisasi*. Miturut pamanggihipun Sudaryanto (1988:62) *metode deskriptif* inggihi menika *metode* ingkang ngandharaken perkawis kanthi adhedhasar kasunyatanipun. Wonten ing panaliten menika katindakaken kanthi ngandharaken data ingkang awujud ukara utawi paragraf ingkang wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS wonten ing kalawarti Djaka Lodang edisi edisi 31 Juli – 20 Nopember 2010. *Metode deskriptif* menika dipunginakaken kangge

nerangaken deskripsi saking kutipan data ingkang nedhahaken sedaya wontenipun wujud *konflik psikologis* paragatama wanita, panyebab *konflik psikologis* tumrap paragatama wanita, kupiya paragatama wanita kangge ngrampungaken *konflik psikologisipun*, lan perkembangan kapribadenipun paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir*.

Kategorisasi ateges nyusun kategori-kategori, inggih menika salah satunggaling tumpukan ingkang dipunsusun adhedhasar pamikiran, *intuisi*, pamrayogi utawi *kriteria* tartamtu (Moleong, 1994: 193). Cara *kategorisasi* inggih menika rentetan asiling lampah analisis. Cara menika dipunginakaken kangge nglompokkaken peranan cariyos ingkang jumbuh kaliyan wujud konflik, panyebab konflik, kupiya kangge ngramppungaken konflik, lan perkembangan kapribaden. Saksampunnipun dipunlampahaken *kategorisasi*, data dipuncawisaken mawi tabulasi (penyajian data awujud tabel) saha *deskripsi*.

F. Cara Ngesahaken Data

Cara kangge ngesahaken data wonten ing panaliten menika ngginakaken *validitas semantis*, *reliabilitas interrater* lan *reliabilitas intrarater*. *Validitas semantis* inggih menika ngukur tingkat *kesensitifan* makna simbolik ingkang gayutipun kaliyan konteks (Endraswara, 2006: 164). *Reliabilitas intrarater* inggih menika kanthi cara maos tumrap sumbering data ingkang awujud cerbung kanthi cara dipunambal-ambali ngantos pikantuk asil data ingkang sami. *Reliabilitas interrater* mawi cara diskusi kaliyan kanca sejawat ingkang

dipunanggep gadhah intelektual lan kapasitas apresiasi sastra ingkang mumpuni.

BAB IV

ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGANIPUN

A. Asiling Panaliten

Bab sekawan menika wosipun babagan pirembagan lan asiling panaliten ingkang sampun dipunlampahi. Wos saking asiling panaliten saha pirembagan inggih menika ngengingi wujud *konflik psikologis* paragatama wanita, panyebab *konflik psikologis* tumrap paragatama wanita, usaha paragatama wanita kangge ngrampungaken *konflik psikologis*, perkemabangan kapribadenipun paragatama wanita wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS. Pendekatan ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika inggih pandekatan *psikologi sastra*. Pirembagan tumrap asiling panaliten dipunjumbuhakan kaliyan wosing perkawis lan ancasing panaliten.

Asiling panaliten wonten ing panaliten menika ngengingi wujud *konflik psikologis* paragatama wanita, panyebab *konflik psikologis* tumrap paragatama wanita, kupiya paragatama wanita kangge ngrampungaken *konflik psikologis*, lan perkembangan kapribadenipun paragaYuyun ingkang wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS. Tigang pokok perkawis menika badhe dipunbabar awujud tabel rangkuman lan data ingkang langkung jangkep wonten ing lampiran. Kangge langkung cetha, dipunbabar wonten ing ngandhap menika.

1. Sinopsis *Cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir Anggitanipun Adinda AS*

Cerbung anggitanipun Adinda AS kanthi irah-irahan *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir*, cariyosipun cekap muyeg. Konflik antawisipun Wahyuningsih utawi Yuyun (paragatama wanita) ingkang minangka Guru SD, wanita ingkang mandhiri lan gadhah manah ingkang atos kaliyan Heru, priya saking masa lalunipun ingkang sajatosipun wali murid saking murid ingkang dipuntresnani (Lisa). Priya ingkang sampun ngejur-jur manahipun lan ngrisak *masa depanipun* menika ujug-ujug njedul malih wonten sangajengipun. Ananging Yuyun boten gampil nampi priya menika, amargi Yuyun boten saged nglalekaken sakit manahipun. Perkawis menika ingkang kathah nuwuhaken *konflik-konflik* wonten ing batosipun Bu Guru Yuyun, ing antawisipun mekaten. Nalika wonten salah satunggaling priya inggih menika Endra, ngajak gesang bebrayan woten salebeting bale wisma, Yuyun boten kersa amargi menawi nglampahaken gesang omah-omah bakal kebak ing was sumelang lan tanpa kamanteban amargi Yuyun taksih emut lelakon nalika taksih kaliyan Heru.

Nalika mangertosi bilih Lisa ingkang minangka murid ingkang sanget dipuntresnani menika sajatosipun putranipun Heru, dumadakan Yuyun nyengit Lisa. Lan Haryanto (Hary) kanca guru sakantoripun dumadakan matur bilih piyambakipun nresnani Yuyun lan pengin dados pacaripun, ndadosaken Yuyun boten jenjem. Sedaya perkawis menika ndadosaken Yuyun boten gadhah katentreman malih, lajeng Yuyun milih pindhah mucal dhateng kutha

sanes supados angsal kantentreman. Ananging wonten ing papan enggal menika Yuyun sangsaya sakit manahipun, amargi katambahan perkawis malih, inggih menika pikantuk tetembungan ingkang ngasoraken piyambakipun saking garwanipun kepala sekolah (Bu Darus) anggenipun Yuyun mucal. Bu Darus ngraos cemburu amargi Yuyun manggen wonten ing dalemipun lan tindak-kondur mucal sesarengan kaliyan Pak Darus. Perkawis-perkawis antawising Yuyun kaliyan para tiyang wonten ing sakiwatengenipun ingkang ndadosaken Yuyun kathah ngalami *konflik psikologis*.

2. Konflik Psikologis Paragatama Yuyun wonten ing Cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir Anggitanipun Adinda AS

Konflik inggih menika samubarang ingkang asipat boten ngremenanken ingkang kadadosan utawi dipunalami dening para paraga wonten ing cariyos. Amargi mekaten, saben tiyang langkung milih ngindhari konflik lan ngajengaken pagesangan ingkang tentrem. Ananging, boten mekaten tumrap cariyos ingkang *dipunteks naratifaken*. Pagesangan ingkang tentrem, tanpa perkawis ingkang saged nyebabaken konflik, saged ateges “*tak ada nada cerita, tak akan ada plot*” (Nurgiyantoro, 2007: 122). Kados dene ingkang kadadosan wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS* ingkang badhe dipunanalisis mawi pendekatan *psikologi sastra teori psikoanalisis Sigmund Freud*.

Miturut Freud, bilih sumber saking *konflik* ingkang nyebabaken was sumelang dipunandharaken wonten ing *teori kepribadian*: “*adanya pertentangan antara id, ego dan superego*” (Minderop, 2010: 31). Miturut

Freud, *Id* inggih menika *energi psikis* lan *naluri* ingkang ndadosaken manungsa supados nyekapi kabetahan dhasar. *Id* wonten ing *alam bawah sadar*, boten *kontak* kaliyan *realitas*. Cara kerja *id* gandheng rentetipun kaliyan *prinsip kesenangan*. *Ego* inggih menika *sistem* kapribaden ingkang mlampah minangka pitedahing indhividhu tumrap objek saking kanyatan, lan nglampahaken paedahipun mawi *prinsip* kanyatan. *Super ego* inggih menika *sistem* kapribaden ingkang ngewrat nilai-nilai lan aturan-aturan ingkang sipatipun *evaluatif*. Paedah ingkang utama saking *super ego* inggih menika minangka kendhalen *implus-implus naluri id* supados *implus-implus* menika dipunsaluraken kanthi cara utawi awujud ingkang saged dipuntampi dening masyarakat.

Tigang struktur kapribaden menika ingkang dipunginakaken kangge nganalisis wujud *konflik psikologis* paragatama wanita wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS. *Konflik psikologis* ingkang dipunalami dening paraga Yuyun kathah-kathahipun amargi *energi psikis* saking *sistem id* langkung kuwat. Wujud *konflik* paragatama wanita (Yuyun) wonten ing cerbung menika wonten ing tabel 1. Tabel menika dipunrujuk saking data ngengingi *wujud konflik* wonten ing lampiran.

Tabel 1. Data wujud *konflik psikologis* ingkang dipunlampahi dening paragatama Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS.*

No.	Sipat	Struktur kapribaden ingkang Gadhah <i>Konflik Psikologis</i>			Wujud <i>Konflik Psikologis</i>	No. Data
		<i>Id</i>	<i>Ego</i>	<i>Super Ego</i>		
1	Keantepan tekad, wangkod, tabah, boten tega, sabar, sereng	√	√		Was sumelang (<i>kecemasan</i>)	1,2,3,10,50 15, 17, 18, 20, 21, 25, 26, 27, 37, 38, 42, 44, 45, 46, 47
2	Sereng	√	√		Duka	4, 5, 7, 8, 9, 12, 13, 22, 23, 31, 32, 34, 36, 43
3	Sereng, boten tega, wangkod	√	√		Bingung	6, 19, 40, 41
4	Sabar		√	√	Sedhih	24
5	Tabah, boten tega	√	√		Kaduwung	11, 16, 48, 49
6	Sereng	√	√		Meri (<i>iri hati</i>)	14
7	Sereng	√	√		Cubriya (<i>kecurigaan</i>)	28
8	Sereng, sabar, wangkod	√	√		<i>Dendam</i>	29,30, 35, 39
9	Wangkod	√	√		Ngapusi ingkang nuwuhaken kemareman	33

Adhedhasar saking tabel rangkuman wonten ing nginggil menika nedhahaken bilih Yuyun ngalami *konflik psikologis*. *Konflik psikologis* ingkang dipunalami dening Yuyun menika wonten sangang wujud, inggih menika was sumelang ingkang dipunpangribawani dening sipat keantepan tekad, wangkod, tabah, boten tega, sabar, lan sereng lajeng struktur

kapribaden ingkang dominan wonten ing *sistem ego*; *konflik psikologis* ingkang awujud duka dipunpangribawani dening sipat sereng, lajeng sistem kapribaden ingkang dominan wonten ing *sistem id*; *konflik psikologis* awujud bingung dipunpangribawani dening sipat sereng, boten tega, wangkod lajeng struktur kapribaden ingkang dominan wonten ing *sistem id*; *konflik psikologis* awujud sedhih dipupangribawani dening sipat sabar, lajeng struktur kapribaden ingkang dominan wonten ing *super ego*; *konflik psikologis* awujud kaduwung dipunpangribawani dening sipat tabah, lan boten tega, lajeng struktur kapribaden ingkang dominan wonten ing *sistem ego*; *konflik psikologis* awujud meri dipunpangribawani dening sipat sereng, lan struktur kapribaden ingkang dominan wonten ing *sistem id*; *konflik psikologis* awujud cubriya dipunpangribawani dening sipat sereng, lajeng struktur kapribaden ingkang dominan wonten ing *sistem id*; *konflik psikologis* awujud dendam dipunpangribawani dening sipat sereng, sabar, lan wangkod lajeng struktur kapribaden ingkang dominan wonten ing *sistem id*; *konflik psikologis* awujud ngapusi ingkang nuwuhaken kemareman dipunpangribawani dening watak wangkod, lajeng struktur kapribaden ingkang dominan wonten ing *sistem id*. Saking sedasa wujud *konflik* menika, ingkang asring dipunalami dening Yuyun inggih menika *konflik psikologis* ingkang awujud boten jenjem lan duka. Wonten ing tabel menika ing kolom struktur kapribaden tanda (✓), ateges bilih struktur kapribaden menika ingkang dominan. Lajeng, tanda (√), ateges *konteks psikologis* ingkang wonten ing sakiwa-tengenipun.

3. Panyebab *Konflik Psikologis* ingkang Dipunalami dening Paragatama Yuyun wonten ing Cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* Anggitanipun Adinda AS

Panyebab *konflik* inggih menika sedaya ingkang ndadosaken wontenipun *ketegangan*, *ketegangan* ingkang wonten ing dhiri piyambak utawi *ketegangan* ingkang kadadosan antawisipun tiyang kaliyan perkawis ingkang wonten ing jawi piyambakipun. Ingkang dados panyebab *konflik* wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS wonten ing tabel 2. Tabel menika dipunrujuk saking data panyebab *konflik psikologis* wonten ing lampiran.

Tabel 2. Data panyebab *konflik psikologis* ingkang dipunalami dening paragatama Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS.

No.	Wujud <i>Konflik Psikologis</i>	Paraga ingkang Ndadosaken <i>Konflik Psikologis</i>	Panyebab <i>Konflik Psikologis</i>	No. data
1	Was sumelang	Heru	Ngraos nate dipunkhianati dening Heru	1,2,10, 15,26
		Heru	Kepanggih kaliyan priya ingkang wonten ing jaman enemipun (Heru)	3,27
		Heru	Boten mangertosi tumrap luput ingkang sampun dipuntindakaken	50,17,18, 20,25, 38,47
		Hary	Dipunsembranani dening Hary	21
		Heru, Lisa, Haryanto, lan Endra	Ngraos boten gadhah katentreman	37,42
		Bu Darus	Ngraos dipunatoraken	44,45,46

Lajengan Saking Tabel 2

No.	Wujud <i>Konflik Psikologis</i>	Paraga ingkang Ndadosaken <i>Konflik Psikologis</i>	Panyebab <i>Konflik Psikologis</i>	No. Data
2	Duka	Heru	Kepanggih kaliyan priya ingkang wonten ing jaman enemipun (Heru)	4,5,12
		Heru	Nampik pitulunganipun Heru	7
		Heru	Kemutan <i>masa lalunipun</i>	9
		Lisa	Kanyatan ingkang boten jumbuh kaliyan pangajeng-ajeng	13
		Hary, Endra, Bu Darus	Ngraos dipunatoraken	22,23,36,43
		Heru	Ngraos nate dipunkhianati dening Heru	31,34, 8
3	Bingung	Heru, Lisa	Kanyatan ingkang boten jumbuh kaliyan pangajeng-ajeng	6,19
		Heru	Ngraos nate dipunkhianati dening Heru	40,41
4	Sedhih	Yuyun	Ngraos piyambakan	24
5	Kaduwung	Heru	Nate nglampahi dosa kaliyan Heru	11
		Lisa, Heru	Boten mangertosi tumrap luput ingkang dipuntindakaken	16,48,49
6	Meri	Heru	Ngraos nate dipunkhianati dening Heru	14
7	Cubriya	Heru	Ngraos nate dipunkhianati dening Heru	28

Lajengan Saking Tabel 2

No.	Wujud <i>Konflik Psikologis</i>	Paraga ingkang Ndadosaken <i>Konflik Psikologis</i>	Panyebab <i>Konflik Psikologis</i>	No. Data
8	Dhendham	Heru	Ngraos nate dipunkhianati dening Heru	29,30,32, 35, 39
9	Ngapusi ingkang	Heru	Ngraos nate dipunkhianati dening Heru	33

Wonten tabel wonten ing nginggil menika panyebab *konflik psikologis* ingkang dipunalami dening paraga Yuyun inggih menika *konflik psikologis* awujud was sumelang dipunsebabaken amargi ngraos nate dipunkhianati dening Heru, kepanggih kaliyan priya ingkang wonten ing jaman enemipun (Heru), boten mangertosi tumrap luput ingkang sampun dipuntindakaken, ngraos boten gadhah katentreman, dipunsebranani, lan ngraos dipunaseraken; *konflik psikologis* ingkang awujud duka dipunsebabaken amargi kepanggih kaliyan priya ingkang wonten ing jaman enemipun (Heru), nampik pitulunganipun Heru, kelingan masa lalunipun kaliyan Heru, kanyatan ingkang boten jumbuh kaliyan pangajeng-ajeng, ngraos dipunaseraken, lan ngraos nate dipunkhianati dening Heru; lajeng *konflik psikologis* ingkang awujud bingung dipunsebabaken amargi kanyatan ingkang boten jumbuh kaliyan pangajeng-ajeng, ngraos nate dipunkhiananti dening Heru; *konflik psikologis* ingkang awujud sedhih dipunsebabaken amargi kepanggih kaliyan priya ingkang wonten ing jaman enemipun (Heru), lan ngraos piyambakan;

konflik psikologis ingkang awujud kaduwung dipunsebabaken amargi nate nglampahaken dosa kaliyan Heru, lan boten mangertosi tumrap luput ingkang sampun dipuntindakaken; *konflik psikologis* ingkang awujud meri dipunsebabaken amargi ngraos nate dipunkhianati dening Heru; *konflik psikologis* ingkang awujud cubriya dipunsebabaken amargi ngraos nate dipunkhianati dening Heru; *konflik psikologis* ingkang awujud dendam dipunsebabaken amargi ngraos nate dipunkhianati dening Heru; lan *konflik psikologis* ingkang awujud ngapusi ingkang nuwuhaken kemareman ugi dipunsebabaken amargi ngraos nate dipunkhianati dening Heru. Saking tabel menika ugi saged dipunmangertosi bilih panyebab *konflik psikologis* ingkang langkung dominan ingkang dipunalami dening Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS, inggih menika amargi ngraos nate dipunkhianati dening Heru.

4. Kupa Paragatama Yuyun Kangge Ngrampungaken *Konflik Psikologis* wonten ing Cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* Anggitanipun Adinda AS

Konflik inggih menika babagan ingkang biasanipun wonten ing pagesangan nyata lan *fiksi*. Saben *konflik* boten saben-saben saged dipunrampungaken. Wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS menika, boten sedaya *konflik psikologis* saged dipunrampungaken. Adhedhasar asiling panaliten ingkang sampun dipunlampahaken, dipunpikantuk asil ngengingi usaha paragatama wanita kangge ngrampungaken *konflik*. Usaha-usaha menika antawisipun *represi*,

proyeksi, rasionalisasi, pengalihan, regresi, fantasi, apatis, sublimasi, reaksi formasi, agresi, lan stereotype.

Miturut Freud, *represi* inggih menika *mekanisme pertahanan ego* ingkang langkung kuwat lan jembar. Tugas *represi* inggih menika mendorong medal *impuls-impuls id* ingkang dipuntampi, saking alam sadhar lan wangsul wonten ing alam bawah sadhar. *Sublimasi* kadadosan menawi lelampahan ingkang gadhah paedah kanthi cara sosial lan nggantosaken pangraos ingkang boten mranani. *Proyeksi* inggih menika asikap utawi tindak taduk ingkang nuwuhaken tabtaban (*kecemasan*) dhateng tiyang sanes.

Pengalihan inggih menika *pengalihan* pangraos boten remen tumrap salah satunggaling objek dhateng objek sanesipun. *Rasionalisasi* gadhah ancas kangge ngirangi raos kuciwa nalika kita gagal anggenipun nggayuh salah satunggaling tujuan, kangge paring kita *motif* ingkang saged dipuntampi tumrap tindak tandukipun. *Rasionalisasi* kadadosan menawi *motif* nyata saking tindak tandukipun individu boten saged dipuntampi dening *ego*. *Reaksi formasi* inggih menika, “*represi akibat impuls anxitas kerap kali diikuti oleh kecenderungan yang berlawanan yang bertolak belakang dengan tendensi yang ditekan*”. *Regresi* inggih menika tindak tandukipun tiyang dewasa kados dene lare (*retrogressive behavior*), utawi nalika tiyang dewasa asikep kados dene tiyang ingkang boten gadhah kabudayan (*primitivation*). *Apatis* inggih menika wujud sanes saking *reaksi* tumrap *frustasi*, “*sikap apatis dengan cara menarik diri dan bersikap seakan-akan pasrah*”. *Fantasi*, inggih menika

nalika kita ngadhepi perkawis ingkang kathah sanget, kadhang kala kita pados ‘*solusi*’ kanthi mlebet ing dunya *khayal*, *solusi* ingkang adhedhasar *fantasi* tinimbang *realitas*.

Agresi saged awujud langsung lan *pengalihan*. *Agresi* langsung inggih menika ingkang dipunlampahaken kanthi langsung dhateng salah satunggaling tiyang utawi objek ingkang minangka sumber *frustasi*. *Agresi* ingkang *dipunalihaken* inggih menika menawi salah satunggaling tiyang ngalami *frustasi* ananging boten saged nglampahaken kanthi marem dhateng sumber *frustasi* kasebat amargi boten cetha. *Stereotype* inggih menika *konsekuensi* sanes saking *frustasi*, inggih menika tindak tanduk ingkang dipunlampahaken kathi dipunambal-ambali (Minderop, 2010). Wonten ing ngandhap menika tabel rangkuman asiling panaliten ngengingi usaha paragatama wanita kangge ngrampungaken *konflik psikologis* ingkang wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS.

Tabel 3. Data kupiya paraga Yuyun kangge ngrampungaken *konflik psikologis* wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS.

No.	Kupiya kangge Ngrampungaken	Wujud Konflik Psikologis	No. Data	Konteks Cariyos
1	<i>Represi</i>	Was sumelang	1,2	Menekan salah satunggaling pepenginan
			38	Menekan salah satnggaling pangraos kanthi ngeremaken mripat

Lajengan Saking Tabel 3

No.	Kupiya kangge Ngrampungaken	Wujud Konflik Psikologis	No. Data	Konteks Cariyos
2	<i>Rasionalisasi</i>	Bingung	19	Narimah kanyatan
3	<i>Pengalihan</i>	Duka	13,14,15	Duka dhateng murid ingkang dipuntresnani amargi Yuyun sengit dhateng Bapakipun murid menika
4	<i>Regresi</i>	Ngapusi ingkang nuwuhaken kemareman, bingung	33,40,41	Dados kados dene wanita ingkang durjana
5	<i>Fantasi</i>	Was sumelang	47	Amargi saking kathahing perkawis ingkang dipunadhepi, Yuyun ngajab sedaya perkawis menika namung impen
		Kaduwung	48	
6	<i>Apatis</i>	Kaduwung	11	Narimah kanyatan ingkang boten dipunkajengaken amargi emut dhateng dosanipun
		Was Sumelang	3,25,27,50	Asikep pasrah
7	<i>Sublimasi</i>	Was sumelang	10	Emut dhateng Gusti amargi dosanipun
			37	Pindhah mucal
			17,18	Nggantos raos boten jenjem mawi tumindak ingkang realistis
			42	Mikir kanthi positif
		Sedhih	24	Ngasoraken dhiri piyambak kanthi ndedonga kanthi ikhlas
8	<i>Proyeksi</i>	Duka	5,7	Asikep kasar dhateng Heru

Lajengan Saking Tabel 3

No.	Kupiya kangge Ngrampungaken	Wujud Konflik Psikologis	No. Data	Konteks Cariyos
8	<i>Proyeksi</i>	Duka	21,22,23, 26,36	Nganggep bilih saben priya menika sami
9	<i>Reaksi formasi</i>	Duka	4	Ngendalekaken sikep dukanipun
			8,9,12	Ngindhari Heru
		Cubriya	28	Emut dhumateng Gusti
		Dhendham	29,30	
		Kaduwung	49	Sadhar tumrap luputipun
10	<i>Agresi</i>	Duka	31	Ngincim Heru
			34	Males tumindakipun Heru
		Dhendham	32,35,39	Males tumindakipun Heru
11	<i>Stereotype</i>	Duka	43	Asring ngilo nyetitekaken blegeripun
		Was Sumelang	44,45	

Tabel wonten ing nginggil menika inggih tabel usaha paragatama wanita anggenipun ngrampungaken *konflik psikologis*. *Konflik psikologis* ingkang dipunalami dening paragatama wanita menika dipunrampungaken kanthi cara *represi*, *rasionalisasi*, *pengalihan*, *regresi*, *fantasi*, *apatis*, *sublimasi*, *proyeksi*, *reaksi formasi*, *agresi*, lan *stereotype*. Wujud *konflik psikologis* ingkang dipunrampungaken mawi cara *represi* inggih menika was sumelang kanthi *menakan* salah satunggaling pepenginan lan *menekan* salah satunggaling pangraos kanthi ngeremaken mripat. Wujud *konflik psikologis*

ingkang dipunrampungaken mawi cara *rasionalisasi* inggih menika bingung kanthi *motif* sakit manah dipungantos mawi alesan sakit badan, lan narimah kanyatan.

Wujud *konflik psikologis* ingkang dipunrampungaken mawi cara *pengalihan* inggih menika awujud duka kanthi duka dhateng murid ingkang dipuntresnani amargi Yuyun sengit dhateng Bapakipun murid menika. Wujud *konflik psikologis* ingkang dipunrampungaken mawi cara *regresi* inggih menika awujud ngapusi ingkang nuwuhaken kemareman, lan bingung kanthi dados kados dene wanita ingkang durjana. Wujud *konflik psikologis* ingkang dipunrampungaken mawi cara *fantasi* inggih manika awujud was sumelang lan kaduwung kanthi ngajab bilih sedaya perkawis namung impen. Wujud *konflik psikologis* ingkang dipunrampungaken mawi cara *apatis* inggih menika awujud kaduwung, lan was sumelang kanthi narimah kanyatan ingkang boten dipunkajengaken amargi emut dhateng dosanipun, lan asikep pasrah.

Wujud *konflik psikologis* ingkang dipunrampungaken mawi cara *sublimasi* inggih menika awujud was sumelang, lan sedhih kanthi emut dhumateng Gusti amargi dosanipun, pindhah mucal, nggantos raos boten jenjem mawi tumindak ingkang realistik, mikir kanthi positif, lan ngasoraken dhiri piyambak kanthi ndedonga kanthi ikhlas. Wujud *konflik psikologis* ingkang dipunrampungaken mawi cara *proyeksi* inggih menika awujud was sumelang, duka, lan kadhuwung kanthi asikep kasar dheteng Heru, nganggep

bilih saben priya menika sami, nganggep tiyang sanes sami kaliyan piyambakipun, lan nganggep salah satunggaling tiyang sami kaliyan tiyang sanes.

Wujud *konflik psikologis* ingkang dipunrampungaken mawi cara *reaksi formasi* inggih menika awujud duka, cubriya, dhendham, lan kaduwung kanthi ngendalekaken sikep dukanipun, ngindhari Heru, emut dhateng Gusti, lan sadhar tumrap luputipun. Wujud *konflik psikologis* ingkang dipunrampungaken mawi cara *agresi* inggih menika awujud duka, lan dhendham kanthi ngincim Heru, lan males tumindakipun Heru. Wujud *konflik psikologis* ingkang dipunrampungaken mawi cara *stereotype* inggih menika awujud duka, lan was sumelang kanthi asring ngilo nyetitekaken blegripun.

5. Perkembangan Kapribadenipun Paraga Yuyun wonten ing *Cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* Anggitanipun Adinda AS

Yuyun inggih menika paragatama wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS. Yuyun salah satunggaling wanita ingkang sulistya kanthi polatan ingkang adat sabenipun sumeh lan kathah esemipun, Yuyun ugi minangka guru SD ingkang dipunormati dening murid-muridipun, ananging pepanggihan kaliyan Heru minangka priya ingkang wonten ing jaman enemipun ingkang sampun jur-jur manahipun, ndadosaken Yuyun wanita ingkang sereng lan kebak wonten ing raos dhendham dhateng Heru lan priya sanes ingkang nyaketi piyambakipun. Sasampunipun Yuyun ngadhepi sedaya *konflik psikologis* kaliyan para tiyang wonten ing sakiwa tengenipun, mliginipun Heru, Yuyun sadhar bilih

piyambakipun rumaos sampun ndamel sengsaranipun para tiyang ingkang sejatosipun sanget nresnani piyambakipun kanthi tulus.

Perkembangan kapribadenipun Yuyun ingkang gayutipun kaliyan psikologisipun, ingkang langkung cetha inggih menika ingkang gayutipun kaliyan katresnan dhateng priya, ingkang arupi:

- a. kwatos mangun bale wisma;
- b. kwatos dosa awit ngandut saderengipun nikah;
- c. cubriya saengga nyengit putranipun priya ingkang dipuntresnani;
- d. ngraos boten patut menawi matur babagan sakit manahipun dhateng lare alit;
- e. muji syukur dhateng Gusti dene taksih dipunslametaken saking kacilakan;
- f. emut dhateng Gusti ingkang ndadosaken boten sios tumindak ala dhateng priya ingkang sampun damel sakit manahipun;
- g. gadhah pamikiran bilih boten pareng males pocapan ingkang ngasoraken piyambakipun;
- h. sadhar dhateng sedaya luputipun.

Kajumbuhaken kaliyan teori kapribaden kados ingkang wonten ing tabel ngandhap menika.

Tabel 4. Data perkembangan kapribadenipun paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

No.	Struktur kapribaden			Perkembangan Kapribaden			Ket.
	Id	Ego	Super Ego	Id	Ego	Super Ego	
1	√				√		Yuyun minangka wanita dewasa ingkang normal temtu kemawon wonten ing batosipun, <i>sistem Id</i> gadhah pepenginan gesang bebrayan kaliyan priya. Ananging, amargi ngraos nate dipunkhianati dening Heru, <i>sistem ego</i> nyebabaken Yuyun gadhah tekad badhe gesang piyambakan lan langkung milih ngadhepi patraping para tiyang ingkang sami nyawiyah kados dene prawan tuwa. Yuyun ajrih lan kwatos menawi mangun bale wisma ananging kebak ing was sumelang lan tanpa kamantepan.

Lajengan Saking Tabel 4

No.	Struktur Kapribaden			Perkembangan kapribaden			Ket.
	Id	Ego	Super Ego	Id	Ego	Super Ego	
2	√				√		Yuyun minangka wanita dewasa ingkang normal temtu kemawon wonten ing batosipun, <i>sistem Id</i> gadhah pepenginan gesang bebrayan kaliyan priya. Ananging, <i>sistem ego</i> ndadosaken Yuyun kwatos menawi nyobi mbikak atinipun kangge priya sanes kados Endra, mangke bakal dipunkhianati malih kados lelampahan wonten ing jaman enemipun kaliyan Heru. Amargi ngantos samenika prastawa lelampahan nalika kaliyan Heru taksih nabet tatu wonten ing batosipun Yuyun.

Lajengan Saking Tabel 4

No.	Struktur Kapribaden			Perkembangan Kapribaden			Ket.
3	√					√	<p><i>Sistem Id</i> ingkang ndadosaken Yuyun nglampahaken dosa nalika sesambetan kaliyan Heru. Ananging, <i>superego</i> njedul nalika Yuyun ngandhut winihipun Heru. Yuyun ngraos dosa lan boten kepengin nambahi dosa malih lan emut dhateng Gusti, amargi mekaten Yuyun boten ngguguraken kandhutanipun ewadene Heru boten tanggel jawab.</p>
4	√				√		<p><i>Sistem Id</i> ndadosaken Yuyun nyengit Lisa amargi ngraos cemburu Lisa menika putranipun wanita ingkang sampun ngrebut Heru saking piyambakipun. Ananging,</p>

Lajengan Saking Tabel 4

No.	Struktur kapribaden			Perkembangan Kapribaden			Ket.
	Id	Ego	Super Ego	Id	Ego	Super	
4	√				√		nalika Yuyun mangertos bilih Lisa boten nate ngraosaken sihing ibu, <i>sistem ego</i> ndadosaken Yuyun mikir kanthi realita bilih Yuyun boten mentes nyengit lare alit ingkang sampun kapedhotan sihing ibu.
5	√				√		Nalika Lisa matur bilih ibunipun menika ayu kados dene Yuyun, sanalika <i>sistem Id</i> ndadosaken manahipun Yuyun kumesar. Pasuryanipun ngraos benter, raos trenyuh ngalahaken sedayaning pangraos. Ananging <i>sistem ego</i> ingkang

Lajengan Saking Tabel 4

No.	Struktur Kapribaden			Perkembangan kapribaden			Ket.
	Id	Ego	Super Ego	Id	Ego	Super Ego	
5	√				√		ndadosaken Yuyun tanpa sadar ngrangkul Lisa, dipunelus-elus sirahipun kanthi asih. Lajeng, matur bilih Lisa saged nganggep bilih Yuyun menika minangka ibunipun. Yuyun ngraosaken sangsaya boten jenjem nalika ningkali kapolosanipun Lisa.
6	√				√		Nalika Lisa ngjak Yuyun rekreasi sesarengan kaliyan Heru, sanalika batosipun Yuyun bingung amargi <i>sistem Id</i> ingkang ndadosaken Yuyun nate gadhah pepenginan rekreasi sesarengan kaliyan Heru lan putranipun, putra saking kekalihipun mesthi mawon. Sanes Lisa. Ananging, <i>sistem</i>

Lajengan Saking Tabel 4

No.	Struktur Kapribaden			Perkembangan Kapribaden			Ket.
	Id	Ego	Super Ego	Id	Ego	Super Ego	
6	√				√		<i>ego</i> Yuyun ingkang ndadosaken boten kalakon matur terus terang, amargi dipunraosaken boten patut menawi matur babagan lara atinipun wanita diwasa dhumateng Kenya alit kados Lisa
7	√					√	<i>Superego</i> njedul wonten ing batosipun Yuyun nalika Hary tumindak sembrana dhateng piyambakipun. Kanthi sabar dipunsingkiraken astanipun Hary saking pundhakpun, amargi Yuyun boten kepengin tumindak sembranan ingkang boten gadhah moral menika konangan murid-muridipun.

Lajengan Saking Tabel 4

No.	Struktur Kapribaden			Perkemabangan Kapribaden			Ket.
	Id	Ego	Super Ego	Id	Ego	Super Ego	
8	√					√	<i>Superego</i> njedul nalika Yuyun manggihi kawontenan ingkang kepepet, Yuyun emut dhateng Gusti Allah. Yuyun muji syukur dhateng Gusti dene taksih dipunslametaken saking kacilakan.
9	√					√	Nalika Yuyun kepanggih kaliyan Heru ingkang sampun ngejur-jur manahipun, sistem <i>Id</i> ndadosaken tuwuh raos sengit lan dhendham wonten ing batosipun Yuyun. Semanten agengipun raos sengit lan dhendham ingkang sumimpen wonten ing jiwaniipun, ndadosaken Yuyun badhe tumindak ala dhateng Heru. Ananging, sanalika <i>superego</i>

Lajengan Saking Tabel 4

No.	Struktur Kapribaden			Perkembangan Kapribaden			Ket.
	Id	Ego	Super Ego	Id	Ego	Super Ego	
9	√					√	njedul lan ndadosaken Yuyun emut dhateng Gusti bilih piyambakipun boten pareng tumindak ala dheteng Heru.
10	√				√		Amargi raos cemburu, Bu Darus tumindak ngina kanthi pocapan ingkang sajatosipun nedahaken Yuyun menika prawan tuwa. Mireng tetembungan ingkang ngasoraken piyambakipun, sanalika <i>energi psikis sistem id</i> ningkat lan nuwuhaken pepenginan badhe <i>mbrontak</i> wonten ing batosipun. Ananging <i>sistem ego</i> ndadosaken Yuyun mikir malih, bilih piyambakipun

Lajengan Saking Tabel 4

No.	Struktur Kapribaden			Perkembangan Kapribaden			Ket.
	Id	Ego	Super Ego	Id	Ego	Super Ego	
10	√				√		boten mentes males pocapanipun Bu Darus amargi piyambakipun namung <i>numpang</i> lan dereng dangu mapan wonten ing dalemipun.
11	√				√		Yuyun kwatos nalika Heru wonten ing rumah sakit lan matur bilih piyambakipun badhe masrahaken lisa lan sedaya darbenipun kangge Yuyun sarta Lisa. Ananging <i>sistem ego</i> ingkang ndadosaken Yuyun sadhar saking luputipun. Yuyun boten pengin kelangan Heru malih amargi luputipun Yuyun piyambak. Amargi mekaten, Yuyun boten kersa nampi darbenipun Heru, Yuyun namung mbetahaken Heru kaliyan Lisa lan Yuyun ngakeni luputipun, Yuyun kuatos kecalan Heru malih.

Tabel ing nginggil menika tabel data perkembangan kapribadenipun paragatama Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS. Saking tabel menika saged dipuntinggali bilih wonten perkembangan kapribaden wonten ing dhiri paraga Yuyun. Minangka salah satunggaling wanita diwasa, Yuyun gadhah pepenginan kangge mangun bale wisma kaliyan priya ingkang dipuntresnani. Piyambakipun kepengin mangun bale wisma kliyan Heru. Ananging pepenginan *Id* Yuyun kasebat dipunalangi dening raos ajrih (*ego*), menawi mangun bale wisma boten bagya amargi kebak ing was sumelang lan tanpa kamatepan amargi pengalamani nate dipunkhianati dening Heru wonten ing jaman nem-nemaniipun. Raos ajrih kasebat nedahaken bilih Yuyun dereng gadhah jati diri minangka wanita ingkang diwasa. Sikep menika ndadosaken Yuyun menekan raos tresnanipun dhateng Heru lan nganggep bilih sedaya priya ingkang nyaketi sami kaliyan Heru. Sikep kasebat ugi ndadosaken Yuyun dhendham lan nyengit Heru kalia Lisa putranipun Heru.

Superego menuntun Yuyun kangge ngrenungkan sedaya ingkang sampun dipunlampahaken saengga piyambakipun manggihi jati dirinipun minangka wanita ingkang diwasa. Piyambakipun sadhar bilih raos sengit lan dhendhamipun menika namung amargi salah paham sarta amargi sikep kumalungkungipun. Yuyun ugi sadhar saking dosa-dosanipun sampun damel sengsara para tiyang ingkang sajatosipun sanget nresnanipun piyambakipun.

B. Pirembagan

Kados dene ingkang sampun dipunandharaken wonten ing nginggil, bilih panaliten menika badhe ngrembag sekawan pokok perkawis ingkang jumbuh kaliyan ancasing panaliten, inggih menika wujud *konflik psikologis* paragatama Yuyun, panyebab *konflik psikologis* tumrap paragatama Yuyun, kupiya paragatama Yuyun kangge ngrampungaken *konflik psikologis*, lan perkemabangan kapribadenipun paragatama Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS. Bab wujud *konflik psikologis* badhe dipunrembag rumiyin, lan dipunlajengaken panyebab saha kupiya ingkang dipunginakaken kangge ngrampungaken *konflik psikologis* menika, lajeng perkemabangan kapribadenipun. Cara kasebat dipunlampahaken amargi *konflik psikologis* wonten salah satunggaling cariyos temtu kemawon wonten sebab lan kupiya paraga anggenipun ngrampungaken konflik menika, lajeng sesampunipun sedaya menika dipunamangertosi saged katingal perkemabangan kapribadenipun. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag sekawan pokok perkawis menika mekaten.

1. Wujud Konflik Psikologis Paragatama Yuyun wonten ing Cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir Anggitanipun Adinda AS

a. Was Sumelang (*kecemasan*)

Was sumelang utawi *kecemasan* inggih menika kawontenan menapa kemawon ingkang ngincim salah satunggaling tiyang. Sedaya *konflik* lan wujud saking *frustasi* ingkang dados pepalang tumrap indhividhu anggenipun

tumuju wonten ingkang dados ancasipun menika minangka salah satunggaling sumber *kecemasan*. Inciman ateges saged awujud inciman *fisik, psikis*, lan sedaya *tekanan* ingkang ndadosaken *kecemasan*. Kawontenan menika dipunlampahi dening pangraos ingkang boten tentrem ingkang katitik mawi tembung kuatos, anjrih, boten bagya ingkang saged dipunraosaken (Hilgard lumantar Minderop, 2010: 27).

Was sumelang dipunraosaken dening paraga Yuyun. Amargi *masa lalunipun* kaliyan Heru boten ngremenaken lan nate dipunkhianati, Yuyun ngraos sakit manahipun lan langkung milih dados prawan tuwa tinimbang nglampahaken gesang mangun bale wisma ananging kebak ing was sumelang lan tanpa kamanteban. Wonten ing ngandhap menika kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Sawijining layang pratelan lan katetepaning ati! Sanyatane dheweke ora bisa meksa-meksa atine dhewe nuruti karepe Mas Endra ngajak bebrayan sajroning bale wisma sing bungah tentrem. Yuyun isih nduwe tekad nglakoni uripe dhewekan ing umure sing 33 taun iki. Diadhepi patrape wong-wong sing pada nyawiyah kadidene prawan tua, tinimbang kudu nglakoni urip omah-omah nanging kebak ing was sumelang lan tanpa kamanteban (Djaka Lodang edisi 09, 2010: 24).

Amargi ngraos nate dipunkhianati dening Heru, inggih menika Heru langkung milih dipunjodokaken kaliyan wanita sanes dening pamanipun, ingkang ndadosaken *sistem ego* Yuyun gadhah tekad badhe gesang piyambakan lan langkung milih ngadhepi patraping para tiyang ingkang sami nyawiyah kados dene prawan tuwa. Yuyun ajrih lan kuatos menawi mangun bale wisma ananging kebak ing raos was sumelang lan tanpa kamanteban.

Wewayangan ingkang wonten ing jaman enemipun ingkang dados tatu wonten ing dhadha ngantos sakmenika. Wewayangan menika ingkang nuwuhaken raos was sumelang wonten ing batosipun Yuyun, wewayangan nalika kaliyan Heru. Heru ingkang nate ndamel sakit manahipun Yuyun. Yuyun boten pengin lelampahan kados mekaten kaambalan malih kaliyan Endra utawi priya sanes wonten salebeting gesangipun. Wonten ing ngandhap menika kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Yuyun isih ketok-ketoken lelakon jaman semana. Sawijining prastawa lelakon jaman enome sing nganti saiki isih nabet tatu ing dhadha. Kebak rasa perih lan getir. Yuyun ora kepengin lelakon kaya ngono mau binalen maneh karo Endra utawa priya sapa wae jroning uripe (Djaka Lodang edisi 09, 2010: 24).

Yuyun ngraos kwatos menawi nyobi mbikak atinipun kangge priya sanes kados Endra, mangke bakal dipunkhianati malih kados lelampahan wonten ing jaman enemipun kaliyan Heru. Amargi ngantos samenika prastawa lelampahan nalika kaliyan Heru taksih nabet tatu wonten ing batosipun Yuyun.

Salah satunggaling pepanggihan ingkang dumadakan kaliyan Heru, ndadosaken was sumelang wonten ing batosipun Yuyun. Amargi pepanggihan menika boten dipunkajengaken dening Yuyun. Sanalika Yuyun boten saged kumecap menapa-menapa, namung bungkem slumengeren. Wonten ing ngandhap menika kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Oh, sawijining patemon sing dadakan. Petemon sing babar pisan ora dak karepake, panjerite Yuyun jroning ati.

Awake Yuyun sanalika lemes, rasane adhem panas. Dheweke ora bisa kumecap apa-apa, nalika priya kuwi ngulungake tangane ngajak salaman ora diglagati. Yuyun mung bungkem slumengeren. Siraha ditekuk jero. Atine trataban, panyawange kumepyur, dhadha horeg, Poyang-payingan (Djaka Lodang edisi 09, 2010: 25).

Yuyun boten kepengin kepanggih malih kaliyan Heru, ananging dumadakan Heru njedul wonten sangajengipun Yuyun. Pepanggihan menika nuwuhaken raos was sumelang ingkang ndadosaken Yuyun boten saged kumecap menapa-menapa nalika dipunjak salaman dening Heru. Yuyun namung bungkem slumengeren.

Raos was sumelang ugi dipunraosaken dening Yuyun wonten ing jaman enemipun nalika nembe kemawon dipuntilar dening Heru. Nalika semanten, Yuyun kesah kanthi ngandhut winihipun Heru. Ananging kandutan menika kaguguran, boten dipunguguraken amargi Yuyun ajrih nambahi dosa ingkang dipunkatindakaken sampun kathah dipunlampahaken nalika sesambetan kaliyan Heru. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Mung krana Gusti Allah sing isih paring pangapunten lan paring kawelasan uripe sing kebak dosa iki, ana kluwargane Yuyun. Meh rong minggu Yuyun ngathang-athang ing rumah sakit tanpa daya marga keguguran kandhutane sing isih durung cukup umur. Gugur lumrah, babar pisan ora dijarag. Yuyun wedi nambahi dosa sing diakoni wis akeh katindakake sasuwene sesambungan karo Heru (Djaka Lodang edisi 11, 2010: 24).

Amargi emut dhumateng Gusti, *super ego* ndadosaken Yuyun sadar tumrap dosa ingkang sampun dipuntindakaken kaliyan Heru. Yuyun boten pengin nambahi dosa. Amargi mekaten, Yuyun boten ngguguraken

kandhutanipun ewadene Heru boten tanggel jawab. Ananging kandhutan menika kaguguran boten dipunjarag. Puncaking raos was sumelang ingkang dipunraosaken dening Yuyun nalika mangertosi Heru gerah wonten ing rumah sakit. Yuyun kwatos kelangan Heru malih amargi sikep kumalungkung lan kaanguhan piyambak. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

“Matur nuwun, Ningsih.....” tembunge lemes. “Tak pasrahake Lisa ing tanganmu. Tak wenehake kabeh darbeku kanggo kowe lan Lisa.....”

“Aku ora butuh donyamu. Aku mbutuhake panjenengan, Mas Heru. Aku mbutuhake Lisa. Ukumen awakku. Aku sing kejem. Aku sing jahat!! Kowe kudu waras, Mas Heru” (Djaka Lodang edisi 25, 2010: 25).

Yuyun kwatos nalika Heru wonten ing rumah sakit lan matur bilih piyambakipun badhe masrahaken lisa lan sedaya darbenipun kangge Yuyun sarta Lisa. Ananging *sistem ego* ingkang ndadosaken Yuyun sadhar saking luputipun. Yuyun boten pengin kelangan Heru malih amargi luputipun Yuyun piyambak. Amargi mekaten, Yuyun boten kersa nampi darbenipun Heru, Yuyun namung mbetahaken Heru kaliyan Lisa lan Yuyun ngakeni luputipun, Yuyun kuatos kecalan Heru malih.

Was sumelang dipunraosaken dening paraga Yuyun. Yuyun taksih kemutan wewayangan wonten ing jaman enemipun ingkang ngantos sakmenika taksih nabet tatu wonten ing dhadha, dipuntambah perkawis kaliyan Endra ingkang nambah-nambahi pikiranipun Yuyun, lan sakmenika

dumadakan priya ingkang wonten ing jaman enemipun (Heru) njedul wonten ing sakngajengipun.

Nalika Heru utawi bapakipun murid ingkang dipuntresnani (Lisa) dumadakan njedul wonten ing sakngajengipun Yuyun, sanalika Yuyun dhadhanipun trataban. Heru dangu mandeng nyawang piyambakipun. Was sumelang ugi dipunraosaken dening Yuyun saksampunipun pepanggihan kaliyan Heru. Yuyun mangertosi bilih sejatosipun murid ingkang sanget dipuntresnani menika putranipun priya ingkang wonten ing jaman enemipun (Heru), priya ingkang sampun ndamel lara atinipun Yuyun. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Kasadaran kadidene guru nglarang Yuyun tumindak kaya ngono ing salah sijining muride sing kebeneran paling nurut lan pinter dhewe. Yuyun ngerti satemene Lisa ora duwe salah apa-apa. Nanging Yuyun tumitah dadi mangusa lumrah, kadhang emosine luwih kenceng ing sandhuwure panglimbang nalar waras. Pandheman sengit wis ngobong sakujur awake. Grengsenging urip nom-noman kari pangangen. Jangkah-jangkah sikil nggenteyong jroning laku saben dinane tumuju urip sangsaya tuwa (Djaka Lodang edisi 11, 2010: 25).

Kasadaran minangka guru, Yuyun boten pareng tumindak kados mekaten (duka) dhumateng muridipun ingkang sanget nurut lan pinter piyambak. Ananging, tumindak bapakipun Lisa wonten ing masa lalunipun Yuyun ingkang nuwuhaken rangsangan *id*, sahingga *energi psikis* ningkat. Peningkatan menika ingkang nyebabaken emosinupun langkung kenceng wonten sanginggilipun panglimbang nalar waras. Yuyun sadar menawi

tumindakipun menika klentu, amargi mekaten ndadosaken batosipun boten jenjem.

Was sumelang ugi dipunraosaken dening Yuyun saksampunipun duka lan nyengit Lisa, amargi Yuyun mangertosi sajatosipun lare ingkang sampun dipunsengit menika sampun dipuntilar dening ibunipun. Was sumelang nalika Lisa matur bilih ibunipun ayu kados dene Yuyun. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

“Kata papa, mama Lisa dulu secantik bu Yuyun,” pangucape Lisa lugu.

Atine Bu Guru kumesar. Raine rasane panas.Nanging rasa trenyuh ngalahake sakabehing pangrasa.Tanpa sadar Lisa dirangkul, dielus-elus siraha kanthi asih.Banjur dibisiki ing kupinge, “Lisa tentu saja dapat anggap bu Yuyun sebagai mama Lisa bukan?”(Djaka Lodang edisi 12, 2010: 24).

Nalika Lisa matur bilih ibunipun menika ayu kados dene Yuyun, sanalika atinipun Yuyun kumesar. Pasuryanipun ngraos benter. Raos trenyuh ngalahaken sedayaning pangraos. Ananging sistem ego ingkang ndadosaken Yuyun tanpa sadar ngrangkul Lisa, dipunelus-elus sirahipun kanthi asih. Lajeng, matur bilih Lisa saged nganggep bilih Yuyun menika minangka ibunipun. Yuyun ngraosaken sangsaya was sumelang nalika ningali kapolosanipun Lisa. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

“Sekarang Bu Yun sudah sehat benar?”Mripate Lisa nyawang mripate gurune kebak kawigaten.Yuyun kecipuhan mangsuli. Dheweke mung mesem sing dirasa esem pait. Bocah cilik saumure Lisa ora bakal ngerti yen sajatine ibu gurune ngendhem penyakit sing sumbere saka bapake Lisa dhewe. Yuyun mung manthuk-manthuk (Djaka Lodang edisi 12, 2010: 24).

Nalika Lisa nyuwun pirsakahananipun Yuyun kanthi nyawang Yuyun kebak kawigaten, Yuyun kacipuhan mangsuli. Yuyun namung mesem ingkang dipunraosaken esem pait. Lare alit kados Lisa boten mangertos menawi Bu guru ingkang sanget dipuntresnani menika saweg ngendhem penyakit ingkang sajatosipun saking bapakipun piyambak.

Boten jenjem ugi dipunraosaken dening Yuyun nalika maos layang saking Heru. Layang ingkang wosipun ngengingi katresnaning Heru lan Lisa dhumateng piyambakipun. Serat menika ugi ngewrat atur tanggap warsa saking Heru lan Lisa, ingkang sejatosipun Heru boten kesupen marang *ulang tahunipun* Yuyun. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Yuyun nora kwawa mbacutake maca layang abang jambu iki. Sanalika sirahe rasane mumet banget. Rasa sedhih, trenyuh lan bingung ngumpul dadi siji nyesak ing dhadha sing rasane kaya arep mbledhos-mbledhosa. Ah, Mas Heru ora tau lali dina klairane. Yuyun dhewe lali dina iki dina pungkasan ing umure sing 33 taun. Yuyun ora kwawa ngempet mbludaging pangrasa lan emosi, dheweke ngrungkebi tangane sandhuwuring meja. Tangis wadon sing getir. Tangis panalangsa ing kantor guru sing adhem lan sepi..... (Djaka Lodang edisi 14, 2010: 24).

Yuyun boten kwawa nglajengaken maos serat saking Heru. Sanalika sirahipun ngraos muet sanget. Raos sedhih, trenyuh lan bingung ngempal nyawiji nyesak wonten ing dhadha ingkang ndadosaken jiwaniipun boten jenjem. Sejatosipun Heru boten nate kesupen dinten klairanipun. Sanalika Yuyun nlangsa. Was sumelang ugi dipunraosaken Yuyun nalika kanca guru sakantoripun boten dinyana-nyana tumindak sembrana dhumateng piyambakipun. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

“Aah...Aja sembranan, ah. Isin mengko yen konangan murid-murid. Dikira awake dhewe pacaran!” ujure Yuyun kaget. Kanthi sabar disingkirake tangane Hary saka pundhake. Sanadyan dheweke wis kerep krungu gojegane wong siji iki, nanging krungu omongan ngenani pacar iki rasane atine ora kepenak(Djaka Lodang edisi 14, 2010: 25).

Hary kanca sakantoripun ingkang remen gegojegan, dumadakan tumindak sembrana dhateng Yuyun lan matur menawi kepengin dados pacaripun. Sanalika Yuyun kaget.Yuyun ngraos was sumelang manahipun mireng tembung ngengingi pacaran. *Superego* njedul wonten ing batosipun Yuyun nalika Hary tumindak sembrana dhateng piyambakipun. Kanthi sabar dipunsingkiraken astanipun Hary saking pundhakpun, amargi Yuyun boten kepengin tumindak sembranan ingkang boten gadhah moral menika konangan murid-muridipun. Yuyun ugi ngraosaken boten jenjem nalika mangertos bilih Lisa menika sampun kapedhotan sihipun ibu, Yuyun ngraos salah sampun nate nyengit lare menika. Sejatosisipun Yuyun sanget nresnani Lisa, ananging sisih sanes Yuyun gething dhateng bapakipun lare menika. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

“Lisa tadi ke sini dianter siapa?”

Lisa ora banjur wangsulan. Dheweke nyawang gurune rangu-rangu, banjur ujure lirih meh ora keprungu: “Dengan....Papa. Papa boleh..., boleh ikut masuk ke sini?”

Yuyun meneng.Sewu pangrasa ngreridu jroning dhadha. Disawang plafon kamar rumah sakit sing dicet putih resik. Nanging katon kaya ana ewon titik-titik ireng sing obah muter-muter sangsaya suwe sangsaya banter nggawe mumet siraha wong sing nyawang....(Djaka Lodang edisi 17, 2010: 24).

Nalika Yuyun sakit wonten ing rumah sakit, Lisa dhateng kaliyan Heru bapakipun. Sejatosisipun Yuyun boten pengin kepanggih kaliyan Heru,

ananging Yuyun boten tega dhateng Lisa ingkang taksih polos lan dereng mangertos pangraosing tiyang dewasa. Sewu pangraos ngreridu wonten salebeting dhadhanipun.

Tatu ingkang nabet wonten ing manahipun amargi nate dipunkhianati, ndadosaken Yuyun boten pitados malih dhateng priya sinten kemawon. Yuyun ngraos boten jenjem menawi wonten priya ingkang nyaketi, Yuyun kwatos sakit manahipun malih. Tumrap Yuyun, sedaya priya ingkang nyaketi tumindakipun krana pamrih. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

“Yaiki!!Saben priya ngatonake apik karo aku.Ngulungake tangan kanggo aku. Ngetokake simpati sing gedhe. Tansah kepengin mbelani lan ngayomi aku. Legawa asung pangurbanan kabeh darbeke mbok menawa klebu kurban nyawane!”

“Nanging aku kepengin ngerti, wong lanang endi sing isih gelem nyawang aku selagine wis ora ana sing bisa diarep-arep saka aku. Ah, wong lanang sing tuminak krana pamrih, ora bakal nyawang kanthi mripat sasisih marang wanita sing ora disenengi maneh....” Pangudarasane Yuyun jronng batin (Djaka Lodang edisi 17, 2010: 25).

Sedaya priya katingal apik dhateng Yuyun. Ngulungaken astanipun kangge Yuyun, lan katingal simpati. Tansah pengin mbelani lan ngayomi Yuyun. Legawa sung pangurbanan, mbok menawi kalebet kurban nyawanipun. Ananging Yuyun sampun boten pitados malih dhateng sedaya menika. Yuyun nganggep bilih tumindakipun sedaya priya kados mekaten namung karana pamrih. Was sumelang ugi dipunraosaken dening Yuyun

nalika kepanggih kaliyan Heru. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Heru diacarani lungguh ing kursi tamu sing mapan ing pojok ruang tamu asrama sing amba. Wong loro lungguh adhep-adhepan jujur wae. Ngadhepi dheweke atine isih durung tentrem. Arep miwiti omong rasane kok abot. Patemon ing RS kadidene patemon kang bisu. Heru bisa diarani mung meneng tanpa omong, kejaba sapa aruh saperlune. Yuyun dhewe sing mung gedheg lan manthuk. Malah Lisa sing akeh guneme, akeh critane. Bocah iki sing adate anteng. Upama ora ana Lisa mbok menawa patemon sing kaya ngono iku saya kaku lan wagu! (Djaka Lodang edisi 17, 2010: 25).

Pepanggihan Heru lan Yuyun nalika wonten ing asramanipun Yuyun saya kaku lan wagu. Yuyun taksih dereng jenjem ngadhepi piyambakipun. Badhe miwiti matur, Yuyun ngraos abot. Kados nalika Heru dhateng wonten ing rumah sakit ing wekdal Yuyun sakit, Heru namung menng tanpa atur, kejawi namung sapa aruh saprelunipun. Yuyun piyambak ugi namung gedheg lan manthuk.

Yuyun ngraos sampun boten gadhah katentreman malih. Dhatengipun Heru dipunanggep namung nggrogoti gesangpun. Lan panyawang mripatipun Lisa ing wekdal Yuyun mucal ing ngajeng kelas. Lan sedaya perkawis kaliyan priya-priya sanesipun ingkang nambahi raos was sumelang. Amargi mekaten, Yuyun milih badhe pindhah mucal. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Pak Santo maringi pitutur dawa nalika sawijine wengi Yuyun ngadhep sowan ing daleme. Dheweke matur nyuwun pindhah mulang saka kutha iki. Yuyun rumangsa wis ora nduwe katentreman maneh. Tekane Heru sing dianggep nggrogoti uripe. Panyawange mripate Lisa wektu Yuyun mulang ing ngarep kelas. Tansah mandeng landhep,

ngarep-arep lan ngenteni, ora tahan rasane Yuyun tansah nyingkur lan selak. Esem Pak Guru Heryanto sing lucu ngelingake pocapane sing tau tumuju mring dheweke: sing bisa digeguyu iku ora mung babagan sing lucu-lucu wae. Luwih-luwih patrape Endra, sabubare prastawa iku Yuyun dianggep mungsuh satru bebuyutan (Djaka Lodang edisi 20, 2010: 25).

Yuyun sowan wonten ing dalemipun Pak Santo utawi kepala sekolah anggenipun Yuyun mucal. Yuyun matur bilih piyambakipun nyuwun pindhah mucal. Yuyun ngraos sampun boten gadhah katentreman malih. Dhatengipun Heru ingkang dipunanggep nggrogoti gesangipun. Panyawang mripatipun Lisa nalika Yuyun mucal wonten ing ngajeng kelas. Boten tahan raosipun Yuyun tansah nyingkur lan selak. Esemipun Pak Hery ingkang asring gegojegan ananging dumadakan tumindak sembrana, lan patrapipun Endra ingkang nganggep Yuyun mungsuh satru bebuyutan amargi tresnanipun dipuntulak. Yuyun tambah was sumelang nalika mangertos bilih Lisa pirang-pirang dinten boten kersa dhahar amargi sedhih lan nlangsa badhe dipuntilar Yuyun pindhah mucal. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

“Bareng krungu yen gurune arep pindhah, Lisa pirang-pirang dina ora gelem mangan. Dheweke banget sedih lan nlangsa. Sedina-dina gaweyane mung ngalamun. Bola-bali takon, kenapa Bu Yuyun kok nyengiti awake dhewe, Pak? Ah, bocah iku pancen wis kebacut nresnani sliramu minangka gurune lan Ibu idhamane.....”

Yuyun megeng ambegan, mripate diremake nahan rasa trenyuh sing gemrubug ing dhadha lan nleser ing lurung-lurung ati. Lambene digeged banter nggo njaga ambroling waspa.

“Mas Heru tansah nggawa-nggawa Lisa kanggo kepentinganmu dhewe,” pandakwane Yuyun (Djaka Lodang edisi 21, 2010: 24).

Saksampunipun mireng menawi gurunipun badhe pindhah, Lisa pirang-pirang dinten boten kersa dhahar. Lisa sedhih lan nlangsa. Saben dinten namung ngalamun. Winangsulan nyuwun pirsu kenging menapa Bu Yuyun kok nyengiti piyambakipun? Sejatosisipun Lisa sampun kebacut tresna dhateng Yuyun. Sanalika Yuyun nahan raos trenyuh mireng babagan mekaten saking Heru. Ananging, sasampunipun Yuyun pindah mucal wonten ing papan ingkang enggal, Yuyun tetep boten pikantuk katentreman. Malah ngraosaken sangsaya sepi. Mekaten ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Kaanan anyar ngene iki Yuyun ora krasa mung sepi nanging dhewekan. Asing! Asing lan sepi malah sing sangsaya ngrerujit. Rasane Yuyun ora oleh apa-apa ing kene. Uga ora ana katrenteming ati. Dheweke wiwit bisa nggrayang apa sing tau dikandhakake Pak Santo biyen: “Nak Yuyun, ora kudu mlayu ngendi-endi. Ironing playonmu kowe durung mesthi oleh katentreman, sebab katentreman iku sejatine ana ing jroning ati lan awakmu dhewe (Djaka Lodang edisi 21, 2010: 25).

Kahanan ingkeng enggal boten saged caos katentreman tumrap batosisipun Yuyun. Wonten ing papan enggal menika malah sangsaya ngraosaken was sumelang, asing, sepi lan sangsaya ngrerujit. Amargi, sejatosisipun katentreman menika wonten salebeting manah lan badanipun piyambak. Dados Yuyun boten prelu tindak wonten ing pundi kemawon kangge pados katentreman menika. Woten ing papan enggal menika kathah prastawa-prastawa ingkang ndadosaken manahipun Yuyun sangsaya sakit. Gatosaken kutipan wonten ing ngandhap menika.

Yuyun nampa pocapane Bu Darus iku minangka pangina tumrap awake. Ing ngarep kaca pangilon kerep ngilo nyetitekake

blegere. Apa wis tuwa banget aku? Apa wis dadi elek rupaku iki? Batine Yuyun (Djaka Lodang edisi 23, 2010: 24).

Dikira Bu Darus njarag omong kaya ngono iku nggo nglarakake atine. Nanging kena apa? Wanita ibune bocah telu bojone atasane sing sepisanan ditepungi kenal minangka wanita sing lembut, rupane ayu, prasaja, sing durung tepung raket dumadakan mungsuhi dheweke. Yuyun durung genah salah apa sing wis katindakake (Djaka Lodang edisi 23, 2010: 24).

Wonten ing papang ingkang enggal, Yuyun manggen wonten ing dalemipun Pak Darus ingkang minangka kepala sekolah SD anggenipun Yuyun mucal. Wonten ing papan menika Yuyun nampi pocapan ingkang minangka pangina tumrap piyambakipun saking Bu Darus. Sanalika Yuyun kaget lan kebak pitakenan wonten ing batosipun, menapa piyambakipun menika sampun tuwa sanget? Menapa rupanipun sampun elek?, Yuyun boten mangertos. Ingkang cetha, pocapanipun Bu Darus menika damel sakit manahipun amargi raos cemburu. Cemburunipun Bu Darus sangsaya ndadi lan nyebabaken padudon kaliyan Pak Darus. Yuyun ingkang mangertosi kadadosan mekaten manahipun sangsaya boten jenjem, amargi padudon menika dipunsebabaken dening piyambakipun. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Atine lara banget nampa pandakwa sing asor kaya ngono kuwi. Mbiyen ing kutha Mas Heru, Mas Endra, Haryanto mbuh sapa maneh tansah ngalembana lan ngoyak-oyak Wahyuningsih. Ngareparep dheweke dadi bojone sing dipepuja. Nanging ing desa sepi iki ajining diri diasorake wong. Saiki Yuyun ngalami dhewe yen sujana iku ora mung wuta, nanging malah dadi mbabi wuta! Amarga cemburu, priya Endra pengin ngantemi wong lanang saingane. Amarga cemburu wanita prasaja kaya Bu Darus tegel-tegele misuh-misuh lan ngina wanita pepadhane tanpa pawadan sing kuwat (Djaka Lodang edisi 23, 2010: 25).

Manahipun Yuyun sakit sanget nampi pandakwa ingkang asor saking Bu Darus. Yuyun kemutan biyen wonten ing kutha Mas Heru, Mas Endra, Haryanto lan sinten kemawon tansah ngalembana lan ngoyak-oyak piyambaakipun. Kepengin piyambakipun dados garwanipun ingkang dipunpepuja. Ananging wonten ing papan enggal menika, wonten ing desa ingkang sepi ajining dirinipun dipunatoraken. Sakmenika Yuyun ngalami piyambak menawi sujana menika boten namung wuta, ananging dados mbabi wuta. Amargi cemburu, Endra ugi pengin ngantemi priya sainganipun. Amargi cemburu wanita prasaja kados Bu Darus tegel ngina piyambakipun.

Yuyun ugi ngalami *konflik psikologis* awujud raso was sumelang sasampunipun maos layang saking Heru. Layang ingkang wosipun bilih sejatosipun Lisa menika sanes putra kandungipun Heru, lan sedaya pandakwanipun Yuyun dhateng Heru salawasipun menika boten leres. Amargi boten mangertosi tumrap luput ingkang sampun dipuntindakaken, ndadosaken manahipun Yuyun sangsaya was sumelang. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Oooh..... Yuyun legeg-legeg sarampunge maca layang iku. Sirahe rasane puyeng kemut-kemut. Atine trataban. Panyawange kemepyur. Dhadhane horeg poyang-payingan. Ambegane menggehmenggeh. Iku pratandha yen ana owah-owahan sing nggoncangake batine lan jiwane (Djaka Lodang edisi 25, 2010: 24).

Adhedhasar saking kutipan wonten ing nginggil menika, sasampunipun maos layang saking Heru sanalika manahipun Yuyun trataban. Ngraosaken mustakanipun puyeng, paningalipun kemepyur. Dhadhanipun

Poyang-payingan. Sedaya menika prantadha menawi wonten owah-owahan ingkang nggoncangaken batos lan jiwaniipun.

b. Duka

Dampak saking tekanan psikologi ingkang dipunalami dening paraga ugi paring pangaribawa tumrap katentreman jiwa. Langkung kathah perkawis ingkang dipunalami dening tokoh Yuyun wonten ing pagesanganipun, wiwit saking tumindak ingkang ngasoraken piyambakipun lan dipunsembranani, dipunkhianati, kepanggih kaliyan priya ingkang nate ngejur-jur manahipun, wewayangan wonten ing masa lalunipun, sarta kanyatan ingkang boten jumbuh kaliyan pangajeng-ajengipun.

Sedaya faktor menika paring pangaribawa tumrap jiwaning paraga, tumindak duka ingkang dipunlampahaken minangka wujud kangge medal saking sedaya perkawis ingkang dipunadhepi lan wonten ing pungkasanipun pikantuk *kestabilan* wonten ing jiwaniipun. Yuyun kaliyan sedaya perkawis ingkang dipunalami, ndadosaken Yuyun tiyang ingkang gampil duka. Amargi tumindak tiyang-tiyang ingkang wonten ing sakkiwa tengenipun, ingkang ndadosaken Yuyun nglampahaken bab menika minangka wujud pangembananing diri. Gatosaken kutipan wonten ing ngandhap menika.

“Aku ora kepengin patemon iki. Aku ora sudi ndeleng dhapurmu maneh,” mengkono panjeriting atine Yuyun. Dheweke kepengin ngunek-unekake priya kuwi nanging ora ana satembung wae kumecap saka lambene. Yuyun ora kuwawa omong apa-apa maneh. Kringet atis nelesi saranduning awake siing ndredeg nahan mbiudaging pangrasa. “Elinga iku priya durjana. Priya sing wis ngrusak uripmu! Priya iblis pisuhana! Kae ana watu ing cedhakmu

bandhemen raine.....” Swara batin iku tansah mbenginging ing kuping Yuyun mung merem megen napas..... (Djaka Lodang edisi 09, 2010: 25).

“Terima kasih, tidak usah. Tempat tinggalku dekat saja. Selamat siang,” wangsulane Yuyun atos nganggo basa Indonesia. Cepet-cepet Yuyun klepat mlaku ndhisiki ngedohi bapak anak sing isih ngadeg mandheg mangu (Djaka Lodang edisi 09, 2010: 25).

“Kalau Mas Heru Purnomo masih menghargai aku sebagai guru anakmu, biarkan aku berjalan sendiri!!” Yuyun wanita sulistya kanthi polatan sing adat sabene sumeh akeh eseme, nyenggrang sora lan atos kanthi mripat mencereng. Sirahe Heru tumungkul. Yuyun enggal-enggal ngelapi mripate sing wisteles supaya ora dikonangi Heru (Djaka Lodang edisi 10, 2010: 24).

Duka ingkang dipunalami dening Yuyun amargi kepanggih kaliyan Heru, priya ingkang sampun nate ngianati. Nalika kepanggih kaliyan Heru, saknalika tuwuh raos duka wonten ing batosipun Yuyun lan ngantos tuwuh pangraos durjana wonten ing batosipun badhe tumindak ala dhateng Heru. Wangsulipun ugi atos ngangge basa Indonesia kanthi nyengrang sora lan atos kanthi paningal mencereng. Amargi, pepanggihan menika ngelingaken Yuyun tumrap tumindakipun Heru wonten ing masa lalunipun ingkang sampun ngrisak masa depanipun.

Duka ugi dipunalami dening Yuyun nalika Heru dhateng wonten ing asramanipu, ananging Yuyun boten purun kepanggih. Yuyun nganggep bilih pepanggihan menika namung ngelingaken wewayangan masa lalunipun ingkang ndamel sakit manahipun. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Heru Purnomo! Ya kowe iku wong lanang sing wis ngejur pangarep-arep lan uripku mengkono pangumandhamanane Yuyun....

“Kowe wis ngejur-jur kabeh katresnanku. Wis dak pasrahake kabeh sing dak darbeni. Nanging saiba tegele kowe mbuang aku ngono wae sawise mbok cecep madu kembang manisku, kasucenku lan kabeh pakurmatan sing dadi makuthaning wanita.”

Nora bakal lali nganti mati lelakon iki nadyan wis suwe klakone (Djaka Lodang edisi 10, 2010: 24).

Yuyun ndakwa bilih Heru menika priya ingkang sampun ngejur pangajeng-ajeng lan gesangipun sarta katresnanipun, amargi saksampunipun Heru nyecep madu kembang manisipun utawi kasucen lan sedaya pakurmatanipun Yuyun, Heru malah langkung milih dipunjodokaken kaliyan wanita sanes dening pamanipun. Sanalika Yuyun ngraos kabucal. Amargi mekaten, nalika Heru badhe manggihi wonten ing asramanipun, Yuyun boten kersa manggihi. Amargi Yuyun ngraos nate dipunkhianati lan dipunlelara manahipun. Yuyun nganggep pepanggihan menika namung badhe ngemutaken masa lalunipun ingkang nabet tatu manahipun. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Lungaa Mas Heru. Sumingkira saka panguripanku. Minggata pengecut!! Ora perlu dawa-dawa mbok kandhakake pawadanmu. Tindakna nek iki pancen siji-sijine cara nggo males budi lan kabecikane pamanmu sing wis nggulawentah kowe wiwit bayi! Panjerite Yuyun histeris, rok anyar warna pink disuwek-suwec ajur tanpa gatra, tanpa rupa. Ora ana rok anyar, ora ana wisuda!! ...ngono gemreged lan ngondhok-ondhoke Yuyun saben eling prastawa sewelas taun kepungkur (Djaka Lodang edisi 10, 2010: 25).

“Saiki kowe wis sukses, Mas Heru. Apa sing mbok angen-angen karo aku biyen wis bisa kagayuh kabeh. Uripmu sukses. Kowe wis menang. Kamenangan kanthi ancik-ancik ajure panguripane liyan. Ah, pancen kowe wong lanang sing kepenak dhewe. Kowe licik. Wong lanang licik, pengecut. Khianat!!”

Sewu pamisuh lan sewu cecamah gemrunggunge ngebaki dhadha sing nggawe pulung atine Yuyun sangsaya perih wae. Ora ana perlune ketemu maneh karo wong lanang sing jenenge Heru Purnomo.

Mung ngelingake panalangsa lelakon sing wis kliwat, sing sasuwene iki bisa kalipur lan kalalekake (Djaka Lodang edisi 11, 2010: 24).

Pepanggihan kalihan Heru namung ngelingaken Yuyun tumrap masa lalunipun. Nalika Yuyun duka sanget, duka amargi Heru matur bilih dipunjodokaken kaliyan wanita sanes dening pamanipun. Sanalika Yuyun histeris, rok anyar warna pink dipunsuwek-suwek ajur. Yuyun gumreged lan ngondhok-ondhok saben kelingan prastawa ing sewelas taun kapungkur. Yuyun nganggep bilih Heru menika priya ingkang licik, pengecut lan khianat. Sewu pamisuh lan sewu cecamah gemrungung ngebaki dhadha ingkang damel pulung atinipun Yuyun ingkang sangsaya perih mawon. Yuyun nganggep bilih boten prelu kepanggih malih kaliyan Heru, amargi namung ngelingaken lelakon wonten ing jaman enemipun. Yuyun ugi tumindak Duka marang Lisa murid ingkang dipuntresnani ingkang sejatosipun putranipun Heru. Kagatosaken kutipan wonten ing ngandhap menika.

“Sejak kapan Lisa jadi bandel, hee...!?” Senggrange Yuyun banter Lisa njingkat kaget. Sajeye dadi gurune, Yuyun durung tau nyenggrang dheweke, apa maneh bantere kaya ngono. Alon-alon Lisa mlaku ngedoh kanthi sirah ndungkluk. Jangkahe kesaruk-saruk diseret.

Sumilire angin krasa ngelus ati. Rasa trenyuh, mrinding lan sedih dadi siji. Lisa murid sing pinter dhewe dumadakan wiwit dimungsuhi. Dumadakan Yuyun asikep kasar bareng ngerti dheweke anake Heru sing tau natoni atine (Djaka Lodang edisi 11, 2010: 24).

Lisa ugi dados *sasaran* emosinipun Yuyun. Ewadene Lisa menika murid ingkang dipuntresnani, ananging amargi sengit dhateng Heru dumadakan wiwit dipunmungsuhi. Dumadakan Yuyun asikep kasar

sasampunipun mangertos bilih Lisa menika putranipun Heru ingkang nate natoni atinipun.

Nambah malih tiyang ingkang ndadosaken Yuyun duka, inggih menika Hary kanca guru sakantoripun. Hary matur bilih piyambakipun menika nresnani Yuyun lan gadhah pepenginan dados pacaripu. Ananging Yuyun boten kersa. Sanalika Hary rumaos kasinggung amargi panulakipun Yuyun kanthi matur ingkang sajatosipun ngasoraken Yuyun. Mekaten ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Hary gedheg-gedheg, banjur ujure, “Aku ngerti nulakmu ora merga iku. Amarga aku iki mung guru SD sing ora nduwe apa-apa sing patut dipamerake.”

“Oh, aku uga guru.”

“Nanging panjenengan wanita. Wanita bisa ngarep-arep nampa samubarang sing dikarepake kanthi modhal ayuning rupa lan endahing salira. Jalaran aku dudu priya kaya Pak Endra sing pegawai bank sing sarwa cukup nadyan.....dhudha!”

“Hary!!” senggrange Yuyun setengah njerit. Wong lanang tansah mbiji asor katresnane wanita. Ajining dhiri katebas. Wong lanang nganggep bisa tuku tresna kanthi donya lan pangkate. Atine Bu Guru Yuyun kesenggol (Djaka Lodang edisi 15/16, 2010: 24).

Yuyun ora wangsulan maneh. Rerikatan mlayu metu, lawing kantor guru dibanting kasar ninggal Hary sing isih lungguh dheleg-dheleg. Kaya ngene iki date Yuyun yen nembe ketaton. Yuyun dhewe ora ngerti, kudu nesu apa sedhih. Nanging sing genah, tambah priya siji amneh sing nggawe ora tentreming atine (Djaka Lodang edisi 15/16, 2010: 24).

Panudhuhipun Hary bilih panulakipun Yuyun menika amargi piyambakipun namung guru SD ingkang boten gadhah menapa-menapa ingkang patut dipunpameraken, boten kados Pak Endra ingkang pegawe bank ingkang sami kacekapan sanadyan dhudha. Mireng panudhuhipun Hary

menika, sanalika Yuyun duka amargi ngraos dipunatoraken. Yuyun boten wangsulan malih.

Amargi raos sengit lan dhendham ingkang sumimpen wonten ing jiwaipun Yuyun ugi ingkang ndadoasken Yuyun duka nalika kepanggih kaliyan Heru. Yuyun boten kersa kepanggih kaliyan Heru malih amargi namung nuwuhaken rantaman ingkang boten prayoga. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun, *“Aku wis bola-bali nulak lan ngendhani Mas Heru kok tetep ngotot nyedhaki aku, aja nyalahake yen dumadakan tuwuh rancangan ing jroning utegku. Rantaman sing mesthi ora prayoga, “Yuyun ngincim jroning ati”* (Djaka Lodang edisi 18, 2010: 24). Yuyun sampun bola-bali nulak lan ngendhani Heru, ananging Heru tetep nyaketi ndadosaken *sistem id* Yuyun ngincim badhe tumindak ingkang boten prayoga.

Saben kepanggih kaliyan Heru namung ngelingaken Yuyun kaliyan wewayangan ingkang damel sakit manahipun. Sangsaya dhendham wonten ing batosipun Yuyun lan nuwuhaken *pembrotakan*. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Saben tembung sing kewetu tansah kaucapake kanthi tandhes, nuduhake anane rasa memungsuhan. Nanging nadyan sengit dikaya ngapa, ati wong wadon iki trenyuh uga nyekseni priya sing tau ditresnani iki tumungkul lesu, laya tanpa daya. Sisih tani sing kebak asih ngaruh-aruhi, ngelingake, nanging Yuyun kebangeten angkuh kanggo nggubris kabeh mau. Malah ing atine tuwuh wewayangane wanita sulistya ayu. Ibune Lisa sing mesem menang bisa ngrebut Heru saka tangane. Yuyun ora ngerti apa iki bayangan iblis, apa

pangangene dhewe sing kebak dhendham lan rasa sengit? (Djaka Lodang edisi 18, 2010: 25).

Saben kepanggih kaliyan Heru tetembungan ingkang medal tansah kaaturaken kanthi tandhes ingkang nedahaken wonten raos memungsuhan. *Sistem ego* Yuyun ngraos trenyuh ningali priya ingkang nate dipuntresnani menika tumungkul lesu lan tanpa daya amargi tetembunganipun Yuyun piyambak ingkang dipunaturaken kanthi tandhes menika. Ananging *energi psikis sistem id* langkung kuwat ingkang nuwuhaken pembrotakan utawi duka amargi katambahan wewayangan ibunipun Lisa ingkang sampun ngrebut Heru saking piyambakipun.

Konflik psikologis ingkang awujud duka ugi dipunraosaken dening Yuyun nalika pepanggihan kaliyan Endra. Endra ingkang kuciwa amargi tresnanipun dipuntolak dening Yuyun. Amargi kuciwanipun menika, Endra matur tetembungan ingkang sajatosipun ngasoraken utawi ngina Yuyun minangka dados prawan tuwa, sanalika Yuyun ngraos kebrongot mireng pituturipun Endra menika, Yuyun *mbrontak* amargi kepenging ngimbangi. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

“Wah, sainganku pancen abot. Malah dudu tandinganku,” Endra ngudarasa, lambene mesem. Esem sinis. “Mokal bisa menang!”

“Nanging Mas Endra rak wong lanang,” sumaure Yuyun manasi. Rasane kebrongot dheweke kepengin ngimbangi. “Biasane wong lanang bakal ngrentengi sewu wanita nalika ditolak wanita siji.” Endra kaget krungu omongane Yuyun.

“Dhudha lapuk kaya aku iki? Nggandheng prawan tuwa siji wae ora pecus. Apa maneh golek liyane. Wah.....”

Dheweke mandeng Yuyun kanthi penasaran. Secleret esem ngrengga ing lambene. Maneh-maneh esem sinis.

Yuyun genten sing kaget. Panas rasane raine.

Sanadyan Yuyun rumangsa pancen klebu prawan tuwa, nanging ora tau kanyana priya sing ditulak tresnane ngomong terus terang ngono ing ngarep irunge! (Djaka Lodang edisi 19, 2010: 25).

Amargi mireng tetembungan ingkang ngasoraken utawi ngina piyambakipun, ndadosaken *energi psikis sistem id* Yuyun ningkat. Endra sasampunipun dipuntulak tresnanipu dening Yuyun lan mangertosi bilih Yuyun saweg dipuncaketi dening Heru ingkang dipunanggep langkung inggil saking piyambakipun ngraos kuciwa lan matur bilih piyambakipun mokal saged menang saingan kaliyan Heru kanthi mesem sinis. Sanalika ngraos kebrongot lan pengin ngimbangi kanthi matur bilih priya menika bakal ngrentengi sewu wanita nalika dipuntulak dening wanita setunggal. Ananging malah Endra sangsaya ndadi anggenipun ngina Yuyun kanthi nylathu bilih dhudha lapuk kados piyambakipun nggandheng prawan tuwa setunggal kados Yuyun mawon boten saged, menapa malih pados ingkang sanes.

Tetembungan ingkang ngasoraken Yuyun lan nuwuhaken raos duka wonten ing batosipun ugi dipunalami dening Yuyun nalika piyambakipun sampun pindhah mucal lan Yuyun mapan wonten ing dalemipun kepala sekolah anggenipun mucal menika. Wonten ing papan enggal menika Yuyun pikantuk pangina saking garwanipun Pak Darus (kepala sekolah). Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

“Ya ora, Pak. Kaya Jeng Yuyun iki, upamane. Wonge pinter duwe jabatan, rupane ayu, wong kutha pisan. Nunggu apa maneh,

Jeng. Mumpung durung sangsaya tuwa. Nek kanggo ukuran wong ndesa kene saumur-umurane Jeng Yuyun iki rak klebu.....”

Ucapane Bu Darus kapedhot marga bojone sing lungguh ing jejere ngidak banter sikile.

Pak Darus ngenggokake bahan caturan, nanging Bu Darus tetep ngotot.

Yuyun tumungkul kisinin. Raine rasane panas. Wanita sing durung genap rong wulan tepung iku kumawani mlebu ing perkara panguripane wanita sing paling pribadi (Djaka Lodang edisi 23, 2010: 27).

Amargi raos cemburu, Bu Darus tumindak ngina kanthi pocapan ingkang sajatosipun nedahaken Yuyun menika prawan tuwa. Mireng tetembungan ingkang ngasoraken piyambakipun, sanalika *energi psikis sistem id* ningkat lan nuwuhaken pepenginan badhe *mbrontak* wonten ing batosipun. Ananging *sistem ego* ndadosaken Yuyun mikir malih, bilih piyambakipun boten mentes males pocapanipun Bu Darus amargi piyambakipun namung *numpang* lan dereng dangu mapan wonten ing dalemipun.

c. Bingung

Wujud konflik ingkang kaping sekawan ingkang dipunpanggiaken wonten ing panaliten menika inggih bingung. Bingung inggih menika kuwur manahipun boten mangertosi menapa ingkang badhe dipunlampahaken (Kamus Basa Jawa, 2001: 64). Raos bingung ingkang dipunadhepi dening paraga amargi boten mangertosi menapa ingkang badhe dipunlampahaken.

Heru inggih menika priya ingkang wonten ing masa lalunipun Yuyun ingkang sampun ngjur-jur manahipun lan ngrisak masa depanipun.

Dumadakan Heru njedul malih wonten ing sakngajengipun Yuyun. Ananging Yuyun boten gampang nampi priya menika, amargi Yuyun boten saged nglalekaken sakit manahipun. Yuyun ngraos bingung ngadhepi pepanggihan menika sahingga nuwuhaken raos ajrih wonten ing jiwaniipun. Wonten ing ngandhap menika kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Kepengine Yuyun enggal-enggal tekan omah pondhokane. Apes, ora ana becak sing liwat. Taksi sing biasane akeh mangkal nunggu panumpang ing kana ya ora ana. Jroning ati Yuyun misuhi Koh Som Bing sing duwe bengkel ngendhe-endhe ngrampungake reparasi speda motor bebeke sing dilebokake ing bengkele patang dina kepungkur, durung rampung (Djaka Lodang edisi 09, 2010: 49).

Nalika Yuyun dumadakan kepanggih kaliyan Heru, nalika Heru badhe methuk putranipun lan ingkang boten dipunmangertosi putranipun menika inggih murid ingkang dipuntresnani dening Yuyun ingkang wekdal menika saweg sareng kaliyan Yuyun. Wonten ing pepanggihan menika Yuyun pengin ngindhari Heru lan boten kersa dipundherekaken wangsul dening Heru. Yuyun langkung milih nitih kendharaan umum. Ananging apes, boten wonten kendharaan umum ingkang liwat. Saknalika Yuyun bingung amargi kanyatan ingkang boten jumbuh kaliyan pangajeng-ajeng.

Raos bingung ugi dipunraosaken dening Yuyun nalika dipunjak dening Lisa rekreasi sesarengan kaliyan bapakipun ugi. Boten jenjem dipunraosaken amargi biyen Yuyun nate gadhah pangangen-angen tindak rekreasi sakulawarga. Rekreasi sareng Mas Heru lan putra-putranipun, inggih putra kekalihipun mesthi mawon, sanes Lisa putranipun Mas Heru kaliyan wanita sanes. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

“Bagaimana kalau kita antar sekalian, kita pergi beramai-ramai?” Yuyun trenyuh krungu Lisa nawani kanthi tulus mau. Dudu omonge bocah sing pengin golek alem. Biyen Yuyun duwe pangangen-angen, lunga seneng-seneng sakluarga. Rekreasi bareng mas Heru, saanak bojo, ya anake wong loro mesthi wae.

Nanging....Ah Lisa. Kowe isih cilik lan lugu. Apa sing dikandhakake ibu gurumu mau padha karo tembung nulak cara alus. Apa klakon Yuyun omong terus terang? Apa patut dheweke ngomong babagan lara atine wanita diwasa marang Kenya cilik kaya Lisa iki? Kowe isih kecilken lan prasaja, Lisa (Djaka Lodang edisi 12, 2010: 25).

Nalika Lisa ngjak Yuyun rekreasi sesarengan kaliyan Heru, sanalika batosipun Yuyun bingung amargi Yuyun piyambak nate gadhah pepenginan rekreasi sesarengan kaliyan Heru lan putranipun, putra saking kekalihipun mesthi mawon. Sanes Lisa. Ananging, *sistem ego* Yuyun ingkang ndadosaken boten kalakon matur terus terang, amargi dipunraosaken boten patut menawi matur babagan sakit manahipun wanita diwasa dhateng Kenya alit kados Lisa.

Raos dendam ingkang ndadosaken sakit manahipun, ingkang ndadosaken gesangipun Yuyun sangsaya semrawut. Ananging Yuyun boten mangertos bilih dendamipun kejawi ndadosaken sakit manahipun lan gesangipun boten jenjem, ugi nuwuhaken raos *“asyik”*. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Yuyun nyoba naliti jroning awake. Ditlusuri nganti dhasar punjering atine sing jero dhewe. Nanging suwene iki dheweke durung bisa nemokake jawabane. Sing cetha dirasa, dhendham lan rasa sengit iku nglarakake. Yen Yuyun isih nyimpen dhendham tegese nglarakake awake dhewe. Nanging krana sikape Yuyun iki dheweke ngrasakake anane “sensasi” sing nuwuhake rasa “asyik” lan “nikmat”..... Ujud rasa nikmat lan asyik sing ora lumrah. Nikmat jroning dhendham lan kabencen. Aneh yen dirungu. Nanging ya kuwi sing lagi dialami Yuyun

saiki. Dheweke nora kwawa nglairake jroning tetembungan lan ukara (Djaka Lodang edisi 21, 2010: 25).

Mbok menawa utege wis ora bisa mikir kanthi wening. Utawa atine sing ora krasa nampa getering asih lan tresna? Embuh. Ati wadon kang bingung. Disawang dalan ing sangarepe iki sangsaya semrawut. Nglangut. Sepi. Samun. Abebasan mlaku ing ara-ara cengkar sepi tanpa pinggir..... (Djaka Lodang edisi 21, 2010: 25).

Yuyun boten mangertos kenging menapa dhendham ingkang dipunraosaken menika malah nuwuhaken raos “*asyik*” lan “*nikmat*”. Yuyun piyambak bingung tumrap pangrasanipun piyambak. Gesangipun Yuyun sangsaya semrawut lan sepi.

d. Sedhih

Sedhih gandheng rentetpun kaliyan raos kelangan samubarang ingkang wigatos. Kasedhihan saged nyebabaken depresi lan kapedhotan pangajeng-ajeng ingkang tumuju wonten pangraos was sumelang, lajeng ndadosaken raos jengkel lan duka (Parkes lumantar Minderop, 2010: 43). Sedhih dipunraosaken nalika Yuyun nandhang kacilakan lan kedah mondok wonten ing rumah sakit. Raos sedhih sangsaya ndadi nalika wonten ing dalu ingkang kawiwitan Yuyun mondhok wonten ing rumah sakit, amargi Yuyun ngraos sepi ingkang sangsaya nindhah manahipun. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Ing wengi kapisan Yuyun mondhok ing rumah sakit, rasa sepi sangsaya nindhah ati. Sirahe sing dhek sore kebentus aspal dalan rasane sangsaya lara. Syukur ora ana perangan awak sing nuwuhake cacad salawase urip. Tukang becak sing ketabrak kabare tiwas ngenggon. Yuyun muji syukur ing ngarsane Pangeran dene isih dislametake. Yuyun ndonga enggal pinaringan waluya jati. Nyebut

asmane Gusti Allah makaping-kaping. Ing kaanan kepepet kaya ngene iki manungsa lagi kelingan mring Gusti Allahe (Djaka Lodang edisi 15/16, 2010: 25).

Wonten ing dalu kawiwitan Yuyun mondhok wonten ing rumah sakit, raos sepi sangsaya nindhihi manahipun. Mustakanipun ingkang kabentuk aspal raosipun sangsaya sakit. Ananging Yuyun muji syukur dhumateng Gusti, amargi boten wonten perangan badan ingkang nuwuhaken cacad. Yuyun muji syukur dhumateng Gusti dene taksih dipunslametaken.

e. Kaduwung

Raos kaduwung inggih menika konflik ingkang dipunalami dening Yuyun. Yuyun kaduwung amargi nate nglamapahaken dosa, dosa ingkang ndadosaken piyambakipun ngandhut ingkang boten nampi tanggel jawab saking priya ingkang dipuntresnani. Yuyun gadhah tekad badhe ngadhepi isin, kuciwa lan sengsara, amargi sedaya menika amargi luputipun piyambak. Mekaten ingkang dipunraosaken dening Yuyun. “*Yuyun wis duwe tekad nampa laire bayi iku nadyan ora diarep-arep dheweke lan ora diarep-arep sapa wae. Duwe tekad ngadhepi isin, kuciwa lan sengsara, awit kabeh iku jalaran salahe dhewe*” (Djaka Lodang edisi 11, 2010: 24).

Yuyun sampun gadhah tekad badhe nampi lairipun bayi menika sanadyan boten dipunkajengaken piyambakipun lan boten dipunkajengaken dening sinten kemawon. Yuyun gadhah tekad badhe ngadhepi raos isin, kuciwa lan sengsara. Amargi sedaya menika inggih amargi luputipun piyambak. Raos kaduwung ugi dipunraosaken dening Yuyun amargi boten

mangertosi tumrap luput ingkang dipuntindakaken. Yuyun tumindak duka lan nyengit Lisa amargi Yuyun dereng mangertos kadadosan ingkang sakleresipun. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Dadi ibune Lisa wis tinggal donya, lan bocah cilik iki ora tau ngrasakake tresnane ibu sing nglairake dheweke? Yuyun kaget. Dheweke biyen pancen wis nate takon, Lisa njawab yen ibune lunga. Yuyun sajake durung tanggap wektu iku sing dikarepake Lisajebul ibune wis tinggal donya. Oh, tetela bocah cilik sing meh dimungsuhi iku bocah prihatin sing ora ngrasakake kasih sayung ibu. Mesakake kowe. Lisa. Sanalika rasa trenyuh ngebaki dhadha lan ngelus naluri pangrasane Yuyun. Trenyuh lan welas rasaning ati ndeleng bocah cilik sing kapedhotan sihe biyunge nadyan uripe dhewe ora luwih kaya saonggok dhuhkita sing patut diwelasi (Djaka Lodang edisi 12, 2010: 24).

Saknalika Yuyun kaget nalika mangertosi ibunipun Lisa sampun tilar dunya, mangertosi bilih Lisa boten nate ngraosaken tresnanipun ibu ingkang nglairaken. Yuyun ngraos kaduwung amargi nate mungsuhi lare ingkang prihatin, ingkang boten ngraosaken katresnaning ibu. Saknalika raos trenyuh ngebaki dhadha lan ngelus naluri pangraosipun Yuyun, amargi ngertos lare ingkang kapedhotan sihipun ibu.

Nalika mangertosi ingkang sakleresipun, saknalika raos dhendhamipun dhateng Heru sirna. Gantos raos kaduwung, ngeduwungi tumindakipun piyambak ingkang asikep kamalungkung lan angkuh. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Prastawa-prastawa sing wis dilakoni ing kasunyatan urip iki kaya-kaya rumpakane impen-impen sing gegayutan siji lan sijine. Sepisanan impen sing ngagetake kebak kedhuwung, kacuwan lan kasedihan krana pokal gawene wong liya marang dheweke. Sebanjure impen sing isih nggawe kaget kebak ing kebingungan, kedhuwung,

kacuwana lan kasedhihan awit saka pokal gawene Yuyun dhewe. Ing wusana prastawa keru dhewe iki Yuyun ngajab muga-muga ya mung impen, Mas Heru ora lara. Mas Heru ora tau lara. Muga-muga iki mung scenario sing digawe Pak Santo pawongan sing wicaksana kanggo nglilihake atine sing wangkot. Sawise maca layange Heru iki rasa dhendhame Yuyun wis sirna. Saiki kari rasa kedhuwung. Ngeduwungi tumindake dhewe (Djaka Lodang edisi 25, 2010: 24).

Amargi boten mangertosi tumrap sedaya luput ingkang sampun dipuntindakaken, namung raos kaduwung ingkang sakmenika dipunraosaken dening Yuyun, ingkang nyirnakaken raos dhendhamipun dhateng Heru. Prastawa-prastawa ingkang sampun dipunlampahaken wonten ing kasunyatan gesangipun kados dene rumpakanipun impen ingkang gegayutan satunggal kaliyan sanesipun. Ingkang kaping satunggal impen ingkang ngagetaken Yuyun, ingkang ndadosaken raos kaduwung, kacuwana, lan kasedhihan amargi pokal amargi dipundamel dening tiyang sanes dhateng piyambakipun. Saklajengipun, impen ingkang taksih ndamel Yuyun kaget saking pokal dipundamel dening Yuyun piyambak. Ingkang pungkasan, Heru lara wonten ing rumah sakit. Sakmenika Yuyun ngeduwungi tumindakipun piyambak.

Puncaking raos kaduwung dipunrasoaken dening Yuyun saksampunipun maos serat saking Heru. Yuyun ngraos sampun ndamel sengsara tiyang-tiyang ingkang sejatosipun sanget nresnani piyambakipun kanthi tulus. Mekaten ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Sewengi Yuyun merem sak kedhep wae ora bisa, apa maneh turu kanthi tentrem kaya ngendikane Pak Santo, dheweke nglimbang-nglimbang..... “Aku rumangsa wis nggawe sengsarane wong-wong sing sejatine banget nresnani aku kanthi tulus. Wuta mripatku krana aku rumangsa dadi wong sing sengsara dhewe. Aku dadi wong sing cilaka dhewe ing donya iki. Wong sing kudune nampa kawigaten lan

pangalembana sing mirunggan awi kekendelane ngadhepi dhuhkita lan kasengsaran! Iki ora liya sikep kamalungkungku, kaangkuhanku wujud liya” (Djaka Lodang edisi 25, 2010: 24).

Sak sampunipun maos serat saking Heru lan mangertosi kadadosan ingkang sajatosipun, Yuyun sakdalu boten saged tilem. Amargi Yuyun ngraos sampun damel sengsaranipun tiyang-tiyang ingkang sajatosipun sanget nresnani piyambakipun kanthi tulus. Yuyun sampun wuta amargi rumangsa dados tiyang ingkang sengsara piyambak, ingkang cilaka piyambak wonten ing donya menika. Sedaya menika namung amargi sikep kumalungkung lan kaangkuhanipun.

f. Meri

Meri inggih menika boten remen atinipun menawi tiyang sanes dipunganjar, pikantuk kabegan, lsp (Kamus Basa Jawa, 2001: 500). Meri dipunraosaken dening Yuyun, amargi mangertosi bilih Lisa murid ingkang dipuntresnani menika sajatosipun putra saking wanita ingkang ngrebut priya ingkang dipuntresnani. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun. *“Apa sejatine aku meri mring wanita sing nglairake bocah ayu kaya Lisa, wanita sing ngrebut mas Heru saka tanganku,” mengkonopangudarasane Yuyun jroning atine* (Djaka Lodang edisi 11, 2010: 24). Nalika Yuyun duka dhateng Lisa, sejatosipun Yuyun meri dhateng ibunipun Lisa, wanita ingkang ngrebut Mas Heru.

g. Cubriya

Cubriya inggih menika raos boten pitados tumrap samubarang ingkang gandheng rentetipun kaliyan tindak tanduk. *Konflik psikologis* ingkang awujud cubriya dipunraosaken dening paraga Yuyun. Yuyun ngraos cubriya nalika Heru dhateng wonten ing asramanipun. Yuyun ningali mobilipun Heru ingkang dipunparkir wonten ing ngajeng asramanipun, sanalika Yuyun langsung cubriya bilih Heru menika namung badhe pamer minangka kasuksesanipun, amargi saben kepanggih Heru gantos-gantos mobil. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Saka jendela ruang tamu Yuyun weruh mobil sedan abang maroon apik diparkir ing pekarangan asrama sing mesthine mobile Heru, amarga wektu iku tamune asrama mung dheweke. Durung-durung Yuyun wis cubriya, Heru kepengin pamer sukses uripe. Saben-saben gonta-ganti mobil. Mbok menawa kepengin nuduhake koleksi mobil-mobil mewahe? Semono gedhene rasa sujanane marang wong lanang sing jenenge Heru iki. Pawadan apa wae dheweke ninggalake Yuyun, ing pandelengane, Heru penghianat (Djaka Lodang edisi 17, 2010: 45).

Amargi ningali Heru ingkang gantos-gantos mobil saben kepanggih, ndadosaken tuwuh raos cubriya wonten ing batosipun Yuyun. Yuyun cubriya bilih Heru menika namung pengin pamer kanthi gantos-gantos mobil mewah saben kepanggih kaliyan piyambakipun. Sedaya mekaten amargi gedhenipun raos sujananipun Yuyun dhateng Heru, priya ingkang nate ngianati piyambakipun.

h. Dendam

Dendam inggih menika pepenginan kangge males (kadurjanan, lsp) (KBBI, 2002: 250). Konflik menika dipunraosaken dening Yuyun. Yuyun nganggep bilih Heru menika priya ingkang sampun ngrisak masa depanipun. Wonten ing salah satunggaling wekdal, wonten salebeting batosipun Yuyun gadhah pepenginan badhe nglarani Heru. Amargi saben kepanggih kaliyan Heru, Yuyun kemutan wewayangan prastawa wonten ing sewelas taun kepungkur, prastawa pait nalika dipunkhianati dening Heru. Wonten ing ngandhap menika kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Saben-saben Yuyun ndeleng rupane, kecenthok maneh prastawa pait sing tansah ngayang-ayangi uripe. Saben weruh Heru, ketok-ketoken prastawa iku kaya lagi kedadeyan wingi sore. Rasa dhendhame ngobong atine maneh. Ana sapasang mandhau gedhe gaman tradhisi suku Dayak dipasang ing tembok sandhuwure Yuyun kanggo pasren. Yuyun ngiling-iling mandhau mau lan kepengin njupuk salah sijine (Djaka Lodang edisi 17, 2010: 45).

Prastawa pait wonten ing *masa lalunipun* ingkang nyebabaken *energi psikisipun* Yuyun ningkat ing salebeting *Id*, sahingga ndadosaken ketegangan wonten jiwaniipun Yuyun lan nuwuhaken raos dendam. Yuyun ngraos dendam dhateng Heru, amargi nganggep Heru nate ngianati, lan pepanggihan ingkang saksampunipun sewalas taun menika ndadosaken Yuyun kelingan prastawa pait ing masa lalunipun kaliyan Heru.

Raos dendam ingkang nuwuhaken pepenginan kangge nglarani Heru saben-saben njedul wonten batosipun Yuyun nalika pepanggihan kaliyan Heru. Ananging Yuyun saged ngicalaken pepenginan menika kanthi emut

dhateng Gusti. Wonten ing ngandhap menika kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Semono gedhene rasa sengit lan dhendham sing sumimpen ing jiwane Yuyun.

“Gusti nyuwun ngapunten,” mengkono pamuwuse Yuyun jroning ati. Dheweke enggal-enggal mbuwang panyawange saka Mandau sing cumanthel angker mau sing dirasakake ana dayane magis! (Djaka Lodang edisi 18, 2010: 24)

Amargi nate dipunkhianati dening Heru, Yuyun saben kepanggih kaliyan Heru nyebabaken raos dendam. Pepenginan *Id* nyebabaken raos dendam wonten ing jiwani pun Yuyun ingkang nuwuhaken pepenginan badhe tumindak ala dening Heru. Ananging *superego* Yuyun ingkang ndadosaken Yuyun eling dhumateng Gusti, lan saged galahaken *Id*. Dados, pepenginan kangge tumindak ala dhateng Heru saged dipunicalaken.

Dendam dipunraosaken dening Yuyun saben-saben kepanggih kaliyan Heru. Nalika kepanggih kaliyan Heru, Yuyun ngunek-ngunekaken Heru. Yuyun gadhah pepenginan badhe ndamel Heru ngraos kaduwung amargi nate ndamel Yuyun lara ati. Gatosaken kutipan wonten ing nginggil menika.

“Aku kepengin nggawe petungan! Aku kepengin males dheweke!! Mesthi saka lambene ora klakon ana panjalukan ngapura kaya sing tinulis ing layange. Mas Heru klebu wong lanang sing irid ing tetembungan nanging royal ing tulisan. Ya ora apa-apa! Aku ora butuh panjalukan ngapura utawa sewu ngapura,” ing batine Yuyun sangsaya ngigit-igit.

“Mesthi ora ana sing ngira nek Bu Guru Yuyun iku Wahyuningsih, ta?” ujure Yuyun mbukaki rembug nirokake tetembungan ing jroning surate Heru. “Wahhyuningsih sing sewelas taun kepungkur minangka Kenya sing prasaja, lugu lan bodho-cubluk!” Heru

ndhungkluk. Dheweke unjal ambegan landing. “Kono mesthi ora tau mbayangake yen biyen aku mlayu kanthi tatu lan duhkita nggawa bibitmu ing kandhutanku.

“Wis kasep. Bayi iku wis dak perjaya! Tak gugurake. Melas yen ana bayi lair tanpa bapak.....” Yuyun dora.

“Hah?! Mbok gugurake? Kowe.... Kowe kejem.....”

“Aku kejem? He, he, hee.....” Yuyun ngguyu sinis. “Aku sing nandhang sengsara lair batin merga pokal gawemu mbok kandhakake kejem. Lan kowe sing biyen wong lanang pengecut sing saiki bisa nudhuhake saben wanita krana donyamu rumangsa dadi pahlawan? Ora!! Aku ora sudi nglairake bayi anake priya sing ora duwe tanggung jawab lan pe-ngecut”.

“Amarga keluwen lan kepengin ngupaya urip, aku kepatel ing donya kebak kanisthan. Yen ora ana wong lanang siji wae sing gelem nampa tresnaku, dak pasrahake marang saben priya sing gelem bayar aku. Rungokna Mas Heru! Telung taun luwih aku nganggangake pupu, atur panglipur wong lanang sing mbutuhake awakku. Amarga kepedhotan pangarep-arep, marga kuciwa, nglara ati lan rumangsa kabuang. Amarga kaluwen.....”(Djaka Lodang edisi 18, 2010: 24).

Pepanggihan kaliyan Heru ingkang ndadosaken raos dendam wonten ing jiwani pun Yuyun. Pepenginan *id* ingkang nuwuhaken raos dendam wonten ing jiwani pun Yuyun ingkang ndadosaken Yuyun tumindak ngunek-ngunekaken Heru minangka wujud duka amargi dipunkhianati dening Heru. Sistem *id* ingkang kuwat sanget, ndadosaken Yuyun ndamel Heru dados ngraos kaduwung kanthi paclathon-paclathon ingkang nedhahaken bilih Heru inggih menika priya ingkang durjana, ingkang sampun ndamel sakit manahipun Yuyun, ingkang sampun ngianati Yuyun amargi nalika Yuyun ngandhut winihipun Heru, ananging Heru langkung milih dipunjodokaken kaliyan wanita sanes dening pamanipun. Amargi raos dendam ingkang semanten agengipun, ngantos Yuyun dora dhateng Heru kanthi matur bilih

bayi menika sampun dipunperjaya utawi dipunguguraken, Yuyun boten sudi nglairaken bayi menika tanpa Bapakipun. Lan Yuyun ugi dora nate dados wanita planyahan, amargi kapedhotan pangajeng-ajeng, amargi kuciwa, lara ati, lan ngraos kabucal. Sedaya dora ingkang dipunlampahaken dening Yuyun menika amargi pengin ndamel Heru ngraos kaduwung.

Raos dendam ingkang semanten agengipun sangsaya ndados. Yuyun gadhah pepenginan pikantuk kamareman sakkathah-kathahipun. Kamareman batos kanthi nyiksa pangraosipun Heru ingkang nate ndamel kuciwaning gesangipun. Yuyun gadhah pepenginan badhe ndamel sedhih lan nlangsa dhateng Heru kanthi tindak-tandukipun. Wonten ing ngandhap menika kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Wiwit kuwi karasakake owah-owahan sing dumadi jroning batine Yuyun sing ora bisa dipahami. “Aku kepengin entuk kemareman saakeh-akehe. Kemareman batin kanthi nyikasa pangrasane wong lanang sing tau nggawe kuciwaning uripku. Aku kepengin nggawe sedhih lan panlangsane priya krana sikap lan polahku. Panyurung iku semono kuwate, paribasakna rasa ngelak dawa sing kepengin enggal dimaremake kanthi ngombe banyu saakeh-akehe. Apa aku saiki kurang waras? Apa mbokmenawa ana iblis sing ngrasuk jroning jiwaku? Utawi iki panjebluging dhendham sing wis kapendhem mataun-taun?” mengkono panjeriting atine Yuyun (Djaka Lodang edisi 18, 2010: 42).

Raos dendam wonten ing batosipun Yuyun sangsaya kuwat. Pepenginan *id* ingkang ndadosaken Yuyun males raos dendamipun dhumateng Heru. Yuyun pengin ndamel Heru sedhih lan nlangsa, Yuyun pengin nyiksa pangraosipun Heru mawi tindak tandukipun. Amargi langkung

kuwatipun *sistem id*, ndadosaken Yuyun ngraos marem menawi saged males dendamipun dhateng Heru.

Amargi ngraos nate dipunkhianati, katresnanipun Yuyun dhumateng Heru saknalika ewah dados raos dendam. Raos dendam ingkang nyengkerem wonten ing jiwanipun Yuyun. Katresnan ingkang nate mengangah wonten salebeting dhadha, sakmenika pupus tanpa tilas kasaput dendam lan kabencen. Wonten ing ngandhap menika kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Biyen Yuyun tau nresnani Heru setengah mati. Saiki dheweke nggething Heru jroning dhendham sing nyengkerem. Ing endi watase tresna lan benci iku dhewe? Apa bener tresna sing biyen mengangah jroning dhadha saiki pupus tanpa tilas kasaput dhendham lan kabencen?. Dheweke eling pangerten asih lan katresnan miturut Endra. Tresna lan asih minangka kanugrahaning Allah, apa ya gampang sirnane sing kaya dialami iki? Yuyun biyen nresnani Heru semono gedhene, banjur saiki nyimpen dhendham lan gething sing amanjing (Djaka Lodang edisi 21, 2010: 24).

Raos tresna saknalika ewah dados kabencen wonten saklebet ing dhendham ingkang nyengkerem. *Sistem id* ingkang mekaten gedhenipun, ndadosaken raos tresnanipun Yuyun dhateng Heru ingkang nate mengangah wonten salebeting dhadha sakmenika pupus tanpa tilas kasaput dhendham lan kabencen. Pepenginan *id* ingkang ndadosaken Yuyun males dendamipun dhateng Heru.

i. Ngapusi

Ngapusi utawi goroh inggih menika matur ingkang boten sanyatanipun utawi apus-apusan (Kamus Basa Jawa, 2001: 255). Tumindak apus-apusan ugi

dipuntindakaken dening paraga Yuyun dhateng Heru. Yuyun ngapusi Heru amargi ngraos nate dipunkhianati, Yuyun pengin males dhendhamipun kanthi matur ingkang boten sanyatanipun kangge nglarani pangraosipun Heru. Gatosaken kutipan wonten ing ngandhap menika.

Sangsaya ndadra anggone ngrakit crita dora. Atine Yuyun sangsaya marem nyumurupi rupane Heru sing tambah pucet, lambene komat-kamit, ndredheg tanpa swara, kawistara prenthul-prenthul kringet ing sakujur bathuk lan pipine. Ati nuranine Yuyun sejatine njerit nangisi awake dhewe saupama crita sing dikandhakake marang Heru iku mau pancen klakon temenan. Nadyan crita mau mung apus-apus, nanging marga dikandhakake kanthi gedhening pangrasa, ora wurunga rasane dhadhane kaya kejojoh. Temahane luh mbanjir nelesi pangkone (Djaka Lodang edisi 18, 2010: 25).

Amargi nate dipunkhianati dening Heru ingkang nuwuhaken dhendham, ndadosaken *id* pengin nglarani pangraosipun Heru. Sangsaya ndadra anggenipun ngrakit cariyos dora. Batosipun Yuyun sangsaya marem.

2. Panyebab Konflik Psikologis ingkang Dipunlampahi dening Paragatama Yuyun wonten ing *Cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* Anggitanipun Adinda AS

Panyebab konflik inggih menika sedaya ingkang ndadosaken wontenipun ketegannan, ketegangan ingkang wonten ing dhiri piyambak utawi ketegangan ingkang kadadosan antawising tiyang kaliyan perkawis ingkang wonten ing jawi piyambakipun. Ingkang dados panyebab *konflik psikologis* tumrap paraga Yuyun wonten ing *cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS inggih menika ngraos nate dipunkhianati, kepanggih kaliyan priya ingkang wonten ing jaman enemipun (Heru), boten mangertosi tumrap luput ingkang sampun dipuntindakaken, kawontenan

ingkang boten ngremenaken, ngraos boten gadhah katentreman, ngraos piyambakan, ngraos dipunatoraken, nampik pitulunganipun Heru, kelingan masa lalunipun, kanyatan ingkang boten jumbuh kaliyan pangajeng-ajeng, dipunsembranani, kepengin ngindhari Heru, lan nate nglampahaken dosa.

a. Ngraos Nate Dipunkhianati

Ngraos nate dipunkhianati inggih menika panyebab saking *konflik psikologis* ngkang awujud was sumelang, duka, bingung, meri, cubriya, dhendham, lan ngapusi. Nate dipunkhianati ugi panyebab ingkang langkung dominan, amargi meh sedaya konflik ingkang dipunalami dening paraga Yuyun amargi nate dipunkhianati. Panyebab konflik menika ndadosaken gesangipun Yuyun kebak ing was sumelang. Yuyun langkung milih nglampahaken gesangipun piyambakan wonten ing warsanipun ingkang sampun 33 taun. Dipunadhepi patraping tiyang-tiyang ingkang nyawiyah kados dene prawan tuwa. Sedaya mekaten amargi Yuyun taksih kelingan sawijining prastawa lelakon wonten ing jaman enemipun, prastawa wonten ing 11 taun kepungkur kaliyan Heru ingkang ngantos samenika taksih nabet tatu wonten ing dhadha. Yuyun boten kepengin prastawa kados mekaten kaambalan malih kaliyan priya sanes. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Sawijining layang pratelan lan katetepaning ati! Sanyatane dheweke ora bisa meksa-meksa atine dhewe nuruti karepe Mas Endra ngajak bebrayan sajroning bale wisma sing bungah tentrem. Yuyun isih nduwe tekad nglakoni uripe dhewekan ing umure sing 33 taun iki. Diadhepi patrape wong-wong sing pada nyawiyah kadidene prawan

tua, tinimbang kudu nglakoni urip omah-omah nanging kebak ing was sumelang lan tanpa kamanteban (Djaka Lodang edisi 09, 2010: 24).

Saking kutipan wonten ing nginggil nedahaken bilih amargi nate dipunkhianati dening Heru, ndadosaken Yuyun gadhah tekad badhe nglampahaken gesangipun piyambakan. Amargi ajrih bilih kedah mangun bale wisma ananging kebak ing was sumelang lan tanpa kamanteban. Yuyun boten kepengin lelakon wonten ing jaman enemipun menika kaambalan malih kaliyan priya sanes.

Amargi nate dipunkhianati dening Heru ugi ndadosaken gesangipun Yuyun boten jenjem nalika wonten priya ingkang badhe tumindak becik dhateng piyambakipun. Priya ingkang katingal simpatinipun dhateng piyambakipun. Ananging Yuyun nganggep tumindakipun para priya ingkang kados mekaten tumindak krana pamrih. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

“Yaiki!! Saben priya ngatonake apik karo aku. Ngulungake tangan kanggo aku. Ngetokake simpati sing gedhe. Tansah kepengin mbelani lan ngayomi aku. Legawa asung pangurbanan kabeh darbeke mbok menawa klebu kurban nyawane!

“Nanging aku kepengin ngerti, wong lanang endi sing isih gelem nyawang aku selagine wis ora ana sing bisa diarep-arep saka aku. Ah, wong lanang sing tuminak krana pamrih, ora bakal nyawang kanthi mripat sasisih marang wanita sing ora disenengi maneh....” Pangudarasane Yuyun jronng batin (Djaka Lodang edisi 17, 2010: 25).

Saking kutipan wonten ing nginggil nedahaken raos boten jenjem ingkang dipunraosaken dening Yuyun nalika piyambakipun wonten ing rumah sakit amargi kacilakan. Ing wekdal nalika Yuyun badhe kondur saking rumah

sakit, sedaya priya katingal tumindak becik dhateng piyambakipun. Ngulungaken tetulungan kangge Yuyun. Ananging Yuyun nganggep sedaya tumindak menika krana pamrih.

Amargi dipunkhianati ndadosaken Yuyun duka dhateng Heru. Nalika kepanggih kaliyan Heru, Yuyun matur tetembungan ingkang ngemutaken prastawa ing jaman enemipun kaliyan Heru ingkang nedahaken bilih Heru menika priya ingkang kedah tanggel jawab tumrap sakit manahipun lan gesangipun Yuyun ingkang pait sasampunipun prastawa menika. Saben tetembungan ingkang medal tansah dipunaturaken kanthi tandhes, nedahaken wonten raos memungsuhan. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Saben tembung sing kewetu tansah kaucapake kanthi tandhes, nuduhake anane rasa memungsuhan. Nanging nadyan sengit dikaya ngapa, ati wong wadon iki trenyuh uga nyekseni priya sing tau ditresnani iki tumungkul lesu, laya tanpa daya. Sisih tani sing kebak asih ngaruh-aruhi, ngelingake, nanging Yuyun kebangeten angkuh kanggo nggubris kabeh mau. Malah ing atine tuwuh wewayangane wanita sulistya ayu. Ibune Lisa sing mesem menang bisa ngrebut Heru saka tangane. Yuyun ora ngerti apa iki bayangan iblis, apa pangangene dhewe sing kebak dhendham lan rasa sengit? (Djaka Lodang edisi 18, 2010: 25).

Kutipan wonten ing nginggil nedahaken bilih Yuyun duka dhateng Heru amargi nate dipunkhianati. Nalika kepanggih kaliyan Heru, saben tetembungan ingkang medal tansah dipunaturaken kanthi tandhes, nedahaken wonten raos memungsuhan. Ananging sengit kados menapa, manahipun tiyang estri menika ugi trenyuh ningali priya ingkang nate dipuntresnani menika tumungkul lesu, laya tanpa daya amargi tumindakipun Yuyun

piyambak. Ananging, amargi sipat angkuhipun Yuyun, Yuyun boten nggubris sedaya menika. Malah sanalika Yuyun kemutan wewayanganipu wanita ingkang sampun ngrebut Heru saking astanipun, ndadosaken Yuyun langkung sengit dhateng Heru.

Amargi nate dipunkhianati ugi ndadosaken manahipun Yuyun bingung. Bingung ngadhepi lelakon gesang ingkang kebak ing kabencen lan dhendham amargi prastawa ing jaman enemipun ingkang taksih nabet tatu wonten ing manahipun. Dhendham lan raos sengit ingkang ndadosaken sakit manahipun amargi tumindakipun Heru, ananging sedaya mekaten ndadosaken wonten “*sensasi*” ingkang nuwuhaken raos “*asyik*”. Yuyun piyambak bingung kenging menapa kados mekaten. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Yuyun nyoba naliti jroning awake. Ditlusuri nganti dhasar punjering atine sing jero dhewe. Nanging suwene iki dheweke durung bisa nemokake jawabane. Sing cetha dirasa, dhendham lan rasa sengit iku nglarakake. Yen Yuyun isih nyimpen dhendham tegese nglarakake awake dhewe. Nanging krana sikape Yuyun iki dheweke ngrasakake anane “sensasi” sing nuwuhake rasa “asyik” lan “nikmat”..... Ujud rasa nikmat lan asyik sing ora lumrah. Nikmat jroning dhendham lan kabencen. Aneh yen dirungu. Nanging ya kuwi sing lagi dialami Yuyun saiki. Dheweke nora kwawa nglairake jroning tetembungan lan ukara (Djaka Lodang edisi 21, 2010: 25).

Mbok menawa utege wis ora bisa mikir kanthi wening. Utawa atine sing ora krasa nampa getering asih lan tresna? Embuh. Ati wadon kang bingung. Disawang dalan ing sangarepe iki sangsaya semrawut. Nglangut. Sepi. Samun. Abebasan mlaku ing ara-ara cengkar sepi tanpa pinggir..... (Djaka Lodang edisi 21, 2010:

Kutipan wonten ing nginggil menika nedahaken bilih Yuyun ngraosaken bingung tumrap tumindakipun piyambak. Yuyun biyambak cetha

ngraosaken dhendham lan sengit ingkang ndadosaken sakit manahipun, ananging amargi sikepipun Yuyun menika piyambakipun ngraosaken wonten “*sensasi*” ingkang nuwuhaken raos “*asyik*” lan “*nikmat*”, sedaya menika wujuding raos ingkang boten limrah. Sedaya menika amargi manahipun ingkang boten ngraosaken nampi getering asih lan tresna, amargi prastawa wonten ing jaman enemipu, amargi nate dipunkhianati dening priya ingkang nate dipuntresnani.

Amargi dipunkhianati ugi ndadosaken Yuyun meri dhateng wanita ingkang sampun ngrebut Heru saking astanipun. Yuyun ngraos sampun paring pangurbanan ingkang gedhe dhateng Heru, ananging Heru langkung milih dipunjodokaken kaliyan wanita sanes dening pamanipun. Yuyun sakit manahipun, lan samenika mangertosi bilih Lisa ingkang dados murid ingkang dipuntresnani menika sejatosipun putra saking wanita menika. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun. “*Apa sejatine aku meri mring wanita sing nglairake bocah ayu kaya Lisa, wanita sing ngrebut mas Heru saka tanganku,*” *mengkono pangudarasane Yuyun jroning atine*” (Djaka Lodang edisi 11, 2010: 24). Kutipan menika nedahaken bilih Yuyun meri dhateng ibunipun Lisa utawi wanita ingkang ngrebut Heru saking astanipun, lan amargi meri Yuyun dados nyengit Lisa.

Amargi nate dipunkhianati ugi ndadosaken Yuyun ngalami *konflik psikologis* ingkang awujud cubriya. Nalika ningali Heru ingkang sampun sukses lan katingal gantos-gantos mobil mewah, sanalika nuwuhaken cubriya

wonten ing batosipun Yuyun bilih tumindakipun Heru ingkang kados mekaten wonten ing sangajengipun namung badhe pamer, pamer kasuksesanipun dhumateng Yuyun. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Saka jendela ruang tamu Yuyun weruh mobil sedan abang maron apik diparkir ing pekarangan asrama sing mesthine mobil Heru, amarga wektu iku tamune asrama mung dheweke. Durung-durung Yuyun wis cubriya, Heru kepengin pamer sukses uriye. Saben-saben gonta-ganti mobil. Mbok menawa kepengin nuduhake koleksi mobil-mobil mewahe? Semono gedhene rasa sujanane marang wong lanang sing jenenge Heru iki. Pawadan apa wae dheweke ninggalake Yuyun, ing pandelengane, Heru penghianat (Djaka Lodang edisi, 2010: 45).

Nalika Heru dhateng wonten ing asramanipun Yuyun, Yuyun ningali mobil mewah ingkang dipunbekta dening Heru sanalika Yuyun cubriya bilih Heru menika namung badhe pamer kasuksesanipun kanthi gantos-gantos mobilipun saben kepanggih kaliyan piyambakipun. Mbok menawi kepengin nuduhaken koleksi mobil-mobil mewahipun. Mekaten gedhenipun raos sujana dhateng Heru. Pawadan menapa kemawon piyambakipun nilar Yuyun. Wonten ing paningalipun Yuyun, Heru menika *penghianat*.

Amargi nate dipunkhianati ugi nuwuhaken *konflik psikologis* ingkang awujud dhendham wonten ing batosipun Yuyun. Saben kepanggih kaliyan Heru ndadosaken Yuyun kelingan prastawa wonten ing jaman enemipun nalika Yuyun dipunkhianati dening Heru. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Saben-saben Yuyun ndeleng rupane, kecenthok maneh prastawa pait sing tansah ngayang-ayangi uriye. Saben weruh Heru, ketok-ketoken prastawa iku kaya lagi kedadeyan wingi sore. Rasa

dhendhame ngobong atine maneh. Ana sapasang mandhau gedhe gaman tradhisi suku Dayak dipasang ing tembok sandhuwure Yuyun kanggo pasren. Yuyun ngiling-iling mandhau mau lan kepengin njupuk salah sijine (Djaka Lodang edisi 17, 2010: 45).

Semono gedhene rasa sengit lan dhendham sing sumimpen ing jiwane Yuyun.

“Gusti nyuwun ngapunten,” mengkono pamuwuse Yuyun jroning ati. Dheweke enggal-enggal mbuwang panyawange saka Mandau sing cumanthel angker mau sing dirasakake ana dayane magis! (Djaka Lodang edisi 18, 2010: 24).

Saben kepanggih lan ningali pasuryanipu Heru ngemutaken Yuyun tumrap prastawa pait ingkang tansah ngayang-ngayangi gesangipun, kados dene prastawa menika saweg kadodosan kala wingi sonten. Raos dhendhamipun ngobong manahipun malih. Mekaten gedhenipun raos sengit lan dhendham ingkang sumimpen wonten ing jiwaniipun Yuyun amargi nate dipunkhianati dening Heru.

Konflik psikologis ingkang awujud ngapusi ingkang dipuntindakaken dening Yuyun ugi dipunsebabaken amargi nate dipunkhianati dening Heru. Nalika pepanggihan, Yuyun ngapusi Heru babagan ingkang dipunalami piyambakipun nalika pisah kaliyan Heru utawi sasampunipun dipunkhianati dening Heru. Mekaten kutipan ingkang dipunalami dening Yuyun.

Sangsaya ndadra anggone ngrakit crita dora. Atine Yuyun sangsaya marem nyumurupi rupane Heru sing tambah pucet, lambene komat-kamit, ndredheg tanpa swara, kawistara prenthul-prenthul kringet ing sakujur bathuk lan pipine. Ati nuranine Yuyun sejatine njerit nangisi awake dhewe saupama crita sing dikandhakake marang Heru iku mau pancen klakon temenan. Nadyan crita mau mung apus-apus, nanging marga dikandhakake kanthi gedhening pangrasa, ora wurunga rasane dhadhane kaya kejojoh. Temahane luh mbanjir nelesi pangkone (Djaka Lodang edisi 18, 2010: 25).

Kutipan wonten ing nginggil nedahaken bilih Yuyun ngapusi Heru. Yuyun nambah-nambahi babagan sengsaranipun nalika dipunkhianati dening Heru. Sangsaya ndadra anggenipun ngrakit cariyos dora, manahipun Yuyun sangsaya marem ningali pasuryanipun Heru ingkang pucet mirengaken cariyosipun. Sanajan cariyos menika namung apus-apusan, ananging amargi dipunaturaken kanthi agenging pangraos ndadosaken Yuyun ngraos dhadhanipun kados kejojoh lan banjir luh nelesi pangkonipun.

b. Kepanggih kaliyan Priya ingkang wonten ing Jaman Enemipun (Heru)

Kepanggih kaliyan Heru inggih menika ingkang nyebabaken Yuyun ngalami *konflik psikologis* ingkang awujud was sumelang, duka, lan sedhah. Kepanggih kaliyan Heru namung ngelingaken Yuyun marang sawijining prastawa lelakon ing sewelas taun kapungkur kaliyan Heru ingkang ngantos samenika taksih nabet tatu ing dhadhanipun. Nalika wiwitan kepanggih malih kaliyan Heru ndadosaken batosipun Yuyun ngraos was sumelang. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Nalika bapake Lisa wis mandheg ing sangarepe Yuyun lan mbukak kaca matane..... Sanalika dhadhane Yuyun trataban. Priya kuwi suwe mantheng nyawang dheweke. Bathuke nyengerut sajak mikir mbateg.

Oh, sawijining patemon sing dadakan. Petemon sing babar pisan ora dak karepake, panjerite Yuyun jroning ati.

Awake Yuyun sanalika lemes, rasane adhem panas. Dheweke ora bisa kumecap apa-apa, nalika priya kuwi ngulungake tangane ngajak salaman ora diglagati. Yuyun mung bungkem slumengeren. Sirahe ditekuk jero. Atine trataban, panyawange kumepyur, dhadha horeg, Poyang-payingan (Djaka Lodang edisi 09, 2010: 25).

Kutipan wonten ing nginggil menika nedahaken raos was sumelang ingkang dipunraosaken dening Yuyun nalika dumadakan kepanggih malih kaliyan Heru. Pepanggih menika boten dipunkajengaken dening Yuyun. Sanalika Yuyun boten saged matur menapa-menapa nalika Heru ngulungaken astanipun ngjak salaman. Yuyun namung bungkem slumengeren.

Kepanggih kaliyan Heru ugi ingkang nuwuhaken duka wonten ing batosipun Yuyun. Nalika wiwitan kepanggih malih kaliyan Heru, Yuyun ngunek-unekaken Heru bilih piyambakipun boten kepengin kepanggih malih kaliyan Heru, boten sudi ningali pasuryanipun Heru. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

“Aku ora kepengin patemon iki. Aku ora sudi ndeleng dhapurmu maneh,” mengkono panjeriting atine Yuyun. Dheweke kepengin ngunek-unekake priya kuwi nanging ora ana satembung wae kumecap saka lambene. Yuyun ora kuwawa omong apa-apa maneh. Kringet atis nelesi saranduning awake siing ndredeg nahan mbiudaging pangrasa. “Elinga iku priya durjana. Priya sing wis ngrusak uripmu! Priya iblis pisuhana! Kae ana watu ing cedhakmu bandhemen raine.....” Swara batin iku tansah mbenginging ing kuping Yuyun mung merem megen napas.....

“Terima kasih, tidak usah. Tempat tinggalku dekat saja. Selamat siang,” wangsulane Yuyun atos nganggo basa Indonesia. Cepet-cepet Yuyun klepat mlaku ndhisiki ngedohi bapak anak sing isih ngadeg mandheg mangu (Djaka Lodang edisi 09, 2010: 25).

Kutipan wonten ing nginggil menika nedahaken bilih Yuyun ngalami konflik psikologis ingkang awujud duka amargi kepanggih kaliyan Heru. Pepanggih menika nuwuhaken duka wonten ing batosipun Yuyun. Yuyun boten kepengin kepanggih malih kaliyan Heru, lan boten sudi ningali pasuryanipun Heru malih. Yuyun nganggep bilih Heru menika priya ingkang

durjana ingkang sampun ngrisak gesangipun. Ananging sedaya tetembungan menika boten saged kumecap wonten ing lathinipun Yuyun, namung panjeriting manahipun.

c. Boten Mangertosi Tumrap Luput ingkang Sampun Dipunkatindakaken

Boten mangertosi tumrap luput ingkang sampun dipuntindakaken inggih menika ingkang ndadosaken Yuyun ngalami *konflik psikologis* ingkang awujud was sumelang, lan kaduwung. Nalika Yuyun mangertos bilih Lisa murid ingkang dipuntresnani menika putranipun wanita ingkang sampun ngrebut Heru saking astanipun, dumadakan ndadosaken Yuyun nyengit Lisa. Ananging sasampunipun mangertos bilih Lisa menika sampun dipuntilar dunya dening ibunipun inggih wanita ingkang dipunsengit dening Yuyun, ndadosaken Yuyun ngraos kaduwung. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Dadi ibune Lisa wis tinggal donya, lan bocah cilik iki ora tau ngrasakake tresnane ibu sing nglairake dheweke? Yuyun kaget. Dheweke biyen pancen wis nate takon, Lisa njawab yen ibune lunga. Yuyun sajake durung tanggap wektu iku sing dikarepake Lisajebul ibune wis tinggal donya. Oh, tetela bocah cilik sing meh dimungsuhi iku bocah prihatin sing ora ngrasakake kasih sayng ibu. Mesakake kowe. Lisa. Sanalika rasa trenyuh ngebaki dhadha lan ngelus naluri pangrasane Yuyun. Trenyuh lan welas rasaning ati ndeleng bocah cilik sing kapedhotan sihe biyunge nadyan uripe dhewe ora luwih kaya saonggok dhuhkita sing patut diwelasi (Djaka Lodang edisi 12, 2010: 24).

Kutipan wonten ing nginggil menika nedahaken bilih Yuyun ngraos kaduwung amargi boten mangertosi tumrap luput ingkang sampun dipuntindakaken. Yuyun boten mangertos bilih sejatosipun Lisa menika

kirang asihing ibu, amargi mekaten Yuyun namung tumut dhateng *sistem id* kemawon ingkang kuwat ingkang ndadosaken Yuyun kemutan tumindak ibunipun Lisa ingkang sampun ngrebut Heru lan nyengit Lisa. Ananging sasampunipun Yuyun mangertos bilih Lisa sampun dipuntilar dunya dening ibunipun, Yuyun ngraos kaduwung amargi sampun nyengit lare alit menika. Sanalika Yuyun ngraos trenyuh lan welas wonten ing manahipun ningali lare alit kados Lisa ingkang kapedhotan sihipun ibu.

Raos kaduwung ugi dipunraosaken dening Yuyun amargi piyambakipun boten mangertosi tumrap luput ingkang sampun dipuntindakaken. Yuyun sampun nyengit Heru lan Lisa, sampun tumindak duka lan dhendham dhateng Heru, ananging sedaya mekaten namung *salah paham* ingkang dipunmangertos dening Yuyun. Sasampunipun Yuyun maos layang saking Heru ingkang nedahaken bilih sedaya tumindakipun Yuyun sadangu menika namung *salah paham*, sanalika Yuyun ngraos kaduwung sanget. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Prastawa-prastawa sing wis dilakoni ing kasunyatan urip iki kaya-kaya rumpakane impen-impen sing gegayutan siji lan sijine. Sepisanan impen sing ngagetake kebak kedhuwung, kacuwan lan kasedihan krana pokal gawene wong liya marang dheweke. Sebanjure impen sing isih nggawe kaget kebak ing kebingungan, kedhuwung, kacuwan lan kasedihan awit saka pokal gawene Yuyun dhewe. Ing wusana prastawa keru dhewe iki Yuyun ngajab muga-muga ya mung impen, Mas Heru ora lara. Mas Heru ora tau lara. Muga-muga iki mung scenario sing digawe Pak Santo pawongan sing wicaksana kanggo nglilihake atine sing wangkot. Sawise maca layange Heru iki rasa dhendhame Yuyun wis sirna. Saiki kari rasa kedhuwung. Ngeduwungi tumindake dhewe.

Sewengi Yuyun merem sak kedhep wae ora bisa, apa maneh turu kanthi tentrem kaya ngendikane Pak Santo, dheweke nglimbang-nglimbang..... “Aku rumangsa wis nggawe sengsarane wong-wong sing sejatine banget nresnani aku kanthi tulus. Wuta mripatku krana aku rumangsa dadi wong sing sengsara dhewe. Aku dadi wong sing cilaka dhewe ing donya iki. Wong sing kudune nampa kawigaten lan pangalembana sing mirunggan awi kekendelane ngadhepi dhuhkita lan kasengsaran! Iki ora liya sikep kamalungkungku, kaangkuhanku wujud liya” (Djaka Lodang edisi 25, 2010: 24).

Kutipan wonten ing nginggil menika nedahaken bilih Yuyun ngraos kaduwung amargi boten mangertos bilih sejatosipun sedaya ingkang sampun dipuntindakaken ndadosaken sengsara sedaya tiyang ingkang sanget nresnani piyambakipun, boten mangertos bilih para tiyang ingkang dipunsengit menika sanget nresnani piyambakipun. Sandalu boten saged merem, menapa malih tilem kanthi tentrem. Yuyun rumangsa sampun damel sengsara para tiyang ingkang sejatosipun sanget nresnani piyambakipun kanthi tulus. Yuyun ngraos wuta mripatipun amargi sampun rumangsa dados tiyang ingkang sengsara piyambak. Yuyun sadhar bilih sedaya menika amrgi sikep kamalungkungipun.

d. Kawontenan ingkang Boten Ngremenaken

Konflik psikologis ingkang awujud was sumelang ingkang dipunalami dening Yuyun ugi dipunsebabaken amargi wontenipun kawontenan ingkang boten ngremenaken. Kawontenan nalika Yuyun kepanggih kaliyan Heru ingkang sanalika ndadosaken batosipun Yuyun boten jenjem. Nalika kekalihipun lenggah sesarengan adhep-adhepan, Yuyun ngraos abot badhe miwiti tembung. Kawontenan menika boten ngremenaken amargi Yuyun

taksih nyengit Heru lan boten kepengin kepanggih malih kaliyan Heru.

Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Heru diacarani lungguh ing kursi tamu sing mapan ing pojok ruang tamu asrama sing amba. Wong loro lungguh adhep-adhepan jujur wae. Ngadhapi dheweke atine isih durung tentrem. Arep miwiti omong rasane kok abot. Patemon ing RS kadidene patemon kang bisu. Heru bisa diarani mung meneng tanpa omong, kejaba sapa aruh saperlune. Yuyun dhewe sing mung gedheg lan manthuk. Malah Lisa sing akeh guneme, akeh critane. Bocah iki sing adate anteng. Upama ora ana Lisa mbok menawa patemon sing kaya ngono iku saya kaku lan wagu! (Djaka Lodang edisi 17, 2010: 45).

Kutipan wonten ing nginggil nedahaken bilih Yuyun ngraos boten jenjem amargi kawontenan ingkang boten ngremenaken, kawontenan nalika kepanggih kaliyan Heru. Nalika Heru dhateng wonten ing asramanipun Yuyun, Heru dipunacarani lenggah wonten ing kursi tamu ingkang mapan wonten ing pojok ruang tamu asrama ingkang jembar. Kekalihipun lenggah andhep-adhepan, Yuyun ngandhepi kawontenan ingkang kados mekaten batosipun taksih boten jenjem. Yuyun abot badhe miwiti tembung. Sami kaliyan pepanggihan nalika wonten ing rumah sakit, pepanggihan menika kados dene pepanggihan ingkang bisu.

e. Ngraos Boten Gadhah Katentreman

Salah satunggaling panyebab paraga Yuyun ngalami *konflik psikologis* ingkang awujud was sumelang inggih menika amargi ngraos boten gadhah katentreman. Yuyun rumangsa sampun boten gadhah katentreman malih amargi dhatengipun Heru ingkang dipunanggep nggrogoti gesangpun. Amargi

mekaten, Yuyun milih badhe pindhah mucal saking kutha menika. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Pak Santo maringi pitutur dawa nalika sawijine wengi Yuyun ngadhep sowan ing daleme. Dheweke matur nyuwun pindhah mulang saka kutha iki. Yuyun rumangsa wis ora nduwe katentreman maneh. Tekane Heru sing dianggep nggrogoti uripe. Panyawange mripate Lisa wektu Yuyun mulang ing ngarep kelas. Tansah mandeng landhep, ngarep-arep lan ngenteni, ora tahan rasane Yuyun tansah nyingkur lan selak. Esem Pak Guru Heryanto sing lucu ngelingake pocapane sing tau tumuju mring dheweke: sing bisa digeguyu iku ora mung babagan sing lucu-lucu wae. Luwih-luwih patrape Endra, sabubare prastawa iku Yuyun dianggep mungsuh satru bebuyutan (Djaka Lodang edisi 20, 2010: 25).

Kutipan menika nedahaken bilih Yuyun ngalami *konflik psikologis* ingkang awujud was sumelang amargi ngraos boten gadhah katentreman malih. Yuyun matur dhateng Pak Santo bilih piyambakipun nyuwun pindhah mucal saking kutha menika amargi rumangsa sampun boten gadhah katentreman malih. Dhatengipun Heru dipunanggep namung nggrogoti gesangipun. Lan paningal mripatipun Lisa nalika Yuyun mucal wonten ing ngajeng kelas ingkang tansah mandeng landhep lan kebak ing pangajeng-ajeng. Esemipun Pak Haryanto ingkang lucu ngemutaken tetembungan ingkang nate dipunaturaken dhateng piyambakipun. Patrapipun Endra sasampunipun prastawa padudon kaliyan Heru, sanalika Yuyun dipunanggep mungsuh satru bebuyutan. Sedaya mekaten ndadosaken Yuyun boten tahan malih.

Yuyun kepengin menawi sasampunipun Yuyun pindhah mucal lan ngindhari para tiyang ingkang ndadosaken batosipun boten jenjem, wonten

ing papan enggal menika Yuyun badhe pikantuk katentreman. Ananging wonten ing kahanan ingkang enggal menika ingkang dipunraosaken dening Yuyun namung sepi lan piyambakan. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Kaanan anyar ngene iki Yuyun ora krasa mung sepi nanging dhewekan. Asing! Asing lan sepi malah sing sangsaya ngrerujit. Rasane Yuyun ora oleh apa-apa ing kene. Uga ora ana katrenteming ati. Dheweke wiwit bisa nggrayang apa sing tau dikandhakake Pak Santo biyen: “Nak Yuyun, ora kudu mlayu ngendi-endi. Ironing playonmu kowe durung mesthi oleh katentreman, sebab katentreman iku sejatine ana ing jroning ati lan awakmu dhewe (Djaka Lodang edisi 21, 2010: 25).

Kutipan menika nedahaken bilih ingkang ndadosaken *konflik psikologis* awujud was sumelang ingkang dipunalami dening Yuyun amargi ngraos sampun boten gadhah katentreman. Kawontenan ingkang enggal menika namung raos sepi lan piyambakan ingkang sangsaya ngrerujit dipunraosaken dening Yuyun. Yuyun boten pikantuk menapa-menapa wonten ing papan menika lan boten pikantuk katentreman batos. Piyambakipun kelingan pitutur saking Pak Santo bilih menawi badhe pados katentreman menika boten kedah mlayu wonten ing pundi kemawon. Wonten salebeting playon menika dereng mesthi pikantuk katentreman, amargi katentreman menika sejatosipun wonten salebeting manah lan jiwani pun piyambak.

f. Ngraos Piyambakan

Ngraos piyambakan inggih menika salah satunggaling panyebab *konflik psikologis* ingkang awujud sedhih ingkang dipunalami dening Yuyun.

Yuyun ngraos sedhih nalika Yuyun mlebet rumah sakit amargi kacilakan. Yuyun sedhih amargi rumangsa piyambakan, kijenana sanajan sakiwa tengenipun kathah tiyang ingkang ngrubung kanthi simpati. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Sawise sadhar, ngerti-ngerti wis ana ing jero kamar rumah sakit. Sepisanan sing ketok Bu Santo ngrangkul dheweke kanthi trenyuh, sing rasane sakuur awake lara lan ngilu-ngilu. Paka Santo kepala sekolahe, dokter karo juru rawat wong loro, Wiwien salah sijining muride. Nurma lan Lestari kanca Asrama lan Pak Hary sing saiki ketok bener-bener sedhih. Nadyan Yuyun isih pingsan, kelaran, nanging kabeh nyawang kahanane kanthi praupan lega.

Ing sapandurat Yuyun rumangsa dhewekan, kijenana, nadyan sakupenge akeh wong sing ngrubung kanthi simpati. Dheweke rumangsa lola lan sepi ing donya sing rame iki. Ora bisa diampet wetuning luhe dumlewer santer. Yuyun nangis ora marga ngrasakake larane awake sakujur sing tatu ing kana-kene.

Ing wengi kapisan Yuyun mondhok ing rumah sakit, rasa sepi sangsaya nindhihi ati. Sirahe sing dhek sore kebentus aspal dalan rasane sangsaya lara. Syukur ora ana perangan awak sing nuwuhake cacad salawase urip. Tukang becak sing ketabrak kabare tiwas ngenggon. Yuyun muji syukur ing ngarsane Pangeran dene isih dislametake. Yuyun ndonga enggal pinaringan waluya jati. Nyebut asmahe Gusti Allah makaping-kaping. Ing kaanan kepepet kaya ngene iki manungsa lagi kelingan mring Gusti Allahe (Djaka Lodang edisi 15/16, 2010: 24).

Kutipan wonten ing nginggil menika nedahaken bilih Yuyun ngalami konflik psikologis awujud kasedhihan amargi piyambakipun ngraos piyambakan. Nalika Yuyun mlebet wonten rumah sakit amargi kacilakan, wonten ing sapandurat Yuyun rumangsa piyambakan sanajan wonten ing sakiwa tengenipun kathah tiyang ingkang ngrubung kanthi simpati. Yuyun boten saged ngempet medaling luhipun dumlewer santer. Yuyun nangis boten amargi ngraosaken sakit badanipun amargi tatu wonten kana-kene, ananging

sedhih amargi rumangsa lola lan sepi wonten ing donya ingkang rame menika. Wonten ing dalu wiwit Yuyun mondhok wonten ing rumah sakit, raos sepi sangsaya nindhih ati. Ananging Yuyun muji syukur amargi kacilakan menika boten ndadosaken peranganing awak ingkang cacad salawasing gesang. Ewadene tukang becak ingkang katabrak kabaripun tilar dunya sanalika.

g. Ngraos Dipunasoraken

Ngraos dipunaosraken inggih menika salah satunggaling panyebab *konflik psikologis* ingkang dipunalami dening Yuyun awujud was sumelang lan duka. Nalika Hary kanca guru sakantoripun bilih piyambakipun nresnani Yuyun ananging dipuntulak. Hary boten trima tumrap panulakipun Yuyun kanthi matur tetembungan ingkang ngasoraken Yuyun. Sanalika Yuyun duka mireng tetembunganipun Hary. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Hary gedheg-gedheg, banjur ujure, “Aku ngerti nulakmu ora merga iku. Amarga aku iki mung guru SD sing ora nduwe apa-apa sing patut dipamerake.”

“Oh, aku uga guru.”

“Nanging panjenengan wanita. Wanita bisa ngarep-arep nampa samubarang sing dikarepake kanthi modhal ayuning rupa lan endahing salira. Jalaran aku dudu priya kaya Pak Endra sing pegawai bank sing sarwa cukup nadyan.....dhudha!”

“Hary!!” senggrange Yuyun setengah njerit. Wong lanang tansah mbiji asor katresnane wanita. Ajining dhiri katebas. Wong lanang nganggep bisa tuku tresna kanthi donya lan pangkate. Atine Bu Guru Yuyun kesenggol.

Yuyun ora wangsulan maneh. Rerikatan mlayu metu, lawing kantor guru dibanting kasar ninggal Hary sing isih lungguh dheleg-dheleg. Kaya ngene iki date Yuyun yen nembe ketaton. Yuyun dhewe

ora ngerti, kudu nesu apa sedhih. Nanging sing genah, tambah priya siji amneh sing nggawe ora tentreming atine (Djaka Lodang edisi 15/16, 2010: 24).

Kutipan wonten ing nginggil menika nedahaken bilih Yuyun duka amargi ngraos dipunatoraken dening Hary. Hary nresnani Yuyun, ananging tresnanipun dipuntun tulak. Sanalika Hary matur bilih panulakipun Yuyun menika amargi piyambakipun namung Guru SD ingkang boten gadhah menapa-menapa ingkang saged dipunpameraken. Lan nganggep bilih wanita kados Yuyun saged ngajengaken nampi samubarang ingkang dipunkajengaken kanthi modhal ayuning rupa lan endahing salira. Lan matur bilih piyambakipun sanes priya kados Pak Endra ingkang pegawai bank ingkang sarwi kacekapan sanajan dhudha. Mireng sedaya tetembungan ingkang ngasoraken piyambakipun, sanalika Yuyun njerit nyenggung Hary. Manahipun Yuyun kasenggol, nganggep bilih priya menika nganggep saged tumbas tresna kanthi donya lan pangkatipun. Yuyun rerikatan mlayu medal, lawang kantor guru dipunbating kasar nilar Hary ingkang taksih lenggah dheleg-dheleg.

Ngraos dipunatoraken ugi salah satunggaling panyebab *konflik psikologis* ingkang dipunalami dening Yuyun awujud boten was sumelang wonten ing batosipun. Nalika Yuyun pindhah mucal, Yuyun manggen wonten ing dalemipun kepala sekolah anggenipun Yuyun mucal, namanipun Pak Darus. Manggenipun Yuyun wonten ing dalemipun Pak Darus menika ndadosaken garwanipun Pak Darus cemburu dhateng piyambakipun. Amargi

raos cemburunipun, Bu Darus asring medalaken tetembungan ingkang ngasoraken Yuyun lan ndadosaken Yuyun boten jenjem manggen wonten ing papan menika. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Yuyun nampa pocapane Bu Darus iku minangka pangina tumrap awake. Ing ngarep kaca pangilon kerep ngilo nyetitekake blegere. Apa wis tuwa banget aku? Apa wis dadi elek rupaku iki? Batine Yuyun.

Dikira Bu Darus njarag omong kaya ngono iku nggo nglarakake atine. Nanging kena apa? Wanita ibune bocah telu bojone atasane sing sepisanan ditepungi kenal minangka wanita sing lembut, rupane ayu, prasaja, sing durung tepung raket dumadakan mungsuhi dheweke. Yuyun durung genah salah apa sing wis katindakake.

Atine lara banget nampa pandakwa sing asor kaya ngono kuwi. Mbiyen ing kutha Mas Heru, Mas Endra, Haryanto mbuh sapa maneh tansah ngalembana lan ngoyak-oyak Wahyuningsih. Ngareparep dheweke dadi bojone sing dipepuja. Nanging ing desa sepi iki ajining diri diasorake wong. Saiki Yuyun ngalami dhewe yen sujana iku ora mung wuta, nanging malah dadi mbabi wuta! Amarga cemburu, priya Endra pengin ngantemi wong lanang saingane. Amarga cemburu wanita prasaja kaya Bu Darus tegel-tegele misuh-misuh lan ngina wanita pepadhane tanpa pawadan sing kuwat (Djaka Lodang edisi 23, 2010: 25).

Kutipan wonten ing nginggil menika nedahaken bilih konflik psikologis awujud was sumelang ingkang dipunalami dening Yuyun dipunsebabaken amargi ngraos dipunasoraken. Nalika manggen wonten ing dalemipun Pak Darus, Yuyun nampi tetembungan saking Bu Darus ingkang minangka pangina tumrap piyambakipun. Yuyun nganggep bilih Bu Darus njarag matur kados mekaten amargi kangge damel sakit manahipun. Bu Darus dumadakan mungsuhi piyambakipun. Yuyun dereng cetha luput menapa ingkang sampun dipuntindakaken. Yuyun ngraosaken manahipun sakit sanget tumrap tetembunganipun Bu Darus ingkang ngaosaken piyambakipun.

Sedaya ingkang dipuntindakaken dening Bu Darus menika amargi raos cemburu dhateng Yuyun.

h. Nampik Pitulunganipun Heru

Salah satunggaling ingkang ndadosaken Yuyun ngalami *konflik psikologis* ingkang awujud duka inggih menika nalika badhe kondur saking mucalipun dumadakan kepanggih kaliyan Heru ingkang badhe methuk putranipun, Heru nawaraken tumapakan badhe ngeteraken Yuyun. Ananging Yuyun nulak lak duka kanthi nyenggrang Heru. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

“Kalau Mas Heru Purnomo masih menghargai aku sebagai guru anakmu, biarkan aku berjalan sendiri!!” Yuyun wanita sulistya kanthi polatan sing adat sabene sumeh akeh eseme, nyenggrang sora lan atos kanthi mripat mencereng. Sirahe Heru tumungkul. Yuyun enggal-enggal ngelapi mripate sing wis teles supaya ora dikonangi Heru (Djaka Lodang edisi 10, 2010: 24).

Kutipan wonten ing nginggil menika nedahaken bilih Yuyun duka amargi nulak pitulunganipun Heru. Nalika Yuyun badhe kondur mucal, dumadakan kepanggih kaliyan Heru ingkang badhe methuk putranipun Lisa. Heru nawaraken Yuyun kondur sesarengan, ananging Yuyun sampun kebacut nyengit Heru dados Yuyun nulak pitulunganipun. Heru terus mbujuk Yuyun kondur sesarengan, Yuyun tetep nulak lan sanalika duka kanthi nyenggrang Heru mawi tetembungan basa Indonesia.

i. Kemutan Masa Lalunipun

Kemutan masa lalunipun inggih menika salah satunggaling panyebab *konflik psikologis* ingkang dipunalami dening Yuyun ingkang awujud duka. Masa lalunipun Yuyun kaliyan Heru ingkang ngantos samenika nabet tatu lan damel sakit manahipun. Saben kemutan prastawa sewelas taun kepungkur menika Yuyun gemreged lan ngondhok-ondhok. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

Lungaa Mas Heru. Sumingkira saka panguripanku. Minggata pengecut!! Ora perlu dawa-dawa mbok kandhakake pawadanmu. Tindakna nek iki pancen siji-sijine cara nggo males budi lan kabecikane pamanmu sing wis nggulawentah kowe wiwit bayi! Panjerite Yuyun histeris, rok anyar warna pink disuwek-suwek ajur tanpa gatra, tanpa rupa. Ora ana rok anyar, ora ana wisuda!!

...ngono gemreged lan ngondhok-ondhoke Yuyun saben eling prastawa sewelas taun kepungkur (Djaka Lodang edisi 10, 2010: 25).

Kutipan wonten ing nginggil menika nedahaken bilih Yuyun ngalami *konflik psikologis* ingkang awujud duka nalika kemutan masa lalunipun, inggih menika salah satunggaling prastawa kaliyan Heru. Prastawa nalika Heru matur bilih piyambakipun dipunjodokaken kaliyan wanita sanes dening pamanipun.

j. Kanyatan ingkang Boten Jumbuh Kaliyan Pangajeng-ajeng

Kanyatan ingkang boten jumbuh kaliyan pangajeng-ajeng inggih menika salah satunggaling panyebab *konflik psikologis* ingkang awujud duka lan bingung ingkang dipunalami dening Yuyun. Yuyun duka dhateng Lisa

amargi murid ingkang dipuntresnani menika sajatosipun putra saking priya ingkang dipunsengit. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

“Sejak kapan Lisa jadi bandel, hee...!?” Senggrange Yuyun banter Lisa njingkat kaget. Sajega dadi gurune, Yuyun durung tau nyenggrang dheweke, apa maneh bantere kaya ngono. Alon-alon Lisa mlaku ngedoh kanthi sirah ndungkluk. Jangkahe kesaruk-saruk diseret.

Sumilire angin krasa ngelus ati. Rasa trenyuh, mrinding lan sedih dadi siji. Lisa murid sing pinter dhewe dumadakan wiwit dimungsuhi. Dumadakan Yuyun asikep kasar bareng ngerti dheweke anake Heru sing tau natoni atine (Djaka Lodang edisi 11, 2010: 24).

Kutipan wonten ing nginggil menika nedahaken bilih Yuyun duka dhateng Lisa amargi kasunyatanipun boten jumbuh kaliyan pangajeng-ajeng. Yuyun sanget nresnani Lisa, ananging dumadakan mangertos bilih sejatosipun Lisa menika putra saking priya ingkang dipunsengit. Yuyun trenyuh, mrinding lan sedhih, murid ingkang pinter piyambak dumadakan wiwit dipunmungsuh. Dumadakan Yuyun asikep kasar sasampunipun mangertos bilih Lisa menika putranipun Heru ingkang nate natoni manahipun.

Kanyatan ingkang boten jumbuh kaliyan pangajeng-ajeng ugi ingkang nyebabaken Yuyun ngalami *konflik psikologis* ingkang awujud bingung. Yuyun ngraos bingung nalika dipunjak Lisa rekreasi sesarengan kaliyan Heru. Yuyun inggih nyengit Heru, ananging Yuyun ngraos menapa mentes matur bilih piyambakipun sakit manahipun amargi tiyang sepahipun. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun

“Bagaimana kalau kita antar sekalian, kita pergi beramai-ramai?” Yuyun trenyuh krungu Lisa nawani kanthi tulus mau. Dudu

omonge bocah sing pengin golek alem. Biyen Yuyun duwe pangangen-angen, lunga seneng-seneng sakluarga. Rekreasi bareng mas Heru, saanak bojo, ya anake wong loro mesthi wae.

Nanging....Ah Lisa. Kowe isih cilik lan lugu. Apa sing dikandhakake ibu gurumu mau padha karo tembung nulak cara alus. Apa klakon Yuyun omong terus terang? Apa patut dheweke ngomong babagan lara atine wanita diwasa marang Kenya cilik kaya Lisa iki? Kowe isih kecilken lan prasaja, Lisa (Djaka Lodang edisi 12, 2010: 25).

Kutipan menika nedahaken bilih *konflik psikologis* ingkang dipunalami dening Yuyun awujud raos bingung menika dipunsebabaken amargi kenyataan ingkang boten jumbuh kaliyan pangajeng-ajeng. Nalika taksih sesambungan kaliyan Heru, Yuyun nate gadhah pangajeng-ajeng penging rekreasi sesarengan kaliyan kulawarga lan putra-putranipun, putra kekalihipun mesthi mawon. Ananging, samenika pangajeng-ajeng menika boten jumbuh kaliyan kasunyatan. Amargi ingkang ngjak piyambakipun rekreasi malah Lisa putranipun Heru kaliyan wanita sanes. Yuyun bingung kados pundi anggenipun nulak pangajakipun Lisa, amargi Lisa taksih alit lan ugi minangka murid ingkang dipuntresnani. Yuyun ngraos boten mentes bilih piyambakipun matur babagan sakit manahipun amargi tumindakipun tiyang sepah Lisa piyambak.

k. Dipunsembranani

Dipunsembranani inggih menika salah satunggaling panyebab *konflik psikologis* ingkang awujud was sumelang ingkang dipunalami dening Yuyun. Yuyun ngraos was sumelang nalika Hary kanca guru sakantoripun tumindak

sembrana dhateng piyambakipun. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

“Aah...Aja sembranan, ah. Isin mengko yen konangan murid-murid. Dikira awake dhewe pacaran!” ujure Yuyun kaget. Kanthi sabar disingkirake tangane Hary saka pundhake. Sanadyan dheweke wis kerep krungu gojegane wong siji iki, nanging krungu omongan ngenani pacar iki rasane atine ora kepenak (Djaka Lodang edisi 14, 2010: 25).

Kutipan menika nedahaken bilih salah satunggaling raos was sumelang ingkang dipunalami dening Yuyun amargi dipunsembrani. Hary kanca guru sakantoripun sajatosipun nresnani Yuyun. Dumadakan Hary ngrangkul pundhakipun Yuyun wonten ing kantor lan matur bilih piyambakipun badhe dados pacaripun Yuyun. Kanthi sabar Yuyun nyingkiraken astanipun Hary saking pundhakipun. Yuyun isin mbok bilih konangan dening murid-muridipun. Mireng tembung pacaran ugi ndadosaken manahipun Yuyun boten jenjem.

1. Nate Nglampahaken Dosa

Amargi nate nglampahaken dosa ingkang dados salah satunggaling panyebab Yuyun ngraos kaduwung. Nalika taksih sesambetan kaliyan Heru, Yuyun nate nglampahaken dosa ingkang ndadosaken Yuyun ngandhut wijinipun Heru. Ananging dipuntilar dening Heru ingkang dipunjodokan kaliyan wanita sanes. Yuyun kaduwung nate tumindak dosa kados mekaten lan gadhah tekad boten nglampahaken dosa malih. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun. *“Yuyun wis duwe tekad nampa laire bayi iku*

nadyan ora diarep-arep dheweke lan ora diarep-arep sapa wae. Duwe tekad ngadhepi isin, kuciwa lan sengsara, awit kabeh iku jalaran salahe dhewe” (Djaka Lodang edisi 11, 2010: 24). Sampun gadhah tekad badhe nampi lairipun bayi menika sanajan boten dipunkajengaken piyambakipun lan boten dipunkajengaken sinten kemawon. Piyambakipun gadhah tekad badhe ngadhepi isin, kuciwa lan ssengsara, amargi sedaya mekaten amargi luputipun piyambak.

3. Kupa Paragatama Yuyun kangge Ngrampungaken Konflik Psikologis wonten ing Cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir Anggitanipun Adinda AS

Konflik psikologis ingkang dipunalami dening paragatama wanita wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS boten sedaya saged dipunrampungaken. Kupa ingkang dipunlampahaken kangge ngrampungaken *konflik psikologis* warni-warni. Adhedhasar saking asiling panaliten ingkang sampun dipunlampahaken, kupa ingkang dipunlampahaken dening paragatama wanita anggenipun ngrampungaken *konflik psikologis* inggih menika *represi, rasionalisasi, rekasi formasi, pengalihan, regresi, fantasi, apatis, lan sublimasi*. Mekaten kupa kangge ngrampungaken *konflik psikologis* ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS.

a. Represi

Miturut Freud, represi inggih menika *mekanisme pertahanan ego* ingkang langkung kuwat lan jembar. Tugas represi inggih menika *mendorong* medal *impuls-impuls id* ingkang dipuntampi, saking alam sadhar lan wangsul wonten ing alam bawah sadhar. *Mekanisme pertahanan ego* menika saged dipunlampahaken kangge ngrampungaken *konflik psikologis* ingkang awujud was sumelang. Was sumelang ingkang dipunalami dening paraga Yuyun saged dipunrampungaken kanthi ngempet salah satunggaling pepenginan. Was sumelang ingkang dipunrampungaken kanthi cara *represi* inggih menika Yuyun mbuang pepenginan badhe mangun bale wisma, tinimbang mangun bale wisma ananging kebak ing was sumelang lan tanpa kamanteban. Kagatosaken kutipan wonten ing nginggil menika.

Sawijining layang pratelan lan katetepaning ati! Sanyatane dheweke ora bisa meksa-meksa atine dhewe nuruti karepe Mas Endra ngajak bebrayan sajroning bale wisma sing bungah tentrem. Yuyun isih nduwe tekad nglakoni uripe dhewekan ing umure sing 33 taun iki. Diadhepi patrape wong-wong sing pada nyawiyah kadidene prawan tua, tinimbang kudu nglakoni urip omah-omah nanging kebak ing was sumelang lan tanpa kamanteban.

Yuyun isih ketok-ketoken lelakon jaman semana. Sawijining prastawa lelakon jaman enome sing nganti saiki isih nabet tatu ing dhadha. Kebak rasa perih lan getir. Yuyun ora kepengin lelakon kaya ngono mau binalen maneh karo Endra utawa priya sapa wae jroning uripe. (Djaka Lodang edisi 09, 2010: 24).

Saking kutipan wonten ing nginggil menika saged dipunmangertosi bilih paraga Yuyun langkung milih gesang piyambakan wonten ing yuswanipun ingkang sampun 33 taun, tinimbang tumut pepenginaipun Mas

Endra ingkang ngejak bebrayan wonten salebeting bale wisma ingkang begya tentrem. Yuyun langkung mulih ngadhepi patrapipun para tiyang ingkang sami nyawiyah kados dene prawan tuwa, tinimbang kedah nglampahaken gesang omah-omah ananging kebak ing was sumelang lan tanpa kamanteban amargi wewayangan nalika jaman enemipun nalika dipunkhianati dening Heru. Yuyun boten pengin lelampahan kados mekaten kaambalan malih kaliyan Mas Endra utawi priya sanesipun. Amargi mekaten, Yuyun ngempet pepenginan mangun bale wisma lan langkung milih nglampahaken gesangipun piyamabakan.

Mekanisme pertahanan ego ingkang awujud *represi* ugi dipunginakaken dening paraga Yuyun kangge ngrampungaken *konflik psikologisipun* ingkang awujud was sumelang kanthi ngempet salah satunggaling pangraos kanthi ngeremaken mripat.

Yuyun ngraos was sumelang sasampunipun maos serat saking Heru ingkang wosipun bilih Lisa boten kersa neda amargi sedhih lan nlangsa sasampunipun mireng bilih Yuyun pindhah mucal saking sekolahipun, amargi Lisa sanget nresnani Yuyun minangka gurunipun. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun. “*Yuyun megeng ambegan, mripate diremake nahan rasa trenyuh sing gemrubug ing dhadha lan nleser ing lurung-lurung ati. Lambene digeged banter nggo njaga ambroling waspa*” (Djaka Lodang edisi 21, 2010: 24). Yuyun megeng ambegan, mripatipun dipunremaken nahan raos trenyuh ingkang gemrubug wonten ing dhadha lan

nleser wonten ing lurung-lurunging manah. Lathinipun dipungeged banter kangge njagi ambroling waspa. Kutipan menika nedahaken bilih Yuyun menekan raos was sumelangipun kanthi ngeremaken mripat.

b. *Rasionalisasi*

Rasionalisasi gadhah ancas kangge ngirangi raos kuciwa nalika kita gagal anggenipun nggayuh salah satunggaling tujuan, kangge paring kita *motif* ingkang saged dipuntampi tumrap tindak tandukipun. *Rasionalisasi* kadadosan menawi *motif* nyata saking tindak tandukipun individu boten saged dipuntampi dening *ego*. *Konflik psikologis* ingkang dipunrampungaken kanthi cara *rasionalisasi* awujud bingung.

Meknisme pertahanan ego awujud *rasionalisasi* dipunginakaen dening paraga Yuyun kangge ngrampungaken *konflik psikologis* ingkang awujud bingung kanthi narimah kanyatan. Nalika Lisa ngjak Yuyun rekreasi sesarengan kaliyan Bapakipun (Heru), Yuyun bingung badhe nulak menapa kados pundi amargi Yuyun sengit dhateng Heru. Yuyun nate gadhah pangajeng-ajeng badhe rekreasi sesarengan sakulawarga kaliyan Heru lan putra-putranipun, putra saking kekalihipun temtu kemawon. Ananging samenika malah dipunjak rekreasi sesarengan dening putranipun Heru saking wanita sanes. Yuyun bingung kados pundi anggenipun nulak amargi Lisa taksih alit lan dereng mangertos perkawis antawis Yuyun kaliyan tiyang sepuhipun Lisa piyambak. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

“Bagaimana kalau kita antar sekalian, kita pergi beramai-ramai?” Yuyun trenyuh krungu Lisa nawani kanthi tulus mau. Dudu omonge bocah sing pengin golek alem. Biyen Yuyun duwe pangangen-angen, lunga seneng-seneng sakluarga. Rekreasi bareng mas Heru, saanak bojo, ya anake wong loro mesthi wae.

Nanging....Ah Lisa. Kowe isih cilik lan lugu. Apa sing dikandhakake ibu gurumu mau padha karo tembung nulak cara alus. Apa klakon Yuyun omong terus terang? Apa patut dheweke ngomong babagan lara atine wanita diwasa marang Kenya cilik kaya Lisa iki? Kowe isih kecilken lan prasaja, Lisa (Djaka Lodang edisi 12, 2010: 25).

Lisa nawani tindak rekreasi sesarengan dhateng Yuyun lan Heru bapakipun. Sanalika Yuyun ngraos trenyuh mireng Lisa nawani kanthi tulus mekaten. Yuyun nate gadhah pangajeng-ajeng tindak seneng-seneng sakulawarga. Rekreasi sareng mas Heru, kaliyan putra lan garwanipun, inggih putra saking kekalihipun temtu kemawon. Ananging samenika malah dipunjak dening Lisa, putanipun Heru kaliyan wanita sanes, sanalika Yuyun bingung. Ananging Yuyun narimah kanyatan menika amargi Lisa taksih alit lan lugu, Yuyun boten mentes matur babagan sakit manahipun dhateng Kenya alit kados Lisa.

c. Pengalihan

Pengalihan inggih menika pengalihan raos boten remen tumrap salah satunggaling bojek dhateng objek sanesipun. *Konflik psikologis* ingkang dipunrampungaken kanthi cara pengalihan inggih menika *konflik psikologis* awujud duka, meri, lan was sumelang. Amargi kanyatan ingkang boten jumbuh kaliyan pangajeng-ajeng lan nate dipunkhianati ingkang ndadosaken paraga Yuyun duka, meri lan was sumelang. Yuyun mangertos bilih Lisa

murid ingkang sanget dipuntresnani menika sejatosipun putranipun Heru priya ingkang sanget dipunsengit kaliyan wanita ingkang sampun ngrebut Heru saking astanipun, Yuyun ngalihaken raos sengitipun kanthi duka dhateng lisa. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

“Sejak kapan Lisa jadi bandel, hee...!?” Senggrange Yuyun banter Lisa njingkat kaget. Sajega dadi gurune, Yuyun durung tau nyenggrang dheweke, apa maneh bantere kaya ngono. Alon-alon Lisa mlaku ngedoh kanthi sirah ndungkluk. Jangkahe kesaruk-saruk diseret.

Sumilire angin krasa ngelus ati. Rasa trenyuh, mringding lan sedih dadi siji. Lisa murid sing pinter dhewe dumadakan wiwit dimungsuhi. Dumadakan Yuyun asikep kasar bareng ngerti dheweke anake Heru sing tau natoni atine (Djaka Lodang edisi 11, 2010: 24).

“Apa sejatine aku meri mring wanita sing nglairake bocah ayu kaya Lisa, wanita sing ngrebut mas Heru saka tanganku,” mengkono pangudarasane Yuyun jroning atine (Djaka Lodang edisi 11, 2010: 24).

Kasadaran kadidene guru nglarang Yuyun tumindak kaya ngono ing salah sijining muride sing kebeneran paling nurut lan pinter dhewe. Yuyun ngerti satemene Lisa ora duwe salah apa-apa. Nanging Yuyun tumitah dadi mangusa lumrah, kadhang emosine luwih kenceng ing sandhuwure panglimbang nalar waras. Pandheman sengit wis ngobong sakujur awake. Grengsenging urip nom-noman kari pangangen. Jangkah-jangkah sikil nggenteyong jroning laku saben dinane tumuju urip sangsaya tuwa (Djaka Lodang edisi 11, 2010: 25).

Yuyun nyenggrang Lisa nalika Lisa manggihi piyambakipun wonten ing kantor guru. Yuyun trenyuh, Lisa murid ingkang pinter piyambak dumadakan wiwit dipunmungsuhi. Dumadakan Yuyun asikep kasar saksampunipun mangertosi bilih Lisa menika putranipun Heru priya ingkang nate natoni manahipun. Sajatosipun Yuyun meri dhateng wanita ingkang nglairaken Lisa, wanita ingkang ngrebut Heru saking astanipun. Kasadharan

minangka guru nglarang Yuyun tumindak kados mekaten dhateng murid ingkang paling nurut lan pinter piyambak. Yuyun mangertos bilih Lisa boten gadhah luput menapa-menapa. Ananging Yuyun tumitah minangka manungsa limrah, ingkang emosinipun langkung kenceng wonten ing sanginggilipun panglimbang nalar waras. Pandhendham sengit sampun ngobong sakujur badanipun. Adhedhasar saking kutipan wonten ing nginggil menika, nedahaken bilih Yuyun duka dhateng Lisa amargi wujud saking *mekanisme pertahanan ego* ingkang dipunsebat *pengalihan* ingkang dipunlampahaken dening Yuyun amargi mangertosi bilih Lisa menika putranipun Heru ingkang nate natoni manahipun kaliyan wanita ingkang sampun ngrebut Heru saking astanipun.

d. Regresi

Regresi inggih menika salah satunggaling *mekanisme pertahanan ego* ingkang dipunlampahaken kanthi cara wangsul wonten ing *taraf* ingkang langkung andhap lan tindak tandukipun kados dene wonten salebeting *taraf* ingkang langkung andhap. Tindak tandukipun tiyang dewasa kados dene lare (*retrogressive behavior*), utawi nalika tiyang diwasa asikep kados dene tiyang ingkang boten gadhah kabudayan (*primitivation*). *Mekanisme pertahanan ego* menika dipunlampahaken kangge ngrampungkaen *konflik psikologis* ingkang awujud bingung lan ngapusi. Nalika Heru tindak dhateng asramanipun, Yuyun bingung kedah saikep kados pundi, amargi piyambakipun sampun nyengit sanget kaliyan Heru amargi nate dipunkhianati. Saben kepanggih kaliyan Heru

namung ndadosaken Yuyun emut malih prastawa wonten ing jaman enemipun kaliyan Heru, dados wonten ing batosipun Yuyun tuwuh raos badhe males sakit manahipun kanthi cariyos dados kados dene wanita ingkang durjana. Mekaten kutipan ingkang dipunlampahaken dening Yuyun.

Sangsaya ndadra anggone ngrakit crita dora. Atine Yuyun sangsaya marem nyumurupi rupane Heru sing tambah pucet, lambene komat-kamit, ndredheg tanpa swara, kawistara prenthul-prenthul kringet ing sakujur bathuk lan pipine. Ati nuranine Yuyun sejatine njerit nangisi awake dhewe saupama crita sing dikandhakake marang Heru iku mau pancen klakon temenan. Nadyan crita mau mung apus-apus, nanging marga dikandhakake kanthi gedhening pangrasa, ora wurunga rasane dhadhane kaya kejojoh. Temahane luh mbanjir nelesi pangkone (Djaka Lodang edisi 18, 2010: 25).

Nalika Heru tindak dhateng asramanipun Yuyun badhe kepanggih kaliyan Yuyun, ananging pepanggihan menika sangsaya ndadosaken Yuyun sengit dhateng piyambakipun. Sanalika nuwuhaken pepenginan wonten ing batosipun Yuyun badhe tumindak dora kangge males sakit manahipun kanthi cariyos bilih piyambakipun dados wanita ingkang durjana amargi dipuntilar dening Heru. Sangsaya ndadra anggenipun ngrakit cariyos dora. Manahipun Yuyun sangsaya marem nyumurupi pasuryanipun Heru ingkang tambah pucet, lathinipun komat-kamit, ndredeg tanpa swara, kawistara prentul-prentul kringet wonten ing sakujur palarapan lan pangarasanipun. Manah nuraninipun Yuyun sajatosipun njerit nangisi badanipun piyambak saupami cariyos ingkang dipunaturaken dhateng Heru menika panci kalampahan tenan. Sanajan cariyos wau namung apus-apan, ananging amargi dipunaturaken

kanthi agenging pangraos, boten wurunga raosipun dhadhanipun kados kajojoh. Temahanipun luh mbanjir nelesi pangkonipun.

Adhedhasar saking kutipan wonten ing nginggil menika saged dipunmangertosi bilih paraga Yuyun tumindak apus-apusan bilih piyambakipun dados wanita ingkang durjana ngguguraken kandhutan lan dados wanita planyahan. Ananging, sedaya menika namung kangge ngapusi Heru supados Heru ngraos kaduwung sampun nilar lan ngianati Yuyun.

e. *Fantasi*

Fantasi inggih menika nalika kita ngadhepi perkawis ingkang kathah sanget, kadhang kala kita pados '*solusi*' kanthi mlebet ing donya *khayal*, *solusi* ingkang adhedhasar *fantasi* tinimbang *realitas*. *Mekanisme pertahanan ego* menika dipunlampahaken kangge ngrampungaken *konflik psikologis* ingkang awujud was sumelang lan kaduwung. Nalika Yuyun nampi serat saking Heru ingkang wosipun nedahaken bilih ingkang dipunlampahaken Heru dhateng Yuyun boten kados dene ingkang Yuyun mangertos, sadangu menika Yuyun namung *salah paham*. Sanalika Yuyun langsung ngraos was sumelang lan kaduwung, ngeduwungi tumindakipun piyambak. Yuyun ngalami kaduwung amargi boten mangertosi tumrap luput ingkang sampun dipuntindakaken. Amargi mekaten, Yuyun ngajab bilih sedaya perkawis menika namung impen. Mekaten kutipan ingkang dipunlampahaken dening Yuyun.

Prastawa-prastawa sing wis dilakoni ing kasunyatan urip iki kaya-kaya rumpakane impen-impen sing gegayutan siji lan sijine. Sepisanan impen sing ngagetake kebak kedhuwung, kacuwan lan kasedhihan krana pokal gawene wong liya marang dheweke. Sebanjure impen sing isih nggawe kaget kebak ing kebingungan, kedhuwung, kacuwan lan kasedhihan awit saka pokal gawene Yuyun dhewe. Ing wusana prastawa keru dhewe iki Yuyun ngajab muga-muga ya mung impen, Mas Heru ora lara. Mas Heru ora tau lara. Muga-muga iki mung scenario sing digawe Pak Santo pawongan sing wicaksana kanggo nglihake atine sing wangkot. Sawise maca layange Heru iki rasa dhendhame Yuyun wis sirna. Saiki kari rasa kedhuwung. Ngeduwungi tumindake dhewe (Djaka Lodang edisi 25, 2010: 24).

Prastawa-prastawa ingkang sampun dipunlampahaken wonten ing kasunyatan gesang menika kados rumpakanipun impen-impen ingkang gegayutan setunggal lan sanesipun. Ingkang kaping setunggal impen ingkang ngagetaken kebak keduwung, kacuwan lan kasedhihan amargi pokal tumindakipun piyambak. Wonten ing pungkasan prastawa ingkang ndadosaken Yuyun ngajab mugi-mugiya nggih namung impen, Mas Heru boten sakit. Mas Heru boten nate sakit. Mugi-mugiya menika namung skenario ingkang dipundamel dening Pak Santo tiyang ingkang wicaksana kangge nglihaken manahipun ingkang wangkot. Sasampunipun maos seratanipun Heru menika raos dhendhamipun Yuyun sirna. Samenika namung raos kaduwung, ngeduwungi tumindakipun piyambak. Adhedhasar saking kutipan wonten ing nginggil menika nedahaken bilih paraga Yuyun ngraosaken kaduwung amargi boten mangertos tumrap luput ingkang sampun dipuntindakaken. Amargi mekaten, saking kathahing perkawis ingkang dipunadhepi, Yuyun ngajab sedaya perkawis menika namung impen.

f. *Apatis*

Apatis inggih menika wujud sanes saking *reaksi* tumrap *frustasi*, sikep *apatitis* kanthi cara narik diri lan asikep pasrah. *Mekanisme pertahanan ego* menika dipunlampahaken kangge ngrampungaken *konflik psikologis* ingkang awujud was sumelang, lan kaduwung. Raos was sumelang ingkang dipunalami dening Yuyun nalika dumadakan kepanggih malih kaliyan Heru sasampunipun sewelas tau kapungkur. Nalika Yuyun saweg kaliyan Lisa murid ingkang dipuntresnani badhe kondur mucal, dumadakan Heru njedul wonten ing sangajengipun. Sajatosipun Heru menika Bapakipun Lisa ingkang bedhe methuk Lisa. Sanalika Yuyun langsung ngraos was sumelang lan namung asikep pasrah nalika Heru ngulungaken astanipun ngjak salaman, amargi Yuyun boten ngajengaken pepanggihan menika. Mekaten kutipan ingkang dipunalami dening Yuyun.

Oh, sawijining patemon sing dadakan. Petemon sing babar pisan ora dak karepake, panjerite Yuyun jroning ati.

Awake Yuyun sanalika lemes, rasane adhem panas. Dheweke ora bisa kumecap apa-apa, nalika priya kuwi ngulungake tangane ngajak salaman ora diglagati. Yuyun mung bungkem slumengeren. Sirahe ditekuk jero. Atine trataban, panyawange kumepyur, dhadha horeg, Poyang-payingan (Djaka Lodang edisi 09, 2010: 25).

Sawijining pepanggihan ingkang dumadakan. Pepanggihan ingkang boten dipunkajengaken dening Yuyun. Badanipun Yuyun sanalika lemes, raosipun asrep benter. Piyambakipun boten saged matur menapa-menapa nalika Heru ngulungaken astanipun ngejak salaman boten dipunglagati. Yuyun namung bungkem sumlengeren. Sirahipun dipuntekuk. Manahipun

trataban, paningalipun kemepyur, dhadhanipun horeg, poyang-payingan. Kutipan menika nedahaken bilih ngrampungaken *konflik psikologisipun* ingkang awujud was sumelang kanthi cara *apatis* kanthi asikep pasrah.

Raos kaduwung ingkang dipualami dening Yuyun amargi nate nglampahaken dosa nalika sesambetan kaliyan Heru ngantos Yuyun ngandhut ananging dipuntilar Heru pala krama kaliyan wanita sanes. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun. “*Yuyun wis duwe tekad nampa laire bayi iku nadyan ora diarep-arep dheweke lan ora diarep-arep sapa wae. Duwe tekad ngadhepi isin, kuciwa lan sengsara, awit kabeh iku jalaran salahe dhewe*” (Djaka Lodang edisi 11, 2010: 24). Kutipan menika nedahaken bilih kangge ngrampungaken *konflik psikologis* awujud kaduwung ingkang dipunalami amargi nate nglampahaken dosa, *mekanisme pertahanan ego* ingkang dipulampahaken dening Yuyun awujud *apatis* kanthi narima kanyatan ingkang boten dipunkajengaken amargi emut dhateng dosanipun.

Konflik psikologis ingkang sanes ingkang dipunrampungaken kanthi cara *apatis* inggih menika salah satunggaling raos was sumelang ingkang dipunalami dening Yuyun. Nalika Yuyun mondhok wonten ing rumah sakit amargi kacilakan, Lisa tilik piyambakipun sesarengan kaliyan Heru. Sanalika Yuyun ngraos was sumelang kepanggih malih kaliyan Heru, amargi Yuyun taksih nyengit priya menika. Ananging, amargi Heru dhatengipun kaliyan Lisa putranipun lan murid ingkang dipuntresnani dening Yuyun, kersa boten kersa Yuyun kedah kepanggih kaliyan Heru. Yuyun namung pasrah ngadhepi Heru

lan nalika Heru ngjak salaman. Mekaten kutipan ingkang dipunalami dening Yuyun. “*Dirasakake getere alus tangane priya iku kaya strom mrasuk ing sakujur awake Yuyun. Yuyun nora kwawa tumindak apa-apa kejaba mung meneng blangkemen*” (Djaka Lodang edisi 17, 2010: 24). Yuyun ngraosaken geteripun alus astanipun Heru kados strom mlebet wonten ing sakujur badanipun Yuyun. Yuyun boten kwawa tumindak menapa-menapa kejawi namung meneng blangkemen. Kutipan menika nedahaken bilih *mekanisme pertahanan ego* Yuyun awujud *apatis* kanthi asikep pasrah kangge ngicalaken raos was sumelangipun amargi kepanggih kaliyan Heru.

Wujud *konflik psikologis* sanes ingkang dipunrampungaken kanthi cara *mekanisme pertahanan ego* awujud *apatis* inggih menika *konflik* was sumelang. Was sumelang ingkang dipunraosaken dening Yuyun nalika mangertos bilih Heru sakit lan mlebet rumah sakit amargi saking luputipun Yuyun ingkang wiwit boten dipunmangrtosi, Yuyun kwatos mbok bilih dipuntilar dening Heru malih. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

“*Matur nuwun, Ningsih.....*” tembunge lemes. “*Tak pasrahake Lisa ing tanganmu. Tak wenehake kabeh darbeku kanggo kowe lan Lisa.....*”

“*Aku ora butuh donyamu. Aku mbutuhake panjenengan, Mas Heru. Aku mbutuhake Lisa. Ukumen awakku. Aku sing kejem. Aku sing jahat!! Kowe kudu waras, Mas Heru*” (Djaka Lodang edisi 25, 2010: 25).

Nalika Heru sakit lan mondhok wonten ing rumah sakit, Yuyun kersa tilik piyambakipun lan Heru atur matur nuwun dhateng Yuyun kanthi lemes

lan matur bilih piyambakipun badhe masrahaken Lisa dhateng piyamabakipun, lan badhe maringaken darbenipu kangge Lisa lan Yuyun. Ananging Yuyun wangsulan bilih piyambakiipun boten mbetahaken donyanipun Heru, Yuyun namung mbetahaken Heru lan Lisa. Yuyun matur bilih piyambakipun ingkang kejem lan durjana, Yuyun kepengin Heru mantun saking sakitipun. Kutipan wonten ing nginggil menika nedahaken bilih Yuyun asikep pasrah nalika mangertosi bilih sedaya sikep ingkang sampun dipuntindakaken dhateng Heru menika namung sikep kumalungkungipun. Yuyun pasrah namung ngajab Heru kedah mantun lan ngakoni bilih piyambakipun ingkang luput.

g. Sublimasi

Sublimasi kadadosan menawi lelampahan ingkang gadhah paedah kanthi cara sosial nggantosaken pangraos ingkang boten mranani. *Mekanisme pertahanan ego* menika dipunlamapahaken kangge ngrampungaken *konflik psikologis* ingkang awujud was sumelang, was sumelang lan sedhih ingkang dipunalami dening Yuyun. Wonten ing jaman enemipun Yuyun ngraos was sumelang nalika dipuntilar dening Heru lan piyambakipun saweg ngandhut winihipun Heru. Ananging Yuyun boten ngguguraken kandhutanipun amargi emut dhateng dosanipun, emut dhateng Gusti. Mekaten kutipan ingkang dipunalami dening Yuyun.

Mung krana Gusti Allah sing isih paring pangapunten lan paring kawelasan uripe sing kebak dosa iki, ana kluwargane Yuyun adoh gelem ngukub lan ngrumati. Meh rong minggu Yuyun ngathang-

athang ing rumah sakit tanpa daya marga keguguran kandhutane sing isih durung cukup umur. Gugur lumrah, babar pisan ora dijarag. Yuyun wedi nambahi dosa sing diakoni wis akeh katindakake sasuwene sesambungan karo Heru (Djaka Lodang edisi 11, 2010: 24).

Namung amargi Gusti Allah ingkang taksih paring pangapunten lan paring kawelasan gesangipun ingkang kebak dosa menika, wonten kulawarganipun Yuyun tebih ingkang kersa ngukub lan ngrumati. Meh kalih minggu Yuyun ngathang-ngathang wonten ing rumah sakit tanpa daya amargi kaguguran kandhutanipun ingkang taksih dereng cekap umur. Gugur lumrah, babar pisan boten dipunjarag. Yuyun ajrih nambahi dosa ingkang dipunakoni sampun kathah dipuntindakaken nalika sesambetan kaliyan Heru. Kutipan mekaten nedahaken bilih nalika Yuyun ngraos was sumelang nalika ngandhut lan dipuntilar dening Heru, Yuyun boten ngguguraken kandhutanipun amargi emut dhateng dosanipun lan dhateng Gusti, menika nedahaken bilih Yuyun ngginakaken *mekanisme pertahanan ego* ingkang awujud *sublimasi*.

Konflik psikologis ingkang awujud sedhih amargi ngraos piyambakan dipunrampungaken mawi *mekanisme pertahanan ego* awujud *sublimasi* dipunlampahaken kanthi cara ngasoraken diri piyambak kanthi ndedonga kanthi ikhlas. Nalika Yuyun kacilakan lan kedah mondhok wonten ing rumah sakit, Yuyun sedhih amargi ngraos piyambakan, ananging Yuyun muji syukur amargi saking kacilakan menika Yuyun boten ngantos cacad badan. Mekaten kutipan ingkang dipunlampahaken dening Yuyun

Ing wengi kapisan Yuyun mondhok ing rumah sakit, rasa sepi sangsaya nindhih ati. Siraha sing dhek sore kebentus aspal dalan rasane sangsaya lara. Syukur ora ana perangan awak sing nuwuhake

cacad salawase urip. Tukang becak sing ketabrak kabare tiwas ngengggon. Yuyun muji syukur ing ngarsane Pangeran dene isih dislametake. Yuyun ndonga enggal pinaringan waluya jati. Nyebut asmane Gusti Allah makaping-kaping. Ing kaanan kepepet kaya ngene iki manungsa lagi kelingan mring Gusti Allahe (Djaka Lodang edisi 15/16, 2010: 25).

Kutipan wonten ing nginggil menika nedahaken bilih nalika wiwitan Yuyun mondhok wonten ing rumah sakit amargi kacilakan, Yuyun ngraos sedhih amargi raos sepi sangsaya nindhih manahipun. Ananging Yuyun emut dhumateng Gusti Allah muji syukur, amargi saking kacilakan menika piyambakipun taksih dipunparingi kaslametan lan boten wonten peranganing badan ingkang nuwuhaken cacad. Sedaya menika nedahaken bilih kangge ngicalaken raos sedhihipun, Yuyun ngginakaken *mekanisme pertahanan ego* awujud *sublimasi* kanthi ngasoraken dhiri piyambak kanthi ndedonga kanthi ikhlas.

h. Proyeksi

Kita asring ngadhepi kawontenan utawi perkawis ingkang boten dipunkajengaken lan boten saged kita tampi kanthi *mengalihkan* mawi alesan sanes. Umpaminipun, kita kedah asikep *kritis* utawi asikep kasar dhateng tiyang sanes, kita sadhar bilih sikep menika boten mentes kita lampahaken, ananging sikep ingkang dipunlampahaken kasebat gadhah alesan bilih tiyang kasebat mentes narimah. Sikep menika kita lampahaken supados kita katingal langkung sae. *Mekanisme* ingkang boten dipunsadhari ingkang paring pangayoman kita saking kawontenan kasebat dipunwastani *proyeksi*. *Mekanisme pertahanan ego* awujud *proyeksi* dipunlampahaken dening paraga

Yuyun kangge ngadhepi *konflik psikologis* ingkang awujud was sumelang, duka, lan kaduwung.

Mekanisme pertahanan ego awujud *proyeksi* dipunlampahaken dening paraga Yuyun nalika Yuyun ngalami *konflik psikologis* awujud was sumelang lan duka amargi kepanggih kaliyan Heru. Sasampunipun sewelas taun kepungkur boten kepanggih kaliyan Heru ingkang sampun ndadosaken Yuyun sakit manahipun, dumadakan kecalihipun kepanggih malih nalika Yuyun saweg kaliyan Lisa murid ingkang dipuntresnani badhe kondur saking mucal. Heru dumadakan njedul wonten ing sangajengipun Yuyun amargi badhe methuk putranipun inggih menika Lisa, sanalika Yuyun ngraos was sumelang. Heru nawani Yuyun kondur sesarengan, ananging Yuyun duka lan boten kersa kondur sesarengan kaliyan piyambakipun lan langkung milih kondur piyambakan. Mekaten kutipan ingkang dipunalami dening paraga Yuyun.

“Terima kasih, tidak usah. Tempat tinggalku dekat saja. Selamat siang,” wangsulane Yuyun atos nganggo basa Indonesia. Cepet-cepet Yuyun klepat mlaku ndhisiki ngedohi bapak anak sing isih ngadeg mandheg mangu (Djaka Lodang edisi 09, 2010: 25).

Nalika Heru nawani kondur sesarengan, Yuyun nulak kanthi atur matur nuwun, boten usah amargi dalemipun Yuyun caket. Lan atur sugeng siang wangsulanipun kanthi basa Indonesia. Rerikatan Yuyun klepat mlampah rumiyin nebihi bapak lan putranipun ingkang taksih jumeneng mandheg mangu. Kutipan menika nedahaken bilih Yuyun nglampahaken *mekanisme pertahanan ego* awujud *proyeksi* kanthi asikep kasar datheng Heru kangge ngadhepi *konflik psikologis*ipun.

Nalika Yuyun mangertosi bilih Lisa minangka murid ingkang dipuntresanani menika sejatosipun putra saking priya ingkang ndadosaken Yuyun sakit manahipun, dumadakan Yuyun mungsuhi Lisa. Ananging wonten satunggaling wekdal, Yuyun mangertos bilih Lisa sampun dipuntilar donya dening ibunipun lan lare alit menika boten nate ngraosaken tresnanipun ibu ingkang nglairaken, sanalika Yuyun ngraos kaduwung. *Mekanisme pertahanan ego* Yuyun awujud *proyeksi* ingkang dipunlampahaken kanthi nganggep bilih Lisa menika lare ingkang kedah dipunwelasi kados dene piyambakipun. Mekaten kutipan ingkang dipunalami dening paraga Yuyun.

Dadi ibune Lisa wis tinggal donya, lan bocah cilik iki ora tau ngrasakake tresnane ibu sing nglairake dheweke? Yuyun kaget. Dheweke biyen pancen wis nate takon, Lisa njawab yen ibune lunga. Yuyun sajake durung tanggap wektu iku sing dikarepake Lisa jebul ibune wis tinggal donya. Oh, tetela bocah cilik sing meh dimungsuhi iku bocah prihatin sing ora ngrasakake kasih sayang ibu. Mesakake kowe. Lisa. Sanalika rasa trenyuh ngebaki dhadha lan ngelus naluri pangrasane Yuyun. Trenyuh lan welas rasaning ati ndeleng bocah cilik sing kapedhotan sihe biyunge nadyan uripe dhewe ora luwih kaya saonggok dhuhkita sing patut diwelasi (Djaka Lodang edisi 12, 2010: 24).

Nalika Yuyun mangertos bilih Lisa sampun dipuntilar donya dening ibunipun, bilih Lisa menika lare alit ingkang boten nate ngraosaken tresnanipun ibu ingkang nglairaken Lisa, Yuyun kaget. Piyambakipun biyen panci sampun nate nyuwun pirsu, Lisa mangsuli menawi ibunipun tindak. Wonten ing wekdal menika sejatosipun Yuyun dereng tanggep ingkang dipunkajengaken Lisa menika ibunipun sampun tilar donya. Sejatosipun lare alit ingkang badhe dipunmungsuhi menika lare prihatin ingkang boten

ngraosaken sihing ibu. Sanalika raos trenyuh ngebaki dhadha lan ngelus naluri pangraosipun Yuyun. Trenyuh lan welas raosipun manah ningali lare alit ingkang kapedhotan sihipun ibu, sanajan gesangipun piyambak boten langkung kdos saonggok dhuhkita ingkang patut dipunwelasi. Kutipan menika nedahaken bilih *mekanisme pertahanan ego* Yuyun awujud *proyeksi* kanthi nganggep bilih Lisa menika lare alit ingkang patut dipunwelasi kados dene piyambakipun.

Mekanisme pertahanan ego awujud *proyeksi* ugi dipunlampahaken dening Yuyun kangge ngandhepi *konflik psikologis* wonten ing batosipun ingkang awujud was sumelang lan duka. Yuyun ngraos was sumelang, lan duka nalika Hary kanca guru sakantoripun dumadakan kanthi ngrangkul matur bilih piyambakipun nresnani Yuyun lan kersa dados pacaripun Yuyun. Ananging Yuyun boten kersa amargi nganggep bilih piyambakipun boten mentes kaliyan Hary ingkang umuripun langkung enem. Ananging saking panulakipun Yuyun menika, Hary boten trima kanthi matur tetembungan ingkang ngasoraken Yuyun lan ndadosaken manahipun Yuyun kesenggol amargi nambah setunggal malih priya ingkang ndamel boten tentreming manahipun. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening paraga Yuyun.

“Hary!!” senggange Yuyun setengah njerit. Wong lanang tansah mbiji asor katresnane wanita. Ajining dhiri katebas. Wong lanang nganggep bisa tuku tresna kanthi donya lan pangkate. Atine Bu Guru Yuyun kesenggol.

.....

Yuyun ora wangsulan maneh. Rerikatan mlayu metu, lawang kantor guru dibanting kasar ninggal Hary sing isih lungguh dheleg-

dheleg. Kaya ngene iki adate Yuyun yen nembe ketaton. Yuyun dhewe ora ngerti, kudu nesu apa sedhah. Nanging sing genah, tambah priya siji maneh sing nggawe ora tentreming atine (Djaka Lodang edisi 15/16, 2010: 24).

Amargi Hary matur tetembungan ingkang mbiji asor Yuyun, Yuyun nyenggrang Hary setengah njerit. Nganggep bilih priya tansah mbiji asor katresnanipun wanita. Ajining dhiri katebas. Priya nganggep saged tumbas tresna kanthi donya lan pangkatipun. Manahipun Yuyun kasenggol. Yuyun boten wangsulan malih. Rerikatan mlayu medal, lawang kantor guru dipunbating kasar nilar Hary ingkang taksih lungguh dheleg-dheleg. Kados mekaten adatipun Yuyun menawi nembe mawon ketaton. Yuyun piyambak boten mangertos, kedah duka menapa sedhah. Ananging ingkang cetha, tampah priya setunggal malih ingkang damel boten tentreming manahipun. Kutipan menika nedahaken bilih nalika Yuyun ngalami *konflik psikologis* awujud was sumelang lan duka, *mekanisme pertahanan ego* Yuyun ingkang awujud *proyeksi* mlampah kanthi nganggep bilih saben priya menika sami, sami-sami tansah mbiji asor katresnanipun wanita.

Mekanisme pertahanan ego awujud *proyeksi* ugi dipunginakaken dening Yuyun nalika ngras was sumelang, nalika Yuyun mondhak wonten ing rumah sakit amargi kacilakan, saben priya kudos dene Heru lan Endra sami katingal simpati. Sanalika Yuyun ngras was sumelang amargi nate ketaton manahipun, *mekanisme pertahanan ego* awujud *proyeksi* kanthi nganggep bilih saben priya menika sami. Mekaten kutipan ingkang dipunalami dening paraga Yuyun.

“Yaiki!! Saben priya ngatonake apik karo aku. Ngulungake tangan kanggo aku. Ngetokake simpati sing gedhe. Tansah kepengin mbelani lan ngayomi aku. Legawa asung pangurbanan kabeh darbeke mbok menawa klebu kurban nyawane!”

“Nanging aku kepengin ngerti, wong lanang endi sing isih gelem nyawang aku selagine wis ora ana sing bisa diarep-arep saka aku. Ah, wong lanang sing tuminak krana pamrih, ora bakal nyawang kanthi mripat sasisih marang wanita sing ora disenengi maneh....” Pangudarasane Yuyun jronng batin (Djaka Lodang edisi 17, 2010: 25).

Nalika Yuyun mondhok wonten ing rumah sakit amargi kacilakan, saben priya katingal apik dhateng piyambakipun. Ngulungaken asta kangge Yuyun. Katingal simpati ingkang gedhe. Heru saben dinten tilik Yuyun wonten ing rumah sakit, lan boten gothang Endra ugi saben dinten ngurusi kabetahanipun Yuyun ngantos kabetahan barang-barang ingkang sepele. Tansah kepengin mbelani lan ngayomi Yuyun. Legawa asung pangurbanan sedaya darbenipun mbok menawi kalebet kurban nyawanipun. Ananging Yuyun kepengin mangertos priya pundi ingkang taksih kersa nyawang piyambakipun nalika sampun boten wonten ingkang saged dipunkajengaken saking piyambakipun. Priya ingkang tumindak krana pamrih, boten ningali kanthi mripat sasisih dhateng wanita ingkang boten dipuntresnani malih. Kutipan menika nedahaken bilih *mekanisme pertahanan ego* awujud *proyeksi* ingkang ndadosaken Yuyun nganggep bilih saben priya menika sami. *Mekanisme pertahanan ego* menika dipunlampahaken dening paraga Yuyun kangge ngadhepi raos was sumelang wonten ing batosipun amargi nate ketaton manahipun utawi dipunkhianati dening salah satunggaling priya.

Mekanisme pertahanan ego awujud *proyeksi* kanthi nganggep bilih saben priya menika sami ugi dipuntindakaken dening Yuyun amargi ngalami *konflik psikologis* awujud duka. Yuyun duka dhateng Endra nalika tresnanipun Endra dipuntulak dening piyambakipun, ananging Endra matur tetembungan ingkang ngasoraken Yuyun kanthi nganggep wanita kados dene barang dagangan. Ngraos langkung saged mundhut katresnanipun wanita kanthi sangsaya inggilipun pangkat lan kathahing arta. Sedaya mekaten amargi Endra mangertos bilih Yuyun saweg dipuncaketi malih dening Heru ingkang dipunanggep sainganipun. Mekaten kutipan ingkang dipunalami dening paraga Yuyun.

“Wah, sainganku pancen abot. Malah dudu tandinganku,” Endra ngudarasa, lambene mesem. Esem sinis. “Mokal bisa menang!”

“Nanging Mas Endra rak wong lanang,” sumaure Yuyun manasi. Rasane kebrongot dheweke kepengin ngimbangi. “Biasane wong lanang bakal ngrentengi sewu wanita nalika ditolak wanita siji.” Endra kaget krungu omongane Yuyun (Djaka Lodang edisi 19, 2010: 25).

Nalika tresnanipun Endra dipuntulak dening Yuyun, Endra nganggep bilih panulakipun menika amargi Heru. Heru ingkang dados sainganipun, Endra ngraos kasaing amargi Heru langkung sugih lan langkung inggil pangkatipun. Mokal saged menang, aturipun Endra kanthi esem sinis. Yuyun mangsuli kanthi manasi bilih Endra menika priya, biasanipun priya menika bakal ngrentengi sewu wanita nalika dipuntulak manita setunggal. Sanalika Endra kaget mireng tetembunganipun Yuyun. Kutipan menika nedahaken bilih paraga Yuyun ngginakaken *mekanisme pertahanan ego* awujud *proyeksi*

kanthi nganggep bilih saben priya menika sami kangge ngadhepi *konflik psikologisipun* ingkang awujud duka, duka dhateng paraga Endra ingkang matur tetembungan ingkang ngasoraken paraga Yuyun.

Mekanisme pertahanan ego awujud *proyeksi* ugi dipnlampahaken dening Yuyun kanthi nganggep bilih salah satunggaling tiyang sami kaliyan tiyang sanes. Nalika Yuyun pindhah mucal, wonten ing papan enggal menika Yuyun manggen wonten ing dalemipun pak Darus kepala sekolah sekolahan anggenipun Yuyun mucal. Saben dinten tindak lan kondur mucal Yuyun sesarengan kaliyan pak Darus, bab mekaten ingkang ndadosaken garwanipun pak Darus cemburu dhateng Yuyun kanthi asring matur tetembungan ingkang ngasoraken Yuyun lan nedahaken bilih piyambakipun mungsuhi Yuyun. Yuyun ugi asring mireng pak Darus lan bu Darus padudon babagan menika. Ndadosaken Yuyun sangsaya was sumelang. Ananging *pertahanan ego* awujud *proyeksi* ndadosaken Yuyun nganggep bilih saben tiyang ingkang ngraos cemburu temtu kemawon bakal tumindak kados bu Darus menika. Mekaten kutipan ingkang dipunalami dening Yuyun.

Amarga cemburu, priya Endra pengin ngantemi wong lanang saingane. Amarga cemburu wanita prasaja kaya Bu Darus tegel-tegele misuh-misuh lan ngina wanita pepadhane tanpa pawadan sing kuwat (Djaka Lodang edisi 23, 2010: 25).

Amargi cemuburu, priya kados Endra pengin ngantemi Heru ingkang dipunanggep sainganipun. Amargi cemburu, wanita prasaja kados Bu Darus ugi tegel misuh-misuh lan ngina Yuyun wanita pepadhanipun tanpa pawadan ingkang kuwat. Kutipan menika nedahaken bilih kangge ngadhepi *konflik*

psikologis ingkang awujud was sumelang amargi dipunasoraken dening Bu Darus, Yuyun ngginakaken *mekanisme pertahanan ego* awujud *proyeksi* kanthi nganggep bilih saben tiyang ingkang saweg cemburu temtu kemawon bakal tumindak kdos mekaten, kados Endra ingkang cemburu dhateng Heru lan kados Bu Darus ingkang cemburu dhateng Yuyun piyambak.

i. *Reaksi Formasi*

Reaksi formasi inggih menika, kawontenan menawi *ego* indhividhu saged ngendhalekaken dorongan *egonipun* mawi tindak tanduk ingkang kosok wangsulipun. *Mekanisme pertahanan ego* awujud *reaksi formasi* kanthi ngendhalekaken sikep dukanipun dipunlampahaken dening Yuyun nalika piyambakipun kepanggih malih kaliyan Heru ingkang sampun sewelas taun boten kepanggih. Pepanggihane menika namung ndadosaken Yuyun emut malih dhateng lelampahan nalika wonten ing jaman enem-enemanipun kaliyan Heru ingkang ndadosaken Yuyun sakit manahipun amargi dipunkhianati dening Heru. Amargi mekaten, nalika kepanggih malih kaliyan Heru, sanalika Yuyun emosi lan kepengin ngunek-unekaken Heru. Ananging kanthi *mekanisme pertahanan ego* awujud *reaksi formasi*, Yuyun saged ngendhalekaken emosinipun. Mekaten kutipan ingkang dipunalami dening paraga Yuyun.

“Aku ora kepengin patemon iki. Aku ora sudi ndeleng dhapurmu maneh,” mengkono panjeriting atine Yuyun. Dheweke kepengin ngunek-unekake priya kuwi nanging ora ana satembung wae kumecap saka lambene. Yuyun ora kuwawa omong apa-apa maneh. Kringet atis nelesi saranduning awake siing ndredeg nahan

mbiudaging pangrasa. “Elinga iku priya durjana. Priya sing wis ngrusak uripmu! Priya iblis pisuhana! Kae ana watu ing cedhakmu bandhemen raine.....” Swara batin iku tansah mbenginging ing kuping Yuyun mung merem megen napas..... (Djaka Lodang edisi 09, 2010: 25).

Boten kepengin kepanggih malih kaliyan Heru. Boten sudi ningali pasuryanipun malih. Mekaten panjeriting manahipun Yuyun. Piyambakipun kepengin ngunek-unekaken priya menika ananging boten wonten satembung mawon ingkang kumecap saking lathinipun. Yuyun boten kuwawa atur menap-menapa malih. Kringet asrep nelesi saranduning badanipun ingkang ndredeg nahan pambiudaging pangraos. Suwanten batosipun Yuyun matur bilih Heru menika priya durjana ingkang sampun ngrisak gesangipun Yuyun. Suwanten batos menika atur bilih Yuyun ken mbandhem Heru ngagem sela ingkang wonten ing caketipun. Ananging Yuyun namung merem megen napas. Kutipan menika nedahaken bilih kangge ngadhapi *konflik psikologisipun* ingkang awujud duka, Yuyun ngginakaken *mekanisme pertahanan ego* awujud *reaksi formasi* kanthi ngendhalekaken sikep dukanipun.

Mekanisme pertahanan ego awujud *reaksi formasi* ugi dipunlampahaken dening paraga Yuyun kangge ngandhepi *konflik psikologis* awujud duka kanthi ngindhari Heru. Pepanggihan kaliyan Heru namung ndadosaken Yuyun emosi lan nyengit amargi emut dhateng panalangsa lelampahan wonten ing sewelas taun kepungkur nalika dipunkhianati dening

Heru. Yuyun nganggep sampun boten prelu kepanggih malih kaliyan Heru.

Mekaten kutipan ingkang dipuntindakaken dening paraga Yuyun.

“Saiki kowe wis sukses, Mas Heru. Apa sing mbok angengen karo aku biyen wis bisa kagayuh kabeh. Uripmu sukses. Kowe wis menang. Kamenangan kanthi ancik-ancik ajure panguripane liyan. Ah, pancen kowe wong lanang sing kepenak dhewe. Kowe licik. Wong lanang licik, pengecut. Khianat!!”

Sewu pamisuh lan sewu cecamah gemrungung ngebaki dhadha sing nggawe pulung atine Yuyun sangsaya perih wae. Ora ana perlune ketemu maneh karo wong lanang sing jenenge Heru Purnomo. Mung ngelingake panalangsa lelakon sing wis kliwat, sing sasuwene iki bisa kalipur lan kalalekake (Djaka Lodang edisi 10, 2010: 24).

Wonten salebeting batosipun Yuyun matur bilih Heru sampun sukses.

Menapa ingkang dipunkajengaken saking Yuyun sampun saged kagayuh sedaya. Gesangipun Heru sukses, Heru sampun menang. Kamenangan kanthi ancik-ancik ajuring panguripanipun tiyang sanes. Heru panci priya ingkang kepenak piyambak. Heru licik. Priya ingkang licik, pengecut lan khianat. Sewu pamisuh lan sewu cecamah gemrungung ngebaki dhadha ingkang ndamelpulung manahipun Yuyun sangsaya perih mawon. Boten wonten prelunipun kepanggih malih kaliyan priya ingkang namanipun Heru Purnomo. Namung ngemutaken panalangsa lelampahan ingkang sampun kliwat, ingkang sadangu menika saged kalipur lan kalalekaken. Kutipan menika nedahaken bilih Yuyun badhe ngindhari Heru supados boten emut sedaya lelampahan ingkang sampun kliwat ingkang ndadosaken Yuyun duka saben kepanggih kaliyan Heru. Babagan mekaten dipunwastani *mekanisme pertahanan ego* awujud *reaksi formasi*.

Mekanisme pertahanan ego awujud *reaksi formasi* ugi dipunlampahaken dening paraga Yuyun kangge ngadhepi *konflik psikologis* awujud cubriya. Yuyun cubriya dhateng Heru nalika Heru tindak dhateng asramanipun Yuyun kanthi nitih mobil mewahipun. Yuyun nganggep bilih Heru namung badhe pamer kasuksesanipun kanthi gantos-gantos mobil mewahipun saben kepanggih kaliyan Yuyun. Cubriya ingkang dipuntumuti raos dhendham nuwuhaken *dorongan id* Yuyun badhe tumindak kasar dhateng Heru. Ananging *mekanisme pertahanan ego* awujud *reaksi formasi* ingkang ngendhalekaken Yuyun tumindak kados mekaten kanthi emut dhumateng Gusti. Mekaten kutipan ingkang dipunlamapahken dening Yuyun.

Semono gedhene rasa sengit lan dhendham sing sumimpen ing jiwane Yuyun.

“Gusti nyuwun ngapunten,” mengkono pamuwuse Yuyun jroning ati. Dheweke enggal-enggal mbuwang panyawange saka Mandau sing cumanthel angker mau sing dirasakake ana dayane magis! (Djaka Lodang edisi 17, 2010: 45).

Samenika gedhenipun raos sengit lan dhendham dahteng Heru ingkang sumimpen wonten ing jiwaniipun Yuyun amargi tumindakipun Heru wonten ing jaman enem-enemipun ingkang ndadosaken Yuyun tuwuh pepenginan badhe tumindak kasar saben kepanggih kaliyan Heru. Kados dene nalika Heru tindak dahteng asramanipun Yuyun badhe manggihi piyambakipun Yuyun kepengin nyilakani Heru ngangge mandhau ingkang kapasang wonten ing tembok sanggilipun Heru. Ananging Yuyun saged ngendhalekaken pepenginan menika kanthi emut dhateng Gusti. Piyambakipun enggel-enggal mbucal paningalipun saking mandhau ingkang cumanthel angker wau ingkang

dipunraosaken wonten daya magisipun. Kutipan mekaten nedhaken bilih Yuyun nglampahaken *mekanisme pertahanan ego* awujud *reaksi formasi* kangge ngadhepi *konfliki psikologisipun* ingkang awujud cubriya lan dhendham kanthi emut dhateng Gusti.

Wonten ing pungkasaning cariyos, *mekanisme pertahanan ego* ugi dipunlampahaken dening Yuyun kangge ngadhepi *konflik psikologisipun* ingkang awujud kaduwung kanthi sadhar tumrap sedaya luputipun. Yuyun ngraos kaduwung amargi mangertos bilih tumindakipun sadangu menika sampun ndadosaken saben tiyang ingkang nresnani piyambakipun sengsara. Mekaten kutipan ingkang dipunalami dening paraga Yuyun.

Sewengi Yuyun merem sak kedhep wae ora bisa, apa maneh turu kanthi tentrem kaya ngendikane Pak Santo, dheweke nglimbang-nglimbang..... “Aku rumangsa wis nggawe sengsarane wong-wong sing sejatine banget nresnani aku kanthi tulus. Wuta mripatku krana aku rumangsa dadi wong sing sengsara dhewe. Aku dadi wong sing cilaka dhewe ing donya iki. Wong sing kudune nampa kawigaten lan pangalembana sing mirunggan awi kekendelane ngadhepi dhuhkita lan kasengsaran! Iki ora liya sikep kamalungkunku, kaanguhanku wujud liya” (Djaka Lodang edisi 25, 2010:24).

Nalika Yuyun maos layang saking Heru ingkang nyariosaken bilih lelampahan ingkang ndadosaken Yuyun ngraos dipunkhianati dening Heru menika namung salah paham. Nalika semanten, Heru dereng nerangaken sedayanipun babagan Heru dipunjodokaken dening pamanipun, ananging Yuyun sampun emosi lan duka lajeng boten kersa mirengaken Heru anggenipun nerangaken perkawis ingkang saleresipun, Yuyun minggat lan ngindhari Heru. Ndadosaken Heru kapeksa nampi jejodoan menika, Heru pala

krama kaliyan wanita ingkang boten dipuntresnani, wanita ingkang sajatosipun sampun ngandhut winihipun priya sanes. Ananging wanita menika tilar donya nalika nglairaken bayinipun. Lajeng Heru kedah nggesangaken bayi menika, bayi ingkang sajatosipun sanes winihipun. Bayi menika ingkang samenika sampun dados kenya alit lan dados murid ingkang dipuntresnani dening Yuyun saderengipun Yuyun kepanggih malih kaliyan Heru. Ananging sasampunipun kepanggih malih kaliyan Heru, Yuyun dumadakan nyengit kenya alit (Lisa) menika. Amargi samangertosipun Yuyun, Lisa menika putranipun Heru kaliyan wanita ingkang dipunjodokan dening pamanipun.

Yuyun dhendham dahteng Heru amargi nganggep bilih gesangipun ingkang sengsara sasampunipun nilar Heru amargi tumindakipun Heru piyambak. Yuyun males sakit manahipun kanthi ngindhari Heru ingkang taksih nresnani piyambakipun lan nyengit Lisa. Ananging, nalika Heru nerangaken babagan ingkang saleresipun mawi layang lan paring kabar bilih piyambakipun saweg sakit mondhok wonten ing rumah sakit, ndadosaken Yuyun ngraos kaduwung. Sadalu Yuyunmerem sak kedhep mawon boten saged, menapa malih tilem kanthi tentrem. Yuyun rumangsa sampun damel sengsaranipun para tiyang ingkang sajatosipun nresnani piyamabakipun kanthi tulus. Yuyun nganggep bilih mripatipun sampun wuta amargi piyambakipun rumangsa dados tiyang ingkang cilaka piyambak wonten ing donya menika. Tiyang ingkang kedahipun nampi kawigatosan lan pangalembana ingkang mirunggan awit saking kekendelanipun ngadhepi dhuhkita lan kasengsaran.

Menika namung sikep kamalungkung lan kaangkuhanipun piyambak. Kutipan menika nedhaken bilih *mekanisme pertahanan ego* awujud *reaksi formasi* ingkang ndadosaken Yuyun sadhar tumrap luputipun.

j. Agresi

Agresi saged awujud langsung lan *pengalihan*. *Agresi* langsung inggih menika ingkang dipunlampahaken kanthi langsung dhateng salah satunggaling tiyang utawi objek ingkang minangka sumber *frustasi*. *Agresi* ingkang *dipunalihaken* inggih menika menawi salah satunggaling tiyang ngalami *frustasi* ananging boten saged nglampahaken kanthi marem dhateng sumber *frustasi* kasebat amargi boten cetha. Mekanisme pertahanan ego awujud *agresi* langsung dipunlampahaken dening paraga Yuyun kangge ngadhepi *konflik psikologis* ingkang awujud duka kanthi ngincim Heru. Yuyun duka dheteng Heru amargi Yuyun boten kersa kepanggih malih kaliyan Heru ingkang namung ngemutaken Yuyun dhateng lelampahan wonten ing jaman enem-enemanipun, ananging Heru tetep ngotot nyaketi Yuyun, ndadosaken Yuyun duka lan tuwuh rantaman ingkang boten prayoga wonten ing batosipun Yuyun. Mekaten kutipan ingkang dipunalami dening paraga Yuyun.

“Aku wis bola-bali nulak lan ngendhani Mas Heru kok tetep ngotot nyedhaki aku, aja nyalahake yen dumadakan tuwuh rancangan ing jroning utegku. Rantaman sing mesthi ora prayoga, “Yuyun ngincim jroning ati (Djaka Lodang edisi 18, 2010: 24).

Yuyun nyengit Heru amargi lelampahan wonten ing jaman enem-enemanipun. Yuyun boten pengin kepanggih malih kaliyan Heru amargi

pepanggihan menika namung ngemutaken Yuyun ingkang sampun ndadosaken Yuyun sakit manahipun, lan pepanggihan menika namung ndadosaken Yuyun duka dhateng Heru. Nalika ing wekdal Heru manggihi Yuyun, wonten ing batosipun Yuyun ngincim Heru kanthi matur bilih Yuyun sampun asring nulak lan ngendhani Heru kok Heru tetep ngotot nyaketi Yuyun, ampun nyalahaken Yuyun menawi dumudakan tuwuh rancangan wonten salebeting utekipun Yuyun. Rantaman ingkang mesthi mawon boten prayoga. Kutipan menika nedahaken bilih *mekanisme pertahanan ego* awujud *agresi* dipunlampahaken dening paraga Yuyun kangge ngadhepi *konflik psikologisipun* ingkang awujud duka.

Mekanisme pertahanan ego awujud *agresi* ugi dipunlampahaken dening paraga Yuyun kanthi males tumindakipun Heru kangge ngadhepi *konflik psikologisipun* ingkang awujud dhendham. Raos dhendham tuwuh wonten salebeting batosipun Yuyun amargi asring kepanggih kaliyan Heru ingkang ndadosaken Yuyun emosi amargi pepanggihan menika namung ngelingaken lelampahan ingkang ndamel sakit manahipun Yuyun. Mekaten kutipan ingkang dipunlampahaken dening paraga Yuyun. “*Aku kepengin nggawe petungan! Aku kepengin males dheweke!! Mesthi saka lambene ora klakon ana panjalukan ngapura kaya sing tinulis ing layange*” (Djaka Lodang edisi 18, 2010: 24). Kula kepengin ndamel petungan. Kula kepenging males Heru. Mesthi saking lathinipun boten kalampahan wonten panyuwun pangapunten kadoe dene ingkang kaserat wonten ing layangipun. Kutipan

menika nedhahaken bilih *mekanisme pertahanan ego* awujud *agresi* kanthi males tumindakipun Heru kangge ngadhepi *konflik psikologisipun* ingkang awujud dhendham.

k. *Stereotype*

Stereotype inggih menika *konsekuensi* sanes saking *frustasi*, inggih menika tindak tanduk ingkang dipunlampahaken kathi dipunambal-ambali. *Mekanisme pertahanan ego* awujud *stereotype* dipunlampahaken dening paraga Yuyun kanthi asring ngilo nyetitekaken blegripun kangge ngadhepi *konflik psikologisipun* ingkang awujud duka lan boten jenjem. Yuyun ngraos duka lan boten jenjem nalika pikantuk tetembungan ingkang ngina piyambakipun saking Bu Darus, tetembungan ingkang nedahaken Yuyun prawan tuwa . Bu Darus tumindak kados mekaten amargi cemburu dhateng Yuyun ingkang caket kaliyan garwanipun.

Mekaten kutipan ingkang dipunalami dening paraga Yuyun. “*Yuyun nampa pocapane Bu Darus iku minangka pangina tumrap awake. Ing ngarep kaca pangilon kerep ngilo nyetitekake blegere. Apa wis tuwa banget aku? Apa wis dadi elek rupaku iki? Batine Yuyun*” (Djaka Lodang edisi 23, 2010: 24). Yuyun nampi tetembunganipun Bu Darus menika minangka pangina tumrap badanipun. Bu Darus matur bilih tiyang ingkang pinter kados Yuyun ingkang gadhah jabatan, pasuryanipun ayu, tiyang kutha pisan. Nunggu menapa malih. Mumpung dereng sangsaya tuwa. Menawi kangge ukuran tiyang dusun panggenanipun Bu Darus menika, yuswa kados Yuyun menika sampun

kalebet tuwa. Sanalika Yuyun kisinin mireng tetembungan mekaten. Pasuryanipun ngraos benter. Wanita ingkang dereng ganep kalih sasi menika kumawani mlebet wonten ing perkawis pagesanganipun wanita ingkang paling pribadi. Yuyun nampi tetembunganipu Bu Darus menika minangka pangina tumrap piyambakipun. Wonten ing ngajeng kaca pengilon asring ngilo nyetitekaken blegeripun, kanthi suwanten wonten ing batosipun bilih menapa piyambakipun sampun sepuh sanget, menapa sampun dados elek pasuryanipun. Kutipan menika nedahaken bilih Yuyun nglamahaken *mekanisme pertahanan ego* awujud *stereotype* kanthi asring nyetitekaken blegeripun kangge ngadhepi *konflik psikologisipun* ingkang awujud duka lan boten jenjem.

Karya sastra sanes realitas ingkang saleresipun. Wonten babagan menika, boten sedaya lelampahan wonten ing karya sastra pasthi dipunserat kanthiurut ngantos pungkasaning lelampahan (*close ending*). Wonten gandheng rentetipun kaliyan usaha kangge ngrampungaken konflik psikologis wonten salebeting cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS ugi dipunpanggihi setunggal perkawis ingkang boten malih dipuncariyosaken, inggih menika mekaten.

Yuyun nora kwawa mbacutake maca layang abang jambu iki. Sanalika sirahe rasane mumet banget. Rasa sedhih, trenyuh lan bingung ngumpul dadi siji nyesak ing dhadha sing rasane kaya arep mbledhos-mbledhosa. Ah, Mas Heru ora tau lali dina klairane. Yuyun dhewe lali dina iki dina pungkasan ing umure sing 33 taun. Yuyun ora kwawa ngempet mbludaging pangrasa lan emosi, dheweke ngrungkebi tangane sandhuwuring meja. Tangis wadon sing getir. Tangis

panalangsa ing kantor guru sing adhem lan sepi..... (Djaka Lodang edisi 14, 2010: 24).

Yuyun boten kwawa nglajengaken maos layang abrid jambu saking Heru. Sanalika mustakanipun mumet sanget. Raos sedhih, trenyuh lan bingung ngempal nyawiji nyesak wonten ing dhadha ingkang raosipun kados badhe mbledhos-mbledhosa, amargi saking layang menika Yuyun mangertosi bilih sajatosipun Heru boten nate kesupen dinten klairanipun Yuyun. Yuyun piyambak kesupen bilih dinten menika pungkasaning yuswanipun ingkang 33 taun. Yuyun boten kwawa ngempet mbludaging pangraos lan emosi, piyambakipun ngrungkebi astanipun wonten ing sanginggilipun meja. Yuyun nangis mingseg-mingseg. Tangis wanita ingkang getir. Tangis panalangsa wonten ing kantor guru ingkang asrep lan sepi.

Kutipan menika nedahaken bilih Yuyun ngraos boten jenjem amargi boten mangertosi tumrap luput ingkang sampun dipuntindakaken, inggih menika Yuyun sampun sengit sanget dhateng Heru lan nganggep Heru menika priya ingkang durjana sampun ngianati piyambakipun, ananging sajatosipun Heru taksih nresnani piyambakipun. Sasampunipun Yuyun mangertosi sedaya mekaten sanalika ngraos boten jenjem wonten batosipun. Anaging *konflik psikologis* ingkang awujud boten jenjem boten saged dipunpanggihi cara utawi usaha anggenipun ngrampungaken, amargi sasampunipun kutipan menika sampun boten dipuncariyosaken pungkasaning lelampahanipun.

4. Perkembangan Kapribaden Paraga Yuyun wonten ing *Cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir Anggitanipun Adinda AS*

Yuyun inggih menika paragatama wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS. Yuyun salah satunggaling wanita ingkang sulistya kanthi polatan ingkang adat sabene sumeh lan kathah asemipun, Yuyun ugi minangka guru SD ingkang dipunormati dening murid-muridipun. Ananging, pepenggihan kaliyan Heru minangka priya ingkang wonten ing jaman enemipun ingkang sampun ngjur-jur manahipun, ndadosaken Yuyun wanita ingkang sereng lan kebak wonten ing raos dhendham dhateng Heru lan priya sanes ingkang nyaketi piyambakipun. Sasampunipun Yuyun ngadhepi sedaya konflik psikologis kaliyan para tiyang wonten ing sakiwa tengenipun, mliginipun Heru, Yuyun sadhar bilih piyambakipun rumaos sampun ndamel sengsaranipun para tiyang ingkang sejatosipun sanget nresnani piyambakipun kanthi tulus. Mekaten pirembagan ngengingi perkemabangan kapribaden paraga Yuyun.

Sawijining layang pratelan lan katetepaning ati! Sanyatane dheweke ora bisa meksa-meksa atine dhewe nuruti karepe Mas Endra ngajak bebrayan sajroning bale wisma sing bungah tentrem. Yuyun isih nduwe tekad nglakoni uripe dhewekan ing umure sing 33 taun iki. Diadhepi patrape wong-wong sing pada nyawiyah kadidene prawan tua, tinimbang kudu nglakoni urip omah-omah nanging kebak ing was sumelang lan tanpa kamanteban (Djaka Lodang edisi 09, 2010: 24).

Amargi ngraos nate dipunkhianati, *sistem ego* nyebabaken Yuyun gadhah tekad badhe gesang piyambakan lan langkung milih ngadhepi patraping para tiyang ingkang sami nyawiyah kados dene prawan tuwa.

Yuyun ajrih lan kuatos menawi mangunbale wisma ananging kebak ing was sumelang lan tanpa kamantepan.

Yuyun isih ketok-ketoken lelakon jaman semana. Sawijining prastawa lelakon jaman enome sing nganti saiki isih nabet tatu ing dhadha. Kebak rasa perih lan getir. Yuyun ora kepengin lelakon kaya ngono mau binalen maneh karo Endra utawa priya sapa wae jroning uripe (Djaka Lodang edisi 09, 2010: 24).

Sistem ego ndadosaken Yuyun kuatos menawi nyobi mbikak atinipun kangge priya sanes kados Endra, mangke bakal dipunkhianati malih kados lelampahan wonten ing jaman enemipun kaliyan Heru. Amargi ngantos samenika prastawa lelampahan nalika kaliyan Heru taksih nabet tatu wonten ing batosipun Yuyun.

Mung krana Gusti Allah sing isih paring pangapunten lan paring kawelasan uripe sing kebak dosa iki, ana kluwargane Yuyun. Meh rong minggu Yuyun ngathang-athang ing rumah sakit tanpa daya marga keguguran kandhutane sing isih durung cukup umur. Gugur lumrah, babar pisan ora dijarag. Yuyun wedi nambahi dosa sing diakoni wis akeh katindakake sasuwene sesambungan karo Heru (Djaka Lodang edisi 11, 2010: 24).

Sistem Id ingkang ndadosaken Yuyun nglamapahaken dosa nalika sesambetan kaliyan Heru. Ananging, *superego* njedul nalika Yuyun ngandhut winihipun Heru. Yuyun ngraos dosa lan boten kepengin nambahi dosa malih lan emut dhateng Gusti, amargi mekaten Yuyun boten ngguguraken kandhutanipun ewadene Heru boten tanggel jawab.

Dadi ibune Lisa wis tinggal donya, lan bocah cilik iki ora tau ngrasakake tresnane ibu sing nglairake dheweke? Yuyun kaget. Dheweke biyen pancen wis nate takon, Lisa njawab yen ibune lunga. Yuyun sajake durung tanggap wektu iku sing dikarepake Lisa jebul ibune wis tinggal donya. Oh, tetela bocah cilik sing meh dimungsuhi

iku bocah prihatin sing ora ngrasakake kasih sayang ibu. Mesakake kowe. Lisa. Sanalika rasa trenyuh ngebaki dhadha lan ngelus naluri pangrasane Yuyun. Trenyuh lan welas rasaning ati ndeleng bocah cilik sing kapedhotan sihe biyunge nadyan uripe dhewe ora luwih kaya saonggok dhuhkita sing patut diwelasi (Djaka Lodang edisi 12, 2010: 24).

Sistem Id ndadosaken Yuyun nyengit Lisa amargi ngraos cemburu Lisa menika putranipun wanita ingkang sampun ngrebut Heru saking piyambakipun. Ananging, nalika Yuyun mangertos bilih Lisa boten nate ngraosaken sihing ibu, *sistem ego* ndadosaken Yuyun mikir kanthi realita bilih Yuyun boten mentes nyengit lare alit ingkang sampun kapedhotan sihing ibu.

“Kata papa, mama Lisa dulu secantik bu Yuyun,” pangucape Lisa lugu

Atine Bu Guru kumesar. Raine rasane panas. Nanging rasa trenyuh ngalahake sakabehing pangrasa. Tanpa sadar Lisa dirangkul, dielus-elus sirahe kanthi asih. Banjur dibisiki ing kupinge, “Lisa tentu saja dapat anggap bu Yuyun sebagai mama Lisa bukan?” (Djaka Lodang edisi 12, 2010: 24).

Nalika Lisa matur bilih ibunipun menika ayu kados dene Yuyun, sanalika atinipun Yuyun kumesar. Pasuryanipun ngraos benter. Raos trenyuh ngalahaken sedayaning pangraos. Ananging *sistem ego* ingkang ndadosaken Yuyun tanpa sadar ngrangkul Lisa, dipunelus-elus sirahipun kanthi asih. Lajeng, matur bilih Lisa saged nganggep bilih Yuyun menika minangka ibunipun. Yuyun ngraosaken sangsaya boten jenjem nalika ningkali kapolosanipun Lisa. Mekaten kutipan ingkang dipunraosaken dening Yuyun.

“Bagaimana kalau kita antar sekalian, kita pergi beramai-ramai?” Yuyun trenyuh krungu Lisa nawani kanthi tulus mau. Dudu omonge bocah sing pengin golek alem. Biyen Yuyun duwe pangangen-angen,

lunga seneng-seneng sakluarga. Rekreasi bareng mas Heru, saanak bojo, ya anake wong loro mesthi wae.

Nanging....Ah Lisa. Kowe isih cilik lan lugu. Apa sing dikandhakake ibu gurumu mau padha karo tembung nulak cara alus. Apa klakon Yuyun omong terus terang? Apa patut dheweke ngomong babagan lara atine wanita diwasa marang Kenya cilik kaya Lisa iki? Kowe isih keciliken lan prasaja, Lisa (Djaka Lodang edisi 12, 2010: 25).

Nalika Lisa ngjak Yuyun rekreasi sesarengan kaliyan Heru, sanalika batosipun Yuyun bingung amargi Yuyun piyambak nate gadhah pepenginan rekreasi sesarengan kaliyan Heru lan putranipun, putra saking kekalihipun mesthi mawon. Sanes Lisa. Ananging, *sistem ego* Yuyun ingkang ndadosaken boten kalakon matur terus terang, amargi dipunraosaken boten patut menawi matur babagan lara atinipun wanita diwasa dhumateng Kenya alit kados Lisa.

“Aah...Aja sembranan, ah. Isin mengko yen konangan murid-murid. Dikira awake dhewe pacaran!” ujure Yuyun kaget. Kanthi sabar disingkirake tangane Hery saka pundhake. Sanadyan dheweke wis kerep krungu gojegane wong siji iki, nanging krungu omongan ngenani pacar iki rasane atine ora kepenak (Djaka Lodang edisi 14, 2010: 25).

Yuyun nalika Hary tumindak sembrana dhateng piyambakipun. Kanthi sabar dipunsingkiraken astanipun Hary saking pundhakpun, amargi Yuyun boten kepengin tumindak sembranan ingkang boten gadhah moral menika konangan murid-muridipun.

Ing wengi kapisan Yuyun mondhak ing rumah sakit, rasa sepi sangsaya nindhahi ati. Sirahe sing dhek sore kebentus aspal dalan rasane sangsaya lara. Syukur ora ana perangan awak sing nuwuhake cacad salawase urip. Tukang becak sing ketabrak kabare tiwas ngenggon. Yuyun muji syukur ing ngarsane Pangeran dene isih dislametake. Yuyun ndonga enggal pinaringan waluya jati. Nyebut asmane Gusti Allah makaping-kaping. Ing kaanan kepepet kaya ngene

iki manungsa lagi kelingan mring Gusti Allahe (Djaka Lodang edisi 15, 2010: 25).

Superego njedul nalika Yuyun manggihi kawontenan ingkang kepepet, Yuyun emut dhateng Gusti Allah. Yuyun muji syukur dhateng Gusti dene taksih dipunslametaken saking kacilakan.

Semono gedhene rasa sengit lan dhendham sing sumimpen ing jiwane Yuyun.

“Gusti nyuwun ngapunten,” mengkono pamuwuse Yuyun jroning ati. Dheweke enggal-enggal mbuwang panyawange saka Mandau sing cumanthel angker mau sing dirasakake ana dayane magis! (Djaka Lodang edisi 18, 2010: 24).

Nalika Yuyun kepanggih kaliyan Heru ingkang sampun ngejur-jur manahipun, sistem *Id* ndadosaken tuwuh raos sengit lan dhendham wonten ing batosipun Yuyun. Semono gedhenipun raos sengit lan dhendham ingkang sumimpen wonten ing jiwaniipun, ndadosaken Yuyun badhe tumindak ala dhateng Heru. Ananging, sanalika *superego* njedul lan ndadosaken Yuyun emut dhateng Gusti bilih piyambakipun boten pareng tumindak ala dheteng Heru.

“Ya ora, Pak. Kaya Jeng Yuyun iki, upamane. Wonge pinter duwe jabatan, rupane ayu, wong kutha pisan. Nunggu apa maneh, Jeng. Mumpung durung sangsaya tuwa. Nek kanggo ukuran wong ndesa kene saumur-umurane Jeng Yuyun iki rak klebu.....”

Ucapane Bu Darus kapedhot marga bojone sing lungguh ing jejere ngidak banter sikile.

Pak Darus ngenggokake bahan caturan, nanging Bu Darus tetep ngotot.

Yuyun tumungkul kisinin. Raine rasane panas. Wanita sing durung genap rong wulan tepung iku kumawani mlebu ing perkara panguripane wanita sing paling pribadi (Djaka Lodang edisi 22, 2010: 27).

Amargi raos cemburu, Bu Darus tumindak ngina kanthi pocapan ingkang sajatosipun nedahaken Yuyun menika prawan tuwa. Mireng tetembungan ingkang ngasoraken piyambakipun, sanalika *energi psikis sistem id* ningkat lan nuwuhaken pepenginan badhe *mbrontak* wonten ing batosipun. Ananging *sistem ego* ndadosaken Yuyun mikir malih, bilih piyambakipun boten mentes males pocapanipun Bu Darus amargi piyambakipun namung *numpang* lan dereng dangu mapan wonten ing dalemipun.

“Matur nuwun, Ningsih.....” tembunge lemes. “Tak pasrahake Lisa ing tanganmu. Tak wenehake kabeh darbeku kanggo kowe lan Lisa.....”

“Aku ora butuh donyamu. Aku mbutuhake panjenengan, Mas Heru. Aku mbutuhake Lisa. Ukumen awakku. Aku sing kejem. Aku sing jahat!! Kowe kudu waras, Mas Heru (Djaka Lodang edisi 25, 2010: 25)”.

Yuyun kwatos nalika Heru wonten ing rumah sakit lan matur bilih piyambakipun badhe masrahaken lisa lan sedaya darbenipun kangge Yuyun sarta Lisa. Ananging *sistem ego* ingkang ndadosaken Yuyun sadhar saking luputipun. Yuyun boten pengin kelangan Heru malih amargi luputipun Yuyun piyambak. Amargi mekaten, Yuyun boten kersa nampi darbenipun Heru, Yuyun namung mbetahaken Heru kaliyan Lisa lan Yuyun ngakeni luputipun, Yuyun kuatos kecalan Heru malih.

Minangka salah satunggaling wanita diwasa, Yuyun gadhah pepenginan kangge mangun bale wisma kaliyan priya ingkang dipuntresnani. Piyambakipun kepengin mangun bale wisma kliyan Heru. Ananging pepenginan *Id* Yuyun kasebat dipunalangi dening raos ajrih (*ego*), menawi

mangun bale wisma boten bagya amargi kebak ing was sumelang lan tanpa kamatepan amargi pengalamipun nate dipunkhianati dening Heru wonten ing jaman nem-nemanipun. Raos ajrih kasebat nedahaken bilih Yuyun dereng gadhah *jati diri* minangka wanita ingkang diwasa. Sikep menika ndadosaken Yuyun menekan raos tresnanipun dhateng Heru lan nganggep bilih sedaya priya ingkang nyaketi sami kaliyan Heru. Sikep kasebat ugi ndadosaken Yuyun dhendham lan nyengit Heru kalia Lisa putranipun Heru. *Superego menuntun* Yuyun kangge ngrenungaken sedaya ingkang sampun dipunlampahaken sahingga piyambakipun manggihi jati dirinipun minangka wanita ingkang diwasa. Piyambakipun sadhar bilih raos sengit lan dhendhamipun menika namung amargi *salah paham* sarta amargi sikep kumalungkungipun. Yuyun ugi sadhar saking dosa-dosanipun sampun damel sengsara para tiyang ingkang sajatosipun sanget nresnani piyambakipun.

BAB V

PANUTUP

A. Dudutan

Adhedhasar saking asiling panaliten lan pirembagan ingkang sampun dipunlampahaken, saged dipunpendhet dudutan kados mekaten.

1. *Konflik psikologis* ingkang dipunalami dening paragatama wanita, inggih menika paraga Yuyun wonten salebeting cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS wonten 9 wujud, inggih menika was sumelang, duka, bingung, sedhih, kaduwung, meri, cubriya, dhendham, ngapusi ingkang nuwuhaken kemareman. Saking sedaya wujud *konflik psikologis* ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir*, saged dipundudut bilih paraga Yuyun ngalami sedaya *konflik psikologis* kawiwitan amargi saking *dhorongan id* ingkang dipunraosaken.
2. Panyebab *konflik psikologis* ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten salebeting cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS wonten 13 panyebab, inggih menika ngraos nate dipunkhianati, kepanggih kaliyan priya ingkang wonten ing jaman enemipun (Heru), boten mangertosi tumrap luput ingkang sampun dipuntindakaken, kawontenan ingkang boten ngremenaken, ngraos boten gadhah kantentreman, ngraos piyambakan, ngraos dipunasoraken, nampik

pitulunganipun Heru, emut dhateng masa lalunipun, kanyatan ingkang boten jumbuh kaliyan pangajeng-ajeng, dipunsembranani, lan nate nglampahaken dosa. Saking sedaya panyebab konflik menika, panyebab ingkang asring ndadosaken *konflik psikologis* wonten ing batosipun paraga Yuyun inggih menika amargi ngraos nate dipunkhianati.

3. Kupa kange ngrampungaken *konflik psikologis* ingkang dipunlampahaken dening paraga Yuyun wonten salebeting cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir*, inggih menika *mekanisme pertahanan ego* ingkang wonten 11 wujud, inggih menika *represi* kange ngrampungaken *konflik psikologis* awujud was sumelang kanthi *menekan* salah satunggaling pepenginan, *konflik psikologis* awujud boten jenjem kanthi ngempet salah satunggaling pangraos kanthi ngeremaken mripat; *mekanisme pertahanan ego* awujud *rasionalisasi* kange ngrampungaken *konflik psikologis* awujud bingung kanthi *motif* sakit manah dipungantos mawi alesan sakit badan, lan narimah kanyatan; *mekanisme pertahanan ego* ingkang awujud *pengalihan* kange ngrampungaken *konflik psikologis* ingkang awujud duka kanthi duka dhateng murid ingkang dipuntresnani amargi paraga Yuyun sengit dhateng Bapakipun murid menika; *mekanisme pertahanan ego* ingkang awujud *regresi* kange ngrampungaken *konflik psikologis* ingkang awujud bingung, lan ngapusi ingkang nuwuhaken kemareman kanthi dados kados dene wanita ingkang durjana; *mekanisme pertahanan ego* ingkang awujud *fantasi* dipunlampahaken kange ngrampungaken *konflik psikologis* ingkang

awujud was sumelang, lan kaduwung kanthi ngajab sedaya perkawis menika namung impen amargi saking kathahing perkawis ingkang dipunalami; *mekanisme pertahanan ego* ingkang awujud *apatitis* dipunlampahaken kangge ngrampungaken *konflik psikologis* ingkang awujud kaduwung, was sumelang kanthi narimah kanyatan ingkang boten dipunkajengaken amargi emut dhateng dosanipun, lan asikep pasrah; *mekanisme pertahanan ego* awujud *sublimasi* dipunlampahaken kangge ngrampungaken *konflik psikologis* ingkang awujud was sumelang, lan sedhih kanthi emut dhateng Gusti amargi dosanipun, pindhah mucal, nggantos raos was sumelang mawi tumindak ingkang relistis, mikir kanthi positif, lan ngasoraken dhiri piyambak kanthi ndedonga kanthi ikhlas; *mekanisme pertahanan ego* ingkang awujud *proyeksi* dipunlampahaken kangge ngrampungaken *konflik psikologis* ingkang awujud was sumelang, duka, lan kaduwung kanthi asikep kasar dhateng Heru, nganggep bilih saben priya menika sami, nganggep tiyang sanes sami kaliyan piyambakipun, nganggep salah satunggaling tiyang sami kaliyan tiyang sanes; *mekanisme pertahanan ego* ingkang awujud *reaksi formasi* dipunlampahaken kangge ngrampungaken *konflik psikologis* ingkang awujud duka, cubriya, dhendham, lan kaduwung kanthi ngendhalekaken sikep kasaripun, ngindahri Heru, emut dhateng Gusti, lan sadhar tumrap luputipun; *mekanisme pertahanan ego* ingkang awujud *agresi* dipunlampahaken kangge ngrampungaken *konflik psikologis* ingkang awujud duka, lan dhendham kanthi ngincim Heru lan males tumindakipun

Heru; *mekanisme pertahanan ego* ingkang awujud *stereotype* dipunlampahaken kangge ngrampungaken *konflik psikologis* ingkang awujud duka, lan was sumelang kanthi asring ngilo nyetitekaken blegripun. Saking sedaya wujud *mekanisme pertahanan ego* menika, saged dipundudut bilih *mekanisme pertahanan ego* awujud *proyeksi* ingkang asring dipunginakaken dening paraga Yuyun kangge ngrampungaken *konflik psikologis* ingkang dipunalami.

4. Perkembangan kapribadenipun paragatama Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* inggih menika minangka salah satunggaling wanita diwasa, Yuyun gadhah pepenginan kangge mangun bale wisma kaliyan priya ingkang dipuntresnani. Piyambakipun kepengin mangun bale wisma kliyan Heru. Ananging pepenginan *Id* Yuyun kasebat dipunalangi dening raos ajrih (*ego*), menawi mangun bale wisma boten bagya amargi kebak ing was sumelang lan tanpa kamatepan amargi pengalamanipun nate dipunkhianati dening Heru wonten ing jaman nemanipun. Raos ajrih kasebat nedahaken bilih Yuyun dereng gadhah *jati diri* minangka wanita ingkang diwasa. Sikep menika ndadosaken Yuyun ngempet raos tresnanipun dhateng Heru lan nganggep bilih sedaya priya ingkang nyaketi sami kaliyan Heru. Sikep kasebat ugi ndadosaken Yuyun dhendham lan nyengit Heru kalia Lisa putranipun Heru. *Superego* *menuntun* Yuyun kangge ngrenungaken sedaya ingkang sampun dipunlampahaken sahingga piyambakipun manggihi jati dirinipun minangka wanita ingkang diwasa. Piyambakipun sadhar bilih raos sengit

lan dhendhamipun menika namung amargi *salah paham* sarta amargi sikep kumalungkungipun. Yuyun ugi sadhar saking dosa-dosanipun sampun damel sengsara para tiyang ingkang sajatosipun sanget nresnani piyambakipun. Yuyun saged nemtokakaken pilian gesangipun menika nedahaken bilih Yuyun sampun kasil ngelawi proses pados jati diri ingkang boten uwal saking *Id*, *Ego*, lan *Super Ego* ingkang wonten salebeting jiwaniipun. Dipunsadhari menapa boten, saben tiyang temtu kemawon gadhah *Id*, *Ego*, lan *Super Ego*. Tigang komponen menika paring *kontribusi* anggenipun mujudaken kapribaden salah satunggaling tiyang. Becik menapa ala kapribaden ingkang kawujud dipuntemtokaken dening bageyan kapribaden menapa antawis *Id*, *Ego*, lan *Super Ego* ingkang langkung dominan.

B. Implikasi

Panaliten menika ngrembag babagan wujud *konflik psikologis*, panyebab *konflik psikologis*, kupiya kangge ngrampungaken *konflik psikologis*, perkembangan kapribadenipun paragatama Yuyun wonten salebeting cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS. Panaliten menika dipunkajengaken saged mbiyantu para pamaos karya sastra ngengingi *faktor-faktor psikologis* ingkang saged paring pangaribawa tumrap pangrembakaning jiwa manungsa, lan ugi saged mbabar pitutur-pitutur pagesangan ingkang wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir*

anggitanipun Adinda AS ingkang saged ndadosaken langkung tresna dhateng karya sastra Jawa.

C. Pamrayogi

Adhedhar saking dudutan lan implikasi wonten ing nginggil menika, paneliti saged paring pamrayogi mekaten. Amargi taksih sakedhik bab ingkang dipuntaliti wonten ing panaliten menika, sahingga taksih wonten bab sanes ingkang saged dipuntaliti wonten ing babagan *sastra*. Bab menika umpaminipun, *unsur intrinsik* wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS, lan pitutur ingkang saged dipunpendhet saking cariyos wonten ing cerbung menika.

KAPUSTAKAN

- Aminuddin. 1991. *Pengantar Apresiasi Karya Sastra*. Bandung: C.V. Sinar Baru.
- Arifianie, Ani Dessy (07205244193). 2012. *Konflik Batin Tokoh Utama dalam Novel Katresnan Lingsir Sore Karya Yunani (Skripsi)*. Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah. Fakultas Bahasa dan Seni. Universitas Negeri Yogyakarta.
- Djaka Lodang. 2010. Djaka Lodang Edisi 31 Juli sampai 20 November 2010. Yogyakarta: PT Djaka Lodang Pers.
- Eagleton, Terry. 2010. *Teori Sastra Sebuah Pengantar Komprehensif (Edisi Terbaru)*. Diterjemahkan dalam Bahasa Indonesia oleh Harfiyah Widiawati. Yogyakarta: Jalasutra.
- Endraswara, Suwardi. 2008. *Metode Penelitian Psikologi Sastra*. Yogyakarta: Medpress.
- _____. 2004. *Metodologi Penelitian Sastra*. Yogyakarta: Pustaka Widyatama.
- _____. 2006. *Metodologi Penelitian Sastra*. Yogyakarta: Pustaka Widyatama.
- Fakultas Bahasa dan Seni. 2012. *Panduan Tugas Akhir*. Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta.
- Faruk. 2010. *Pengantar Sosiologi Sastra (Edisi Revisi)*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Freud, Sigmund. 1984. Memperkenalkan Psikoanalisis: Lima Ceramah. Diterjemahkan dalam bahasa Indonesia oleh K. Bertens. Jakarta: Gramedia.
- Minderop, Albertine. 2010. *Psikologi Sastra: Karya Sastra, Metode, Teori, dan Contoh Kasus*. Jakarta: Yayasan Pustaka Obor Indonesia.
- Moleong, Lexy J. 1994. *Metodologi Penelitian Kualitatif*. Bandung: Rosdakarya.
- Nurgiyantoro, Burhan. 2002. *Teori Pengkajian Fiksi*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.
- Sayuti, Suminto A. 2002. *Berkenalan dengan Prosa Fiksi*. Yogyakarta: Gama Media.

- Semi, Atar. 1985. *Kritik sastra*. Bandung: Angkasa.
- Siswantoro. 2004. *Metode Penelitian Sastra: Analisis Psikologis*. Surakarta: Sebelas Maret University Press.
- Stanton, Robert. 2007. *Teori Fiksi Robert Stanton*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Susanto, Dwi. 2012. *Pengantar Teori Sastra*. Yogyakarta: Caps.
- Tarigan, H Guntur. 1991. *Prinsip-prinsip Dasar Sastra*. Bandung: Angkasa.
- Teeuw. 1984. *Sastra dan Ilmu Sastra: Pengantar Teori Sastra*. Jakarta: Pustaka Jaya.
- Tim Penyusun Balai Bahasa Yogyakarta. 2001. *Kamus Basa Jawa (Bausastra Jawa)*. Yogyakarta: Penerbit Kanisius.
- Wellek, Rene dan Austin, Warren. 1995. *Teori Kesusastraan*. Diterjemahkan dalam Bahasa Indonesia oleh Melani Budianta. Jakarta: PT Gramedia Pustaka Utama.
- <http://eprints.uny.ac.id/9912/2/BAB%201%20-%2005203244024.pdf> .
Diunduh pada tanggal 10 Maret 2013.
- <http://eprints.uny.ac.id/8408/3/BAB%202-07205244076.pdf>. Diunduh
pada Tanggal 25 Mei 2013.

Lampiran 1

Tabel 1. Data wujud konflik psikologis paraga Yuyun wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

No. Data	Kutipan Data	Episode/ Kaca	Watak	Struktur Kapribaden ingkang Gadhah Konflik			Wujud Konflik Psikologis
				<i>Id</i>	<i>Ego</i>	<i>Super Ego</i>	
1	<i>Sawijining layang pratelan lan katetepaning ati! Sanyatane dheweke ora bisa meksa-meksa atine dhewe nuruti karepe Mas Endra ngajak bebrayan sajroning bale wisma sing bungah tentrem. Yuyun isih nduwe tekad nglakoni uripe dhewekan ing umure sing 33 taun iki. Diadhepi patrape wong-wong sing pada nyawiyah kadidene prawan tua, tinimbang kudu nglakoni urip omah-omah nanging kebak ing was sumelang lan tanpa kamanteban.</i>	1/24	Berpendirian teguh	√	√		Was sumelang (kecemasan)
2	<i>Yuyun isih ketok-ketoken lelakon jaman semana. Sawijining prastawa lelakon jaman enome sing nganti saiki isih nabet tatu ing dhadha. Kebak rasa perih lan getir. Yuyun ora kepengin lelakon kaya ngono mau binalen maneh karo Endra utawa priya sapa wae jroning uripe.</i>	1/24	Berpendirian teguh	√	√		Was sumelang (kecemasan)

Lampiran 1

Tabel 1. Data wujud konflik psikologis paraga Yuyun wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

3	<i>Oh, sawijining patemon sing dadakan. Petemon sing babar pisan ora dak karepake, panjerite Yuyun jroning ati. Awake Yuyun sanalika lemes, rasane adhem panas. Dheweke ora bisa kumecap apa-apa, nalika priya kuwi ngulungake tangane ngajak salaman ora diglagati. Yuyun mung bungkem slumengeren. Sirahe ditekuk jero. Atine trataban, panyawange kumepyur, dhadha horeg, Poyang-payingan.</i>	1/25	Keras kepala	✓	✓		Was sumelang (kecemasan)
4	<i>“Aku ora kepengin patemon iki. Aku ora sudi ndeleng dhapurmu maneh,” mengkono panjeriting atine Yuyun. Dheweke kepengin ngunek-unekake priya kuwi nanging ora ana satembung wae kumecap saka lambene. Yuyun ora kuwawa omong apa-apa maneh. Kringet atis nelesi saranduning awake siing ndredeg nahan mbiudaging pangrasa. “Elinga iku priya durjana. Priya sing wis ngrusak uripmu! Priya iblis pisuhana! Kae ana watu ing cedhakmu bandhemen raine.....” Swara batin iku tansah mbenginging ing kuping Yuyun mung merem megen napas.....</i>	1/25	Sentimental	✓	✓		Duka (Kemarahan)
5	<i>“Terima kasih, tidak usah. Tempat tinggalku dekat saja. Selamat siang,” wangsulane Yuyun atos nganggo basa Indonesia. Cepet-cepet Yuyun klepat mlaku ndhisiki ngedohi bapak anak sing isih ngadeg mandheg mangu.</i>	1/25	Sentimental	✓	✓		Duka (Kemarahan)

Lampiran 1

Tabel 1. Data wujud konflik psikologis paraga Yuyun wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

6	<i>Kepengine Yuyun enggal-enggal tekan omah pondhokane. Apes, ora ana becak sing liwat. Taksi sing biasane akeh mangkal nunggu panumpang ing kana ya ora ana. Ironing ati Yuyun misuhi Koh Som Bing sing duwe bengkel ngendhe-endhe ngrampungake reparasi speda motor bebeke sing dilebokake ing bengkele patang dina kepungkur, durung rampung.</i>	1/49	Sentimental	✓	✓		Bingung
7	<i>“Kalau Mas Heru Purnomo masih menghargai aku sebagai guru anakmu, biarkan aku berjalan sendiri!!” Yuyun wanita sulistya kanthi polatan sing adat sabene sumeh akeh eseme, nyenggrang sora lan atos kanthi mripat mencereng. Sirahe Heru tumungkul. Yuyun enggal-enggal ngelapi mripate sing wis teles supaya ora dikonangi Heru.</i>	2/24	Sentimental	✓	✓		Duka (Kemarahan)
8	<i>Heru Purnomo! Ya kowe iku wong lanang sing wis ngejur pangarep-arep lan uripku mengkono pangumandhamanane Yuyun.... “Kowe wis ngejur-jur kabeh katresnanku. Wis dak pasrahake kabeh sing dak darbeni. Nanging saiba tegele kowe mbuang aku ngono wae sawise mbok cecep madu kembang manisku, kasucenku lan kabeh pakurmatan sing dadi makuthaning wanita.” Nora bakal lali nganti mati lelakon iki nadyan wis suwe klakone.</i>	2/24	Sentimental	✓	✓		Duka (Kemarahan)

Lampiran 1

Tabel 1. Data wujud konflik psikologis paraga Yuyun wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

9	<i>Lungaa Mas Heru. Sumingkira saka panguripanku. Minggata pengecut!! Ora perlu dawa-dawa mbok kandhakake pawadanmu. Tindakna nek iki pancen siji-sijine cara nggo males budi lan kabecikane pamanmu sing wis nggulawentah kowe wiwit bayi! Panjerite Yuyun histeris, rok anyar warna pink disuwek-suwek ajur tanpa gatra, tanpa rupa. Ora ana rok anyar, ora ana wisuda!! ...ngono gemreged lan ngondhok-ondhoke Yuyun saben eling prastawa sewelas taun kepungkur.</i>	2/25	Sentimental	✓	✓		Duka (Kemarahan)
10	<i>Mung krana Gusti Allah sing isih paring pangapunten lan paring kawelasan uripe sing kebak dosa iki, ana kluwargane Yuyun. Meh rong minggu Yuyun ngathang-athang ing rumah sakit tanpa daya marga keguguran kandhutane sing isih durung cukup umur. Gugur lumrah, babar pisan ora dijarag. Yuyun wedi nambahi dosa sing diakoni wis akeh katindakake sasuwene sesambungan karo Heru.</i>	3/24	Tabah	✓		✓	Was sumelang (kecemasan)
11	<i>Yuyun wis duwe tekad nampa laire bayi iku nadyan ora diarep-arep dheweke lan ora diarep-arep sapa wae. Duwe tekad ngadhepi isin, kuciwa lan sengsara, awit kabeh iku jalaran salahe dhewe.</i>	3/24	Tabah	✓		✓	Kaduwung (penyesalan)
12	<i>“Saiki kowe wis sukses, Mas Heru. Apa sing mbok angen-angen karo aku biyen wis bisa kagayuh kabeh. Uripmu sukses. Kowe wis menang. Kamenangan kanthi ancik-ancik ajure panguripane liyan. Ah, pancen kowe wong</i>	3/24	Sentimental	✓	✓		Duka (kemarahan)

Lampiran 1

Tabel 1. Data wujud konflik psikologis paraga Yuyun wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

	<p><i>lanang sing kepenak dhewe. Kowe licik. Wong lanang licik, pengecut. Khianat!!</i></p> <p><i>Sewu pamisuh lan sewu cecamah gemrungung ngebaki dhadha sing nggawe pulung atine Yuyun sangsaya perih wae. Ora ana perlune ketemu maneh karo wong lanang sing jenenge Heru Purnomo. Mung ngelingake panalangsa lelakon sing wis kliwat, sing sasuwene iki bisa kalipur lan kalalekake.</i></p>						
13	<p><i>“Sejak kapan Lisa jadi bandel, hee...!?” Senggrange Yuyun banter Lisa njingkat kaget. Sajege dadi gurune, Yuyun durung tau nyenggrang dheweke, apa maneh bantere kaya ngono. Alon-alon Lisa mlaku ngedoh kanthi sirah ndungkluk. Jangkahe kesaruk-saruk diseret.</i></p> <p><i>Sumilire angin krasa ngelus ati. Rasa trenyuh, mrinding lan sedih dadi siji. Lisa murid sing pinter dhewe dumadakan wiwit dimungsuhi. Dumadakan Yuyun asikep kasar bareng ngerti dheweke anake Heru sing tau natoni atine.</i></p>	3/24	Sentimental	✓	✓		Duka (kemarahan)
14	<p><i>“Apa sejatine aku meri mring wanita sing nglairake bocah ayu kaya Lisa, wanita sing ngrebut mas Heru saka tanganku,” mengkono pangudarasane Yuyun jroning atine.</i></p>	3/24	Sentimental	✓	✓		Meri (iri hati)
15	<p><i>Kasadaran kadidene guru nglarang Yuyun tumindak kaya ngono ing salah sijining muride sing kebeneran paling nurut lan pinter dhewe. Yuyun ngerti satemene</i></p>	3/25	Keras kepala	✓	✓		Was sumelang

Lampiran 1

Tabel 1. Data wujud konflik psikologis paraga Yuyun wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

	<i>Lisa ora duwe salah apa-apa. Nanging Yuyun tumitah dadi mangusa lumrah, kadhang emosine luwih kenceng ing sandhuwure panglimbang nalar waras. Pandheman sengit wis ngobong sakujur awake. Grengsenging urip nom-noman kari pangangen. Jangkah-jangkah sikil nggenteyong jroning laku saben dinane tumuju urip sangsaya tuwa.</i>						(kecemasan)
16	<i>Dadi ibune Lisa wis tinggal donya, lan bocah cilik iki ora tau ngrasakake tresnane ibu sing nglairake dheweke? Yuyun kaget. Dheweke biyen pancen wis nate takon, Lisa njawab yen ibune lunga. Yuyun sajake durung tanggap wwektu iku sing dikarepake Lisajebul ibune wis tinggal donya. Oh, tetela bocah cilik sing meh dimungsuhi iku bocah prihatin sing ora ngrasakake kasih saying ibu. Mesakake kowe. Lisa. Sanalika rasa trenyuh ngebaki dhadha lan ngelus naluri pangrasane Yuyun. Trenyuh lan welas rasaning ati ndeleng bocah cilik sing kapedhotan sihe biyunge nadyan uriipe dhewe ora luwih kaya saonggok dhuhkita sing patut diwelasi.</i>	4/24	Boten tega	√	√		Keduwung (penyesalan)
17	<i>“Kata papa, mama Lisa dulu secantik bu Yuyun,” pangucape Lisa lugu. Atine Bu Guru kumesar. Raine rasane panas. Nanging rasa trenyuh ngalahake sakabehing pangrasa. Tanpa sadar Lisa dirangkul, dielus-elus siraha kanthi asih. Banjur dibisiki ing kupinge, “Lisa tentu saja dapat</i>	4/24	Boten tega	√	√		Was sumelang (kecemasan)

Lampiran 1

Tabel 1. Data wujud konflik psikologis paraga Yuyun wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

	<i>anggap bu Yuyun sebagai mama Lisa bukan?"</i>						
18	<i>"Sekarang Bu Yun sudah sehat benar?" Mripate Lisa nyawang mripate gurune kebak kawigaten. Yuyun kecipuhan mangsuli. Dheweke mung mesem sing dirasa esem pait. Bocah cilik saumure Lisa ora bakal ngerti yen sajatine ibu gurune ngendhem penyakit sing sumbere saka bapake Lisa dhewe. Yuyun mung manthuk-manthuk.</i>	4/24	Boten tega	√	√		Was sumelang (kecemasan)
19	<i>"Bagaimana kalau kita antar sekalian, kita pergi beramai-ramai?" Yuyun trenyuh krungu Lisa nawani kanthi tulus mau. Dudu omonge bocah sing pengin golek alem. Biyen Yuyun duwe pangangen-angen, lunga seneng-seneng sakluarga. Rekreasi bareng mas Heru, saanak bojo, ya anake wong loro mesthi wae. Nanging....Ah Lisa. Kowe isih cilik lan lugu. Apa sing dikandhakake ibu gurumu mau padha karo tembung nulak cara alus. Apa klakon Yuyun omong terus terang? Apa patut dheweke ngomong babagan lara atine wanita diwasa marang Kenya cilik kaya Lisa iki? Kowe isih keciliken lan prasaja, Lisa.</i>	4/25	Boten tega	√	√		Bingung
20	<i>Yuyun nora kwawa mbacutake maca layang abang jambu iki. Sanalika sirahe rasane mumet banget. Rasa sedhih, trenyuh lan bingung ngumpul dadi siji nyesak ing dhadha sing rasane kaya arep mbledhos-mbledhosa. Ah, Mas Heru ora tau lali dina klairane. Yuyun dhewe lali dina iki dina pungkasan ing umure sing 33 taun. Yuyun</i>	6/24	Keras kepala	√	√		Was sumelang (kecemasan)

Lampiran 1

Tabel 1. Data wujud konflik psikologis paraga Yuyun wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

	<i>ora kwawa ngempet mbludaging pangrasa lan emosi, dheweke ngrungkebi tangane sandhuwuring meja. Tangis wadon sing getir. Tangis panalangsa ing kantor guru sing adhem lan sepi.....</i>						
21	<i>“Aah...Aja sembranan, ah. Isin mengko yen konangan murid-murid. Dikira awake dhewe pacaran!” ujure Yuyun kaget. Kanthi sabar disingkirake tangane Hery saka pundhake. Sanadyan dheweke wis kerep krungu gojegane wong siji iki, nanging krungu omongan ngenani pacar iki rasane atine ora kepenak.</i>	6/25	Sabar	√	√		Was sumelang (kecemasan)
22	<i>Hary gedheg-gedheg, banjur ujure, “Aku ngerti nulakmu ora merga iku. Amarga aku iki mung guru SD sing ora nduwe apa-apa sing patut dipamerake.” “Oh, aku uga guru.” “Nanging panjenengan wanita. Wanita bisa ngarep-arep nampa samubarang sing dikarepake kanthi modhal ayuning rupa lan endahing salira. Jalaran aku dudu priya kaya Pak Endra sing pegawai bank sing sarwa cukup nadyan.....dhudha!” “Hary!!” senggrange Yuyun setengah njerit. Wong lanang tansah mbiji asor katresnane wanita. Ajining dhiri katebas. Wong lanang nganggep bisa tuku tresna kanthi donya lan pangkate. Atine Bu Guru Yuyun kesenggol.</i>	7/24	Sentimental	√	√		Duka (Kemarahan)
23	<i>Yuyun ora wangsulan maneh. Rerikatan mlayu metu, lawing kantor guru dibanting kasar ninggal Hary sing</i>	7/24	Sentimental	√	√		Duka (Kemarahan)

Lampiran 1

Tabel 1. Data wujud konflik psikologis paraga Yuyun wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

	<i>isih lungguh dheleg-dheleg. Kaya ngene iki date Yuyun yen nembe ketaton. Yuyun dhewe ora ngerti, kudu nesu apa sedhih. Nanging sing genah, tambah priya siji amneh sing nggawe ora tentreming atine.</i>						
24	<i>Ing wengi kapisan Yuyun mondhok ing rumah sakit, rasa sepi sangsaya nindhihi ati. Sirahe sing dhek sore kebentus aspal dalan rasane sangsaya lara. Syukur ora ana perangan awak sing nuwuhake cacad salawase urip. Tukang becak sing ketabrak kabare tiwas ngenggon. Yuyun muji syukur ing ngarsane Pangeran dene isih dislametake. Yuyun ndonga enggal pinaringan waluya jati. Nyebut asmane Gusti Allah makaping-kaping. Ing kaanan kepepet kaya ngene iki manungsa lagi kelingan mring Gusti Allaha.</i>	7/25	Sabar	√		√	Sedhih
25	<i>“Lisa tadi ke sini dianter siapa?” Lisa ora banjur wangsulan. Dheweke nyawang gurune rangu-rangu, banjur ujure lirik meh ora keprungu: “Dengan....Papa. Papa boleh..., boleh ikut masuk ke sini?” Yuyun meneng. Sewu pangrasa ngreridu jroning dhadha. Disawang plafon kamar rumah sakit sing dicet putih resik. Nanging katon kaya ana ewon titik-titik ireng sing obah muter-muter sangsaya suwe sangsaya banter nggawe mumet sirahe wong sing nyawang.....</i>	8/24	Boten tega	√	√		Was sumelang (kecemasan)

Lampiran 1

Tabel 1. Data wujud konflik psikologis paraga Yuyun wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

26	<p><i>“Yaiki!! Saben priya ngatonake apik karo aku. Ngulungake tangan kanggo aku. Ngetokake simpati sing gedhe. Tansah kepengin mbelani lan ngayomi aku. Legawa asung pangurbanan kabeh darbeke mbok menawa klebu kurban nyawane!</i></p> <p><i>“Nanging aku kepengin ngerti, wong lanang endi sing isih gelem nyawang aku selagine wis ora ana sing bisa diarep-arep saka aku. Ah, wong lanang sing tuminak krana pamrih, ora bakal nyawang kanthi mripat sasisih marang wanita sing ora disenengi maneh....”</i></p> <p><i>Pangudarasane Yuyun jronng batin.</i></p>	8/25	Sentimental	✓	✓		Was sumelang (kecemasan)
27	<p><i>Heru diacarani lungguh ing kursi tamu sing mapan ing pojok ruang tamu asrama sing amba. Wong loro lungguh adhep-adhepan jujur wae. Ngadhepi dheweke atine isih durung tentrem. Arep miwiti omong rasane kok abot. Patemon ing RS kadidene patemon kang bisu. Heru bisa diarani mung meneng tanpa omong, kejaba sapa aruh saperlune. Yuyun dhewe sing mung gedheg lan manthuk. Malah Lisa sing akeh guneme, akeh critane. Bocah iki sing adate anteng. Upama ora ana Lisa mbok menawa patemon sing kaya ngono iku saya kaku lan wagu!</i></p>	8/45	Sentimental	✓	✓		Was sumelang (kecemasan)
28	<p><i>Saka jendela ruang tamu Yuyun weruh mobil sedan abang maroon apik diparkir ing pekarangan asrama sing mesthine mobile Heru, amarga wektu iku tamune asrama mung dheweke. Durung-durung Yuyun wis cubriya, Heru</i></p>	8/45	Sentimental	✓	✓		Cubriya (kecurigaan)

Lampiran 1

Tabel 1. Data wujud konflik psikologis paraga Yuyun wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

	<i>kepengin pamer sukses uripe. Saben-saben gonta-ganti mobil. Mbok menawa kepengin nuduhake koleksi mobil-mobil mewahe? Semono gedhene rasa sujanane marang wong lanang sing jenenge Heru iki. Pawadan apa wae dheweke ninggalake Yuyun, ing pandelengane, Heru penghianat.</i>						
29	<i>Saben-saben Yuyun ndeleng rupane, kecenthok maneh prastawa pait sing tansah ngayang-ayangi uripe. Saben weruh Heru, ketok-ketoken prastawa iku kaya lagi kedadeyan wingi sore. Rasa dhendhame ngobong atine maneh. Ana sapasang mandhau gedhe gaman tradhisi suku Dayak dipasang ing tembok sandhuwure Yuyun kanggo pasren. Yuyun ngiling-iling mandhau mau lan kepengin njupuk salah sijine.</i>	8/45	Sentimental	✓	✓		Dhendham
30	<i>Semono gedhene rasa sengit lan dhendham sing sumimpen ing jiwane Yuyun. “Gusti nyuwun ngapunten,” mengkono pamuwuse Yuyun jroning ati. Dheweke enggal-enggal mbuwang panyawange saka Mandau sing cumanthel angker mau sing dirasakake ana dayane magis!</i>	9/24	Sabar	✓		✓	Dhendham
31	<i>“Aku wis bola-bali nulak lan ngendhani Mas Heru kok tetep ngotot nyedhaki aku, aja nyalahake yen dumadakan tuwuh rancangan ing jroning utegku. Rantaman sing mesthi ora prayoga, “Yuyun ngincim jroning ati.</i>	9/24	Sentimental	✓	✓		Duka (Kemarahan)

Lampiran 1

Tabel 1. Data wujud konflik psikologis paraga Yuyun wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

32	<p><i>“Aku kepengin nggawe petungan! Aku kepengin males dheweke!! Mesthi saka lambene ora klakon ana panjalukan ngapura kaya sing tinulis ing layange. Mas Heru klebu wong lanang sing irid ing tetembungan nanging royal ing tulisan. Ya ora apa-apa! Aku ora butuh panjalukan ngapura utawa sewu ngapura,” ing batine Yuyun sangsaya ngigit-igit.</i></p> <p><i>“Mesthi ora ana sing ngira nek Bu Guru Yuyun iku Wahyuningsih, ta?” ujare Yuyun mbukaki rembug nirokake tetembungan ing jroning surate Heru. “Wahhyuningsih sing sewelas taun kepungkur minangka Kenya sing prasaja, lugu lan bodho-cubluk!” Heru ndhungkluk. Dheweke unjal ambegan landing. “Kono mesthi ora tau mbayangake yen biyen aku mlayu kanthi tatu lan duhkita nggawa bibitmu ing kandhutanku.</i></p> <p><i>“Wis kasep. Bayi iku wis dak perjaya! Tak gugurake. Melas yen ana bayi lair tanpa bapak.....” Yuyun dora.</i></p> <p><i>“Hah?! Mbok gugurake? Kowe.... Kowe kejem.....”</i></p> <p><i>“Aku kejem? He, he, hee.....” Yuyun ngguyu sinis.</i></p> <p><i>“Aku sing nandhang sengsara lair batin merga pokal gawemu mbok kandhakake kejem. Lan kowe sing biyen wong lanang pengecut sing saiki bisa nudhuhake saben wanita krana donyamu rumangsa dadi pahlawan? Ora!! Aku ora sudi nglairake bayi anake priya sing ora duwe tanggung jawab lan pe-ngecut.”</i></p>	9/24	Sentimental	✓	✓		Dhendham
----	--	------	-------------	---	---	--	----------

Lampiran 1

Tabel 1. Data wujud konflik psikologis paraga Yuyun wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

	<i>“Amarga keluwen lan kepengin ngupaya urip, aku kepatel ing donya kebak kanisthan. Yen ora ana wong lanang siji wae sing gelem nampa tresnaku, dak pasrahake marang saben priya sing gelem bayar aku. Rungokna Mas Heru! Telung taun luwih aku nganggangake pupu, atur panglipur wong lanang sing mbutuhake awakku. Amarga kepedhotan pangarep-arep, marga kuciwa, nglara ati lan rumangsa kabuang. Amarga kaluwen.....”</i>						
33	<i>Sangsaya ndadra anggone ngrakit crita dora. Atine Yuyun sangsaya marem nyumurupi rupane Heru sing tambah pucet, lambene komat-kamit, ndredheg tanpa swara, kawistara prenthul-prenthul kringet ing sakujur bathuk lan pipine. Ati nuranine Yuyun sejatine njerit nangisi awake dhewe saupama crita sing dikandhakake marang Heru iku mau pancen klakon temenan. Nadyan crita mau mung apus-apus, nanging marga dikandhakake kanthi gedhening pangrasa, ora wurunga rasane dhadhane kaya kejojoh. Temahane luh mbanjir nelesi pangkone.</i>	9/25	Keras kepala	✓	✓		Ngapusi ingkang nuwuhaken kemareman (kebohongan)
34	<i>Saben tembung sing kewetu tansah kaucapake kanthi tandhes, nuduhake anane rasa memungsuhan. Nanging nadyan sengit dikaya ngapa, ati wong wadon iki trenyuh uga nyekseni priya sing tau ditresnani iki tumungkul lesu, laya tanpa daya. Sisih tani sing kebak asih ngaruh-aruhi,</i>	9/25	Sentimental	✓	✓		Duka (Kemarahan)

Lampiran 1

Tabel 1. Data wujud konflik psikologis paraga Yuyun wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

	<i>ngelingake, nanging Yuyun kebangeten angkuh kanggo nggubris kabeh mau. Malah ing atine tuwuh wewayangane wanita sulistya ayu. Ibune Lisa sing mesem menang bisa ngrebut Heru saka tangane. Yuyun ora ngerti apa iki bayangan iblis, apa pangangene dhewe sing kebak dhendham lan rasa sengit?</i>						
35	<i>Wiwit kuwi karasakake owah-owahan sing dumadi jroning batine Yuyun sing ora bisa dipahami. “Aku kepengin entuk kemareman saakeh-akehe. Kemareman batin kanthi nyikasa pangrasane wong lanang sing tau nggawe kuciwaning uripku. Aku kepengin nggawe sedhih lan panlangsane priya krana sikap lan polahku. Panyurung iku semono kuwate, paribasakna rasa ngelak dawa sing kepengin enggal dimaremake kanthi ngombe banyu saakeh-akehe. Apa aku saiki kurang waras? Apa mbokmenawa ana iblis sing ngrasuk jroning jiwaku? Utawi iki panjebluging dhendham sing wis kapendhem mataun-taun?” mengkono panjeriting atine Yuyun.</i>	9/42	Keras kepala	✓	✓		Dhendham

Lampiran 1

Tabel 1. Data wujud konflik psikologis paraga Yuyun wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

36	<p><i>“Wah, sainganku pancen abot. Malah dudu tandinganku,” Endra ngudarasa, lambene mesem. Esem sinis. “Mokal bisa menang!”</i></p> <p><i>“Nanging Mas Endra rak wong lanang,” sumaure Yuyun manasi. Rasane kebrongot dheweke kepengin ngimbangi. “Biasane wong lanang bakal ngrentengi sewu wanita nalika ditolak wanita siji.” Endra kaget krungu omongane Yuyun.</i></p> <p><i>“Dhudha lapuk kaya aku iki? Nggandheng prawan tuwa siji wae ora pecus. Apa maneh golek liyane. Wah.....”</i></p> <p><i>Dheweke mandeng Yuyun kanthi penasaran. Secleret esem ngrengga ing lambene. Maneh-maneh esem sinis.</i></p> <p><i>Yuyun genten sing kaget. Panas rasane raine.</i></p> <p><i>Sanadyan Yuyun rumangsa pancen klebu prawan tuwa, nanging ora tau kanyana priya sing ditulak tresnane ngomong terus terang ngono ing ngarep irunge!</i></p>	10/25	Sentimental	✓	✓		Duka (Kemarahan)
----	--	-------	-------------	---	---	--	------------------

Lampiran 1

Tabel 1. Data wujud konflik psikologis paraga Yuyun wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

37	<p><i>Pak Santo maringi pitutur dawa nalika sawijine wengi Yuyun ngadhup sowan ing daleme. Dheweke matur nyuwun pindhah mulang saka kutha iki. Yuyun rumangsa wis ora nduwe katentreman maneh. Tekane Heru sing dianggep nggrogoti uripe. Panyawange mripate Lisa wektu Yuyun mulang ing ngarep kelas. Tansah mandeng landhep, ngarep-arep lan ngenteni, ora tahan rasane Yuyun tansah nyingkur lan selak. Esem Pak Guru Heryanto sing lucu ngelingake pocapane sing tau tumuju mring dheweke: sing bisa digeguyu iku ora mung babagan sing lucu-lucu wae. Luwih-luwih patrape Endra, sabubare prastawa iku Yuyun dianggep mungsuh satru bebuyutan.</i></p>	11/25	Keras kepala	✓	✓		Was sumelang (kecemasan)
38	<p><i>“Bareng krungu yen gurune arep pindhah, Lisa pirang-pirang dina ora gelem mangan. Dheweke banget sedih lan nlangsa. Sedina-dina gaweyane mung ngalamun. Bola-bali takon, kenapa Bu Yuyun kok nyengiti awake dhewe, Pak? Ah, bocah iku pancen wis kebacut nresnani sliramu minangka gurune lan Ibu idhamane…….”</i></p> <p><i>Yuyun megeng ambegan, mripate diremake nahan rasa trenyuh sing gemrubug ing dhadha lan nleser ing lurung-lurung ati. Lambene digeged banter nggo njaga ambroling waspa.</i></p> <p><i>“Mas Heru tansah nggawa-nggawa Lisa kanggo</i></p>	12/24	Boten tega	✓	✓		Was sumelang (kecemasan)

Lampiran 1

Tabel 1. Data wujud konflik psikologis paraga Yuyun wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

	<i>kepentinganmu dhewe,” pandakwane Yuyun.</i>						
39	<i>Biyen Yuyun tau nresnani Heru setengah mati. Saiki dheweke nggethingi Heru jroning dhendham sing nyengkerem. Ing endi watese tresna lan benci iku dhewe? Apa bener tresna sing biyen mengangah jroning dhadha saiki pupus tanpa tilas kasaput dhendham lan kabencen?. Dheweke eling pangerten asih lan katresnan miturut Endra. Tresna lan asih minangka kanugrahaning Allah, apa ya gampang sirnane sing kaya dialami iki? Yuyun biyen nresnani Heru semono gedhene, banjur saiki nyimpen dhendham lan gething sing amanjing.</i>	12/24	Keras kepala	✓	√		Dhendham
40	<i>Yuyun nyoba naliti jroning awake. Ditlusuri nganti dhasar punjering atine sing jero dhewe. Nanging suwene iki dheweke durung bisa nemokake jawabane. Sing cetha dirasa, dhendham lan rasa sengit iku nglarakake. Yen Yuyun isih nyimpen dhendham tegese nglarakake awake dhewe. Nanging krana sikape Yuyun iki dheweke ngrasakake anane “sensasi” sing nuwuhake rasa “asyik” lan “nikmat”..... Ujud rasa nikmat lan asyik sing ora lumrah. Nikmat jroning dhendham lan kabencen. Aneh yen dirungu. Nanging ya kuwi sing lagi dialami Yuyun saiki. Dheweke nora kwawa nglairake jroning tetembungan lan ukara.</i>	12/25	Keras kepala	✓	√		Bingung
41	<i>Mbok menawa utege wis ora bisa mikir kanthi wening. Utawa atine sing ora krasa nampa getering asih lan</i>	12/25	Keras kepala	✓	√		Bingung

Lampiran 1

Tabel 1. Data wujud konflik psikologis paraga Yuyun wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

	<i>tresna? Embuh. Ati wadon kang bingung. Disawang dalam ing sangarepe iki sangsaya semrawut. Nglangut. Sepi. Samun. Abebasan mlaku ing ara-ara cengkar sepi tanpa pinggir.....</i>						
42	<i>Kaanan anyar ngene iki Yuyun ora krasa mung sepi nanging dhewekan. Asing! Asing lan sepi malah sing sangsaya ngrerujit. Rasane Yuyunora oleh apa-apa ing kene. Uga ora ana katrenteming ati. Dheweke wiwit bisa nggrayang apa sing tau dikandhakake Pak Santo biyen: “Nak Yuyun, ora kudu mlayu ngendi-endi. Ironing playonmu kowe durung mesthi oleh katentreman, sebab katentreman iku sejatine ana ing jroning ati lan awakmu dhewe.</i>	12/25	Keras kepala	√	√		Was sumelang (kecemasan)
43	<i>“Ya ora, Pak. Kaya Jeng Yuyun iki, upamane. Wonge pinter duwe jabatan, rupane ayu, wong kutha pisan. Nunggu apa maneh, Jeng. Mumpung durung sangsaya tuwa. Nek kanggo ukuran wong ndesa kene saumur-umurane Jeng Yuyun iki rak klebu.....” Ucapane Bu Darus kapedhot marga bojone sing lungguh ing jejere ngidak banter sikile. Pak Darus ngenggokake bahan caturan, nanging Bu Darus tetep ngotot. Yuyun tumungkul kisinin. Raine rasane panas. Wanita sing durung genap rong wulan tepung iku kumawani mlebu ing perkara panguripane wanita sing paling</i>	13/27	Sentimental	√	√		Duka (Kemarahan)

Lampiran 1

Tabel 1. Data wujud konflik psikologis paraga Yuyun wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

	<i>pribadi.</i>						
44	<i>Yuyun nampa pocapane Bu Darus iku minangka pangina tumrap awake. Ing ngarep kaca pangilon kerep ngilo nyetitekake blegere. Apa wis tuwa banget aku? Apa wis dadi elek rupaku iki? Batine Yuyun.</i>	14/24	Sabar		√	√	Was sumelang (kecemasan)
45	<i>Yuyun nampa pocapane Bu Darus iku minangka pangina tumrap awake. Ing ngarep kaca pangilon kerep ngilo nyetitekake blegere. Apa wis tuwa banget aku? Apa wis dadi elek rupaku iki? Batine Yuyun.</i> <i>Dikira Bu Darus njarag omong kaya ngono iku nggo nglarakake atine. Nanging kena apa? Wanita ibune bocah telu bojone atasane sing sepisanan ditepungi kenal minangka wanita sing lembut, rupane ayu, prasaja, sing durung tepung raket dumadakan mungsuhi dheweke. Yuyun durung genah salah apa sing wis katindakake.</i>	14/24	Sabar	√	√		Was sumelang (kecemasan)
46	<i>Atine lara banget nampa pandakwa sing asor kaya ngono kuwi. Mbiyen ing kutha Mas Heru, Mas Endra, Haryanto mbuh sapa maneh tansah ngalembana lan ngoyak-oyak Wahyuningsih. Ngarep-arep dheweke dadi bojone sing dipepuja. Nanging ing desa sepi iki ajining diri diasorake wong. Saiki Yuyun ngalami dhewe yen sujana iku ora mung wuta, nanging malah dadi mbabi wuta! Amarga cemburu, priya Endra pengin ngantemi wong lanang saingane. Amarga cemburu wanita prasaja kaya Bu Darus tegel-tegele misuh-misuh lan ngina wanita</i>	14/25	Sabar	√	√		Was sumelang (kecemasan)

Lampiran 1

Tabel 1. Data wujud konflik psikologis paraga Yuyun wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

	<i>pepadhane tanpa pawadan sing kuwat.</i>						
47	<i>Oooh..... Yuyun legeg-legeg sarampunge maca layang iku. Sirahe rasane puyeng kemut-kemut. Atine trataban. Panyawange kemepyur. Dhadhane horeg poyang-payingan. Ambegane menggeh-menggeh. Iku pratandha yen ana owah-owahan sing nggoncangake batine lan jiwane.</i>	16/24	Boten tega	√	√		Was sumelang (kecemasan)
48	<i>Prastawa-prastawa sing wis dilakoni ing kasunyatan urip iki kaya-kaya rumpakane impen-impen sing gegayutan siji lan sijine. Sepisanan impen sing ngagetake kebak kedhuwung, kacuwan lan kasedihan krana pokal gawene wong liya marang dheweke. Sebanjure impen sing isih nggawe kaget kebak ing kebingungan, kedhuwung, kacuwan lan kasedihan awit saka pokal gawene Yuyun dhewe. Ing wusana prastawa keru dhewe iki Yuyun ngajab muga-muga ya mung impen, Mas Heru ora lara. Mas Heru ora tau lara. Muga-muga iki mung scenario sing digawe Pak Santo pawongan sing wicaksana kanggo nglilihake atine sing wangkot. Sawise maca layange Heru iki rasa dhendhame Yuyun wis sirna. Saiki kari rasa kedhuwung. Ngeduwungi tumindake dhewe.</i>	16/24	Boten tega	√	√		Kaduwung
49	<i>Sewengi Yuyun merem sak kedhep wae ora bisa, apa maneh turu kanthi tentrem kaya ngendikane Pak Santo, dheweke nglimbang-nglimbang..... “Aku rumangsa wis nggawe sengsarane wong-wong sing sejatine banget</i>	16/24	Boten tega	√	√		Kaduwung

Lampiran 1

Tabel 1. Data wujud konflik psikologis paraga Yuyun wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

	<i>nresnani aku kanthi tulus. Wuta mripatku krana aku rumangsa dadi wong sing sengsara dhewe. Aku dadi wong sing cilaka dhewe ing donya iki. Wong sing kudune nampa kawigaten lan pangalembana sing mirunggan awi kekendelane ngadhepi dhuhkita lan kasengsaran! Iki ora liya sikep kamalungkungku, kaangkuhanku wujud liya.”</i>						
50	<p><i>“Matur nuwun, Ningsih.....” tembunge lemes. “Tak pasrahake Lisa ing tanganmu. Tak wenehake kabeh darbeku kanggo kowe lan Lisa.....”</i></p> <p><i>“Aku ora butuh donyamu. Aku mbutuhake panjenengan, Mas Heru. Aku mbutuhake Lisa. Ukumen awakku. Aku sing kejem. Aku sing jahat!! Kowe kudu waras, Mas Heru.”</i></p>	16/25	Boten tega	√	√		Was sumelang (kecemasan)

Katrangan :

(√) : Struktur kapribaden ingkang langkung dominan

(√) : Konteks psikologis ingkang wonten ing sakiwa-tengenipun

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

No. Data	Kutipan Data	Episode /Kaca	Wujud <i>Konflik Psikologis</i>	Paraga ingkang Ndadosaken <i>Konflik Psikologis</i>	Panyebab <i>Konflik Psikologis</i>	Ket.
1	<i>Sawijining layang pratelan lan katetepaning ati! Sanyatane dheweke ora bisa meksa-meksa atine dhewe nuruti karepe Mas Endra ngajak bebrayan sajroning bale wisma sing bungah tentrem. Yuyun isih nduwe tekad nglakoni uripe dhewekan ing umure sing 33 taun iki. Diadhepi patrape wong-wong sing pada nyawiyah kadidene prawan tua, tinimbang kudu nglakoni urip omah-omah nanging kebak ing was sumelang lan tanpa kamanteban.</i>	1/24	Was sumelang (kecemasan)	Heru	Ngraos Nate dipunkhianati	Amargi nate dipunkhianati dening Heru, Yuyun ngraos was sumelang nalika dipunjak bebrayan wonten salebeting bale wisma dening Endra
2	<i>Yuyun isih ketok-ketoken lelakon jaman semana. Sawijining prastawa lelakon jaman enome sing nganti saiki isih nabet tatu ing dhadha. Kebak rasa perih lan getir. Yuyun ora kepengin lelakon</i>	1/24	Was sumelang (kecemasan)	Heru	Ngraos nate dipunkhianati	Amargi nate dipunkhianati dening heru, ndadosaken Yuyun was sumelang

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

	<i>kaya ngono mau binalen maneh karo Endra utawa priya sapa wae jroning uripe.</i>					menawi sesambetan malih kaliyan Endra utawi priya sanesipun
3	<i>Oh, sawijining patemon sing dadakan. Petemon sing babar pisan ora dak karepake, panjerite Yuyun jroning ati. Awake Yuyun sanalika lemes, rasane adhem panas. Dheweke ora bisa kumecap apa-apa, nalika priya kuwi ngulungake tangane ngajak salaman ora diglagati. Yuyun mung bungkem slumengeren. Sirahe ditekuk jero. Atine trataban, panyawange kumepyur, dhadha horeg, Poyang-payingan.</i>	1/25	Was sumelang (kecemasan)	Heru	Kepanggih kaliyan priya ingkang wonten ing jaman enemipun (Heru)	Pepanggihan kaliyan Heru namung ndadosaken Yuyun ngraos was sumelang amargi emut malih dhateng lelampahan wonten jaman nenemanipun ingkang ndadosaken Yuyun sakit manahipun
4	<i>“Aku ora kepengin patemon iki. Aku ora sudi ndeleng dhapurmu maneh,” mengkono panjeriting atine Yuyun. Dheweke kepengin ngunek-unekake priya kuwi</i>	1/25	Duka (Kemarahan)	Heru	Kepanggih kaliyan priya	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

	<i>nanging ora ana satembung wae kumecap saka lambene. Yuyun ora kuwawa omong apa-apa maneh. Kringet atis nelesi saranduning awake siing ndredeg nahan mbiudaging pangrasa. “Elinga iku priya durjana. Priya sing wis ngrusak uripmu! Priya iblis pisuhana! Kae ana watu ing cedhakmu bandhemen raine.....” Swara batin iku tansah mbenginging ing kuping Yuyun mung merem megen napas.....</i>				ingkang wonten ing jaman enemipun (Heru)	
5	<i>“Terima kasih, tidak usah. Tempat tinggalku dekat saja. Selamat siang,” wangsulane Yuyun atos nganggo basa Indonesia. Cepet-cepet Yuyun klepat mlaku ndhisiki ngedohi bapak anak sing isih ngadeg mandheg mangu.</i>	1/25	Duka (Kemarahan)	Heru	Kepanggih kaliyan priya ingkang wonten ing jaman enemipun (Heru)	
6	<i>Kepengine Yuyun enggal-enggal tekan omah pondhokane. Apes, ora ana becak sing liwat. Taksi sing biasane akeh mangkal</i>	1/49	Bingung	Heru	Kanyatan ingkang boten	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

	<i>nunggu panumpang ing kana ya ora ana. Ironing ati Yuyun misuhi Koh Som Bing sing duwe bengkel ngendhe-endhe ngrampungake reparasi speda motor bebeke sing dilebokake ing bengkele patang dina kepungkur, durung rampung.</i>				jumbuh kaliyan pangajeng-ajeng	
7	<i>“Kalau Mas Heru Purnomo masih menghargai aku sebagai guru anakmu, biarkan aku berjalan sendiri!!” Yuyun wanita sulistya kanthi polatan sing adat sabene sumeh akeh eseme, nyenggrang sora lan atos kanthi mripat mencereng. Sirahe Heru tumungkul. Yuyun enggal-enggal ngelapi mripate sing wis teles supaya ora dikonangi Heru.</i>	2/24	Duka (Kemarahan)	Heru	Nampik pitulunganipun Heru	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

8	<p><i>Heru Purnomo! Ya kowe iku wong lanang sing wis ngejur pangarep-arep lan uripku mengkono pangumandhamanane Yuyun....</i></p> <p><i>“Kowe wis ngejur-jur kabeh katresnanku. Wis dak pasrahake kabeh sing dak darbeni. Nanging saiba tegele kowe mbuang aku ngono wae sawise mbok cecep madu kembang manisku, kasucenku lan kabeh pakurmatan sing dadi makuthaning wanita.”</i></p> <p><i>Nora bakal lali nganti mati lelakon iki nadyan wis suwe klakone.</i></p>	2/24	Duka (Kemarahan)	Heru	Ngraos nate dipunkhianati	
9	<p><i>Lungaa Mas Heru. Sumingkira saka panguripanku. Minggata pengecut!! Ora perlu dawa-dawa mbok kandhakake pawadanmu. Tindakna nek iki pancen siji-sijine cara nggo males budi lan kabecikane pamanmu sing wis nggulawentah kowe wiwit bayi! Panjerite Yuyun histeris, rok anyar warna pink disuwek-suwek ajur tanpa gatra, tanpa rupa. Ora</i></p>	2/25	Duka (Kemarahan)	Heru	Kelingan masa lalunipun	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

	<i>ana rok anyar, ora ana wisuda!! ...ngono gemreged lan ngondhok-ondhoke Yuyun saben eling prastawa sewelas taun kepungkur.</i>					
10	<i>Mung krana Gusti Allah sing isih paring pangapunten lan paring kawelasan uripe sing kebak dosa iki, ana kluwargane Yuyun. Meh rong minggu Yuyun ngathang-athang ing rumah sakit tanpa daya marga keguguran kandhutane sing isih durung cukup umur. Gugur lumrah, babar pisan ora dijarag. Yuyun wedi nambahi dosa sing diakoni wis akeh katindakake sasuwene sesambungan karo Heru.</i>	3/24	Was sumelang (kecemasan)	Heru	Ngraos nate dipunkhianati	
11	<i>Yuyun wis duwe tekad nampa laire bayi iku nadyan ora diarep-arep dheweke lan ora diarep-arep sapa wae. Duwe tekad ngadhepi isin, kuciwa lan sengsara, awit kabeh iku jalaran salahe dhewe.</i>	3/24	Kaduwung (penyesalan)	Heru	Nate nglampahaken dosa	
12	<i>“Saiki kowe wis sukses, Mas Heru. Apa sing mbok angen-angen karo aku biyen wis bisa</i>	3/24	Duka	Heru	Kepanggih	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

	<p><i>kagayuh kabeh. Uripmu sukses. Kowe wis menang. Kamenangan kanthi ancik-ancik ajure panguripane liyan. Ah, pancen kowe wong lanang sing kepenak dhewe. Kowe licik. Wong lanang licik, pengecut. Khianat!!</i></p> <p><i>Sewu pamisuh lan sewu cecamah gemrungung ngebaki dhadha sing nggawe pulung atine Yuyun sangsaya perih wae. Ora ana perlune ketemu maneh karo wong lanang sing jenenge Heru Purnomo. Mung ngelingake panalangsa lelakon sing wis kliwat, sing sasuwene iki bisa kalipur lan kalalekake.</i></p>		(kemarahan)		<p>kaliyan priya</p> <p>ingkang wonten</p> <p>ing jaman</p> <p>enemipun (Heru)</p>	
13	<p><i>“Sejak kapan Lisa jadi bandel, hee...!?” Senggrange Yuyun banter Lisa njingkat kaget. Sajeye dadi gurune, Yuyun durung tau nyenggrang dheweke, apa maneh bantere kaya ngono. Alon-alon Lisa mlaku ngedoh kanthi sirah ndungkluk. Jangkahe kesaruk-saruk diseret.</i></p> <p><i>Sumilire angin krasa ngelus</i></p>	3/24	<p>Duka</p> <p>(Kemarahan)</p>	Lisa	<p>Kanyatan</p> <p>ingkang boten</p> <p>jumbuh kaliyan</p> <p>pangajeng-ajeng</p>	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

	<i>ati. Rasa trenyuh, mrinding lan sedih dadi siji. Lisa murid sing pinter dhewe dumadakan wiwit dimungsuhi. Dumadakan Yuyun asikep kasar bareng ngerti dheweke anake Heru sing tau natoni atine.</i>					
14	<i>“Apa sejatine aku meri mring wanita sing nglairake bocah ayu kaya Lisa, wanita sing ngrebut mas Heru saka tanganku,” mengkono pangudasane Yuyun jroning atine.</i>	3/24	Meri (iri hati)	Heru	Ngraos nate dipunkhianati	
15	<i>Kasadaran kadidene guru nglarang Yuyun tumindak kaya ngono ing salah sijining muride sing kebeneran paling nurut lan pinter dhewe. Yuyun ngerti satemene Lisa ora duwe salah apa-apa. Nanging Yuyun tumitah dadi mangusa lumrah, kadhang emosine luwih kenceng ing sandhuwure panglimbang nalar waras. Pandheman sengit wis ngobong sakujur awake. Grengsenging urip nom-noman kari pangangen. Jangkah-jangkah</i>	3/25	Was sumelang (kecemasan)	Lisa	Ngraos nate dipunkhianati	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

	<i>sikil nggenteyong jroning laku saben dinane tumuju urip sangsaya tuwa.</i>					
16	<i>Dadi ibune Lisa wis tinggal donya, lan bocah cilik iki ora tau ngrasakake tresnane ibu sing nglairake dheweke? Yuyun kaget. Dheweke biyen pancen wis nate takon, Lisa njawab yen ibune lunga. Yuyun sajake durung tanggap wwektu iku sing dikarepake Lisajebul ibune wis tinggal donya. Oh, tetela bocah cilik sing meh dimungsuhi iku bocah prihatin sing ora ngrasakake kasih saying ibu. Mesakake kowe. Lisa. Sanalika rasa trenyuh ngebaki dhadha lan ngelus naluri pangrasane Yuyun. Trenyuh lan welas rasaning ati ndeleng bocah cilik sing kapedhotan sihe biyunge nadyan uriye dhewe ora luwih kaya saonggok dhuhkita sing patut diwelasi.</i>	4/24	Keduwung (penyesalan)	Lisa	Boten mangertosi tumrap luput ingkang sampun dipuntindakaken	
17	<i>“Kata papa, mama Lisa dulu secantik bu Yuyun,” pangucap</i>	4/24	Was	Lisa	Boten	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

	<p><i>Lisa lugu.</i></p> <p><i>Atine Bu Guru kumesar. Raine rasane panas. Nanging rasa trenyuh ngalahake sakabehing pangrasa. Tanpa sadar Lisa dirangkul, dielus-elus sirahe kanthi asih. Banjur dibisiki ing kupinge, “Lisa tentu saja dapat anggap bu Yuyun sebagai mama Lisa bukan?”</i></p>		<p>sumelang</p> <p>(kecemasan)</p>		<p>mangertosi</p> <p>tumrap luput</p> <p>ingkang sampun</p> <p>dipuntindakaken</p>	
18	<p><i>“Sekarang Bu Yun sudah sehat benar?” Mripate Lisa nyawang mripate gurune kebak kawigaten. Yuyun kecipuhan mangsuli. Dheweke mung mesem sing dirasa esem pait. Bocah cilik saumure Lisa ora bakal ngerti yen sajatine ibu gurune ngendhem penyakit sing sumbere saka bapake Lisa dhewe. Yuyun mung manthuk-manthuk.</i></p>	4/24	<p>Was</p> <p>sumelang</p> <p>(kecemasan)</p>	Lisa	<p>Boten</p> <p>mangertosi</p> <p>tumrap luput</p> <p>ingkang sampun</p> <p>dipuntindakaken</p>	
19	<p><i>“Bagaimana kalau kita antar sekalian, kita pergi beramai-ramai?” Yuyun trenyuh krungu Lisa nawani kanthi tulus mau. Dudu omonge bocah sing pengin golek alem. Biyen Yuyun duwe</i></p>	4/25	<p>Bingung</p> <p>(kebimbangan</p> <p>menentukan</p>	Lisa	<p>Kanyatan</p> <p>ingkang boten</p> <p>jumbuh kaliyan</p>	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

	<p><i>pangangen-angen, lunga seneng-seneng sakluarga. Rekreasi bareng mas Heru, saanak bojo, ya anake wong loro mesthi wae.</i></p> <p><i>Nanging....Ah Lisa. Kowe isih cilik lan lugu. Apa sing dikandhakake ibu gurumu mau padha karo tembung nulak cara alus. Apa klakon Yuyun omong terus terang? Apa patut dheweke ngomong babagan lara atine wanita diwasa marang Kenya cilik kaya Lisa iki? Kowe isih keciliken lan prasaja, Lisa.</i></p>		<i>pilihan)</i>		pangajeng-ajeng	
20	<p><i>Yuyun nora kwawa mbacutake maca layang abang jambu iki. Sanalika sirahe rasane mumet banget. Rasa sedhih, trenyuh lan bingung ngumpul dadi siji nyesak ing dhadha sing rasane kaya arep mbledhos-mbledhosa. Ah, Mas Heru ora tau lali dina klairane. Yuyun dhewe lali dina iki dina pungkasan ing umure sing 33 taun. Yuyun ora kwawa ngempet mbludaging pangrasa lan emosi, dheweke ngrungkebi tangane</i></p>	6/24	Was sumelang (kecemasan)	Heru	<p>Boten</p> <p>mangertosi</p> <p>tumrap luput</p> <p>ingkang sampun</p> <p>dipuntindakaken</p>	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

	<i>sandhuwuring meja. Tangis wadon sing getir. Tangis panalangsa ing kantor guru sing adhem lan sepi.....</i>					
21	<i>“Aah...Aja sembranan, ah. Isin mengko yen konangan murid-murid. Dikira awake dhewe pacaran!” ujare Yuyun kaget. Kanthi sabar disingkirake tangane Hary saka pundhake. Sanadyan dheweke wis kerep krungu gojegane wong siji iki, nanging krungu omongan ngenani pacar iki rasane atine ora kepenak.</i>	6/25	Was sumelang (kecemasan)	Hary	Dipunsembranan i	
22	<i>Hary gedheg-gedheg, banjur ujare, “Aku ngerti nulakmu ora merga iku. Amarga aku iki mung guru SD sing ora nduwe apa-apa sing patut dipamerake.” “Oh, aku uga guru.” “Nanging panjenengan wanita. Wanita bisa ngarep-arep nampa samubarang sing dikarepake kanthi modhal ayuning rupa lan endahing salira. Jalaran aku dudu priya kaya Pak Endra sing</i>	7/24	Duka (Kemarahan)	Hary	Ngraos dipunasoraken	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

	<p>pegawai bank sing sarwa cukup nadyan.....dhudha!”</p> <p>“Hary!!” senggrange Yuyun setengah njerit. Wong lanang tansah mbiji asor katresnane wanita. Ajining dhiri katebas. Wong lanang nganggep bisa tuku tresna kanthi donya lan pangkate. Atine Bu Guru Yuyun kesenggol.</p>					
23	<p>Yuyun ora wangsulan maneh. Rerikatan mlayu metu, lawing kantor guru dibanting kasar ninggal Hary sing isih lungguh dheleg-dheleg. Kaya ngene iki date Yuyun yen nembe ketaton. Yuyun dhewe ora ngerti, kudu nesu apa sedhih. Nanging sing genah, tambah priya siji amneh sing nggawe ora tentreming atine.</p>	7/24	<p>Duka</p> <p>(Kemarahan)</p>	Hary	<p>Ngraos</p> <p>dipunatoraken</p>	

Lampiran 2

Tabel 2. Data panyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

24	<p><i>Ing wengi kapisan Yuyun mondhok ing rumah sakit, rasa sepi sangsaya nindhih ati. Sirahe sing dhek sore kebentus aspal dalan rasane sangsaya lara. Syukur ora ana perangan awak sing nuwuhake cacad salawase urip. Tukang becak sing ketabrak kabare tiwas ngenggon. Yuyun muji syukur ing ngarsane Pangeran dene isih dislametake. Yuyun ndonga enggal pinaringan waluya jati. Nyebut asmane Gusti Allah makaping-kaping. Ing kaanan kepepet kaya ngene iki manungsa lagi kelingan mring Gusti Allahe.</i></p>	7/25	Sedhih		Ngraos piyambakan	
25	<p><i>“Lisa tadi ke sini dianter siapa?”</i> <i>Lisa ora banjur wangsulan. Dheweke nyawang gurune rangu-rangu, banjur ujure lirih meh ora keprungu: “Dengan....Papa. Papa boleh..., boleh ikut masuk ke sini?”</i> <i>Yuyun meneng. Sewu pangrasa ngreridu jroning dhadha.</i></p>	8/24	Was sumelang (kecemasan)	Lisa	Boten mangertosi tumrap luput ingkang sampun dipuntindakaken	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

	<i>Disawang plafon kamar rumah sakit sing dicet putih resik. Nanging katon kaya ana ewon titik-titik ireng sing obah muter-muter sangsaya suwe sangsaya banter nggawe mumet sirahe wong sing nyawang.....</i>					
26	<p><i>“Yaiki!! Saben priya ngatonake apik karo aku. Ngulungake tangan kanggo aku. Ngetokake simpati sing gedhe. Tansah kepengin mbelani lan ngayomi aku. Legawa asung pangurbanan kabeh darbeke mbok menawa klebu kurban nyawane!</i></p> <p><i>“Nanging aku kepengin ngerti, wong lanang endi sing isih gelem nyawang aku selagine wis ora ana sing bisa diarep-arep saka aku. Ah, wong lanang sing tuminak krana pamrih, ora bakal nyawang kanthi mripat sasisih marang wanita sing ora disenengi maneh....” Pangudarasane Yuyun jronng batin.</i></p>	8/25	Was sumelang (kecemasan)	Heru lan Endra	Ngraos nate dipunkhianati	
27	<i>Heru diacarani lungguh ing kursi tamu sing mapan ing pojok</i>	8/45	Was	Heru	Kahanan	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

	<i>ruang tamu asrama sing amba. Wong loro lungguh adhep-adhepan jujur wae. Ngadhepi dheweke atine isih durung tentrem. Arep miwiti omong rasane kok abot. Patemon ing RS kadidene patemon kang bisu. Heru bisa diarani mung meneng tanpa omong, kejaba sapa aruh saperlune. Yuyun dhewe sing mung gedheg lan manthuk. Malah Lisa sing akeh guneme, akeh critane. Bocah iki sing adate anteng. Upama ora ana Lisa mbok menawa patemon sing kaya ngono iku saya kaku lan wagu!</i>		sumelang (kecemasan)		ingkang boten ngremenaken	
28	<i>Saka jendela ruang tamu Yuyun weruh mobil sedan abang maroon apik diparkir ing pekarangan asrama sing mesthine mobile Heru, amarga wektu iku tamune asrama mung dheweke. Durung-durung Yuyun wis cubriya, Heru kepengin pamer sukses uripe. Saben-saben gonta-ganti mobil. Mbok menawa kepengin nuduhake koleksi mobil-mobil</i>	8/45	Cubriya (kecurigaan)	Heru	Ngraos nate dipunkhianati	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

	<i>mewahe? Semono gedhene rasa sujanane marang wong lanang sing jenenge Heru iki. Pawadan apa wae dheweke ninggalake Yuyun, ing pandelengane, Heru penghianat.</i>					
29	<i>Saben-saben Yuyun ndeleng rupane, kecenthok maneh prastawa pait sing tansah ngayang-ayangi uripe. Saben weruh Heru, ketok-ketoken prastawa iku kaya lagi kedadeyan wingi sore. Rasa dhendhame ngobong atine maneh. Ana sapasang mandhau gedhe gaman tradhisi suku Dayak dipasang ing tembok sandhuwure Yuyun kanggo pasren. Yuyun ngiling-iling mandhau mau lan kepengin njupuk salah sijine.</i>	8/45	Dhendham	Heru	Ngraos nate dipunkhianati	
30	<i>Semono gedhene rasa sengit lan dhendham sing sumimpen ing jiwane Yuyun.</i> <i>“Gusti nyuwun ngapunten,” mengkono pamuwuse Yuyun jroning ati. Dheweke enggal-enggal mbuwang panyawange</i>	9/24	Dhendham	Heru	Ngraos nate dipunkhianati	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

	<i>saka Mandau sing cumanthel angker mau sing dirasakake ana dayane magis!</i>					
31	<i>“Aku wis bola-bali nulak lan ngendhani Mas Heru kok tetep ngotot nyedhaki aku, aja nyalahake yen dumadakan tuwuh rancangan ing jroning utegku. Rantaman sing mesthi ora prayoga, “Yuyun ngincim jroning ati.</i>	9/24	Duka (Kemarahan)	Heru	Ngraos nate dipunkhianati	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

32	<p>“Aku kepengin nggawe petungan! Aku kepengin males dheweke!! Mesthi saka lambene ora klakon ana panjalukan ngapura kaya sing tinulis ing layange. Mas Heru klebu wong lanang sing irid ing tetembungan nanging royal ing tulisan. Ya ora apa-apa! Aku ora butuh panjalukan ngapura utawa sewu ngapura,” ing batine Yuyun sangsaya ngigit-igit.</p> <p>“Mesthi ora ana sing ngira nek Bu Guru Yuyun iku Wahyuningsih, ta?” ujure Yuyun mbukaki rembug nirokake tetembungan ing jroning surate Heru. “Wahhyuningsih sing sewelas taun kepungkur minangka Kenya sing prasaja, lugu lan bodho-cubluk!” Heru ndhungkluk. Dheweke unjal ambegan landing. “Kono mesthi ora tau mbayangake yen biyen aku mlayu kanthi tatu lan duhkita nggawa bibitmu ing kandhutanku.</p> <p>“Wis kasep. Bayi iku wis dak</p>	9/24	Dhendham	Heru	Ngraos nate dipunkhianati	
----	--	------	----------	------	---------------------------	--

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

<p><i>perjaya! Tak gugurake. Melas yen ana bayi lair tanpa bapak.....”</i></p> <p><i>Yuyun dora.</i></p> <p><i>“Hah?! Mbok gugurake? Kowe.... Kowe kejem.....”</i></p> <p><i>“Aku kejem? He, he, hee.....”</i></p> <p><i>Yuyun ngguyu sinis. “Aku sing nandhang sengsara lair batin merga pokal gawemu mbok kandhakake kejem. Lan kowe sing biyen wong lanang pengecut sing saiki bisa nudhuhake saben wanita krana donyamu rumangsa dadi pahlawan? Ora!! Aku ora sudi nglairake bayi anake priya sing ora duwe tanggung jawab lan pe-ngecut.”</i></p> <p><i>“Amarga keluwen lan kepengin ngupaya urip, aku kepatel ing donya kebak kanisthan. Yen ora ana wong lanang siji wae sing gelem nampa tresnaku, dak pasrahake marang saben priya sing gelem bayar aku. Rungokna Mas Heru! Telung taun luwih aku ngangkangake pupu, atur panglipur wong lanang sing</i></p>					
---	--	--	--	--	--

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

	<i>mbutuhake awakku. Amarga kepedhotan pangarep-arep, marga kuciwa, nglara ati lan rumangsa kabuang. Amarga kaluwen.....”</i>					
33	<i>Sangsaya ndadra anggone ngrakit crita dora. Atine Yuyun</i>	9/25	Ngapusi	Heru	Ngraos nate	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

	<i>sangsaya marem nyumurupi rupane Heru sing tambah pucet, lambene komat-kamit, ndredheg tanpa swara, kawistara prenthul-prenthul kringet ing sakujur bathuk lan pipine. Ati nuranine Yuyun sejatine njerit nangisi awake dhewe saupama crita sing dikandhakake marang Heru iku mau pancen klakon temenan. Nadyan crita mau mung apus-apus, nanging marga dikandhakake kanthi gedhening pangrasa, ora wurunga rasane dhadhane kaya kejojoh. Temahane luh mbanjir nelesi pangkone.</i>		ingkang nuwuhaken kemareman (kebohongan)		dipunkhianati	
34	<i>Saben tembung sing kewetu tansah kaucapake kanthi tandhes, nuduhake anane rasa memungsuhan. Nanging nadyan sengit dikaya ngapa, ati wong wadon iki trenyuh uga nyekseni priya sing tau ditresnani iki tumungkul lesu, laya tanpa daya. Sisih tani sing kebak asih ngaruh-aruhi, ngelingake, nanging Yuyun</i>	9/25	Duka (Kemarahan)	Heru	Ngraos nate dipunkhianati	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

	<i>kebangeten angkuh kanggo nggubris kabeh mau. Malah ing atine tuwuh wewayangane wanita sulistya ayu. Ibune Lisa sing mesem menang bisa ngrebut Heru saka tangane. Yuyun ora ngerti apa iki bayangan iblis, apa pangangene dhewe sing kebak dhendham lan rasa sengit?</i>					
35	<i>Wiwit kuwi karasakake owah-owahan sing dumadi jroning batine Yuyun sing ora bisa dipahami. “Aku kepengin entuk kemareman saakeh-akehe. Kemareman batin kanthi nyikasa pangrasane wong lanang sing tau nggawe kuciwaning uripku. Aku kepengin nggawe sedhih lan panlangsane priya krana sikap lan polahku. Panyurung iku semono kuwate, paribasakna rasa ngelak dawa sing kepengin enggal dimaremake kanthi ngombe banyu saakeh-akehe. Apa aku saiki kurang waras? Apa mbokmenawa ana iblis sing ngrasuk jroning jiwaku? Utawi iki</i>	9/42	Dhendham	Heru	Ngraos nate dipunkhianati	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS*

	<i>panjebluging dhendham sing wis kapendhem mataun-taun?” mengkono panjeriting atine Yuyun.</i>					
36	<p><i>“Wah, sainganku pancen abot. Malah dudu tandinganku,” Endra ngudarasa, lambene mesem. Esem sinis. “Mokal bisa menang!”</i></p> <p><i>“Nanging Mas Endra rak wong lanang,” sumaure Yuyun manasi. Rasane kebrongot dheweke kepengin ngimbangi. “Biasane wong lanang bakal ngrentengi sewu wanita nalika ditolak wanita siji.” Endra kaget krungu omongane Yuyun.</i></p> <p><i>“Dhudha lapuk kaya aku iki? Nggandheng prawan tuwa siji wae ora pecus. Apa maneh golek liyane. Wah.....”</i></p> <p><i>Dheweke mandeng Yuyun kanthi penasaran. Secleret esem ngrengga ing lambene. Maneh-maneh esem sinis.</i></p> <p><i>Yuyun genten sing kaget. Panas rasane raine.</i></p>	10/25	Duka (Kemarahan)	Endra	Ngraos dipunasoraken	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

<i>Sanadyan Yuyun rumangsa pancen klebu prawan tuwa, nanging ora tau kanyana priya sing ditulak tresnane ngomong terus terang ngono ing ngarep irunge!</i>					
--	--	--	--	--	--

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

37	<i>Pak Santo maringi pitutur dawa nalika sawijine wengi Yuyun ngadhep sowan ing daleme. Dheweke matur nyuwun pindhah mulang saka kutha iki. Yuyun rumangsa wis ora nduwe katentreman maneh. Tekane Heru sing dianggep nggrogoti uripe. Panyawange mripate Lisa wektu Yuyun mulang ing ngarep kelas. Tansah mandeng landhep, ngarep-arep lan ngenteni, ora tahan rasane Yuyun tansah nyingkur lan selak. Esem Pak Guru Heryanto sing lucu ngelingake pocapane sing tau tumuju mring dheweke: sing bisa digeguyu iku ora mung babagan sing lucu-lucu wae. Luwih-luwih patrape Endra, sabubare prastawa iku Yuyun dianggep mungsuh satru bebuyutan.</i>	11/25	Was sumelang (kecemasan)	Heru, Lisa, Heryanto, lan Endra	Ngraos boten gadhah katentreman	
38	<i>“Bareng krungu yen gurune arep pindhah, Lisa pirang-pirang dina ora gelem mangan. Dheweke banget sedih lan nlangsa. Sedina-</i>	12/24	Was sumelang	Heru lan Lisa	Boten mangertosi	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

	<p>dina gaweyane mung ngalamun. Bola-bali takon, kenapa Bu Yuyun kok nyengiti awake dhewe, Pak? Ah, bocah iku pancen wis kebacut nresnani sliramu minangka gurune lan Ibu idhamane.....”</p> <p>Yuyun megeng ambegan, mripate diremake nahan rasa trenyuh sing gemrubug ing dhadha lan nleser ing lurung-lurung ati. Lambene digeged banter nggo njaga ambroling waspa.</p> <p>“Mas Heru tansah nggawa-nggawa Lisa kanggo kepentinganmu dhewe,” pandakwane Yuyun.</p>		(kecemasan)		tumrap luput ingkang sampun dipuntindakaken	
39	<p>Biyen Yuyun tau nresnani Heru setengah mati. Saiki dheweke nggethingi Heru jroning dhendham sing nyengkerem. Ing endi watese tresna lan benci iku dhewe? Apa bener tresna sing biyen mengangah jroning dhadha saiki pupus tanpa tilas kasaput dhendham lan kabencen?.</p> <p>Dheweke eling pangerten asih lan</p>	12/24	Dhendham	Heru	Ngraos nate dipunkhianati	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

	<i>katresnan miturut Endra. Tresna lan asih minangka kanugrahaning Allah, apa ya gampang sirnane sing kaya dialami iki? Yuyun biyen nresnani Heru semono gedhene, banjur saiki nyimpen dhendham lan gething sing amanjing.</i>					
40	<i>Yuyun nyoba naliti jroning awake. Ditlusuri nganti dhasar punjering atine sing jero dhewe. Nanging suwene iki dheweke durung bisa nemokake jawabane. Sing cetha dirasa, dhendham lan rasa sengit iku nglarakake. Yen Yuyun isih nyimpen dhendham tegese nglarakake awake dhewe. Nanging krana sikape Yuyun iki dheweke ngrasakake anane “sensasi” sing nuwuhake rasa “asyik” lan “nikmat”..... Ujud rasa nikmat lan asyik sing ora lumrah. Nikmat jroning dhendham lan kabencen. Aneh yen dirungu. Nanging ya kuwi sing lagi dialami Yuyun saiki. Dheweke nora kwawa nglairake</i>	12/25	Bingung	Heru	Ngraos nate dipunkhianati	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

	<i>jroning tetembungan lan ukara.</i>					
41	<i>Mbok menawa utege wis ora bisa mikir kanthi wening. Utawa atine sing ora krasa nampa getering asih lan tresna? Embuh. Ati wadon kang bingung. Disawang dalan ing sangarepe iki sangsaya semrawut. Nglangut. Sepi. Samun. Abebasan mlaku ing ara-ara cengkar sepi tanpa pinggir.....</i>	12/25	Bingung	Heru	Ngraos nate dipunkhianati	
42	<i>Kaanan anyar ngene iki Yuyun ora krasa mung sepi nanging dhewekan. Asing! Asing lan sepi malah sing sangsaya ngrerujit. Rasane Yuyun ora oleh apa-apa ing kene. Uga ora ana katrenteming ati. Dheweke wiwit bisa nggrayang apa sing tau dikandhakake Pak Santo biyen: “Nak Yuyun, ora kudu mlayu ngendi-endi. Jroning playonmu kowe durung mesthi oleh katentreman, sebab katentreman iku sejatine ana ing jroning ati lan awakmu dhewe.</i>	12/25	Was sumelang (kecemasan)	Heru	Ngraos boten gadhah katentreman	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

43	<p><i>“Ya ora, Pak. Kaya Jeng Yuyun iki, upamane. Wonge pinter duwe jabatan, rupane ayu, wong kutha pisan. Nunggu apa maneh, Jeng. Mumpung durung sangsaya tuwa. Nek kanggo ukuran wong ndesa kene saumur-umurane Jeng Yuyun iki rak klebu.....”</i></p> <p><i>Ucapane Bu Darus kapedhot marga bojone sing lungguh ing jejere ngidak banter sikile.</i></p> <p><i>Pak Darus ngenggokake bahan caturan, nanging Bu Darus tetep ngotot.</i></p> <p><i>Yuyun tumungkul kisinin. Raine rasane panas. Wanita sing durung genap rong wulan tepung iku kumawani mlebu ing perkara panguripane wanita sing paling pribadi.</i></p>	13/27	Duka (Kemarahan)	Bu Darus	Ngraos dipunasoraken	
44	<p><i>Yuyun nampa pocapane Bu Darus iku minangka pangina tumrap awake. Ing ngarep kaca pangilon kerep ngilo nyetitekake blegere. Apa wis tuwa banget aku? Apa wis dadi elek rupaku</i></p>	14/24	Was sumelang (kecemasan)	Bu Darus	Ngraos dipunasoraken	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

	<i>iki? Batine Yuyun.</i>					
45	<p><i>Yuyun nampa pocapane Bu Darus iku minangka pangina tumrap awake. Ing ngarep kaca pangilon kerep ngilo nyetitekake blegere. Apa wis tuwa banget aku? Apa wis dadi elek rupaku iki? Batine Yuyun.</i></p> <p><i>Dikira Bu Darus njarag omong kaya ngono iku nggo nglarakake atine. Nanging kena apa? Wanita ibune bocah telu bojone atasane sing sepisanan ditepungi kenal minangka wanita sing lembut, rupane ayu, prasaja, sing durung tepung raket dumadakan mungsuhi dheweke. Yuyun durung genah salah apa sing wis katindakake.</i></p>	14/24	Was sumelang (kecemasan)	Bu Darus	Ngraos dipunasoraken	
46	<p><i>Atine lara banget nampa pandakwa sing asor kaya ngono kuwi. Mbiyen ing kutha Mas Heru, Mas Endra, Haryanto mbuh sapa maneh tansah ngalembana lan ngoyak-oyak Wahyuningsih. Ngarep-arep dheweke dadi bojone sing</i></p>	14/25	Was sumelang (kecemasan)	Bu Darus	Ngraos dipunasoraken	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

	<i>dipepuja. Nanging ing desa sepi iki ajining diri diasorake wong. Saiki Yuyun ngalami dhewe yen sujana iku ora mung wuta, nanging malah dadi mbabi wuta! Amarga cemburu, priya Endra pengin ngantemi wong lanang saingane. Amarga cemburu wanita prasaja kaya Bu Darus tegel-tegele misuh-misuh lan ngina wanita pepadhane tanpa pawadan sing kuwat.</i>					
47	<i>Oooh..... Yuyun legeg-legeg sarampunge maca layang iku. Sirahe rasane puyeng kemut-kemut. Atine trataban. Panyawange kemepyr. Dhadhane horeg poyang-payingan. Ambegane menggeh-menggeh. Iku pratandha yen ana owah-owahan sing nggoncangake batine lan jiwane.</i>	16/24	Was sumelang (kecemasan)	Heru	Boten mangertosi tumrap luput ingkang sampun dipuntindakaken	
48	<i>Prastawa-prastawa sing wis dilakoni ing kasunyatan urip iki kaya-kaya rumpakane impen-impen sing gegayutan siji lan sijine. Sepisanan impen sing</i>	16/24	Kaduwung	Heru	Boten mangertosi	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

	<p><i>ngagetake kebak kedhuwung, kacuwan lan kasedihan krana pokal gawene wong liya marang dheweke. Sebanjure impen sing isih nggawe kaget kebak ing kebingungan, kedhuwung, kacuwan lan kasedhihan awit saka pokal gawene Yuyun dhewe. Ing wusana prastawa keru dhewe iki Yuyun ngajab muga-muga ya mung impen, Mas Heru ora lara. Mas Heru ora tau lara. Muga-muga iki mung scenario sing digawe Pak Santo pawongan sing wicaksana kanggo nglilihake atine sing wangkot. Sawise maca layange Heru iki rasa dhendhame Yuyun wis sirna. Saiki kari rasa kedhuwung. Ngeduwungi tumindake dhewe.</i></p>				<p>tumrap luput ingkang sampun dipuntindakaken</p>	
49	<p><i>Sewengi Yuyun merem sak kedhep wae ora bisa, apa maneh turu kanthi tentrem kaya ngendikane Pak Santo, dheweke nglimbang-nglimbang..... “Aku rumangsa wis nggawe sengsarane wong-wong sing sejatine banget</i></p>	16/24	Kaduwung	Heru	<p>Boten mangertosi tumrap luput</p>	

Lampiran 2

Tabel 2. Data penyebab konflik psikologis ingkang dipunalami dening paraga Yuyun wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

	<i>nresnani aku kanthi tulus. Wuta mripatku krana aku rumangsa dadi wong sing sengsara dhewe. Aku dadi wong sing cilaka dhewe ing donya iki. Wong sing kudune nampa kawigaten lan pangalembana sing mirunggan awi kekendelane ngadhepi dhuhkita lan kasengsaran! Iki ora liya sikep kamalungkungku, kaangkuhanku wujud liya.”</i>				ingkang sampun dipuntindakaken	
50	<p><i>“Matur nuwun, Ningsih.....” tembunge lemes. “Tak pasrahake Lisa ing tanganmu. Tak wenehake kabeh darbeku kanggo kowe lan Lisa.....”</i></p> <p><i>“Aku ora butuh donyamu. Aku mbutuhake panjenengan, Mas Heru. Aku mbutuhake Lisa. Ukumen awakku. Aku sing kejem. Aku sing jahat!! Kowe kudu waras, Mas Heru.”</i></p>	16/25	Was sumelang (kecemasan)	Heru	Boten mangertosi tumrap luput ingkang sampun dipuntindakaken	

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Yuyun kangge ngrampungaken konflik psikologis ingkang dipunalami wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

No. Data	Kutipan Data	Episode/ Kaca	Wujud Konflik Psikis	Usaha Kangge Ngrampungaken	Konteks Cariyos
1	<i>Sawijining layang pratelan lan katetepaning ati! Sanyatane dheweke ora bisa meksa-meksa atine dhewe nuruti karepe Mas Endra ngajak bebrayan sajroning bale wisma sing bungah tentrem. Yuyun isih nduwe tekad nglakoni uripe dhewekan ing umure sing 33 taun iki. Diadhepi patrape wong-wong sing pada nyawiyah kadidene prawan tua, tinimbang kudu nglakoni urip omah-omah nanging kebak ing was sumelang lan tanpa kamanteban.</i>	1/24	Was sumelang (kecemasan)	<i>Represi</i>	<i>Menekan salah satunggaling pepeinginan</i>
2	<i>Yuyun isih ketok-ketoken lelakon jaman semana. Sawijining prastawa lelakon jaman enome sing nganti saiki isih nabet tatu ing dhadha. Kebak rasa perih lan getir. Yuyun ora kepengin lelakon kaya ngono mau binalen maneh karo Endra utawa priya sapa wae jroning uripe.</i>	1/24	Was sumelang (kecemasan)	<i>Represi</i>	<i>Menekan salah satunggaling pepeinginan</i>

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Yuyun kangge ngrampungaken konflik psikologis ingkang dipunalami wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

3	<p><i>Oh, sawijining patemon sing dadakan. Petemon sing babar pisan ora dak karepake, panjerite Yuyun jroning ati.</i></p> <p><i>Awake Yuyun sanalika lemes, rasane adhem panas. Dheweke ora bisa kumecap apa-apa, nalika priya kuwi ngulungake tangane ngajak salaman ora diglagati. Yuyun mung bungkem slumengeren. Siraha ditekuk jero. Atine trataban, panyawange kumepyur, dhadha horeg, Poyang-payingan.</i></p>	1/25	Was sumelang (kecemasan)	Apatis	Asikep pasrah
4	<p><i>“Aku ora kepengin patemon iki. Aku ora sudi ndeleng dhapurmu maneh,” mengkono panjeriting atine Yuyun. Dheweke kepengin ngunek-unekake priya kuwi nanging ora ana satembung wae kumecap saka lambene. Yuyun ora kuwawa omong apa-apa maneh. Kringet atis nelesi saranduning awake siing ndredeg nahan mbiudaging pangrasa.</i></p> <p><i>“Elinga iku priya durjana. Priya sing wis ngrusak uripmu! Priya iblis pisuhana! Kae ana watu ing cedhakmu bandhemen raine.....” Swara batin iku tansah mbenginging ing kuping Yuyun mung merem megen napas.....</i></p>	1/25	Duka (Kemarahan)	Reaksi formasi	Ngendalekaken sikep dukanipun
5	<p><i>“Terima kasih, tidak usah. Tempat tinggalku dekat saja. Selamat siang,” wangsulane Yuyun atos nganggo basa Indonesia. Cepet-cepet Yuyun klepat mlaku ndhisiki ngedohi bapak anak sing isih ngadeg mandheg mangu.</i></p>	1/25	Duka (Kemarahan)	Proyeksi	Asikep kasar dhateng Heru

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Yuyun kangge ngrampungaken konflik psikologis ingkang dipunalami wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

6	<i>Kepengine Yuyun enggal-enggal tekan omah pondhokane. Apes, ora ana becak sing liwat. Taksi sing biasane akeh mangkal nunggu panumpang ing kana ya ora ana. Ironing ati Yuyun misuhi Koh Som Bing sing duwe bengkel ngendhe-endhe ngrampungake reparasi speda motor bebeke sing dilebokake ing bengkele patang dina kepungkur, durung rampung.</i>	1/49	Bingung	<i>Pengalihan</i>	Duka dhateng Koh Som Bing amargi dereng ngrampungaken anggenipun ngreparasi motoripun, dados Yuyun bingung anggenipun nolak pitulunganipun Heru
7	<i>“Kalau Mas Heru Purnomo masih menghargai aku sebagai guru anakmu, biarkan aku berjalan sendiri!!” Yuyun wanita sulistya kanthi polatan sing adat sabene sumeh akeh eseme, nyenggrang sora lan atos kanthi mripat mencereng. Sirahe Heru tumungkul. Yuyun enggal-enggal ngelapi mripate sing wis teles supaya ora dikonangi Heru.</i>	2/24	Duka (Kemarahan)	<i>Proyeksi</i>	Asikep kasar dhateng Heru

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Yuyun kangge ngrampungaken konflik psikologis ingkang dipunalami wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

8	<p><i>“Saiki kowe wis sukses, Mas Heru. Apa sing mbok angen-angen karo aku biyen wis bisa kagayuh kabeh. Uripmu sukses. Kowe wis menang. Kamenangan kanthi ancik-ancik ajure panguripane liyan. Ah, pancen kowe wong lanang sing kepenak dhewe. Kowe licik. Wong lanang licik, pengecut. Khianat!!”</i></p> <p><i>Sewu pamisuh lan sewu cecamah gemrungung ngebaki dhadha sing nggawe pulung atine Yuyun sangsaya perih wae. Ora ana perlune ketemu maneh karo wong lanang sing jenenge Heru Purnomo. Mung ngelingake panalangsa lelakon sing wis kliwat, sing sasuwene iki bisa kalipur lan kalalekake.</i></p>	2/24	Duka (Kemarahan)	Reaksi formasi	Ngindhari Heru
9	<p><i>“Saiki kowe wis sukses, Mas Heru. Apa sing mbok angen-angen karo aku biyen wis bisa kagayuh kabeh. Uripmu sukses. Kowe wis menang. Kamenangan kanthi ancik-ancik ajure panguripane liyan. Ah, pancen kowe wong lanang sing kepenak dhewe. Kowe licik. Wong lanang licik, pengecut. Khianat!!”</i></p> <p><i>Sewu pamisuh lan sewu cecamah gemrungung ngebaki dhadha sing nggawe pulung atine Yuyun sangsaya perih wae. Ora ana perlune ketemu maneh karo wong lanang sing jenenge Heru Purnomo. Mung ngelingake panalangsa lelakon sing wis kliwat, sing sasuwene iki bisa kalipur lan kalalekake.</i></p>	2/25	Duka (Kemarahan)	Reaksi formasi	Ngindhari Heru

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Yuyun kangge ngrampungaken konflik psikologis ingkang dipunalami wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

10	<i>Mung krana Gusti Allah sing isih paring pangapunten lan paring kawelasan uripe sing kebak dosa iki, ana kluwargane Yuyun adoh gelem ngukub lan ngrumati. Meh rong minggu Yuyun ngathang-athang ing rumah sakit tanpa daya marga keguguran kandhutane sing isih durung cukup umur. Gugur lumrah, babar pisan ora dijarag. Yuyun wedi nambahi dosa sing diakoni wis akeh katindakake sasuwene sesambungan karo Heru.</i>	3/24	Was sumelang (kecemasan)	<i>Sublimasi</i>	Emut dhumateng Gusti amargi dosanipun
11	<i>Yuyun wis duwe tekad nampa laire bayi iku nadyan ora diarep-arep dheweke lan ora diarep-arep sapa wae. Duwe tekad ngadhepi isin, kuciwa lan sengsara, awit kabeh iku jalaran salahe dhewe.</i>	3/24	Kaduwung (penyesalan)	<i>Apatis</i>	Narimah kanyatan ingkang boten dipunkajengaken amargi emut dhateng dosanipun
12	<i>“Saiki kowe wis sukses, Mas Heru. Apa sing mbok angen-angen karo aku biyen wis bisa kagayuh kabeh. Uripmu sukses. Kowe wis menang. Kamenangan kanthi ancik-ancik ajure panguripane liyan. Ah, pancen kowe wong lanang sing kepenak dhewe. Kowe licik. Wong lanang licik, pengecut. Khianat!!” Sewu pamisuh lan sewu cecamah gemrungung ngebaki dhadha sing nggawe pulung atine Yuyun sangsaya perih wae. Ora ana perlune ketemu maneh</i>	3/24	Duka (kemarahan)	<i>Reaksi formasi</i>	Ngindhari Heru

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Yuyun kangge ngrampungaken konflik psikologis ingkang dipunalami wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

	<i>karo wong lanang sing jenenge Heru Purnomo. Mung ngelingake panalangsa lelakon sing wis kliwat, sing sasuwene iki bisa kalipur lan kalalekake.</i>				
13	<p><i>“Sejak kapan Lisa jadi bandel, hee...!?” Senggrange Yuyun banter Lisa njingkat kaget. Sajege dadi gurune, Yuyun durung tau nyenggrang dheweke, apa maneh bantere kaya ngono. Alon-alon Lisa mlaku ngedoh kanthi sirah ndungkluk. Jangkahe kesaruk-saruk diseret.</i></p> <p><i>Sumilire angin krasa ngelus ati. Rasa trenyuh, mrinding lan sedih dadi siji. Lisa murid sing pinter dhewe dumadakan wiwit dimungsuhi. Dumadakan Yuyun asikep kasar bareng ngerti dheweke anake Heru sing tau naton atine.</i></p>	3/24	Duka (Kemarahan)	<i>Pengalihan</i>	Duka dhateng murid ingkang dipuntresnani amargi Yuyun sengit dhateng Bapakpun murid menika
14	<i>“Apa sejatine aku meri mring wanita sing nglairake bocah ayu kaya Lisa, wanita sing ngrebut mas Heru saka tanganku,” mengkono pangudarasane Yuyun jroning atine.</i>	3/24	Meri (iri hati)	<i>Pengalihan</i>	Duka dhateng murid ingkang dipuntresnani amargi Yuyun sengit dhateng Bapakpun murid menika
15	<i>Kasadaran kadidene guru nglarang Yuyun tumindak kaya ngono ing salah sijining muride sing kebenaran paling nurut lan pinter dhewe. Yuyun</i>	3/25	Was sumelang	<i>Pengalihan</i>	Duka dhateng murid

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Yuyun kangge ngrampungaken konflik psikologis ingkang dipunalami wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

	<i>ngerti satemene Lisa ora duwe salah apa-apa. Nanging Yuyun tumitah dadi mangusa lumrah, kadhang emosine luwih kenceng ing sandhuwure panglimbang nalar waras. Pandheman sengit wis ngobong sakujur awake. Grengsenging urip nom-noman kari pangangen. Jangkah-jangkah sikil nggenteyong jroning laku saben dinane tumuju urip sangsaya tuwa.</i>		(kecemasan)		ingkang dipuntresnani amargi Yuyun sengit dhateng Bapakpun murid menika
16	<i>Dadi ibune Lisa wis tinggal donya, lan bocah cilik iki ora tau ngrasakake tresnane ibu sing nglairake dheweke? Yuyun kaget. Dheweke biyen pancen wis nate takon, Lisa njawab yen ibune lunga. Yuyun sajake durung tanggap wektu iku sing dikarepake Lisa jebul ibune wis tinggal donya. Oh, tetela bocah cilik sing meh dimungsuhi iku bocah prihatin sing ora ngrasakake kasih saying ibu. Mesakake kowe. Lisa. Sanalika rasa trenyuh ngebaki dhadha lan ngelus naluri pangrasane Yuyun. Trenyuh lan welas rasaning ati ndeleng bocah cilik sing kapedhotan sihe biyunge nadyan uripe dhewe ora luwih kaya saonggok dhuhkita sing patut diwelasi.</i>	4/24	Keduwung (penyesalan)	<i>Proyeksi</i>	Nganggep tiyang sanes sami kaliyan piyambakipun
17	<i>“Kata papa, mama Lisa dulu secantik bu Yuyun,” pangucap Lisa lugu. Atine Bu Guru kumesar. Raine rasane panas. Nanging rasa trenyuh ngalahake sakabehing pangrasa. Tanpa sadar Lisa dirangkul, dielus-elus siraha kanthi asih. Banjur dibisiki ing kupinge, “Lisa</i>	4/24	Was sumelang (kecemasan)	<i>Sublimasi</i>	Nggantos raos boten jenjemmawi tumindak ingkang realistik

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Yuyun kangge ngrampungaken konflik psikologis ingkang dipunalami wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

	<i>tentu saja dapat anggap bu Yuyun sebagai mama Lisa bukan?"</i>				
18	<i>"Sekarang Bu Yun sudah sehat benar?" Mripate Lisa nyawang mripate gurune kebak kawigaten. Yuyun kecipuhan mangsuli. Dheweke mung mesem sing dirasa esem pait. Bocah cilik saumure Lisa ora bakal ngerti yen sajatine ibu gurune ngendhem penyakit sing sumbere saka bapake Lisa dhewe. Yuyun mung manthuk-manthuk.</i>	4/24	Was sumelang (kecemasan)	<i>Sublimasi</i>	Nggantos raos boten jenjemmawi tumindak ingkang realistis
19	<i>"Bagaimana kalau kita antar sekalian, kita pergi beramai-ramai?" Yuyun trenyuh krungu Lisa nawani kanthi tulus mau. Dudu omonge bocah sing pengin golek alem. Biyen Yuyun duwe pangangen-angen, lunga seneng-seneng sakluarga. Rekreasi bareng mas Heru, saanak bojo, ya anake wong loro mesthi wae. Nanging....Ah Lisa. Kowe isih cilik lan lugu. Apa sing dikandhakake ibu gurumu mau padha karo tembung nulak cara alus. Apa klakon Yuyun omong terus terang? Apa patut dheweke ngomong babagan lara atine wanita diwasa marang Kenya cilik kaya Lisa iki? Kowe isih kecilken lan prasaja, Lisa.</i>	4/25	Bingung (kebimbangan menentukan pilihan)	<i>Rasionalisasi</i>	Narimah kanyatan
20	<i>Yuyun nora kwawa mbacutake maca layang abang jambu iki. Sanalika sirahe rasane mumet banget. Rasa sedhih, trenyuh lan bingung ngumpul dadi siji nyesak ing dhadha sing rasane kaya arep mbledhos-mbledhosa. Ah, Mas Heru ora tau lali dina klairane.</i>	6/24	Was sumelang (kecemasan)		

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Yuyun kangge ngrampungaken konflik psikologis ingkang dipunalami wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

	<i>Yuyun dhewe lali dina iki dina pungkasan ing umure sing 33 taun. Yuyun ora kwawa ngempet mbludaging pangrasa lan emosi, dheweke ngrungkebi tangane sandhuwuring meja. Tangis wadon sing getir. Tangis panalangsa ing kantor guru sing adhem lan sepi.....</i>				
21	<p><i>“Hary!!” senggrange Yuyun setengah njerit. Wong lanang tansah mbiji asor katresnane wanita. Ajining dhiri katebas. Wong lanang nganggep bisa tuku tresna kanthi donya lan pangkate. Atine Bu Guru Yuyun kesenggol.</i></p> <p>.....</p> <p><i>Yuyun ora wangsulan maneh. Rerikatan mlayu metu, lawing kantor guru dibanting kasar ninggal Hary sing isih lungguh dheleg-dheleg. Kaya ngene iki date Yuyun yen nembe ketaton. Yuyun dhewe ora ngerti, kudu nesu apa sedhih. Nanging sing genah, tambah priya siji maneh sing nggawe ora tentreming atine.</i></p>	7/24	Was sumelang (kecemasan)	Proyeksi	Nganggep bilih saben priya sami
22	<p><i>“Hary!!” senggrange Yuyun setengah njerit. Wong lanang tansah mbiji asor katresnane wanita. Ajining dhiri katebas. Wong lanang nganggep bisa tuku tresna kanthi donya lan pangkate. Atine Bu Guru Yuyun kesenggol.</i></p> <p>.....</p> <p><i>Yuyun ora wangsulan maneh. Rerikatan mlayu metu, lawing kantor guru dibanting kasar ninggal Hary sing isih lungguh dheleg-dheleg. Kaya ngene iki date Yuyun yen nembe ketaton. Yuyun dhewe ora ngerti,</i></p>	7/24	Duka (Kemarahan)	Proyeksi	Nganggep bilih saben priya sami

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Yuyun kangge ngrampungaken konflik psikologis ingkang dipunalami wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

	<i>kudu nesu apa sedhih. Nanging sing genah, tambah priya siji amneh sing nggawe ora tentreming atine.</i>				
23	<p><i>“Hary!!” senggrange Yuyun setengah njerit. Wong lanang tansah mbiji asor katresnane wanita. Ajining dhiri katebas. Wong lanang nganggep bisa tuku tresna kanthi donya lan pangkate. Atine Bu Guru Yuyun kesenggol.</i></p> <p>.....</p> <p><i>Yuyun ora wangsulan maneh. Rerikatan mlayu metu, lawing kantor guru dibanting kasar ninggal Hary sing isih lungguh dheleg-dheleg. Kaya ngene iki date Yuyun yen nembe ketaton. Yuyun dhewe ora ngerti, kudu nesu apa sedhih. Nanging sing genah, tambah priya siji amneh sing nggawe ora tentreming atine.</i></p>	7/24	Duka (Kemarahan)	Proyeksi	Nganggep bilih saben priya sami
24	<i>Ing wengi kapisan Yuyun mondhoek ing rumah sakit, rasa sepi sangsaya nindhahi ati. Sirahe sing dhek sore kebentus aspal dalan rasane sangsaya lara. Syukur ora ana perangan awak sing nuwuhake cacad salawase urip. Tukang becak sing ketabrak kabare tiwas ngenggon. Yuyun muji syukur ing ngarsane Pangeran dene isih dislametake. Yuyun ndonga enggal pinaringan waluya jati. Nyebut asmane Gusti Allah makaping-kaping. Ing kaanan kepepet kaya ngene iki manungsa lagi kelingan mring Gusti Allahe.</i>	7/25	Sedhih	Sublimasi	Ngasoraken dhiri piyambak kanthi ndedonga kanthi ikhlas
25	<i>Dirasakake getere alus tangane priya iku kaya strom mrasuk ing sakujur awake Yuyun. Yuyun nora</i>	8/24	Was sumelang	Apatitis	Asikep pasrah

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Yuyun kangge ngrampungaken konflik psikologis ingkang dipunalami wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

	<i>kwawa tumindak apa-apa kejaba mung meneng blangkemen.</i>		<i>(kecemasan)</i>		
26	<p><i>“Yaiki!! Saben priya ngatonake apik karo aku. Ngulungake tangan kanggo aku. Ngetokake simpati sing gedhe. Tansah kepengin mbelani lan ngayomi aku. Legawa asung pangurbanan kabeh darbeke mbok menawa klebu kurban nyawane!</i></p> <p><i>“Nanging aku kepengin ngerti, wong lanang endi sing isih gelem nyawang aku selagine wis ora ana sing bisa diarep-arep saka aku. Ah, wong lanang sing tuminak krana pamrih, ora bakal nyawang kanthi mripat sasisih marang wanita sing ora disenengi maneh....” Pangudarasane Yuyun jronng batin.</i></p>	8/25	<p>Was sumelang</p> <p><i>(kecemasan)</i></p>	Proyeksi	Nganggep bilih saben priya sami
27	<p><i>Heru diacarani lungguh ing kursi tamu sing mapan ing pojok ruang tamu asrama sing amba. Wong loro lungguh adhep-adhepan jujur wae. Ngadhepi dheweke atine isih durung tentrem. Arep miwiti omong rasane kok abot. Patemon ing RS kadidene patemon kang bisu. Heru bisa diarani mung meneng tanpa omong, kejaba sapa aruh saperlune. Yuyun dhewe sing mung gedheg lan manthuk. Malah Lisa sing akeh guneme, akeh critane. Bocah iki sing adate anteng. Upama ora ana Lisa mbok menawa patemon sing kaya ngono iku saya kaku lan wagu!</i></p>	8/45	<p>Was sumelang</p> <p><i>(kecemasan)</i></p>	Apatis	Asikep pasrah

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Yuyun kangge ngrampungaken konflik psikologis ingkang dipunalami wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

28	<i>Semono gedhene rasa sengit lan dhendham sing sumimpen ing jiwane Yuyun. “Gusti nyuwun ngapunten,” mengkono pamuwuse Yuyun jroning ati. Dheweke enggal-enggal mbuwang panyawange saka Mandau sing cumanthel angker mau sing dirasakake ana dayane magis!</i>	9/24	Cubriya (kecurigaan)	Reaksi formasi	Emut dhumateng Gusti
29	<i>Semono gedhene rasa sengit lan dhendham sing sumimpen ing jiwane Yuyun. “Gusti nyuwun ngapunten,” mengkono pamuwuse Yuyun jroning ati. Dheweke enggal-enggal mbuwang panyawange saka Mandau sing cumanthel angker mau sing dirasakake ana dayane magis!</i>	9/24	Dhendham	Reaksi formasi	Emut dhumateng Gusti
30	<i>Semono gedhene rasa sengit lan dhendham sing sumimpen ing jiwane Yuyun. “Gusti nyuwun ngapunten,” mengkono pamuwuse Yuyun jroning ati. Dheweke enggal-enggal mbuwang panyawange saka Mandau sing cumanthel angker mau sing dirasakake ana dayane magis!</i>	9/24	Dhendham	Reaksi formasi	Emut dhumateng Gusti
31	<i>“Aku wis bola-bali nulak lan ngendhani Mas Heru kok tetep ngotot nyedhaki aku, aja nyalahake yen dumadakan tuwuh rancangan ing jroning utegku. Rantaman sing mesthi ora prayoga, “Yuyun ngincim jroning ati.</i>	9/24	Duka (Kemarahan)	Agresi	Ngincim Heru
32	<i>“Aku kepengin nggawe petungan! Aku kepengin males dheweke!! Mesthi saka lambene ora klakon ana panjalukan ngapura kaya sing tinulis ing layange.</i>	9/24	Dhendham	Agresi	Males tumindakipun Heru

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Yuyun kangge ngrampungaken konflik psikologis ingkang dipunalami wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

33	<i>Sangsaya ndadra anggone ngrakit crita dora. Atine Yuyun sangsaya marem nyumurupi rupane Heru sing tambah pucet, lambene komat-kamit, ndredheg tanpa swara, kawistara prenthul-prenthul kringet ing sakujur bathuk lan pipine. Ati nuranine Yuyun sejatine njerit nangisi awake dhewe saupama crita sing dikandhakake marang Heru iku mau pancen klakon temenan. Nadyan crita mau mung apus-apus, nanging marga dikandhakake kanthi gedhening pangrasa, ora wurunga rasane dhadhane kaya kejojoh. Temahane luh mbanjir nelesi pangkone.</i>	9/25	Ngapusi ingkang nuwuhaken kemareman (kebohongan)	Regresi	Dados kados dene wanita ingkang durjana
34	<i>Saben tembung sing kewetu tansah kaucapake kanthi tandhes, nuduhake anane rasa memungsuhan. Nanging nadyan sengit dikaya ngapa, ati wong wadon iki trenyuh uga nyekseni priya sing tau ditresnani iki tumungkul lesu, laya tanpa daya. Sisih tani sing kebak asih ngaruh-aruhi, ngelingake, nanging Yuyun kebangeten angkuh kanggo nggubris kabeh mau. Malah ing atine tuwuh wewayangane wanita sulistya ayu. Ibune Lisa sing mesem menang bisa ngrebut Heru saka tangane. Yuyun ora ngerti apa iki bayangan iblis, apa pangangene dhewe sing kebak dhendham lan rasa sengit?</i>	9/25	Duka (Kemarahan)	Agresi	Males tumindakipun Heru
35	<i>Wiwit kuwi karasakake owah-owahan sing dumadi jroning batine Yuyun sing ora bisa dipahami. “Aku kepengin entuk kemareman saakeh-akehe.</i>	9/42	Dhendham	Agresi	Males tumindakipun

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Yuyun kangge ngrampungaken konflik psikologis ingkang dipunalami wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

	<i>Kemareman batin kanthi nyikasa pangrasane wong lanang sing tau nggawe kuciwaning uripku. Aku kepengin nggawe sedhih lan panlangsane priya krana sikap lan polahku. Panyurung iku semono kuwate, paribasakna rasa ngelak dawa sing kepengin enggal dimaremake kanthi ngombe banyu saakeh-akehe. Apa aku saiki kurang waras? Apa mbokmenawa ana iblis sing ngrasuk jroning jiwaku? Utawi iki panjebluging dhendham sing wis kapendhem mataun-taun?” mengkonono panjeriting atine Yuyun.</i>				Heru
36	<i>“Wah, sainganku pancen abot. Malah dudu tandinganku,” Endra ngudarasa, lambene mesem. Esem sinis. “Mokal bisa menang!”</i> <i>“Nanging Mas Endra rak wong lanang,” sumaure Yuyun manasi. Rasane kebrongot dheweke kepengin ngimbangi. “Biasane wong lanang bakal ngrentengi sewu wanita nalika ditolak wanita siji.” Endra kaget krungu omongane Yuyun.</i>	10/25	Duka (Kemarahan)	Proyeksi	Nganggep bilih saben priya sami
37	<i>Pak Santo maringi pitutur dawa nalika sawijine wengi Yuyun ngadhep sowan ing daleme. Dheweke matur nyuwun pindhah mulang saka kutha iki. Yuyun rumangsa wis ora nduwe katentreman maneh.</i>	11/25	Was sumelang (kecemasan)	Sublimasi	Pindhah mucal amargi ngraos sampun botrn gadhah katentreman

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Yuyun kangge ngrampungaken konflik psikologis ingkang dipunalami wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

38	<i>Yuyun megeng ambegan, mripate diremake nahan rasa trenyuh sing gemrubug ing dhadha lan nleser ing lurung-lurunging ati. Lambene digeged banter nggo njaga ambroling waspa.</i>	12/24	Was sumelang (kecemasan)	Represi	<i>Menekan salah satunggaling pangraos kanthi ngeremaken mripat</i>
39	<i>Biyen Yuyun tau nresnani Heru setengah mati. Saiki dheweke nggethingi Heru jroning dhendham sing nyengkerem. Ing endi watese tresna lan benci iku dhewe? Apa bener tresna sing biyen mengangah jroning dhadha saiki pupus tanpa tilas kasaput dhendham lan kabencen?. Dheweke eling pangerten asih lan katresnan miturut Endra. Tresna lan asih minangka kanugrahaning Allah, apa ya gampang sirnane sing kaya dialami iki? Yuyun biyen nresnani Heru semono gedhene, banjur saiki nyimpen dhendham lan gething sing amanjing.</i>	12/24	Dhendham	Agresi	<i>Males tumindakipun Heru</i>
40	<i>Sangsaya ndadra anggone ngrakit crita dora. Atine Yuyun sangsaya marem nyumurupi rupane Heru sing tambah pucet, lambene komat-kamit, ndredheg tanpa swara, kawistara prenthul-prenthul kringet ing sakujur bathuk lan pipine. Ati nuranine Yuyun sejatine njerit nangisi awake dhewe saupama crita sing dikandhakake marang Heru iku mau pancen klakon temenan. Nadyan crita mau mung apus-apus, nanging marga dikandhakake kanthi gedhening pangrasa, ora wurunga rasane dhadhane kaya</i>	12/25	Bingung	Regresi	<i>Dados kados dene wanita ingkang durjana</i>

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Yuyun kangge ngrampungaken konflik psikologis ingkang dipunalami wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

	<i>kejojoh. Temahane luh mbanjir nelesi pangkone.</i>				
41	<i>Sangsaya ndadra anggone ngrakit crita dora. Atine Yuyun sangsaya marem nyumurupi rupane Heru sing tambah pucet, lambene komat-kamit, ndredheg tanpa swara, kawistara prenthul-prenthul kringet ing sakujur bathuk lan pipine. Ati nuranine Yuyun sejatine njerit nangisi awake dhewe saupama crita sing dikandhakake marang Heru iku mau pancen klakon temenan. Nadyan crita mau mung apus-apus, nanging marga dikandhakake kanthi gedhening pangrasa, ora wurunga rasane dhadhane kaya kejojoh. Temahane luh mbanjir nelesi pangkone.</i>	12/25	Bingung	Regresi	Dados kados dene wanita ingkang durjana
42	<i>Kaanan anyar ngene iki Yuyun ora krasa mung sepi nanging dhewekan. Asing! Asing lan sepi malah sing sangsaya ngrerujit. Rasane Yuyunora oleh apa-apa ing kene. Uga ora ana katrenteming ati. Dheweke wiwit bisa nggrayang apa sing tau dikandhakake Pak Santo biyen: “Nak Yuyun, ora kudu mlayu ngendi-endi. Ironing playonmu kowe durung mesthi oleh katentreman, sebab katentreman iku sejatine ana ing jroning ati lan awakmu dhewe.</i>	12/25	Was sumelang (kecemasan)	Sublimasi	Mikir kanthi positif
43	<i>Yuyun nampa pocapane Bu Darus iku minangka pangina tumrap awake. Ing ngarep kaca pangilon kerep ngilo nyetitekake blegere. Apa wis tuwa banget aku? Apa wis dadi elek rupaku iki? Batine Yuyun.</i>	14/24	Duka (Kemarahan)	Stereotype	Asring ngilo nyetiteken blegeripun

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Yuyun kangge ngrampungaken konflik psikologis ingkang dipunalami wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

44	<i>Yuyun nampa pocapane Bu Darus iku minangka pangina tumrap awake. Ing ngarep kaca pangilon kerep ngilo nyetitekake blegere. Apa wis tuwa banget aku? Apa wis dadi elek rupaku iki? Batine Yuyun.</i>	14/24	Was sumelang (kecemasan)	Stereotype	Asring ngilo nyetiteken blegeripun
45	<i>Yuyun nampa pocapane Bu Darus iku minangka pangina tumrap awake. Ing ngarep kaca pangilon kerep ngilo nyetitekake blegere. Apa wis tuwa banget aku? Apa wis dadi elek rupaku iki? Batine Yuyun.</i>	14/24	Was sumelang (kecemasan)	Stereotype	Asring ngilo nyetiteken blegeripun
46	<i>Amarga cemburu, priya Endra pengin ngantemi wong lanang saingane. Amarga cemburu wanita prasaja kaya Bu Darus tegel-tegele misuh-misuh lan ngina wanita pepadhane tanpa pawadan sing kuwat.</i>	14/25	Was sumelang (kecemasan)	Proyeksi	Nganggep salah satunggaling tiyang sami kaliyan tiyang ingkang sanes
47	<i>Prastawa-prastawa sing wis dilakoni ing kasunyatan urip iki kaya-kaya rumpakane impen-impen sing gegayutan siji lan sijine. Sepisanan impen sing ngagetake kebak kedhuwung, kacuwan lan kasedihan krana pokal gawene wong liya marang dheweke. Sebanjure impen sing isih nggawe kaget kebak ing kebingungan, kedhuwung, kacuwan lan kasedhahan awit saka pokal gawene Yuyun dhewe. Ing wusana prastawa keru dhewe iki Yuyun ngajab muga-muga ya mung impen, Mas Heru ora lara. Mas Heru ora tau lara. Muga-muga iki mung</i>	16/24	Was sumelang (kecemasan)	Fantasi	Amargi saking kathahing perkawis ingkang dipunadhepi, Yuyun ngajab sedaya perkawis menika namung impen

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Yuyun kangge ngrampungaken konflik psikologis ingkang dipunalami wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

	<i>scenario sing digawe Pak Santo pawongan sing wicaksana kanggo nglilihake atine sing wangkot. Sawise maca layange Heru iki rasa dhendhame Yuyun wis sirna. Saiki kari rasa kedhuwung. Ngeduwungi tumindake dhewe.</i>				
48	<i>Prastawa-prastawa sing wis dilakoni ing kasunyatan urip iki kaya-kaya rumpakane impen-impen sing gegayutan siji lan sijine. Sepisanan impen sing ngagetake kebak kedhuwung, kacuwan lan kasedihan krana pokal gawene wong liya marang dheweke. Sebanjure impen sing isih nggawe kaget kebak ing kebingungan, kedhuwung, kacuwan lan kasedhihan awit saka pokal gawene Yuyun dhewe. Ing wusana prastawa keru dhewe iki Yuyun ngajab muga-muga ya mung impen, Mas Heru ora lara. Mas Heru ora tau lara. Muga-muga iki mung scenario sing digawe Pak Santo pawongan sing wicaksana kanggo nglilihake atine sing wangkot. Sawise maca layange Heru iki rasa dhendhame Yuyun wis sirna. Saiki kari rasa kedhuwung. Ngeduwungi tumindake dhewe.</i>	16/24	Kaduwung	Fantasi	Amargi saking kathahing perkawis ingkang dipunadhepi, Yuyun ngajab sedaya perkawis menika namung impen
49	<i>Sewengi Yuyun merem sak kedhep wae ora bisa, apa maneh turu kanthi tentrem kaya ngendikane Pak Santo, dheweke nglimbang-nglimbang..... “Aku rumangsa wis nggawe sengsarane wong-wong sing sejatine banget nresnani aku kanthi tulus. Wuta mripatku krana aku rumangsa dadi wong sing</i>	16/24	Kaduwung		Reaksi formasi

Lampiran 3

Tabel 3. Data usaha ingkang dipunlampahaken dening paraga Yuyun kangge ngrampungaken *konflik psikologis* ingkang dipunalami wonten ing cerbung *Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir* anggitanipun Adinda AS

	<i>sengsara dhewe. Aku dadi wong sing cilaka dhewe ing donya iki. Wong sing kudune nampa kawigaten lan pangalembana sing mirunggan awi kekendelane ngadhepi dhuhkita lan kasengsaran! Iki ora liya sikep kamalungkungku, kaangkuhanku wujud liya."</i>				
50	<p><i>"Matur nuwun, Ningsih....." tembunge lemes. "Tak pasrahake Lisa ing tanganmu. Tak wenehake kabeh darbeku kanggo kowe lan Lisa....."</i></p> <p><i>"Aku ora butuh donyamu. Aku mbutuhake panjenengan, Mas Heru. Aku mbutuhake Lisa. Ukumen awakku. Aku sing kejem. Aku sing jahat!! Kowe kudu waras, Mas Heru."</i></p>	16/25	Was sumelang (kecemasan)	Apatis	Asikep pasrah

Lampiran 4

Tabel 4. Data perkembangan kapribaden paraga Yuyun wonten ing cerbung Ara-ara Cengkar Tanpa Pinggir anggitanipun Adinda AS

No.	Kutipan Data	Struktur Kapribaden			Perkembangan Kapribaden			Ket.
		Id	Ego	Super Ego	Id	Ego	Super Ego	
1	<i>Sawijining layang pratelan lan katetepaning ati! Sanyatane dheweke ora bisa meksa-meksa atine dhewe nuruti karepe Mas Endra ngajak bebrayan sajroning bale wisma sing bungah tentrem. Yuyun isih nduwe tekad nglakoni uripe dhewekan ing umure sing 33 taun iki. Diadhepi patrape wong-wong sing pada nyawiyah kadidene prawan tua, tinimbang kudu nglakoni urip omah-omah nanging kebak ing was sumelang lan tanpa kamanteban.</i>	√				√		Amargi ngraos nate dipunkhianati, <i>sistem ego</i> nyebabaken Yuyun gadhah tekad badhe gesang piyambakan lan langkung milih ngadhepi patraping para tiyang ingkang sami nyawiyah kados dene prawan tuwa. Yuyun ajrih lan kuatos menawi mangunbale wisma ananging kebak ing was sumelang lan tanpa kamanteban.

2	<i>Yuyun isih ketok-ketoken lelakon jaman semana. Sawijining prastawa lelakon jaman enome sing nganti saiki isih nabet tatu ing dhadha. Kebak rasa perih lan getir. Yuyun ora kepengin lelakon kaya ngono mau binalen maneh karo Endra utawa priya sapa wae jroning uripe.</i>	√				√		<i>Sistem ego ndadosaken Yuyun kuatos menawi nyobi mbikak atinipun kangge priya sanes kados Endra, mangke bakal dipunkhianati malih kados lelampahan wonten ing jaman enemipun kaliyan Heru. Amargi ngantos samenika prastawa lelampahan nalika kaliyan Heru taksih nabet tatu wonten ing batosipun Yuyun.</i>
3	<i>Mung krana Gusti Allah sing isih paring pangapunten lan paring kawelasan uripe sing kebak dosa iki, ana kluwargane Yuyun. Meh rong minggu Yuyun ngathang-athang ing rumah sakit tanpa daya marga keguguran kandhutane sing isih durung cukup umur. Gugur lumrah, babar pisan ora dijarag. Yuyun wedi nambahi dosa sing diakoni wis akeh katindakake sasuwene sesambungan karo Heru.</i>	√					√	<i>Sistem Id ingkang ndadosaken Yuyun nglamapahaken dosa nalika sesambetan kaliyan Heru. Ananging, superego njedul nalika Yuyun ngandhut winhipun Heru. Yuyun ngraos dosa lan boten kepengin</i>

							nambahi dosa malih lan emut dhateng Gusti, amargi mekaten Yuyun boten ngguguraken kandhutanipun ewadene Heru boten tanggel jawab.
4	<i>Dadi ibune Lisa wis tinggal donya, lan bocah cilik iki ora tau ngrasakake tresnane ibu sing nglairake dheweke? Yuyun kaget. Dheweke biyen pancen wis nate takon, Lisa njawab yen ibune lunga. Yuyun sajake durung tanggap wektu iku sing dikarepake Lisa jebul ibune wis tinggal donya. Oh, tetela bocah cilik sing meh dimungsuhi iku bocah prihatin sing ora ngrasakake kasih sayang ibu. Mesakake kowe. Lisa. Sanalika rasa trenyuh ngebaki dhadha lan ngelus naluri pangrasane Yuyun. Trenyuh lan welas rasaning ati ndeleng bocah cilik sing kapedhotan sihe biyunge nadyan uripe dhewe ora luwih kaya saonggok dhuhkita sing patut diwelasi.</i>	√				√	<i>Sistem Id</i> ndadosaken Yuyun nyengit Lisa amargi ngraos cemburu Lisa menika putranipun wanita ingkang sampun ngrebut Heru saking piyambakipun. Ananging, nalika Yuyun mangertos bilih Lisa boten nate ngraosaken sihing ibu, <i>sistem ego</i> ndadosaken Yuyun mikir kanthi realita bilih Yuyun boten mentes nyengit lare alit ingkang sampun

							kapedhotan sihing ibu.
5	<p><i>“Kata papa, mama Lisa dulu secantik bu Yuyun,” pangucape Lisa lugu.</i></p> <p><i>Atine Bu Guru kumesar. Raine rasane panas. Nanging rasa trenyuh ngalahake sakabehing pangrasa. Tanpa sadar Lisa dirangkul, dielus-elus siraha kanthi asih. Banjur dibisiki ing kupinge, “Lisa tentu saja dapat anggap bu Yuyun sebagai mama Lisa bukan?”</i></p>	√				√	<p>Nalika Lisa matur bilih ibunipun menika ayu kados dene Yuyun, sanalika atinipun Yuyun kumesar. Pasuryanipun ngraos benter. Raos trenyuh ngalahaken sedayaning pangraos. Ananging <i>sistem ego</i> ingkang ndadosaken Yuyun tanpa sadar ngrangkul Lisa, dipunelus-elus sirahipun kanthi asih. Lajeng, matur bilih Lisa saged nganggep bilih Yuyun menika minangka ibunipun. Yuyun ngraosaken sangsaya boten jenjem nalika ningkali kapolosanipun Lisa. Mekaten kutipan</p>

								ingkang dipunraosaken dening Yuyun.
6	<p><i>“Bagaimana kalau kita antar sekalian, kita pergi beramai-ramai?” Yuyun trenyuh krungu Lisa nawani kanthi tulus mau. Dudu omonge bocah sing pengin golek alem. Biyen Yuyun duwe pangangen-angen, lunga seneng-seneng sakluarga. Rekreasi bareng mas Heru, saanak bojo, ya anake wong loro mesthi wae.</i></p> <p><i>Nanging....Ah Lisa. Kowe isih cilik lan lugu. Apa sing dikandhakake ibu gurumu mau padha karo tembung nulak cara alus. Apa klakon Yuyun omong terus terang? Apa patut dheweke ngomong babagan lara atine wanita diwasa marang Kenya cilik kaya Lisa iki? Kowe isih kecilken lan prasaja, Lisa.</i></p>	√				√		<p>Nalika Lisa ngjak Yuyun rekreasi sesarengan kaliyan Heru, sanalika batosipun Yuyun bingung amargi Yuyun piyambak nate gadhah pepenginan rekreasi sesarengan kaliyan Heru lan putranipun, putra saking kekalihipun mesthi mawon. Sanes Lisa. Ananging, <i>sistem ego</i> Yuyun ingkang ndadosaken boten kalakon matur terus terang, amargi dipunraosaken boten patut menawi matur babagan lara atinipun wanita diwasa dhumateng Kenya alit kados Lisa.</p>

7	<i>“Aah...Aja sembranan, ah. Isin mengko yen konangan murid-murid. Dikira awake dhewe pacaran!” ujare Yuyun kaget. Kanthi sabar disingkirake tangane Hery saka pundhake. Sanadyan dheweke wis kerep krungu gojegane wong siji iki, nanging krungu omongan ngenani pacar iki rasane atine ora kepenak.</i>	√					√	<i>Superego</i> njedul wonten ing batosipun Yuyun nalika Hary tumindak sembrana dhateng piyambakipun. Kanthi sabar dipunsingkiraken astanipun Hary saking pundhakpun, amargi Yuyun boten kepengin tumindak sembranan ingkang boten gadhah moral menika konangan murid-muridipun.
8	<i>Ing wengi kapisan Yuyun mondhoek ing rumah sakit, rasa sepi sangsaya nindhah ati. Sirahe sing dhek sore kebentus aspal dalan rasane sangsaya lara. Syukur ora ana perangan awak sing nuwuhake cacad salawase urip. Tukang becak sing ketabrak kabare tiwas ngenggon. Yuyun muji syukur ing ngarsane Pangeran dene isih dislametake. Yuyun ndonga enggal pinaringan waluya jati. Nyebut asmane</i>	√					√	<i>Superego</i> njedul nalika Yuyun manggihi kawontenan ingkang kepepet, Yuyun emut dhateng Gusti Allah. Yuyun muji syukur dhateng Gusti dene taksih dipunslametaken saking kacilakan.

	<i>Gusti Allah makaping-kaping. Ing kaanan kepepet kaya ngene iki manungsa lagi kelingan mring Gusti Allaha.</i>						
9	<p><i>Semono gedhene rasa sengit lan dhendham sing sumimpen ing jiwane Yuyun.</i></p> <p><i>“Gusti nyuwun ngapunten,” mengkono pamuwuse Yuyun jroning ati. Dheweke enggal-enggal mbuwang panyawange saka Mandau sing cumanthel angker mau sing dirasakake ana dayane magis!</i></p>	√				√	<p>Nalika Yuyun kepanggih kaliyan Heru ingkang sampun ngejur-jur manahipun, sistem <i>Id</i> ndadosaken tuwuh raos sengit lan dhendham wonten ing batosipun Yuyun. Semono gedhenipun raos sengit lan dhendham ingkang sumimpen wonten ing jiwaniipun, ndadosaken Yuyun badhe tumindak ala dhateng Heru. Ananging, sanalika <i>superego</i> njedul lan ndadosaken Yuyun emut dhateng Gusti bilih piyambakipun boten pareng tumindak ala</p>

							dheteng Heru.
10	<p><i>“Ya ora, Pak. Kaya Jeng Yuyun iki, upamane. Wong pinter duwe jabatan, rupane ayu, wong kutha pisan. Nunggu apa maneh, Jeng. Mumpung durung sangsaya tuwa. Nek kanggo ukuran wong ndesa kene saumur-umurane Jeng Yuyun iki rak klebu.....”</i></p> <p><i>Ucapane Bu Darus kapedhot marga bojone sing lungguh ing jejere ngidak banter sikile.</i></p> <p><i>Pak Darus ngenggokake bahan caturan, nanging Bu Darus tetep ngotot.</i></p> <p><i>Yuyun tumungkul kisinin. Raine rasane panas. Wanita sing durung genap rong wulan tepung iku kumawani mlebu ing perkara panguripane wanita sing paling pribadi.</i></p>	√				√	<p>Amargi raos cemburu, Bu Darus tumindak ngina kanthi pocapan ingkang sajatosipun nedahaken Yuyun menika prawan tuwa. Mireng tetembungan ingkang ngasoraken piyambakipun, sanalika <i>energi psikis sistem id</i> ningkat lan nuwuhaken pepenginan badhe <i>mbrontak</i> wonten ing batosipun. Ananging <i>sistem ego</i> ndadosaken Yuyun mikir malih, bilih piyambakipun boten mentes males pocapanipun Bu Darus amargi piyambakipun namung <i>numpang</i> lan</p>

							dereng dangu mapan wonten ing dalemipun.
11	<p><i>“Matur nuwun, Ningsih.....” tembunge lemes. “Tak pasrahake Lisa ing tanganmu. Tak wenehake kabeh darbeku kanggo kowe lan Lisa.....”</i></p> <p><i>“Aku ora butuh donyamu. Aku mbutuhake panjenengan, Mas Heru. Aku mbutuhake Lisa. Ukumen awakku. Aku sing kejem. Aku sing jahat!! Kowe kudu waras, Mas Heru.”</i></p>	√			√		<p>Yuyun kwatos nalika Heru wonten ing rumah sakit lan matur bilih piyambakipun badhe masrahaken lisa lan sedaya darbenipun kangge Yuyun sarta Lisa. Ananging <i>sistem ego</i> ingkang ndadosaken Yuyun sadhar saking luputipun. Yuyun boten pengin kelangan Heru malih amargi luputipun Yuyun piyambak. Amargi mekaten, Yuyun boten kersa nampi darbenipun Heru, Yuyun namung mbetahaken Heru kaliyan Lisa lan Yuyun</p>

								ngakeni luputipun, Yuyun kuatos kecalan Heru malih.
--	--	--	--	--	--	--	--	--

Bocah-Bocah kelas V B wis sauntara suwe bali. Bu Guru Yuyun isih nulis-nulis ing kantor guru nalika Bu Warti kanca guru kelas IV ngajak bali. Nanging Yuyun isih perlu ngrampungke selembarnya, sing sejatine cekakios wae, mung angel rasane ngumpulake tembung-tembung sing cepenak yen diwaca.

Sawiji ring layang pratelan lan catetepaning ati! Sanyatake dheweke ora bisa meksa-meksa atine dhewe nukti karepe mas Endra ngajak urip bebrayan sajroning bale wisma sing bungah tentrem. Yuyun isih nduwe tekad nglakonin uripe dhewekan ing umure sing 33 taun iki. Diadhepi patrape wong-wong sing padha nyawiyah kadidene prawan tua, tinimbang kudu nglakonin urip omah-omah nanging kebak ing was sumelang lan tanpa kamanteban.

Yuyun isih ketok-ketoken lelakon jaman semana. Sawijining prastawa lelakon jaman enome sing nganti saiki isih nabet tatu ing dhadha. Kebak rasa perih lan getir. Yuyun ora kepengin lelakon kaya ngono mau binalen maneh karo Endra utawa priya sapa wae jroning uripe. Endra sing katon tata laire cukup gagah ngganteng, kebak kawigaten lan pangerten sarta asikep alus nuju prana marang dheweke.

"Nembe kondur, Bu Yuyun?" sapa aruhe Pak Jo tukang kebon lan panjaga sekolahan nalika Bu Guru Wahyuning-sih lagi wae metu saka kantor guru. Dheweke mung manthuk mesem ngatonake rasa panuwune mring wong lanang setengah tuwa sing kanthi sabar nyrantekake gaweyane resesik lan ngancingi kantor guru lan pager

Cerbung Sms Peteng anggitane sedulur A. Sardi wis tamat minggu wingi. Wiwit minggu iki lan sateruse DL bakal nyugatakake cerbung anyar asil reriptane Adinda AS, kanthi irah-irahan *Ara-Ara Cengkar Tanpa Pinggir*. Critane cukup muyeg. Konflik antarane Bu Guru Yuyun, wanita sing mandhiri lan duwe ati atos kaya watu karo Heru, priya saka masa lalune sing pranyata wali murid saka murid kesayangane. Priya sing wis ngejur-jur atine lan ngancurake masa dhepane iku ujug-ujug mencungul maneh ana sangarepe, nawakake bedhamen marang Yuyun. Apa Yuyun gelem nampa maneh tekane priya iku ngono wae? Banjur kepriye sikap Yuyun marang murid kinasih iku sawise dheweke ngerti yen bocah iku anake priya sing wis gawe atine rengka lan gawe uripe keplantrang lan kedarang-darang. Apa Yuyun bisa nglalekake lara atine ngono wae lan awèh pangapura marang Heru? Yen kepengin ngerti jawabane, bisa panjenengan semak ing DI wiwit nomer iki lan sateruse. **Red**

pekarangan sekolahan SD iku.

Yuyun dudu pawongan sing keridhewe sing metu saka sekolahan iki. Ing lawang gapura pekarangan sekolahan isih ana murid nunggu lungguh ing buk ngisor gapura kanthi goreh. Pancen gapura lawang iki diwangun nganggo emplek-emplek amba sing bisa kanggo ngeyub bocah-bocah yen lagi ngenteni pethukan teka.

"Nunggu pethukan. Lisa?" sapa aruhe Yuyun mring bocah sing jebul muride dhewe kelas V B, lagi lungguh ora jenjem kanthi rai pucet nunggu pethuk-

ane wis sejambon luwih durung teka.

"Mau budhale diterake sapa?" pitakone. Kabeh guru lan murid-murid ngerti murid siji iki mangkat mulih sekolah dipethuk mobil pribadi.

ADINDA .AS :

"Tadi berangkat diantar Papa karena Pak Kardi sopir kami sedang sakit," jawab kanthi rai kaweden lan mripate kaca-kaca. Bocah saiki yen basa krama ora lancar marga ora dikulinakake, nanging ya ora wani ngoko karo gurune. Mula luwih mardika yen nganggo basa Indonesia wae. Iki ndadekake kekuwatirane wong-wong Jawa sing isih tresna basa lan kabudayan Jawa, saya suwe saya langka.

"Sudahlah. Bu guru temani sampai jemputanmu datang. Kalau tidak datang juga nanti Bu Yuyun antar kamu sampai rumah."

Dikandhani kaya ngono raine Lisa katon bingar. Tangane ngusapi luhe sing wis ndlewer. Durung ana setaun Yuyun sawung bocah iki sing wiwit diwulang ing kelas V B limang sasi kepungkur.

Embuh apa sebabe Yuyun nyayangi murid siji iki ngungkuli liyane. Lisa pinter dhewe ing kelase. Bocah lantip, mbangun miturut. Rupane ayu pakulitane resik, grapyak semanak mung rada menengan. Nadyan umure lagi sewelas taun nanging yen omong lan gagrag-pamikire kaya remaja sing adoh luwih tuwa.

Yuyun banget kepranan nalika Lisa nate omong yen dheweke ngegunake Bu Yuyun minangka gurune. Dheweke krasa yen iku mau pangalembana sing tulus saka bocah sing isih lugu. Mula ora aneh yen Yuyun langsung kepranan marang Lisa. Nanging dijaga patrape iki

Kasambung kaca 49

"Terima kasih, tidak usah. Tempat tinggalku dekat saja. Selamat siang," wangsulane Yuyun atos ngangggo basa Indonesia. Cepet-cepet Yuyun klepat mlaku ndhisiki ngedohi bapak anak sing isih ngadeg mandheg mangu.

Kepengine Yuyun enggal-enggal tekan omah pondhokane. Apes, ora ana

nyawang bapak lan nyawang gurune ke. "Wusanane Gusti Allah ya kersa nemokake awake dhewe maneh, sawise suwe nggoleki kowe!"

"Aku ora kepengin patemon iki. Aku ora sudi ndeleng dhapurnu maneh,"

Dheweke kepengin ngunek-unekake priya kuwi nanging ora ana satembung

"Punapa panjenengan punika Dhik Ningsih? Wahyuning Ningsih?" pitakone priya mau mangu-mangu. Ah, swarane.... Aku ora pangling, batine Yuyun. "Mas.... Mas Heru Purnomo!" pan yute Yuyun kanthi swara ndredeg. "Ooh, dhik Ningsih.... Dhik Wahyuning Ningsih!" jerite priya kuwi.

Oh, sawijining patemon sing dadakan. Patemon sing babar pisan

ora dak karepake, panjerite Yuyun

mbateg.

Bathuk nyengkret sajak mikir

mantheng nyawang dheweke.

Sanalika dhadhane Yuyun

lan mbukak kaca matane....

mandheg ing sangarepe Yuyun

Nalika bapak Lisa wis

thuk ngurmati Yuyun.

anak. Dheweke banjur man-

sing dienggo krungu protese

ing sewalike kaca mata ireng

runo. Priya kuwi mung mesem

metu nyedhaki Lisa karo gu-

nyopir sedan BMW ireng kuwi

ujare Lisa nalika pawongan sing

tung Lisa dikancani Bu Guru.

Un-terake Papa maneh, ah.... Un-

"Papa nakal. Lisa kapok di-

haki.

mlaku alon-alon minggir nyed-

lika katon sawenehing sedhan

lan menat saka lungguh na-

teka.... "Lisa surak seneng

"Lha, kae Papa tekali! Papa

taksi."

nanti ibu antar Lisa dengan

putamu belum datang juga

dua tiga menit lagi. Kalau jem-

"Sudahlah kita tunggu dalam

sajak wis ngerti-ngertiya wae.

wangsulane Yuyun karo mesem

"Papa, 'kan orang sibuk. Lisa,

jadi repot pulangnya seperti ini."

mau bolos saja. Nggak tahunya.... Lisa

paksa Papa yang ngantar karena Lisa

ada yang Lisa senang. Pagi tadi ter-

dan rajin. Sopir sopir di kantor tidak

sopir kami di rumah. Orangnya sabar

"Lisa paling suka diantar Pak Kardi

kon nunggu luwih saka sepuluh menit.

nyuda ora srantane ati marga wis kla-

antar siapa?" pitakone Yuyun kanggo

"Selain Pak Kardi, Lisa biasanya di-

liyane.

supaya ora ndadekake kamaren murid

froning ati.

Awake Yuyun sanalika lemes, ra-

sane adhem panas. Dheweke ora bisa

kumecap apa-apa, nalika priya kuwi

ngulungake tangane ngajak salaman

ora diglagati. Yuyun mung bungkem

grasa. "Elinga iku priya durjana. Pri-

sing ndredeg nahan mbudagang pa-

Kringet atis nelesi saranduning awa

ora kuwawa omong apa-apa mani

wae kumecap saka lambene. Yuy

napas....

"Ah ya uwis. Wis awan. Ayo ti-

dherekake kondur bali sisan," uja

Heru nyumrupi kaanane gurune an

Heru nyumrupi kaanane gurune an

dherekake kondur bali sisan," uja

Heru nyumrupi kaanane gurune an

Satpam
Sambunge kaca 41

kok mbalik?" takone Yu Sarmi sawise Yanto mlebu warung meneh. Lungguh dheleg-dheleg, bingung anggone mangsuli. "Anu, aku mau durung sida udud-jare."

"Kadingaren temen, biasane ora tau udud, apa gajine wis mundhak dadi wani udud barang?" Yanto tambah clingukan, bingung goiek alesan.

"Ora, ya njajal wae jare yen jaga wengi iku enake disambi udud Yu."

"O...iya, akeh sing kandha, njupuk dhewe wae ya." Yanto kelegan Yu Sarmi ora nlesih-nlesih meneh. Udud diempakake, disedhot sakuwate, rekane kanggo ngguwang sumpek pikirane. Ughk.... ughk... ughk.... swara watuk ngekel keplepek pega, kabeh rasane mlebu ing dhadha, tambah sumpek sing dirasa. Megap-megap ambegane Yanto. Isih karo watuk-watuk keplepeg, siaran berita headline tipi swasta nyiarake sawijining punggawa Negara iki dirangket pulisi amarga didakwa korupsi.

Percaya ora percaya, sing dicekel iku Pak Hartono ya juragane Yanto. Sasuwene iki Yanto njaga malinge negara. Saka berita tipi iku Yanto dadi manteb anggone gawe keputusan. Cukup, ora prelu diterusake niyate. Ora merga ing omah iku saiki kahanane rame, nanging cukup Pak Hartono sing kecekel dadi malinge. Pak Hartono isih minangka seksi, nanging bisa uga bakal dadi pidana. Senajan Yanto uripe kesrakat, pilih njejegake kapitayan yen wong cilik iku kudu ngrumangsani, sing penting bisa urip cukup, mangan turu kepenak.

Muga-muga Pak Hartono uwal saka perkara iku. Yanto memuji pinangka wong sing tau diuripi.

Ara-ara
Sambunge kaca 25

becak sing liwat. Taksi sing biasane akeh mangkal nunggu panumpang ing kono ya ora ana. Jroning ati Yuyun mi-suhi Koh Som Bing sing duwe bengkel ngendhe-endhe ngrampungake reparasi sepeda motor bebeke sing dilebokake ing bengkele patang dina kepungkur, durung rampung.

Malakune Yuyun dirikat-rikatake. Keprungu swara mobil samburine. Mesthi bapake Lisa mbuntuti lakune. Jangkahe ora jenak, mula tansah kesarug-sarug dadine.

"Ayolah, Dhik. Tak dherekake, tinimbang mlaku panas-panas ngene."

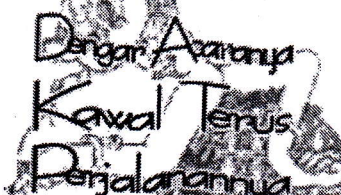
"Terima kasih. Tak apa-apa. Aku sudah biasa berjalan," wangsulane Yuyun tansah atos tanpa nuduhake paseduluran lan memitran.

"Apa salahe aku ngeterake ibu gurune anaku?"

"Aku ngerti. Nanging aku luwih seneng mlaku ijen." [Ana candhake]

VEDAC 99 FM

Citra Seni Budaya Indonesia

Informasi, Kritik dan Saran hub:
Citra Musik Lantaili
Komplek PPPPTK Seni dan Budaya
Sleman Yogyakarta
Jl. Kaliurang Km 12,5
Kulon, Sukoharjo, Ngaglik, Sleman
Yogyakarta - Indonesia
Telp : 0274-897542

Dipaeka
Sambunge kaca 37

dhelan pang sing rada gedhe dadi a slamet.

Aku ijen isih neng dhuwur w Kocapa bareng cah telu wis rampu ngukupi rambutan sing mau wuti banjur padha mlayu, mbrobos pag kawat.

Aku lagi thimik-thimik arep mudh Bah Ging mbukak lawang. Sajane B Ging isih weruh kancaku telu sing lagi mbrobos pager, kanthi nyorotai lampu sentere. Alon-alon aku ngan krok ngethapel wit maneh, ora wa mudhun. Cilaka, aku dipaeka kancal tetelu. Salah sijine kancaku mbengol "Bah Ging, niku malinge taksih ke teng ndhuwur wit!"

Sentere diclorotake munggal Sajake ora meruhi lehku ngethapi neng wit. Aku isih krungu swara le wang ditutup. Pangiraku Bah Ging wi mlebu ngomah.

Bareng wis sawatara menit or keprungu swarane Bah Ging, aku thimik-thimik mudhun. Jebul Bah Ging ora mlebu ngomah mung ngindhik le hku mudhun. Aku dijewer njur dijal mlebu ngomah. Aku ditakoni jenengku omahku, anake sapa, lsp. "Suk menef aja nyolong ya le! Nek awan nem-bung wae mesthi tak wenehi, nek mau kowe nganti tiba njur sikilmu tugel piye hara?"

Aku ora bisa wangsulan. Tujune Bah Ging piyayine apikan, aku mung diajak lek-lekan nganti esuk. Nalika bali aku malah disangoni rambutan sak dhompol karo dhuwit cukup kanggo jajan.

E ... dening kancaku tetelu sing padha maeka, malah ngece aku, "Seka mborong rambutan neng ndi, Man?"

[Cantrik Codhe]

DJAKA LODANG NO. 10, MINGGU NGAREP ANTARANE SING KAPACAK :

- **PRIBADI BINUKA:** Simon Andersen, cewek bule iki kepetung enerjik. Durung rong sasi ing Indonesia wis bisa nabuh kendhang. Kamangka instrumen kasebut sadurunge ora dimangerteni. DL minggu iki nepungake Simon Andersen.
- **JAGADING LELEMBUT:** Bareng sing jajan sate mau padha wangsulan, menawa Anto sing kacilakan lan nemahi tiwas, Yuyun sajak ora percaya lan awake lemes tanpa daya. Jebul sing mentas teka nang omahe mau arwahe Anto.....
- **PASUJARAHAN:** Makam Syekh Mudal dumunung sakidul kulone Makam Keluwarga Sri Pakualam ing Girigondo, Temon, Kulonprogo. Utamane ing malem Jum'at ajeg dikebaki wong-wong padha sujSarahan. DL minggu iki ngulas papan kasebut.

liyane maneh artikel kang bisa kawaos....

Nurma ngegarake lengene, ngen-
jebake lambene, kluntuh-kluntuh
miku ngadoh.

ADINDA. AS :

Mbokmenawa ana
wong sing ngarani pa-
trap kaya ngono kuwi
ora pantes tumrape
wanita Timur lan guru
pisan. Utawa nganggep
gedhehen rumangsa
gedhehen pandak-
wa ala mring
wong lanang?
Nanging mbok
menawa pan-
jenengan ka-
beh sing maos
tulisan iki serujuk
nak Yuyun ngarani
pria sing arane
Heru Purnomo iku
wong lanang sing ala
dhewe ing mripate Yuyun.

Heru Purnomo! Ya kowe iku wong
lanang sing wis ngejur pangarep-arep
lan uripku, mengkonono pangumandha-
manane Yuyun.....

"Kowe wis ngejur-jur kabeh katres-
nanku. Wis dak pastrohake kabeh sing
dak darbeni. Nanging sabda tegale
kowe mbuang aku ngono wae sawise
mbok cecap madu kembang manisku,
kasucenku lan kabeh pakurmatan sing
dadi makuthaning wanita."

Nora bakal lali nganti mati lelakon
iki nadyan wis suwe klakone.

Sewelas taun kepungkur nalika Yu-
yun lagi mantes-mantes ing ngarep kaca
penghlon nyoba rok anyar sing bakal di
enggo ing upacara wisudan sarjanane
Mas Heru, sing isih kurang seminggu-
nan maneh. Nanging sabda tegale Heru
tanpa manis-manis lambe terus terang
njaluk pangerten lan panyengkuyunge
Yuyun kekasihhe, amarga Heru dipeksa
nikahi Rima, kenya putrine kancane
Paman Hardjo. Pak Rahardjo, pamane
Heru sing salawase iki ngoponi lan
nggedhehake ponakane kuwi. Ngisin-
isini pawongan priya dhewasa insinjur
pisan, nangs bingung ngadhepi prakara
sing jare kaya mangsan woh simalaka-
pisan. Yen dipangan bapak mati, yen ora
dipangan ibu sing mati.

Kanthi rekasa dheweke njaluk pan-
gertene Yuyun. Dikandhakake uga yen

Yolah, Dhik Ningsih....."
mbukak lawang mburi
mobile setengah meksa Yuyun, Lisa
sing wis lungguh ing jok mburi man-
duk-mantuk nga-
ak gurne:
"Kaleu Mas
Heru Purnomo
masih menghargai
aku sebagai guru
nakmu, biar-
kan aku berjan-
sendirii!" Yuyun
wanita sulista
kanthi polatan
sing adat sabene
sumeh akeh eseme,
nyenggrang sora lan
atos kanthi mripat
nencereing. Sirah
Heru tumungkul.

Yuyun enggal-enggal ngelapi mripate
sing wis teles supaya ora dikonangi
Heru.

"Apurane aku, Dhik. Niatku apik.
Sugeng siang, aku ndhisiki," bapake
Lisa ngomong lirih, mlayokake mobil
kanthi senggol. Yuyun unjal ambegan
ega.

Ing kamare Yuyun nora kuwawa
tambak ambroling luh sing wiwit mau
diti tahan-tahan. Dicalake kabeh gem-
onjalang pangrasa lan sesege dhadha
umantar tangis garing kamba kang
lampa isi.

Kanthi ngoso dijupuk layang sing
naune arep kakirim kanggo Mas Endra.
Jiremet-remet dijuwung-juwung dadi
ajur sawalang-walang. Wis ben wae,
sulan. Ben wae wong lanang kala-kala
nglambang ing awang-awang ngoyak
janganrep-arepe sing muspra

Sore ndhungkap surub sadurunge
jitemokake katektemane maneh, la-
mat iku. Ing sangarepe Nurma, Yuyun
Nurma gedheg-gedheg gumun nalika
Yuyun njaluk Nurma nolak tamu kinur-
Nurma gedheg-gedheg gumun nalika
ngajak Lisa barang. Sepisan engkas
Bengine Heru teka maneh malah
kecenthok perih.

Bengine Heru teka maneh malah
sing sasuwene iki kasil dilali-lali, saiki
kade. Luwih dening kuwi tatu lawas
durusak lan dilarakake iki?"

"Dhasar wong lanang! Wis sugih
bandha, bojone ayu, anake ayu. Apa
kudu ngganggu gawe aku sing wis tau
dirusak lan dilarakake iki?"

"Tapi meraka 'kan wali murid dan
murid kesayangannu sendiri, Mbak."
Nurma ngelingake Yuyun.

"Kamu ngerti apa?" senggrange
Yuyun banter.

Mas Heru. Nanging ora ana pawongan siji wae sing ngerti nalika aku mlayu niba tangi. Mlayu saka lingkunganaku. Amarga kuciwa, sedih lan lara ati krana khatianat lan cidrane Mas Heru. Kaseng-saranaku sangsaya lengkap nalika bibit sing mbok sebar thukul ngrembaka ing kandhutanku sing dak konangi rong wulan sawise aku mlayu....." meng-kono pamuwuse Yuyun sing nembe kacuwan. [Ana candhake]

"Kabeah wong ngerti, aku kekasi-mu meh patang taun nyengkuyung stuy. Atur pangli-pur yen kowe lagi sungkaweng galih. Meleu prihatin ing san-dhingmu. Aku tansah ngudi nyisihake dhu-wit sangku ben bisa nukokake rokok Mas Heru, amarga kowe kerep sesambat ora bisa sinau nek ora ngakep rokok sing ngebul ing lambemu. Lan kabeah wong sing rawuh ing pa-haryan ulang taune Astuti kancaku padha ngerti nalika aku nerit kaget lan kelaran amarga kes-lomot geni rokokmu, sing tetela kuwi wi-witing tepungku karo Mas Heru. Nanging ora ana pawongan siji wae sing ngerti nalika aku mlayu niba tangi. Mlayu saka lingkunganaku. Amarga kuciwa, sedih lan lara ati krana khatianat lan cidrane Mas Heru. Kaseng-saranaku sangsaya lengkap nalika bibit sing mbok sebar thukul ngrembaka ing kandhutanku sing dak konangi rong wulan sawise aku mlayu....." meng-kono pamuwuse Yuyun sing nembe kacuwan. [Ana candhake]

Ora perlu dawa-dawa mbokkandhake pawadannmu. tindakna nek iku pancen siji-sijine cara nggo males budi kabecikane pamanmu....!!!

FRANCO

lembayung, muwuh endahing kidung asmara ing gegana....."
Saben-saben Heru ngangen-angen kaya ngono mau ketok gedhe tekade lan ambisus. Yuyun mung manthuk mesem melu nyengkuyung. Tan wurunga ati lan iwane melu mlebu lan katut iline pangangen-angen, pangarep-arep lan impih sing endah. Atine wanodya anom diuja dilela-lela pangangen lan pangarep-arep endah nadyan durung nyata.
Yuyun ngerti Heru mbudi daya kanthi semangati sing makantar-kantar kanggo mujudake impih lan pengangen mau! Salah sijine kanthi ngawini prawan anak konglomerat sugih! Njur Yuyun..... di tinggal gletak ngono wae?

Saben sore sakluwarga santai-santai ing patamanan. Siliramu dhewe sing nyuwuhake kopi kenthel manis karemanku. Kowe lungguh ing sisiku, banjur tak rangkui pundhakmu, kuanjian tak bisiki kidung-kidung katre-snan. Bocah-bocah sing lucu-lucu seneng. Oh, mendah senenge kluwar-seneng. Dhik Ning....."
"Yen awakmu pancen ajeg seneng sesawangan pesisir segara mengko ya dak bangunkake villa ing pantai Parangtritis utawa Samas. Kala-kala awake dhewe nginep ing kono rekreasikuwarga. Aku karo Dhik Ning sih keneberan nduwe kesenengan sing padha. Sesawangan endahing pesisir wayahé

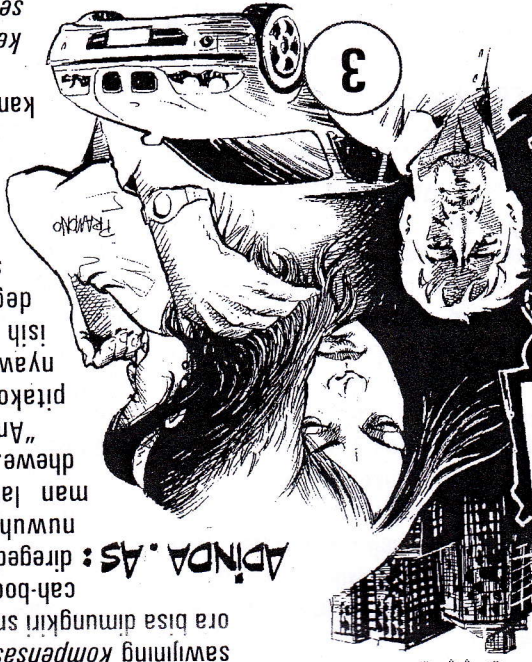
dheweke babar pisan ora duwe rasa tresna ming Rima pilihan pamane, pancen putrane tunggal konglomerat sugih. Nanging piye carane nolak pamundhute pamane, pawongan sing wis akeh lelabuhane kanthi nge-mong, nggedhekake lan ngopeni dheweke wi-wit isih bayi?
Lungaa Mas Heru. Sumingkira saka panguripanku. Minggata pengecuti! Ora perlu dawa-dawa mbok kandhakake pawadannmu. Tindakna nek iku pancen siji-sijine cara nggo males budi lan kabecikane pamanmu sing wis ngulawentah kowe wiwit bayi! Pan-jerite Yuyun histeris, rok anyar warna pink disuwek-suwek ajur tanpa gatra, tanpa rupa. Ora ana rok anyar, ora ana wisuda!!
"Apa utang budi kudu disaur nan katesnan? Ing ngendi patrap satiramu nggo ndhepani prinsip-prinsip tresnamu, Heru? Apa iki ora mung kanggo pawadan supaya kowe bisa nendhang mbuang aku sawise kowe marem necep sakabehing manis maduku. Sabanjure kowe kawin karo Kenya turune wong sugih brewu?"
ngono gemeged lan ngondhok-ondhoke Yuyun saben eling prastawa sewelas taun kepungkur.
"Sawise rampung kuliah arep tak kumpulake modal nggo ngedegake sawilining perusahaan kontraktor bangunan," mengkonosaben-saben pratelane mar mabur bali ing susahhe, ombak samodra gumleger banter ngoyak lakune alun segara mili alus ngambung lambe pesisir pasir; binarung swara anglin sore midhit nuwuhake musik symphony alam Samodra Kidul. Lha kae katon ana wong lanang wadon mlaku lon-lonan nlapak sikile ing lembuting pasir. Tangan gegandhengan kebak tresna asih. Langit brang kulon sumunar cahya

angslub surya. Cicit-cuwit manuk ca-

njerone mobil-mobil modhel anyar.

sawijining *kompensasi* wae, nanging ora bisa dimungkiri strawung karo bocah-bocah sing durung diregedi boroke urip iki ADINDA.AS :

man lan kabungahan dhewe.....
"Ana apa maneh?" pitakone atos tanpa nyawang Lisa sing isih ngadeg man-deg mangu ing sacedhake guru. Lisa ora sumaur mung mripate nya-kanthi memelas.
"Berminalah keluar. Bu guru sedang sibuk ja-
ngan ganggu!"
Lisa tetep ngadeg meneng wae. Lambene geter, komat-kamit lan mripate mbrambang.
"Surat papamu wis dak tampa, nadyan aku ora butuh," kandhane Yyun maneh kanthi pocapan sing sabenera ora perlu dikandhakake marang bocah cilik kaya Lisa.
"Sekarang jam istirahat bermain-mainlah keluar!"
Lisa tetep ngadeg ora obah. Lam-bene komat-kamit nanging ora nyu-wara. Yyun tambah ora sabaran.
"Sekak kapan Lisa jadi bandel, hee....!" Senggrange Yyun banter Lisa nyingkat kaget. Sajege dadi guru, Yyun durung tau nyenggrang dheweke, apa maneh bantere kaya ngono. Alon-alon Lisa mlaku ngedoh kanthi sirah ndungkluk. Jangkake Sumilire angin krasa ngelus ati. Rasa trenyuh, minding lan sedih dadi siji. Lisa murid sing pinter dhewe, murid sing disayang dhewe dumadakan wiwit dimungsuh. Dumadakan Yyun asikep kasar bareng ngerti dheweke anake Heru sing tau natonni atine.
"Apa sejatine aku meri mring wanita sing ngilairake bocah ayu kaya Lisa, wanita sing ngrebut mas Heru saka tanganku," mengkonopanguda-

ARAARA GENGKAR TANPA PINGGIR

Yyun ora ana krenteg kepengin njalak tangung jawabe Heru, amarga Yyun ngerti nek dheweke wong lanang sing pengecut! Ora ana gunane.

Mung krana Gusti Allah sing isih paring pang-panten lan pa-ring kawelasan uripe sing kebak dosa iki, ana kluwargane Yyun adoh ge-lem ngukub lan ngumati Yyun. Meh rong minggu Yyun ngathang-athang ing rumah sakit tanpa daya marga keguguran kandhutane sing isih durung cukup umur. Gugur lum-jenege Heru Purnomo. Mung ngelake panalangsa lelakon sing wis kliwat, sing sasuwene iki bisa kalipur lan kalalekake.
Ya ben saiki Heru sing urip seneng karo bojone lan anak-anake. Kabeh iki dadi piwulang sing apik kanggone Yyun. Biyen patrape mung pastrah lan isih bodho. Cilaka wong wadon cubluk sing banget percayane mring janji-janji manise wong lanang kaya Heru.

Yyun durung paham apa sing disebut kasangsaran kang nuwuhake kesabaran. Kesabaran uji nuwuhake pan-han uji lan tahan uji nuwuhake pangarep-arep. Lan pangarep-arep ora njalari kuciwa, krana Gusti ingkang mbokmenawa kepengine Yyun arep mbolos maneh ora nindakake kuwa-jiban samesthine. Ora ana paedah nuruti pangrasaning ati kageret arus sekeling ati sing sabenera prentuling pendheman rasa sengit ing jiwa lan ati.

Murid-muride, manungsa-manung-sa cilik sing isih polos lugu tansah ngithik-itihik atine Bu Guru Yyun supaya tansah ngelus-elus dheweke kanthi tresna asih lan panggulawen-tah. Bocah-bocah iki tansah ana pang-gonan ing ironing atine, nadyan ora ana priya siji wae sing diwengakake lawang iki. Mbokmenawa kabeh iki

Sewu pamisuh lan sewu cecamah pengecut. Khianati!!
dhewe. Kowe licik. Wong lanang licik, wong lanang sing kepengin kepenak panguripane liyan. Ah, pancen kowe kamenangan kanthi ancik-ancik ajure Uripmu sukses. Kowe wis menang. Aku biyen wis bisa kagayuh kabeh. Apa sing mbok angen-angen karo "Saiki kowe wis sukses, Mas Heru. Dalem Gusti mring urip kita.
Maha Asih tansah ngesokake nugraha njalari kuciwa, krana Gusti ingkang garep-arep. Lan pangarep-arep ora

"Sejak kapan Lisa jadi bandel, hee...!" sengerange Yuyun banter Lisa ngingkat kaget.

[Ana candhake]

lan tepa salira wis tuwuh ing jiwane bocah-bocah sing durung umur iki. Yuyun kelangan greged omong ing ngarep kelas, mula bocah-bocah dikongkon nggarap matematik. Kang go nyuda gorenging rasa ati Yuyun nyoba maca buku ilmu Jiwa Anak, nanging ora ana sing bisa nyenthel ing ulege.

Dilirik Lisa lagi umyeg nggarap tugase. Kala-kala unjal ambegan landhung. Mripate isih katon mben-dhul nanging raine isih ketok tetep ayune. Pancen dhasare gawan bayine ayu! Nanging yen dipatut-patut karo rupane bapake kok ora ana empere babar pisan kejaba sunar mripate. Sunar mripate Heru eyub adhem. Kaya eyub-adheme tlaa sing wis nate ngeremake jiwa ragane Yuyun ing dhasare!

Secepat jam murid-murid dibubar-ake luwih gasik. Kejaba Lisa tetep di-candhet. Bocah-bocah liyane padha pandeng-pandangan dhewe ngemu teges.

Lisa.

"Tadi Lisa menangis terus dibelakang Bu Guru," Nike nglaporake.

"Nganti umbele metu kabeh," tam-bahe Tono muride sing paling bandel.

"Mesti! dina kali Tono. Wis biasa Tono senengane nggodha Lisa nganti nangis-nangis," murid liyane wadul.

"Haiyaaa, ora bisa. Kowe dhewe nek njaluk jajan Lisa ora oleh mesti mbok getaki!" Tono selak.

"Loro-lorone padha wae. Senengane ngganggu cewek."

"Sudah, sudah..... Tenanglah anak-anak! Iwan ketua kelas bersama kamu Wien, jemput Lisa. Pelajaran segera mulai."

Loro-lorone enggal nglakoni dhawuhe gurune. Ora suwe Iwan lan Wiwen wis bali ngetutake Lisa sing mlakune ndhunglik. Raine ketok teles reged. Mripate abang mben-dul. Kancakancane sakelas meneng-anake luwih gasik. Kejaba Lisa tetep di-candhet. Bocah-bocah liyane padha pandeng-pandangan dhewe ngemu teges.

rasane Yuyun jroning atine.

Kasadaran kadidene guru ngla-rang Yuyun tumindak kaya ngono ing salah sijining muride sing kebeneran paling nurut lan pinter dhewe. Yuyun ngerti satemene Lisa ora duwe salah apa-apa. Nanging Yuyun tumitah dadi manungsa lumrah, kadhang emosine luwih kenceng ing sandhuwure pan-glimbang nalar waras. Pendheman sengit wis ngobong sakujur awake. Grengsenging urip nom-noman kari pangangen. Jangkah-jangkah sikil ng-genteuyong jroning laku saben dinane tumuju urip sangsaya tuwa.

Amarga tresna iki tanpa welas Pengangen iki kandhas Lan urip rasa katebas.

Oh, mangkono ringkile ati wano-dya kang getas.....

Jam wulangan kawiwitan maneh, bocah-bocah wis samekta lungguh ing bangkune dhewe-dhewe. Mung bangkune Lisa larikan kapindho saka ngarep sing isih kosong.

"Di mana Lisa?" pitakone Bu Gu-ru marang Wien kanca sebangkune

Atime Bu Guru kumesar. Raine ngalahake sakabeh- ing pangrasa. Tanpa sadhar Lisa dirangkul, dielus-elus sirah kanthi asih. Banjur dibisiki ing kupinge, "Lisa tentu saja dapat anggap bu Yyun sebagai mama Lisa, bukan?"

Lisa mantuk- bola- mantuk- bola- bali. Mripate ngembeng- ngembeng, nanging saiki luh kabungahan lan kalegan. Sauntara memungsuhane karo Heru bapake Lisa dilalekake.

"Tapi Bu Yyun membenci Pa-

pa.....
"Ah, ora! Sapa sing kandha? Bu Yyun ora benci sapa-sapa. Bu Yun sayang kabeh. Sayang sekali sama Lisa."

"Kemarin pada waktu Lisa dan Pa-

pa berkunjung ke rumah Bu Guru tidak mau menerima kami. Mbak Nurma mengatakan itu kepada Papa. Maka Papa sangat sedih jadinya....." Yyun

glagapan kepojok tembungge bocah sing biasane anteng iki.

"Tentu Mbak Nurma yang salah mengatakanya. Lisa. Sebenarnya bu Yun pada waktu itu lagi tak enak badan. Tiduran melulu hingga tidak bisa menemui papamu."

"Sekarang Bu Yun sudah sehat benar?" Mripate Lisa nyawang mripate gurune kebak kawigaten. Yyun kecipuhan mangsul. Dheweke mung mesem sing dirasa esem pat. Bocah cilik saumure Lisa ora bakal ngerti yen sajatine ibu gurune ngendhem penyakit sing sumber saka bapake Lisa dhewe.

"Kalau demikian nanti sore Papa dan Lisa jadi berkunjung ke asrama Bu Guru."

"Aja sore iki!" candhete Yyun cepet-cepet. "Sesuk-sesuk wae. Katakan kepada Papa, nanti sore Bu Guru tidak

patut diwelas.

"Kata papa, mama Lisa dulu secan-

luwih kaya saonggok dhuk kita sing sihe biyunge nadyan uripe dhewe ora ndeleng bocah cilik sing kapedhotan Yyun. Trenyuh lan welas rasaning ati dhadha lan ngelus alami pangrasane Lisa. Sanalika rasa trenyuh ngebaki kasih sayang ibu. Mesakake kowe. bocah prihatin sing ora ngrasakake bocah cilik sing meh di mungsuhiku ibune wis tinggal donya. Oh, tetela wektu iku sing dikarepake Lisa Jebul lunga. Yyun sajake durung tanggap wis nate takon. Lisa njawab yen ibune Yyun kaget. Dheweke mbiyen pancen tresnane ibu sing ngilairake dheweke? lan bocah cilik iki ora tau ngrasakake Dadi ibune Lisa wis tinggal donya, nang di rumah Lisa, "ujare Lisa lancar. untuk renang-renang. Seperti kolam re- Ada taman bunganya. Ada telaganya bidadari. Di sorga tempatnya indah. Sana Mama tinggal bersama bidadari- Sorga ketika habis melahirkan Lisa. Di pergi. Kata papa, mama telah pergi ke "Loh Mama kan sudah lama sekali ada....."

"Tidak. Mama Lisa.... Mama tidak cinge Yyun.

"Tidak dengan Mama juga?" pan-

gung Yyun.

"Loh Mama kan sudah lama sekali ada....."

"Tidak. Mama Lisa.... Mama tidak cinge Yyun.

"Tidak dengan Mama juga?" pan-

gung Yyun.

"Loh Mama kan sudah lama sekali ada....."

"Tidak. Mama Lisa.... Mama tidak cinge Yyun.

"Tidak dengan Mama juga?" pan-

gung Yyun.

"Loh Mama kan sudah lama sekali ada....."

"Tidak. Mama Lisa.... Mama tidak cinge Yyun.

"Tidak dengan Mama juga?" pan-

gung Yyun.

"Loh Mama kan sudah lama sekali ada....."

"Tidak. Mama Lisa.... Mama tidak cinge Yyun.

"Tidak dengan Mama juga?" pan-

gung Yyun.

"Loh Mama kan sudah lama sekali ada....."

"Tidak. Mama Lisa.... Mama tidak cinge Yyun.

"Tidak dengan Mama juga?" pan-

gung Yyun.

"Loh Mama kan sudah lama sekali ada....."

"Tidak. Mama Lisa.... Mama tidak cinge Yyun.

"Tidak dengan Mama juga?" pan-

gung Yyun.

"Loh Mama kan sudah lama sekali ada....."

"Tidak. Mama Lisa.... Mama tidak cinge Yyun.

"Kenapa Lisa mau nangi. Mau Lisa rak ke- pengin matur karo bu guru, ta? Saiki matur bu guru wis ora sibuk ma- neh." Yyun mbu- kan rembug. Mripate Lisa kaca-kaca, luhe metu ndlewer sang- saya akeh ing pipi. Yyun ngelapi luhe nganggo kacune. Rambut sing ireng njanges dielus-elus kanthi asih.

Jroning telenge atine Yyun ngre- repa, sejatine ora perlu kedadeyan memungsuhan karo Lisa. Sadurunge tekane Heru, sesambungane Yyun karo Lisa banget rumakete. Raket- ing sesambungan antarane murid lan guru.

"Lisa, Lisa..... takut. Lisa sedhih, bu guru marah sama Lisa," ujare Lisa pedhot-pedhot. Pisan-pindhho unjal ambeg- an nandhakake yen goreh pikirane.

"Ooh, tidak Lisa. Bu guru tadi hanya se- li tidak marah. Bu guru tadi hanya se- dang sibuk sekali. Sekarang sampaikan yang kau inginkan," bujoke Yyun. Lisa mandeng gurune mangu-mangu. Yyun mesem mantuk ngakikake. "Kandhaa bu guru ora nesu, malah seneng."

"Apakah... Apakah, bolehkah nanti sore Lisa mengunjungi Bu Guru diasra- manya?"

"O, mung iku. Tentu saja boleh, sayang. Lisa pernah main dengan teman-teman keasrama bu Yyun dua kali, kan? Nanti sore juga dengan ka- wan-kawan? Bu guru bahkan senang sekali kalian kunjungi beramai-ramai seperti itu."

"Tidak. Lisa mau datang sendiri hanya dengan..... Papa."

Yyun wis ngira iki. Muride iki wis "diperlat" bapake.

Pak Jo, kula ngangge kantor guru sawetawis nggih...

[Ana candhake]

sawetawis, nggih," panjaluke Bu Gu Yyun.
"Mangga sabetah panjenenga Bu," wangsulane Pak Jo ndemenakak Sadurunge dibukak amplope, Yui ndonga nyenyuwun, muga-muga oi ana prakara sing nambahi sanggan. Ora kaya mbiyen nalika Yyun mbuka amplop layang katresnan sing kapisan saka Mas Heru, tangane gemeter la dhadhane dheg-dhegan.
Layange isih kaya biyen. Dituli ing sandhuwure diuwang werna aban jambu. Kanthi basa sing padha, tanyu "cumbu-rayu". Prasaja basane nanging ngemu teges sing jero lan nuju prana Ya iki kaluwihane Heru. Kanthi tembung lesan dheweke angel ngalirake uneg-uneg. Nanging kanthi tulisane dheweke bisa ngelus lan nengsemake atine sing maos.

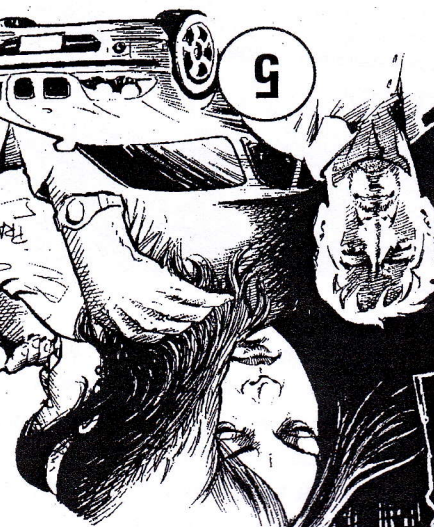
ramai-ramai. OK? Pundhake Lisa dipuk-puk kanggo luwih ngakimake. Lisa rada lega, nadyan rasa kuciwa isih mbayang ing raine. Lisa ninggalake gurune kanthi tembung pamit sing ora gemrapyak kaya adate. Yyun ambegan lega nalika dideleng sopir tuwa iku mbukakake lawang mobil kanggo anake majikane. Sajake Heru wis rumangsa nek Yyun tansah ngendhani dheweke.

Awit rasa kepengin ngerti apa maneh sing dikepengini Mas Heru sa-kanthi Yyun, dheweke kepengin enggal nalusur layange sing mau disimpene ing tas kantore. Yyun nggolek panggonan sing penak dhewe yakawi Kantor Guru. Pak Jo panjaga sekolahan sing keboneran lagi nyapu ngarep kelase, wis apal karo adate Bu Guru sijil iki.

ada di rumah karena akan menjenguk famili sedang sakit di rumah sakit.
Kanggo kabecikan Yyun kepeksa dora marang bocah cilik sing durung ngerti kadoran sing sabener. Dorane guru marang muride dhewe. Apa salah ngapusi wujud ngono mau?
"Bagaimana kalau kita antar sekalian, kita pergi beramai-ramai?" Yyun trenyuh krungu Lisa nawani kanthi tulis mau. Dudu omonge bocah sing kepengin nggolek alem. Biyen Yyun nduwe pangangen-angen, lunga seneng-seneng sakluwarga. Rekreasi bareng Mas Heru, saanak bojo, ya anake wong loro mesthi wae.
Nanging.... Ah Lisa, Lisa. Kowe isih cilik lan lugu. Apa sing dikandhakake ibu gurumu mau padha karo tembung nulak cara alus. Apa klakon Yyun omong terus terang? Apa patut dheweke ngomong babagan lara atine wanita diwasa marang kenya cilik kaya Lisa iki? Kowe isih kecilken lan prasaja, Lisa.
"Terima kasih, Lisa. Kamu sungguh berbaik hati dengan gurumu. Suatu saat tentu kita akan beramai-ramai rekreasi bersama-sama. Bu Yyun juga kepengin rekreasi bersama ibu yang pernah mengambil raport-mu dulu. Siapa beliau?" Pitakone neges kepengin ngerti. Yyun kelingan rapote Lisa sing pungkasan diukuk wanita anom, wali murid, wektu kuwi dikira ibune. Sulista lan modist banget kanthi penganggawane, dheweke babarpisan ora ngira jeneng Ir. H. Purnomo sing katulis ing rapote Lisa minangka wali murid kae jebul Heru Purnomo sing nate ngisi uripe Yyun.
"Yang pernah mengambil raport Lisa dulu itu Tante Shinta, teman baik Papa. Tetapi sekarang Tante Shinta sudah pindah ke Surabaya," andarane Lisa. Rupa kacuwatan katon nyaput raine bocah Lisa. Sabenero Yyun isih kepengin ngerti luwih jlentreh apa sing dikarepake "teman baik Papa" mau.
"Kuwi mobil perthukamu teka," kandhane Yyun nalika katon mobil mandheg ing ngarep gapura sekolahan. "Pulanglah. Sampaikan papamu, nanti sore bu guru tidak ada di rumah. Bu Yun janji, nanti kapan-kapan kita rekreasi

kacilakan, ora perlu aku mikir kaping
sewu utawa kaping saleksa. Nalika ku-
wi paman kanthi nand-
es ngendika, "Heru, pa-
man ora njaluk apa-apa
saka kowe. Nek kowe
rumangsa duwe kuwa-
jiban males budine pa-
man salawasé iki, la-
konana panjaluke pa-
man. Kowe kawina
karo Rima putrane
Pak Budiman
mitra bisnise
Paman. Cetha
urpmu mengko
bakal mulya, sarwa
cukup. Cita-cita lan
pangangen-angen-
mu bakal klakon
kabeh."

Aku rumangsa diadhepake pilihan
sing banget angel. Kaya mangsan woh
simalakama. Nanging rasane deksiya
banget patrapku yen sliramu tak ting-
gal nglakoni pamundhute Paman. Aku
kepengin males budine Paman nanging
tanpa ngurbanake katresnane awake
dhewe!

**ARAARA
GENGKAR
TANPA
PINGGIR**

ing gathe pangapuramu. Dudu kuwi
layang iki sawise
makip-kaping
angel nggonku bisa
nemoni sliramu.
Aku rumangsa
sejatine awakku
iki wis ora pan-
tes maneh ke-
temu sliramu.
Wis sapantesé
yen sliramu ngge-
thing lan nyingkur
aku. Mungsuh
aku lan ngendhem
sengit, dhendham
mring aku. Ing pan-
yawangmu aku iki wong lanang sing
pangecut. Wong lanang sing ora ngerti
mbales budi kabecikane liyan.

Aku ngakoni ing saperangan prak-
ra aku sing salah. Kadidene wong sing
salah aku pasrah sumarah ing ngarep-
mu. Ukmene awakku. Tindakna apa
sing mbok anggep partes dhewe nggo
ngukum aku murwad karo kesalahanku.
Nanging keparenga sepisan iki aku ne-
moni sliramu sawise sewelas taun lu-
wih aku nggolèki sliramu. Sewelas taun
aku ngupadi lacak lan playumu. Rasane
sliramu ilang tanpa tilas.

Yen aku durung bisa nemoni slira-
mu lan saiki lagi bisa nulis layang kaya
iki, ora marga supaya kasalahanku bisa
luwih entheng. Nanging ora liya supaya
bisa kaluwarna jiwaku saka rasa ke-
dhuwung, kacuwana lan rasa salah sing
seprana-seprene ngungkung uripku.
"Kalilana pungkasan iki aku nulis
layang supaya sliramu pirsia lelakon
sing sak benere..... (Lho, lelakon siji
lan sijine rak aku lan dheweke sing
nglakoni bareng. Arep gawe alesan
apa maneh? Arep gawe pawadan apa
maneh? Batine Yuyun).....

Saupama sliramu ora kesusu-susu
lan kebangeten anggonmu ngetutake
playune pangrasa atimu nalika iku, slira-
pungkur sedane bapak ibuku amarga
Hardjo kuwi dudu paman sing ngreng-
banget tak tresnani. Saupama paman
ngurbanake awakmu sing sejatine
majune studyku. Aku dhewe ora tega
mu wis akeh pangurbananmu kanggo
adil ninggal sliramu sing sejatine slira-
panyengkuyungmu. Rasane aku ora
keputusan sing aku kepengin entuk
kir kanthi wening, wusana aku gawe
ngadoh dhisik nunggu atimu tentrem
maneh. Ing omah nalika aku bisa mi-
awake dhewe mprayogakake aku
Pak RT sing wis tepung apik karo
Aku kepeksa enggal mulih nalika
ngendhani.

Begja aku bisa ngendhani gelas sing
mbok sawatake raiku. Sliramu ngusir
lan nyumpah-nyumpahiku amarga aku
citra nek aku lagi bingung. Aku bingung
dipeksa pamanku ngawini cah wadon
pilihane, lan aku bingung kepriye carane
ngendhani.

Aku kepeksa enggal mulih nalika
Pak RT sing wis tepung apik karo
awake dhewe mprayogakake aku
ngadoh dhisik nunggu atimu tentrem
maneh. Ing omah nalika aku bisa mi-
awake dhewe mprayogakake aku
Pak RT sing wis tepung apik karo
Aku kepeksa enggal mulih nalika
ngendhani.

Nalika esuke aku mara ing pon-
dhokanmu, kamarmu wis kosong.
Sliramu lunga tanpa ninggal weling.
Lunga tanpa pamit. Ibu kost-mu crita
yen kowe wingi sore ringkes-ringkes
barangmu. Pamit bali ing kampung
asalmu. Barangmu lan buku-bukumu
nglacak ing kampung asalmu. Bapak
ibuumu malah bingung. Aku ngira yen
kowe durung tekan omah. Nanging
ibuumu kuwatir banget. Nguwatirake

[Ana candhake]

Aku ora ngira semono gedhene dhendham lan se-ngitmu maring aku. Aku nyuwun Lisa aja mbok katut-katutake. Lisa ora ngerti apa-apa ing bab iki. Keluputane Wong tuwane ora li-ya ya dosane Wong tuwane. Aku nyuwun Lisa aja melu mbok gething dume-aku bapak. Welasana Lisa. Alisa Prihatini, dheweke bocah sing prihatin wiwit bayi, ora tau ngrasakake utuhing katresnane bapa biyunge.

"Lisa tansah takon nggenani siramu wi-wit patemone awake dhewe wingi kae. Saiba bungahe nalika tak critani yen ibu gu-rune iku kanca lawase Wong tuwane. Wiwit sepiisanan dadi mu-ridu Lisa kerep ngalembana gurune sing banget durmati lan ditresnani. Ora ngira Bu Yyun iku Wahyuningsih wanta sing sasuwene iki tak goleki. Meneng-meneg bocah cilik iki nresna-ni siramu gurune. Ora winates tresna-murid marang guru.

iki. urip ing donya bawera sepi jroning ramingan lan Lisa iki Wong-wong sing nandhang ngrasakake sing padha. Sabenero aku sara lan kasiksa salawasé iki, aku uga Yen siramu rumangsa nandhang sang-dhendham iki nganti tekning patimu. ngapurani aku utawa bakal kokgawa ngarepmu. Dadi hakmu, siramu arep sing njret nggubel uripku salawasé iki. Minangka Wong sing salah, sapatute aku nyuwun gunging pangapura ing ngarepmu. Dadi hakmu, siramu arep ngapurani aku utawa bakal kokgawa dhendham iki nganti tekning patimu. Yen siramu rumangsa nandhang sang-sara lan kasiksa salawasé iki, aku uga kuciwa lan kuduwang sing kebacut-snani. Saka dina ing dina mung rasa bacut. Sapungkure Rima sing ora ketu-

Nalika esuke aku mara ing pondhokanmu, kamarmu wis kosong. Siramu lunga tanpa ninggal weling. lungan uripe sawise ngilirake bayi Lisa tak lakoni urip iki jroning sepi. Mung ana swara rame, ramene tangise bayi Ningsih. Yen tak tulis layang dawa ngene iki kaya sing tak kandhakake ing ngarep, ora liya mung kanggo mberat pangrasa

Aku rumangsa siramu ke-arep. Aku wis pedhot ing pangarep-aku wis ora mikir wisuda maneh. mangsa bingung lan susahing ati, ngilang ora cetha parane. Awit ru-ngerti siramu ing kono. Siramu kita ambah tak ubeg-ubeg sapa lon, menyang papan sing tau ngalor ngidul ngetan ngu-maneh daktusur playumu. ngung. Menyang ngendi aku mondar-mandir bi-aku! Sewulan luwih tindakake marang kaya sing wis kok-wat gelas ing raiku ora nganggo disa-Aku diusir mung mu ngusir aku. Wusanane ibu-disumpah-sumpahi. njalari lungamu. Aku dipisuih, dikutuk lan nangis gero-gero. ngung banget. Ibu mu-tuwamu susah lan bi-dilarakake ati. Wong digoleki. Kowe lunga merga Siramu pamit lunga ora perlu pa alamat tumuju bapak ibumu. Mung ana selembat layangmu tan-

wis tekan omah. Wong tuwamu mbok menawa siramu Sapisan maneh aku mara ing omahé sing bisa menehi pawarta sing cetha. dek sambati. Nanging ora ana siji wae kampusmu. Kanca-kanca raketmu Prang-pirang dina aku mlebu-metu ing sedulur-sedulurmu. ora ketemu. Paman mbaleni pamundhute ing wektu Paman mbaleni pamundhute ing wektu

piknik. Yen ora marga makaping-kaping Pak Harry kanca guru ndheseg, Yuyun sungkan nggawa muride

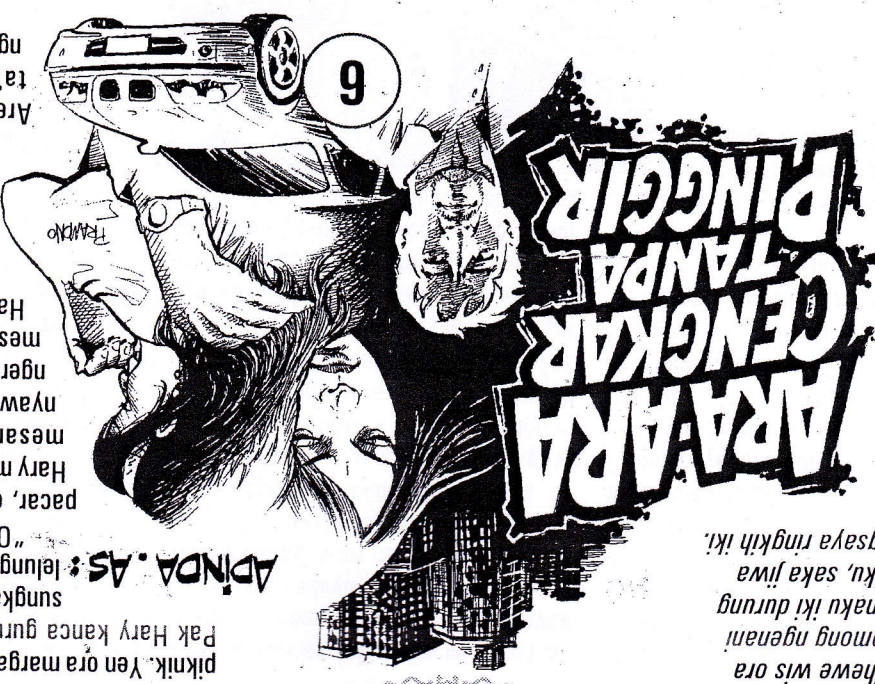
ADINDA .AS : lelungan rada adoh.
"Oleh nggawa pacar, ora?" takone Pak Harry mbanyol. Dheweke mesam-mesem lucu nyawang Yuyun. Yuyun ngerti sing dikarepake mesthi pacare Pak Harry dhewe. Yuyun ya mesem ora patiya nggagas.
"Kabe h kena digawa. Arep nggawa pira, ta?" wangsulane ngguyoni.
"Asyiiiik....."
ujare Harry. Pancene Harry seneng-gguyonan. "Asyik lah. Janji lho Bu Yuni!"

Harry ngulungake tangane ngajak salaman. Mesthi wae ora ditanggapi Yuyun. Dheweke wis kulina ngadhapi lageane Harry sing kala-kala seneng aneh-aneh. Ing lingkungan sekolah Pak Guru Harry kepetung guru enom sing seneng ngilucu, humoris lan pinter crita. Kebeneran rupane member pelawak Atenng nadyan dedege lan lemune ora member. Wonge seneng ndhagel, mula bakate iki disenengi murid-murid akeh. Klebu Yuyun dhewe kerep ngguyu kepingkel-pingkel dening banyolane sing pancen seger.

Wektu jam ngaso yen Bu Guru Yuyun ora ing kantor guru. Pak Harry kerep nyambangi ing kelas. Menyang asrama pondhokane Yuyun ya wis bola-bali. Akeh sing dicritakake. Ngenani babagan pendidikan gegayutan karo tugase guru, utawa ngobrol-ngobrol santai antarane kanca sejawat. Tekane ditampa kanthi senenging ati. Guyonane seger lan "up to date". Pancen cukup nyenengake strawung karo pawongan kaya Harry iki. Akeh guiyune lan lucune. Ketoke wonge polos lan tinarbuka. Strawunge cukup raket nganti kanca-kaca kerep nyemomi njodhok-njodhokake Yuyun karo

WACINE awan. Jam sekolahan wis setengah jam rampung, nanging Bu Yuyun isih rembugan karo Pak Harryanto guru kelas V A ing kantor guru. Yuyun lan Harry ngrembug ngenani rencana rekreasi piknik murid-murid kelas VA lan VB dina Minggu ngarep. Iki sing sepisanan ironing limang taun pungkasan Yuyun ngajak murid-muride guru sing adhem lan sepi.....

Mula saka kuwi, binareng layang iki, ing dina iki, aku bapak lan anak ngaturake: SELAMAT ULANG TAHUN muga-muga.

Kanggone aku dhewe wis ora vantes maneh aku omong ngenani tresna, nadyan tresnaku iki durung nate-gupus saka atiku, saka jiwa lan ragaku sing sangsaya ringkih iki. Mbok menawa siramu isih kelingan, patbelas taun kepungkur aku tau nggawe geguritan awujud cakupan sekar macapat Asmaradana sing dak tulis ing sawalike pastotom. Ngertiya iku pratelan rasa tresnaku mring siramu, karesnan sing tanpa wasana: Yen siramu sekar wangi Endah ing rupa lan warna Ngambar amanjing gandane Atur panglipure tresna Rina wengi sun pepuja Nadyan sira aking alim lngsun tresna tan upama. Aku ngerti siramu nganti tekane dina saiki durung percaya. Apa ana karesnan sing kaya ngono. Iku rak sesambate wong sing lagi nandang brante, lara gandrung. Apa ana "nadyan sira aking alim, lngsun tresna tan upama" sing tegese: "nadyan kowe garing alim, aku tetep nresnani tanpa wates". Iku rak crita novel utawa lakon drama wae! Aku krasa, siramu durung bisa nampa tekaku wektu iki. Mung kanggo nglegakake atine Lisa aku janji bengi iki Lisa tak ajak ing asramamu. Wiwit wingi dheweke umyeg nyilapake sawijining kadhho sing dituku nganggo dhuwit celengane dhewe. Kadhho katur gurune kang kinasih. Mesthi Lisa ing kelas mau wis matur siramu lan aku bisa mbedhek apa jwabannmu. Ah, dina digadhng-gadhng, nyatane ora bisa tekan astane sing dituju!

bocah-bocah suka acara pepisahan kelas VI. Wis, aku tak bali saiki..."
"Tunggu! Aku serius. Aku njaluk kantihi temen. Iki aja mbok anggep lelucon. Aku njaluk jawabannu sing cetha!"
Yun biangkemen. Dirasakake swasana sangsaya panas, ndadekake amem. [Ana candhake]

"Ya iki pacarku sing tak karepake. Sing lenggah ing sisihku iki" ujar karo sebelah tangane ngrangkul pundhake Yun

bakal kanda, Ora!. Marem rasaning ati. Utawa menenga wae yen pancen aku mbok parengake lumebu ing ati lan uripmu."
Raine katon suntrut, sedhih nanging lucu. Lucu nanging sedhih. Aneh uga carane pelawak ngilairake rasa tresnane.
"Aku ora bakal kandah Ora, nanging uga ora meneng wae. Iki ateges lawang atiku wis katutup tembok waja 25 centimeter kandel." Yun nyoba isih gojegan karo Hary. "Mbok golekan banyolan liyane wae, Pak Hary. Utawa nggawe geguritan mengko nggo pentas

ing kene aku wis ceblok katresnan. Aku kayungyun. Rupamu tansah ginawa impen. Aku tansah nyebut jenengmu wayah arep mapan turu. Saben wengi aku tansah sesambat slihamu.
Apa ora ana saimplit katresnanmu wae kanggo aku? Paribasakna pangumbara sing kenggelaken, setetes banyu ing ara-ara garing mujudake sakranjang pengarep-arep tetep urip ing dina sesuk..."
Hei? Iki ana penyair kesar ing kantor guru. Jebul sang pelawak iki pinter deklamasi uga. Cukup puitis lan romantis. Yun ora ngira babar pisan

"Ah, apa pantes aku minangka wong wadon sing wis cukup tuwa ngarep-arep priya saumur Hary sing umure 24 taun? Luwih saka kuwi aku durung tau ngangen-angen sarimbitan kardjojo pawakan badhut kaya Ateng," mengkonono pamaidone atine Yun.
"Janjia...janji, Bu Guruli!" Hary isih ngethungake tangane tetep dijarahe. Yun mikir ora perlu nglanggati geguyonan sing rasane ora lucu iki.
Dumadakan Hary nyedhaki lungguh njeri Yun.
"Ya iki pacarku sing tak karepake. Sing lenggah ing sisihku iki," ujar karo sebelah tangane ngrangkul pundhake Yun.
"Aah...Aja sembranan, ah. Isin mengko yen konangan murid-murid. Dikira awake dhowe pacaran!" ujar Yun kaget.
Kanthi sabar disingkirake tangane Hary saka pundhake. Sanadyan dhoweke wis kerep krungu gojegan wong siji iki, nanging krungu omongan ngenani pacar iki rasane atine ora kepenak.
"Apa sing kudu digawe isin yen nyatane pancen ngono? Aku ora gojegan, bu...Apa panjenengan ora krasa salawasé iki aku tansah kayungyun panjenengan?"
"Aku temenan, bu. Aku nresnani panjenengan. Coba sawangen ironing miripaku. Aku serius..."
Ora kejara dideleng miripate Hary. Dhoweke ora lagi mesem utawa ngguyu. Nanging praenane pancen arupa lucu. Ora wurung wong sing nyawang dhoweke ya kepengin ngguyu uga. Nanging sunar miripate mrwang sedhih.
"Apa badhut iku ora kena ceblok katresnan? Apa pelawak iku ora kena nresnani lan dirresnan?" Dhoweke prapane suntrut. Dhoweke sanalika prapane suntrut. Dhoweke mingser ngedohi lungguhe Yun lan celathu maneh tanpa ndeleng ing pener kancane rembugan, "Terus terang tak pratelake, wiwit sepisan aku nyawang panjenengan telung taun kepungkur wiwit aku pindhah mulang

Dhik Hary penjenengan kesusu. Bedane umure awake dhewe kadohan. Dhik Hary luwih pantes dadi adhiku utawa ponakanku."

"Aku ngerti iku. Wiwit sepisanan umure awake dhewe pancen adoh. Nanging apa umur iku dadi gegondhelan sing wigati dhewe jroning urip bebrayan je-jodhowan? Aku nresnani awakmu. Yen sliramu ngimbangi wis ora ana prakara maneh."

Coba mikire luwih wening. Hary gedheg-gedheg, banjur njare, "Aku ngerti nulakmu ora marga iku. Amarga aku iki mung guru SD sing ora nduwe apa-apa sing patut dipamerake."

"Oh, aku uga guru."

"Nanging penjenengan wanita. Wanita bisa ngarep-arep nampa samubarang sing dikarepake kanthi modal ayuning rupa lan endahing salira. Jalaran aku dudu priya kaya Pak Endra sing pegawal bank sing sarwa cukup nadyan..... dhudhai!"

"Hary!" senggrange Yyun isih lungguh dheg-dheleg. Kaya ngene iki adate Yyun yen nembe ketaton. Yyun dhewe ora ngerti, kudu nesu apa sedhik. Nanging sing genah, tambah priya siji maneh sing nggawe ora tentreming atine.

"Iki kasunyatan. Aku ngerti Pak Endra, dheweke kancane Mas Herman kangmasku. Pak Endra tau njaluk gadhuku nepungake karo penjenengan sadurunge dheweke kenal. Pak Endra kayungyun banget karo wanita sing jenenge Wahyuningsih. Nanging dheweke ora ngerti aku dhewe sejatine ya lagi mabuk kepayang....."

Ngelingi iki kabeh Yyun tetep mangkat kanggo nyenengake murid-muride.

Dina Setu sorene, ing Shopping Centre saperlu tuku barang-barang kudu piknik kanggo sangu piknik dina Minggu esuke. Awit toko sing dituju ora sepira dohe, Yyun luwih omber numpak becak wae.

Mbokmenawa wis ginaris kaya ngono, nalika becak sing ditumpangi nyabrang dalan dumadakan ana bis gedhe nyelonong saka mburi ngantem becak sapenumpangane. Miris krungu panjerite wong akeh nyumurupi kacilakan iki, sabanjure Yyun wis ora kelingan apa-apa maneh.....

Sawise sadhar, ngerti-ngerti wis ana ing jero kamar rumah sakit. Sepisanan sing ketok Bu Santo ngrangkul dheweke kanthi trenyuh, sing rasane sakujur awake lara lan ngilu-ngilu. Pak Santo kepala sekolahe, dokter karo juru rawat wong loro, Wiwen salah sijining muride. Nurma lan Lastri kanca asrama lan Pak Hary sing saiki ketok benjer-bener sedhik. Nadyan Yyun isih pringisan, kelaran, nanging kabeh nyawang kahanane kanthi prauan lega.

Ing sapandur Yyun rumangsa dhewekan, kijenan, nadyan sakupenge akeh wong sing ngubung kanthi simpati. Dheweke rumangsa lola lan sepi ing donya sing rame iki. Ora bisa diampet wetuning luhre dumlewer santer. Yyun nangs ora marga ngrasakake larane awake sakujur sing tatu ing kana-kene. "Sampun..... Tentrema manah penjenengan Bu Guru. Kala wau Bu Guru koma meh tigang jam. Nanging sapunika sadaya sampun klampahan

Jebul Lisa sing isih ndhepilis ing pojok, ing tangane nyekel saombyok kembang seger. Mirpate nyawang gurune kanthi sedhik....

(Ana candhake)

kelas IV. Ana bocah cilik sing ngadeg ing pojok mepet lemari lagi ketok bareng wong-wong wis sepi. Jebul Lisa sing isih ndhepilis ing pojok, ing tangane nyekel saombyok kembang seger. Mirpate nyawang gurune kanthi sedhik. "Lisa, renea, Nak. Nyedhaka mrene," dheweke diundang gurune. "Bu Yyun...." Lisa nyedhak mandheg mangu..mirpate kaca-kaca. "Lisa tidak berangkat rekreasi dengan teman-teman?" "Tidak! Lisa.... Lisa...." dheweke angel mbacutake omongane. "Lisa dilarang Papa berangkat?" Lisa cepet-cepet gedheg, banjur ujar, "Lisa menunggu menemani Bu Yyun saja. Bu Guru kasihan seperti ini sendiri....." "Oh, Lisa...." sambate Yyun trenyuh. "Mrene, Lisa. Nyedhaka, Nak....."

lira. Syukur ora ana perangan awak sing nuwuhake cacat salawasé urip. Tukang becak sing ketabrak kabare ing ngarsane Pangهران dene isih distametaké. Yyun ndonga enggal pinaringan waluya jati. Nyebut asmane Gusti Allah makaping-kaping. Ing kaanan kepepet kaya ngene iki manungsa lagi kelingan mring Gusti Allaha. Esuke kebeneran dina Minggu. Akeh kanca-kanca padha tilik. Kanca-kanca guru, kanca asrama, murid-murid SD. Siji-siji padha nyalami Bu Yyun, ndongakake enggal pinaringan waras. Kabeh ngatonake kawigaten kanthi tuhus krana musibah sing lagi di sangga iki. Lega rasa atine Yyun nalika ora ana salah siji murid kelas VA lan VB. Ateges bocah-bocah sida budhal piknik. Jare Bu Warti, sidane bocah bocah mangkat dikawal Pak Hary, Pak Gunandar lan Bu Dinah guru

"Benar sing diusulake Wiwien mau. Bocah-bocah bisa lunga liya wektu. Liya-liyane bisa diatur," Pak Hary nguwatake usule Wiwien. "Aja, Pak. Mesakake bocah-bocah. Mengko padha gela. Yen malah tentrem. Dak titipake murid-muridku marang Pak Hary....." "Ya, ya, yoooh..... Mengko aku nyuwun Bu Warti lan Bu Dinah ngancani Pak Hary ngawal mu-bocah-bocah!" Pak Santo mutusake. Yyun matur nuwun marang Pak Santo, pimpinane sing wicaksana mau. Dheweke uga nyuwun panjenengane, prestawa kacilakan iki ora perlu dikabareke keluargane. Awit Yyun kuwatir ibune kaget. Ibune lara-larane sawise di-tinggal bapak sedha rong taun kepungkur. Ing wengi kapisan Yyun mondhok ing rumah sakit, rasa sepi sangsaya nindhahi ati. Siraha sing dhek sore kebentus aspal dalan rasane sangsaya

kanthi wiliung. *Saat kritis sudah lewat*, ujar Dhokter Bambang sing tibake bapak Wiwien, murid kelas V sing dalem ing komplek rumah sakit kono. "Nanging Bu Guru kedah ngaso wonten ngiki sawatawis kangge mulihaken kaserasan penjenengan. Kulajamin Bu Guru saged enggal kondur tanpa kirang satunggal punapa." "Matur nuwun. Matur nuwun Pak Dhokter. Kulajamin ngaso wonten ngiki kanthi tentrem.... Kepesala lare-lare bidhal tanpa gurunipun." "Luwin becik kanca-kanca ora sida budhal ya, Pak." Clathune Wiwien karo nyawang Dhokter Bambang, bapaké. "Kaplan-kapan kalau Bu Guru sudah sehat kembali, kita berangkat ramai-ramai." "Aja, Wien. Kowe sakancakamu tetep mangkat. *Semua sudah dipersiapkan kendaraan bus sudah berangkat*," Pak Gunandar lan Bu Dinah guru

Masih karo turon ombayokan kembang tangane siji ngrengkuh sirah Lisa digeret ing rangkulane. Yipun sangsaya yakin bocah siji iki pancen nresnani dheweke.

Dirungkebake raine ing dhadhane. Angesting luh krasa nembus kullit dhadhane. Rinasa sebohkah katenteman ing atine Yipun. Alusing tangan bocah sing ngelus cengkaring atine. Katenteman sing tuwuh saka bocah cilik sing butuh sih katresnane biyung. Kaanan kaya ngono mau miaku sawetara suwe. Yipun kandel merga tatu amba. Digegem raket driji-driji Yipun.

Dirasakake getere alus tangane priya iku kaya strom mrasuk ing sakujur awak Yipun. Yipun nora kwawa tumindak apa-apa kejaba mung meneng biangkemen.

"Syukur wektu kritis wis liwat. Aku kuwatir banget....." ujare Heru ngatonake prapuran sing kebak rasa

kuwatir. Lagi saiki Yipun bisa nyawang kanthi cetha kaanan wong lanang sing tau ngisi atine sewelas tau kepungkur. Rupan katon luwih tuwa katimbang umure sing lagi 40 taun. Siji loro uwan wis ngrenggani godheg, jenggot lan rambut ndhuwur kupinge. Kerut-kerutan ing bathuke njalari sangsaya namdahi tuwa. Nanging sunar mipate tetep adhem eyub lan awake isih nuduhake kasantosan lan atletis.

Oh, yaiki priya sing mbiyen tau dipasrahake kasantosan lan uripe? Priya sing sewelas tau kepungkur tau nggawe tatu lan nyuwir-nyuwir atine? Priya sing katone gagah nanging penggecut?

Dina-dina sabanjure tetirahé Yipun ing RS, ora tau gothang Endra saben dina ngurusi kabutuhane nganti kabutuhan barang-barang sing sepele. Bapak lan ibu Santo kaya wong tuwane Yipun dhewe tansah nggedhekake atine. Lan saben sore Lisa dikancani bapak sing luwih akeh

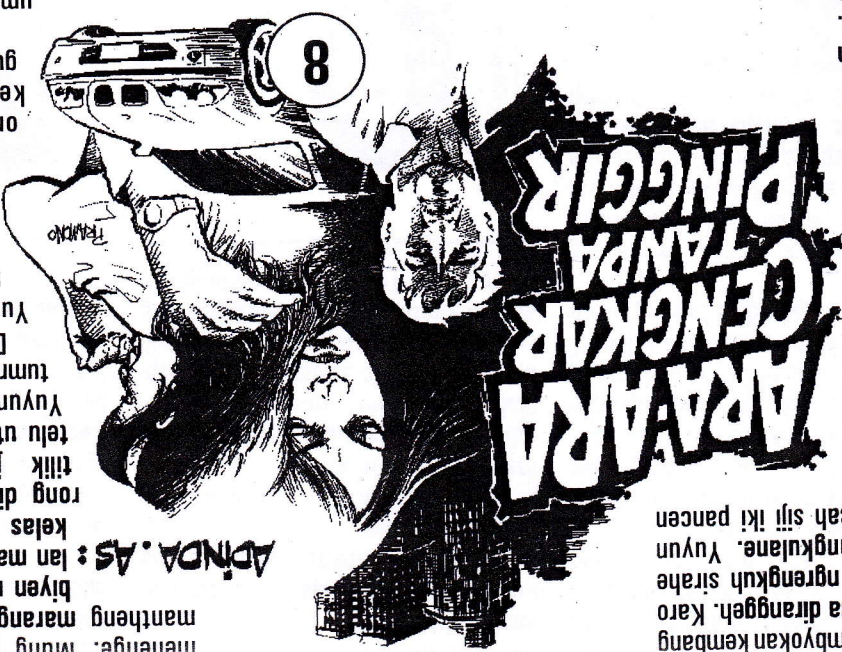
"Mas....."
"Dhik Ningsih....."
Tangane Heru rangu-rangu nyalami tangane pasien ing sikute dipurban

menenge. Mung panyawange sing mantheng marang wanita pepujane

bijen ngemu sewu teges kelas V B kanthi ajeug rong dina sepiisan padha tilik ironing rombongan telu utawa papat bocah. Yipun banget kelipur tumrap kabeh iki.

Dina pungkasan Yipun mondhoek ing rumah sakit Mas Endra. Mas Heru lan Lisa teka bebarengan. Lisa dina iku pamit ora miebu sekolah kepengin methuk gurune, jarene. Endra sing ketok umyeg dhewe. Wiwit tekane mau wira-wiri ngrampungake urusan administrasi lan urusan liya-liyane. Ngringkesi barang-barange Yipun nganggo tas gedhe. Makili ngaturake panuwun mring para juru rawat lan dokter. Endra kepengin nuduhake marang kabeh wong mligine Lisa lan bapak, yen dheweke pawongan sing tanggung jawab tumrap Yipun.

Heru dhewe ketok meneng lan pasif. Jaman enome angger pas bingung ngono kuwi ngrokoke tambah banter. Nanging saiki sak akeban wae kok ora. Kosok bali tumindake Endra kanthi demonstratif. Sedawane dalam metu saka kamar rumahsakit dheweke nuntun Yipun sing sejatine wis kuwat mlaku dhewe. Tangan kiwa nyangkling tas gedhe, tangan tengene ngrangkuli bangkane. Yen ora ing rumah sakit mesthi akeh wong sing ngarani patrape Endra karo Yipun kuwi kaya priya lan wanita dhiwasa sing lagi malah tangane sing lagi ngrangkuli sangsaya dikencengake. Lisa lan Endra patang jangkah samburine. Mula jangkahé Yipun rasane dadi luwih abot lan kesarug-sarug.

Kasambung kaca 45

Dheweke ngadeg ngadhepi muride. Di sawang bocah-bocah siji-siji. Kabeh padha nyawang gurune kanthi esem seneng. Yyun durung caturan, bocah-bocah ya durung ana sing kumecap mung padha mesem.....

Dumadakan bocah-bocah ngadeg bareng ing bangkune dhewe-dhewe tanpa swara, tanpa salam: Selamat pagi, kaya adat saben.

"Lisa....." ana swara rada banter ngaban!

Lisa maju ing ngarep kelas nyalami ngaban!

"Lisa....." ana swara rada banter ngaban!

Lisa maju ing ngarep kelas nyalami ngaban!

Seminggu sawise Yyun bali mulang maneh. Ora ngira sawijining wengi Heru niki asramane Yyun. Sepisan iki dheweke ora bisa nulak.

lan ngambung tangane gurune. Lambe obah nanging ora cetha apa sing dicapake. Mripate nyawang Yyun seneng, lambene mesem. Sebanjure genti-genten siji-siji muride maju ing ngarep kelas. Kabeh muride ngakoni kaya sing ditudhake Lisa. Kabeh mangayubagya baline gurune lan ndongakake kewarasane Bu Guru Wahyuningisih.....

Yyun ora bisa ngomong kejaba ngusapi waspa sing tansah ndlewer. Jroning ati mongkog nyekseni patrape

mas Endra. Pancen oleh-olehe anak-enak kabeh. Ya bocah-bocah asrama mau sing sregep ngentek-entekake, awit nafsu mangane Yyun durung pulih babar pisan.

Dina sepisan Yyun bali mulang maneh, murid-muride nyambut mbagekake gurune kanthi bungah. Nalika Bu Guru mlebu ing kelas, ing bangkune dhewe-dhewe. Lungguh anteng kanthi prapan sumringah. Ing ngarep kelas Yyun ora tumuli lungguh.

Nadyan kaanan awake wis bali pulih, nanging Yyun ora tumuli mulang ngkasanakake kuwajibane sabaline mondok ing rumah sakit. Dokter isih maringi wektu ngaso limang dina sawise dheweke rong minggu luwih dirawat ing rumah sakit.

Endra meh saben sore nyambangi ing asrama. Pancen priya kaya Endra pantes sinebut priya dhiwasa lan wicaksana. Supaya ora ngganggu wektu ngasone Yyun. Dheweke ora teka langsung nemoni Yyun. Mung titip pesan lan maneka warna oleh-oleh sing digawa dititipake ibu asrama utawa kanca-kanca asrama. Nek wis ngene iki Nurma lan Lastri sakanca-kancane sing sregep mbagekake tekane

Endra pamitan ndhisiki liyane. Ing lambene kegambar esem rumanngsa menang. Lisa nguntabake kanthi rai bingung. Bapak ngelus-elus sirah nglipur atine. "Kenapa Bu Yyun ora melu mobil dhewe, Pa?" dirungu nadyan ora cetha swarane Lisa kuciwa lan kagelan. Yyun bisane mung unjal ambegan landung.

"Yaik!! Saben priya ngatonake apik karo aku. Ngulungake tangan kanggo aku. Ngotokake simpati sing gedhe. Tansah kepengin mbelani lan ngayomi aku. Legawa asung pangurbanan kabeh darbeke mbok menawa klebu kurban nyawane!

"Nanging aku kepengin ngerti, wong lanang endi sing isih gelem nyawang aku selagine wis ora ana sing bisa diarep-arep saka aku. Ah, wong lanang sing tumindak krana pamrih, ora bakal nyawang kanthi mripat sasith marang wanita sing ora disenehi maneh...."

pangudarasane Yyun jroning batin.

ngerti rombongan nyedhaki. Nanging Endra sing wiwit mau ngrangkul nggandheng Yyun, malah nggered kenceng nyedhaki mobil taksi sing diparkir patang meter sacedhake.

"Maaf iki mobil butut, tur sewan uga." Endra ngudarasaka kaya ditujokake marang awake dhewe.

"Edan! Aku ora tau mikir kepengin dipethuk ngangggo mobil mengkilap apa mobil butut. Mobil sewan apa silihani!" mengkonono panggrundele Yyun jroning ati.

Maca Geguritan Sangharepe Kandhang Munyuk

Atiku rumangsa seneng banget nalika entuk kalodhangan ndherek Bapak Yohanes Siyanta mbedhah buku karangane "Donganing Maling" kang isi guritan lan crita cekak asil riptane, ana KRKB Gembiraloka. Kejaba kepengin golek pengalaman maca guritan ana sangharepe wong akeh, uga kepengin ngrasakake kedadeyan kang mbokmenawa ya mung ana sepisan ji iki, ana pengarang kok olehe mbedhah bukune ana sangharepe kewan.

Jam 09.30 aku tekan KRKB Gembiraloka. Ing kana aku wis ditunggu dening Bapak Siyanta sakanca kang lagi nyiapake papan lan pengeras suara ana sangharepe kandhang simpanse. Sawise Bapak Siyanta maos sabagian isine buku, aku banjur diparingi wektu. Aku milih guritan siji kang irah-irahane "Jaman Edan" kang wis daksinau sadurunge ana ngomah. Nalika aku maca guritan mau kebeneran ana rombongan kanca-kanca kang umur-umrane sabarakan karo aku, dadi kira-kira wae

Rahajeng Fitria Wahyuniputri
SMP Pangudi Luhur 1
Jln. Timoho III/29

siswa SD kang diirrit dening bapak lan ibu gurune. Emane nalika semana aku lali ora takon saka SD ngendi asale. Sarampungge anggonku maca akeh kang padha nguwuh-uwuh nggunakake basa Indonesia: "lagi, lagi, ulangi, ulangi". Mangkono uga ibu gurune ngendika: "Tolong mbak, ulangi sekali lagi". Aku banjur noleh marang eyang kang nalika semana uga ngancani aku. Eyang mantuk lan ngendika: "Turuti nok, turuti sepisan maneh." Satemene mono aku wis rada wegah jalaran nalika aku maca kang kapisan mau anggonku nindakake kanthi ati kang ora jenjem. Saben-saben simpanse kang ana samburiku nguncalake watu marang aku. Kanggo kang kapindho iki atiku rada jenjem jalaran Bapak Siyanta lan eyang padha jumuneng ana samburiku saperlu nggusah simpanse supaya rada ngadoh saben nyedhaki anggonku ngadeg. Mangkono pengalamanku kang ora bisa daklalekake kang dak alami kira-kira setaun kepungkur nalika aku isih sinau ana SD.

Pasiksan Sambunge kaca 41

iku, aku lan Mas Bagyono nekani ulemane Pak Hermansyah kang uga kagungan kersa mantu. Pak Hermansyah iku kanecane Mas Bagyono padha-padha pengawas. Mung dhinese seje kecamatan. Hla neng kene iki aku kisinin maneh. Awit, kanthi ora senggaja lungguhku sakloron kepeksa jejek karo Pak Dwijo sarimbit. Awit kursi sing kothong mung kari jejek Pak Dwijo iku. Arep pindhah panggonan - sejene wis kebak - kok ya ora sopan. Sidane kanthi ngempet rasa isin, dak betah-betahake

njejeri priyayi sing daksungkaniku. Ndlalah acarane kejaba mung lumrah-lumrah bae, dadak ngglawer pisan. Jeneh pas *srah tinampi*, priyayi sing kapasarahan *pasrah* lan sing kapasarahan *tinampi* padha adu betah-betahan omong. Dipadhakake lomba pidhato bae. Ngono pisan isih disambung *ular-ular* sing uga ngandhar-andhar angendhukur. Ayak bae para undangan wiwit onkrep. Daksawang *pranatacara*-ne katon bingung. Nah, ya pas iki aku ketampeng raiku. Critane, Bu Nunung kang lenggah ing sangharepe Pak Dwijo mara-mara noleh karo ciluk. "Pak, mbok acara manten

Ara-ara Sambunge kaca 25

metu arep nemoni. Heru diacarani lungguh ing kursi tamu sing mapan ing pojok ruang tamu asrama sing amba. Wong loro lungguh adhep-adhepan. Jujur wae. Ngadhepi dheweke atine isih durung bisa tentrem. Arep miwiti omong rasane kok abot. Patemon ing RS kadidene patemon kang bisu. Heru bisa diarani mung meneng tanpa omong, kejaba sapa aruh basa-basi saperlune. Yyun dhewe sing mung gedheg lan mantuk. Malah Lisa

sing akeh guneme, akeh critane. Bocah Lisa mbok menawa patemon sing kaya iki sing adate anteng. Upama ora ana sing akeh guneme, akeh critane. Bocah Lisa mbok menawa patemon sing kaya ngono iku saya kaku lan wagui! Saka jendela ruang tamu Yyun weruh mobil sedaan abang maroon apik diparkir ing pekarangan asrama sing mesthine mobil Heru, amarga wektu iku tamune asrama mung dheweke. Durung-durung Yyun wis cubritya, Saben-saben gonta-ganti mobil. Mbok menawa kepengin nuduhake koleksi mobil-mobil mewah? Semono gedhene rasa sujanane marang wong lanang

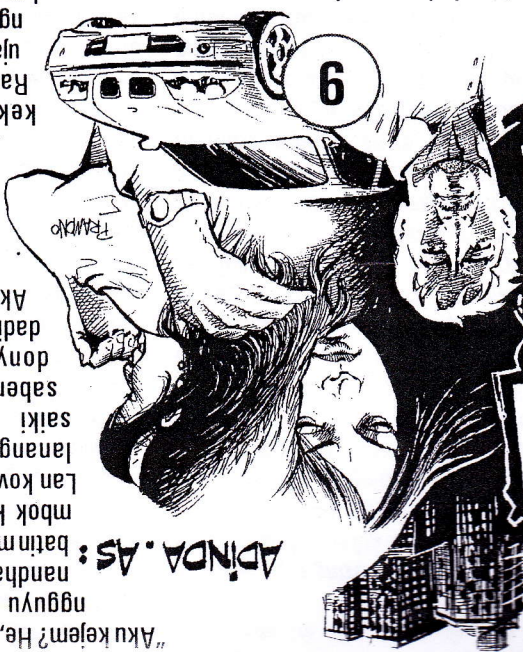
sing jenenge Heru iki. Pawadan apa wae dheweke ninggalake Yyun, ing pandelengane, Heru pengkhianat. Saben-saben Yyun ndeleng rupane, kecenthok maneh prastawa pat sing tausah ngayang-ayang uripe. Saben weruh Heru, ketok-ketoken prastawa iku kaya lagi kedadeyan wingi sore. Rasa dhendhame ngobong atine maneh. Ana sapaasang mandhau gedhe gaman tradhisi suku Dayak dipasang ing tembok sandhuwure Yyun kanggo pastren. Yyun ngiling-iling mandhau mau lan kepengin njupuk salah sijine. (Ana candhake)

niku kados wonten dalam ngrika nika. Kelawi ngemu *tuntunan* ugi wonten unsur *tontonan*-e. Acarane Pak Dwijo nika jan hebat saestu lho. Mbotoen mboseni kados niki," ngendikane Bu Nunung. Dadak paninggal genti tumuju marang aku. Banjur, "Eh, kepenger kok kula mboten sumerep Bu Nilam nggih? Bu Nilam wonten pundi? Napa mbotoen rawuh? Wah, rugu nek mboten rawuh!" ngendikane tanpa ngrasa dosa. Panjenengan mesthi bisa mbayangake, kepriye rasane ketampeng warasan kaya kuwi. Sing cetha mujudake pasiksan kanggoaku. *

graha pangripta, maret 2010

emona gedhene rasa sengi
lan dhenham sing sumpen
ing iwane Yuyun.
"Gusti nyuwun angapunteu,"
mengkonon pamuwuse Yuyun jroning
ati. Dheweke enggal-
enggal mbuwang
panyawange sa-
ka mardau sing
cumanthel ang-
ker mau sing
drasake ana
dayane magis!
"Aku wis
bala-bal nulak lan
ngendhani! Mas
Heru kok tetep
ngotot nyedhaki
aku, aja nyalahake
yen dumadakan
tuwuh rancangan
ing jroning utegku.
Rantaman sing mesthi
ora prayoga," Yuyun ngincim jroning
ati.

ARAARA CENGKAR TANPA PINGGIR

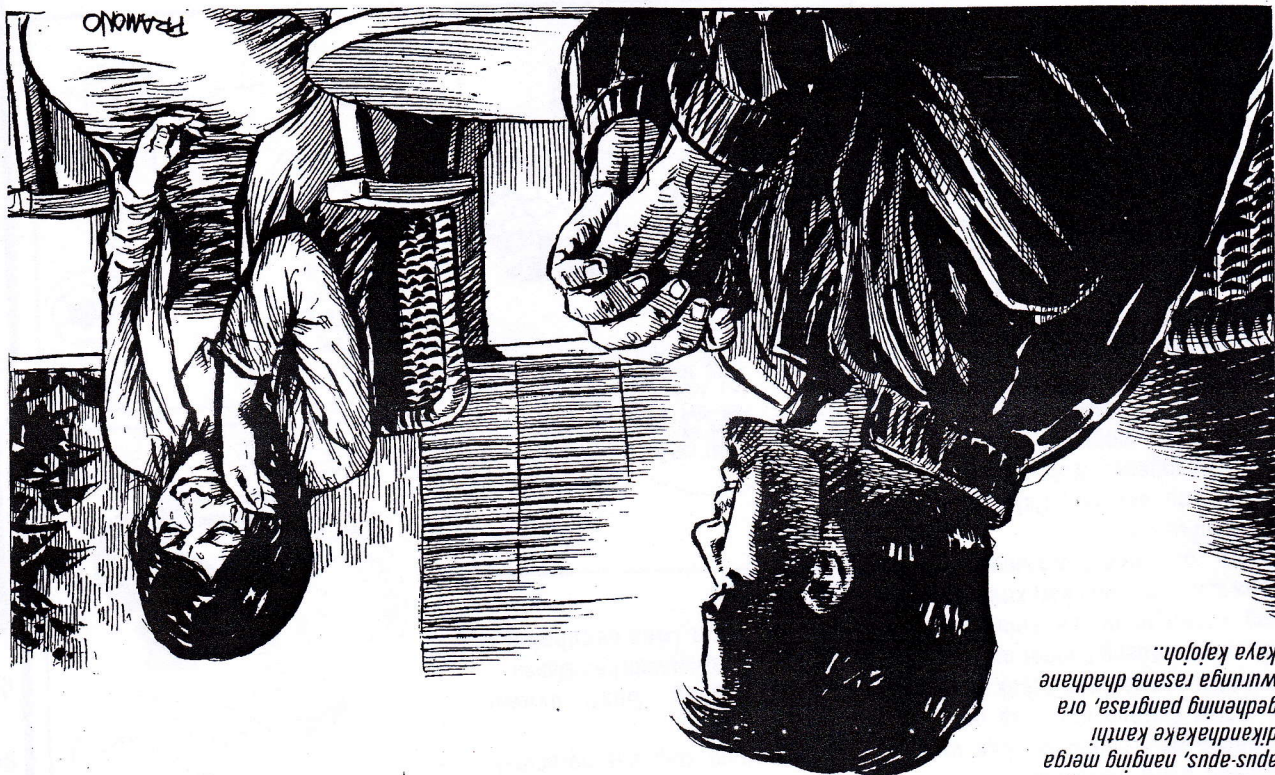

Kowe kejem
"Aku kejem? He, he, hee....." Yuyun
ngguyu sinis. "Aku sing
nandhang sengsara lair
batin merga pokal gawemu
mbok kandhakake kejem.
Lan kowe sing biyen wong
lanang pengcut sing
saiki bisa nundhukake
saben wanita krana
donyamu rumangsa
dadi pahlawan? Ora!
Aku ora sudi ngilirake
bayi anake priya
sing ora duwe
tanggung jawab
lan pe-ngecut."
Heru kaya
kekantem kanteb.
Raine pucet, banjur
ujare: "Kenapa siramu
ngilang wektu kuwi.
Lunga tanpa pamit
sadurunge kowe dhewe cetha dhodhok
selehe. Siramu banget emosi lan nesu
gedhe nalika aku crita yen lagi bingung
nolak panjalukane pamanku. Suwene
iku aku uga wis nandang sengsara lair
batin. Aku wis ikhtiar kanggo ndandani
kabeh karuwetan kanthi cara sing aku
bisa....."
"Ah, ora ngira. Wong lanang sing
gagah lan sugihe kaya insinyur Heru
Purnomo bisa ngalami sungkawu,"
Yuyun sangsaya kepengin ngremet-
remet pangrasane Heru. "Pengusaha
sukes. Kontraktor insinyur Heru
Purnomo sing kaloka. Penjenengan
mesthi ora mbayangake sepira dayane
wanita ringkih sing lagi nampa musibah
kaya aku. Kabeh nulak tekaku wanita
sing ngemu rereged ing awake. Kabeh
wong nyecamah awakku. Pindha
peteng ndhedhet donyaku."
"Amarga keluwen lan kepengin
ngupaya urip, aku kepatel ing donya
Yuyun kanthi gedhene pengarep-arep.
Lambene komat-kamit. Yuyun sangsaya
kesurung nggo dolanan pangrasane
Heru. Yuyun rumangsa ora salah yen
crita apus-apusan ngenani awake
dhewe."
"Wis kasep. Bayi iku wis dak
perjaya! Tak gugurake. Melas yen
ana bayi lair tanpa bapak....." Yuyun
"Hah? Mbok gugurake? Kowe....."

"Gusti nyuwun angapunteu,"
mengkonon pamuwuse Yuyun jroning
ati. Dheweke enggal-
enggal mbuwang
panyawange sa-
ka mardau sing
cumanthel ang-
ker mau sing
drasake ana
dayane magis!
"Aku wis
bala-bal nulak lan
ngendhani! Mas
Heru kok tetep
ngotot nyedhaki
aku, aja nyalahake
yen dumadakan
tuwuh rancangan
ing jroning utegku.
Rantaman sing mesthi
ora prayoga," Yuyun ngincim jroning
ati.
"Aku kepengin nggawe petungan!
Aku kepengin males dheweke! Mesthi
saka lambene ora klakon ana panjalukan
ngapura kaya sing tinulis ing layange.
Mas Heru klebu wong lanang sing
irid ing tetembungan nanging royal
ing tulus. Ya ora apa-apa! Aku ora
butuh panjalukan ngapura utawa sewu
ngapura," ing batine Yuyun sangsaya
ngigit-igit.
"Mesthi ora ana sing ngira nek Bu
Guru Yuyun iku Wahyuningsih, ta?"
ujare Yuyun mbukakak rembug nitokake
tetembungan ing jroning surate Heru.
"Wahyuningsih sing sewelas taun
keprungkur minangka kenya sing
prasaja, lugu lan bodho-cubluk!"
Heru ndhunglikuk. Dheweke unjal
ambegan landung. "Kono mesthi ora
tau mbayangake yen biyen aku mlayu
kanthi tatu lan duhkitan nggawa bibitmu
ing kandhutanku."
"Heeh..... Dadi, dadi..... kowe
ngandhut wektu kuwi, dhik?" ujare
Heru kaget. Dheweke ngadeg saka
palungguhane. "Yen nggarbini kenapa
ora ngomong, malah lunga, dhik?
Endi bocah iku saiki, dhik Ning? Ing
ngendi?"
Yuyun njaluk dheweke lungguh
maneh. Ing raine ketok gambaran
rasa kaget gedhe krungu samubarang

Nady
apus-
dikan
gedh
wur
kaya

cri
ma
tar
ndi
pre
bat
sej
sal
ma
ter
apu
kar
wu
kaji
pan
san
ras
sej
mal
ing
sem
mar
sing
Wah
lugu
dhiv
Penj

Nadyan cita mau mung
apus-apus, nanging mega
dikandhakake kanthi
gedhening pangrasa, ora
wurunga rasane dhadhane
kaya kajojoh..

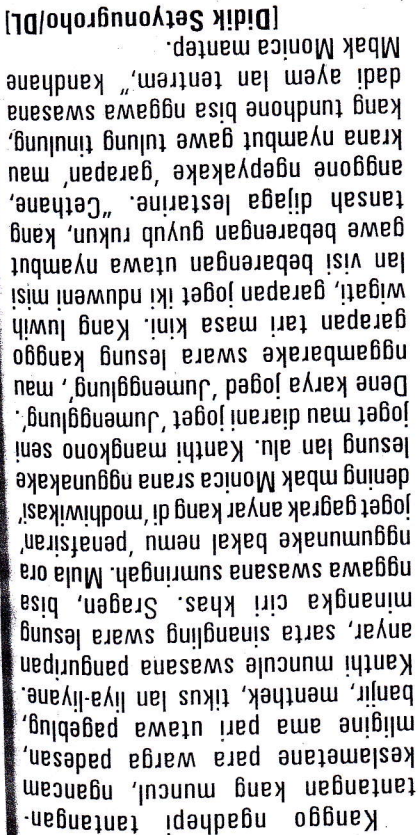
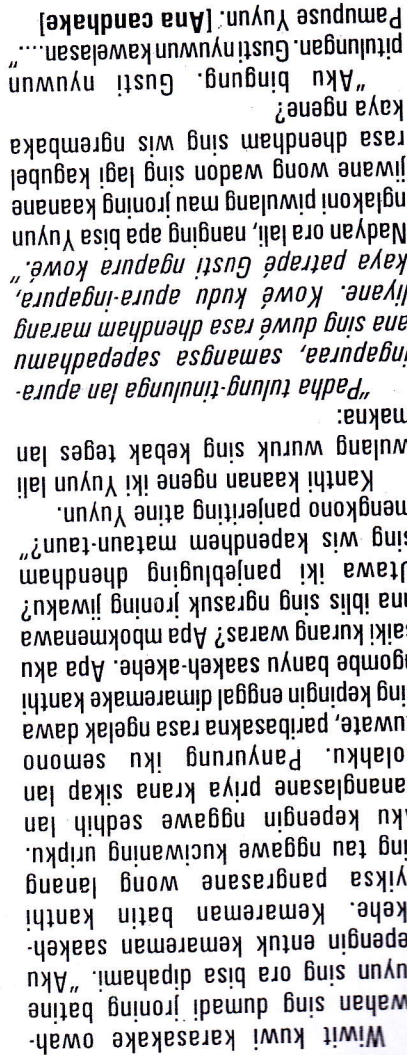
Kasabung kaca 42

mbok arep-arep saka aku!"
"Nanging Lisa banget nresnani lan
mbutuhake dhik Ningsih dadi gurune."
"Kabehe muridku pancen nresnani
apa sing bisa diarep-arep Lisa
marang aku wanita sing jroning awake
ngemu saonggok borok? Becike awake
dhewe ora perlu ketemu maneh....."
Sabene tembung sing kewanu tansah
kaucapake kanthi tandhes, nuduhake
anane rasa memungsih. Nanging
nadyan sengit dikaya ngapa, ati wong
wadon iki trenyuh uga nyekseni priya
sing tau ditresnani iki tumungkul lesu,
loyo tanpa daya. Sisih atine sing kebak
asih ngaruh-aruhi, ngelingake, nanging
Yyun kebangeten angkuh kanggo
nggubris kabeh mau. Malah ing atine
tuwuh wewangian wanita sulisty
ayu. Ibune Lisa sing mesem meneng
bisa ngrebut Heru saka tangane.
Yyun ora ngerti apa iki bayangan iblis,
apa pengangene dhewe sing kebak
dhenidham lan rasa sengit?
"Aah... dhik Ningsih, dhik Ning....."
mung kuwi wusane tembung-
tembung sing kawetu saka lambene
Mas Heru.

saiki dadi guru karena ijazah keguruan
sing dak duweni, aku iki guru sing
modhel apa?"
"Cukup, cukup, Ningsih. Nadyan
apa sing wis mbok lakoni, siramu tetep
guru sing apik kanggo murid-muridmu.
Luwih-luwih guru sing dibutuhake Lisa.
Lisa benen-bener nresnani dhik ningsih
minangka gurune....."
"Iku mega Lisa durung ngerti sapa
sejatine guru sing dikagumi. Nadyan
dikaya ngapa wae, bocah cilik kaya
Lisa durung bisa mangerteni dosa lan
sesukering urip sing wis ditindakake
Heru sangsaya sedih. Sangsaya
tanpa daya lan tambah kasiksa. Lan
rasa jroning atine Yyun tambah
marem. Tetela ringkih uga atine wong
lanang kaya Heru. Heru sing dikira
pengkuh santosa, kaya gagraging
watu karang ing samodra, nanging
ambrol mung sepisan katebas. "Aku
luwih seneng awake dhewe ora perlu
ketemu maneh. Lembaran-lawas wis
dak kubur jero."
"Aku atur pamrayoga kanggo apike
Lisa, Mas Heru lan apike aku dhewe,
luwih becik pindhane Lisa saka
sekolahane saiki. Ora ana sing bisa

Sangsaya ndadra anggone ngakiti
cita dora. Atine Yyun sangsaya
marem nyumrupi rupane Heru sing
tambah pucet, lambene komat-kamit,
ndredheg tanpa swara, kawistara
prentih-prentih kringet ing sakujur
baluk lan pipine. Ati nuranine Yyun
sejatine njerit nanging awake dhewe
saupama cita sing dikandhakake
marang Heru iku mau pancen klakon
temenan. Nadyan cita mau mung apus-
apus, nanging marga dikandhakake
kanthi gedhening pangrasa, ora
wurunga rasane dhadhane kaya
kajojoh. Temahane luh mbanjir nelési
pangkone.
"Oh, dhik Ning....." sambate Heru
sangsa sedhih. Ing raine kagambar
rasa kedhujung datan kimira. Yyun
sejatine ora tegel cita kaya ngono
mau nadyan mung apus-apus. Nanging
ing pojoking ati liyane karasa anane
semburating rasa sing nuwuhake rasa
marem sing aneh.
"Telung tau iku dudu-wektu
sing dawa sing bisa ngubah wanita
Wahyuningsih sing mbiyen isih mentah
luwu prasaja lan cubluk, dadi wanita
dhiwasa sing babar pisan bobrok!
Penjenengan bisa mbayangake yen aku

Pitakonku atos.
Bojoku marbut karo banjur
"Pak, nek aku arep nyambut gawe
ora duwe gajah. Ora duwe keahlan.
Upama arep bakulan, ora duwe modal.
Kamangka kebutuhan urip kuwi akeh
lan kabeh kudu kecukupan. Dadi
comblang kuwi ya ora gampang.
Akeh bucuah-bucuah nakal sing ora bisa
dipercaya. Yen wis pepayon padha
mayu ora gilem menehi komisi. Nek
werma-werna betheke eman menehi
komisi. Kamangka masarke wong ya
ora gampang. Kudu tlaten lan pinter
nyidhokake. Apa tumindak kaya ngono
luput?"
Kepaksa aku meneng. Bojoku
omong maneh.
"Yen pasangane apikan komisine
neng ngarep. Nanging sing mbeling,
mesthi njalak neng mburi mula aku
kudu nggenteni nganti rampung. Nek
ora tak enten, bakal ilang muspro.
Percuma anggonku kangelan. Aku rak
dadi perantaraan wong sing arep padha
nggolek seneng. Apa iki kepetung luput
gedhe?"
"Wis, pegawayanmu kepetung
luput apa ora nanging kudu kok lereni.
Ponselmu ganti kertu kabeh, supaya
ora padha bisa ngubungi. Aku wingi
wis matur marang bos arep ngampil
dhuwit kanggo pawitan bukak warung.
Cicilane ya entheng banget marga Bos
mung kepengin priksa keluwargane
dhewe tentrem. Saiki kari kowe gilem
apa ora, dadi bakal warungan? Ora

Sawijining dina bakda surub, Endra priya sing suwe naksir Yuyun sambang ing rumah sakit. Wis ping pira dheweke ndheseg Yuyun. Njaluk jawabane. Njaluk sikap tegas, Yuyun nampa lamarane apa ora? Sadurunge kepethuk Heru Yuyun wis arep wangsulan nganggo layang. Wangsulan yen dheweke durung karep omah-omah. Durung nganti layang kaki-rim, ketungka kepethuk tekane Heru. Layang disuwek-suwek, wurung dikirimake!

"Sing gedhe panga-puramu Mas Endra. Aku durung bisa mikir. Nganti tumekaning dina iki aku isih kepengin urip ijen. Maaf, Mas Endra. Yen aku ora tumuli njawab amarga aku njaga atine Mas Endra aja gela merga aku. Kamangka aku ngakoni wis akeh kabecikane Mas Endra marang aku. Aku nyuwun maaf, Mas....." mengkonso wangsulane Yuyun.

Wangsulan nulak, sawise makaping-kaping ngendhani. Dheweke pancen kerep kepojok kanthi pitakonan lan panjalukan sing kaya kuwi.

"Aku pancen wis ngira ndeleng patrapmu sing terus ngulur-ulur," mengkonso ujar Mas Endra sawise sawetara wektu dheweke meneng krungu jawaban panulakane Yuyun. Nanging dheweke tetep lungguh kanthi tentrem, malah disumet maneh salencer rokok. Iki lencer rokok sing wis ping papat. Kebal kebul lambene sajak santai.

"Yen awakmu cepet njawab kanthi tegas aku rak ya ora ngributi ngoyak-ojak kaya wingi-wingi kuwi."

"Terus terang aku kuwatir Mas Endra mengko lara ati. Aku ngerti Mas Endra apik banget ngadhepi aku."

"Aku rak wis tuwa. Awake dhewe iki wong-wong sing cukup diwasa. Yen awakmu ora tegel kandha dhewe, bisa liwat panengah upamane Pak Guru Hary."

Yuyun kaget nalika Endra nyebut

jeneng iku.

"Aku nampa keputusanmu kanthi jembaring ati. Nanging yen pareng aku ngerti apa alesanmu nulak aku?"

"Ora ana apa-apa kejaba aku pancen durung siap urip omah-omah. Aku kepengin luwih akeh menehi kawigaten nggo gaweyanku. Aku ora bisa meksa awakku dhewe. Mas Endra mesthi mathuk karo aku, samubarang sing kepeksa lan dipeksa mesthi wusanane ora becik kedadeyane."

"Lho, aku rak babar pisan ora meksa Dhik Yuyun. Aku mung ngantu-antu tresnamu nadyan mung sathithik."

"Oh, apa awake dhewe sing wis tuwa iku isih pantes rembugan nggani katresnan, Mas? apa isih perlu iku, Mas?"

"Awakmu keliru, Dhik. Apa wong sing isih nom thok sing isih kena nresnani lan ditresnani?" Mas Endra mandeng Yuyun kenceng tajem. Githoke mengkirig. Disadari wangsulane mau mung golek-golek.

"Ketoke Dhik Yuyun nyampur aduk antarane tresna lan asih."

"Apa ana bedane pangerten tresna lan asih?"

"Umume pancen tresna lan asih iku wong nganggep padha. Nanging kanggo ana bedane sing prinsip. Menurut panemuku asih iku kanugrahan Gusti sing utama, sing menehi panyurung wong nduweni sikap ikhlas menehi sa-

wenehing barang tanpa dijuluk, yaiku barang sing nduweni makna kanggone sing mbutuhake. Sikap ikhlas ateges menehi tanpa ngarep-arep walesan, menehi tanpa pamrih. Lha nek tresna iku pangrasa sing seneng banget tumraping samubarang lan ndadekake samubarang mau dikwasani lan didarbeki. Loro-lorone pancen ngemu semangat menehi. Asih menehi tanpa ngarep-arep walesan, tresna menehi kanggo nguwasi."

"Njur Mas Endra kepengine asih apa tresna?"

"Aku kepengin loro-loro-ne....."

Yuyun durung mudheng karepe Endra, dheweke mung kandha: "Aku dhewe durung siap bebrayan karo priya, sing tinalenan mbuh asih apa tresna. Wektu iki aku kepengin nata urip lan atiku ndhisik."

"Yen awakmu adreng nulak panjalukku aku sejatine wis ngerti alesanmu. Sabab aku iki dhudha, kalah adoh yen katandhingake karo konglomerat sing Direktur iku....."

"Eh, tetela cara pamikirmu isih mbocahi, Mas," panyaute Yuyun munggel pocapane Endra tanpa kuwatir bakal ntoni apa ora.

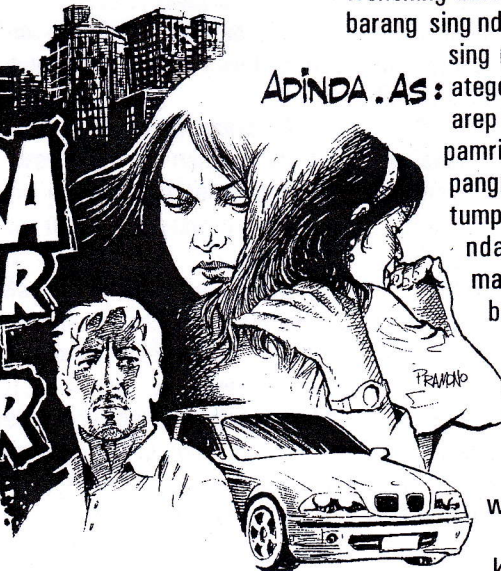
Nyatane akeh priya ing ngendi-endi padha wae. Nganggep wanita kadidene barang dagangan. Rumangsa luwih bisa tuku katresnane wanita kanthi sangsaya dhuwure pangkat lan akehe dhuwite.

Sepisan iki Yuyun ora perlu ketaton utawa kasenggol. Jroning ati dheweke malah nggeguyu priya-priya sing kaya iku. Hary rumangsa kalah katandhingake karo Endra. Endra dhewe rumangsa kalah adoh katandhingake Heru. Bareng Heru sing wis tau nguwasi uripe lan kabeh darbeke, ngaku rumangsa ora pantes maneh nampa tresnane nadyan mung sacuwil.

"Paling-paling fasilitasu mung spedha motor. Kaya kanugrahan gedhe

ARA-ARA CENGKAR TANPA PINGGIR

10

nalika dhik Yyun gelem num pang taksi
butut ora milih sedan Mercy putih me-
wah kae."

Yyun ora nanggapi ngomyange
Endra sing lagi kuciwa. Priya sing
rumangsa bisa nuku tresna nganggo
dhuwite, sawektu-wektu dheweke
arep mbuang ngono wae tresna lawas
sing dianggep wis wayu lan adhem,
golek ijol tresna anyar sing isih anget
kebul-kebul.

"Wah, saingan ku pancen abot.
Malah dudu tandhinganku," Endra
ngudaras, lambene mesem. Esem
sinis, "Mokal bisa menang!"

"Nanging Mas Endra rak wong
lanang," sumau Yyun manasi. Ras-
ane kebrongot dheweke kepengin ngim-
bangi. "Biasane wong lanang bakal
ngrentengi sewu wanita nalika ditolak
wanita siji." Endra kaget krungu omon-
gane Yyun.

"Dhudha lapuk kaya aku iki?"
Nggandheng prawan tuwa siji wae
ora pecus. Apa maneh golek liyane.
Wah....."

Dheweke mandeng Yyun kanthi

"Mas Endra, awake dhewe wis
padha-padha diwasa ora perlu sindir-
sindiran lan olok-olokan."

"Ora nyindir! Sabenere pancen
dheweke dudu tandhinganku. Aku ba-
bar pisan ora meksa awakmu. Jroning
perkara iki aku sing salah. Aku kalah.
Keok " Ucape Mas Endra bali se-
dhih lan sentimental

Keprungu swara mobil mlebu peka-
rangan. Kecut rasaning ati nalika ketok
Heru lan Lisa sing lagi ngrangkul bung-
kusan gedhe metu saka mobil.

"Yen ngono aku pamit dhisik," ujare
Endra kanthi ngawasake lakune Heru
lan Lisa sing sangsaya nyedhak.

"Sugeng sonten..... Mas Endra
jebule," sapa aruhe Heru grapyak.

"Tuanlah yang menang. Aku datang
lebih dahulu tetapi aku tidak pernah
membawa bingkisan apapun," ujare
Endra atos ditujokake Heru.

"Nuun sewu, menapa kersa
penjenengan Mas Endra? Kula kok
bingung!" sauté Mas Heru gumun.
Bathuke njengkerut mratandhakake
yen bingung.

"Maksudku ialah kamu mampu
menggaet seorang wanita seperti Yu-
yun ini atau seribu Yyun sekalipun!"

"Saya sungguh belum jelas apa
sebenarnya yang anda maksudkan.
Kedatangan saya ke sini hanyalah men-
gantar anak saya menemui gurunya un-
tuk suatu keperluan."

"Tuan jangan pura-pura. Dengan
kekayaan yang tuan miliki, tuan mam-
pu menikmati makanan lezat apapun
dalam perut tuan yang gendut ini," tem-
bung mas Endra tambah ngawur karo
driji tangane nuding wengene Mas Heru
sing sejatine ya ora kegedhen. Lumrah
wae. [Ana candhake].

RAMPNO

"Dhudha lapuk kaya aku iki? Nggandheng prawan tuwa siji wae ora pecus. Apa maneh golek liyane. Wah....."

aja dilayan, Mas, aku isin, Mas....."

Yyun nangis

"Aku uga wong lanang,

mung saderna ngaturake

kekarepane. Maaf, dhik merga

tekaku iki nggawe susahmu

kaya ngeni iki."

"Mas Heru, aaah....."

"Papa!!" Lisa njerit

nyeluk ngundang bapake

karo nangis. Bungkusane

gedhe wiwit mau isih

dipondhong. Heru wis

ora nggubris panjerite

aneke. Dheweke

mlangkah metu kanthi

sareh. Nalika adhep-

adhepan karo Endra,

dheweke isih nyoba

nggeneng-ene ng mungsuh.

"Saudara Endra, ini bukan

penyelesaian terbaik. Marilah kita ke

dalam bicara baik-baik menyelesaikan

kesalah fahaman ini. Saya kira....."

Durung nganti rampung omongane

Heru, tangane Endra loro-lorone cepet

nyengkerep krah klambine Heru.

Disendhal banter dadi kocar-kacir. Ewa

semono Heru durung nglawan. Ndeleng

iki malah Endra sangsaya duka yayah

sinipi. Nempiling raine Heru kanthi

rosa, nangis miring sithik wae jotosan

gegeman tangan atos iku mleset ora

nggenani apa-apa.

Sepisan maneh njotos banter,

sepisan maneh mleset. Njotos maneh,

mleset maneh, njotos maneh, mleset

maneh. Jotosan tangan lan tendhangan

sikil matumpa-tumpa nangis ora ana

sing nyempet wae ora.

Sapa sing nonton kridhane priya

loro iku saka plesiran ndeleng gelut sing

ora sababag. Sing siji ngrangsang

kanthi ganas, sijine ora ngimbangi, ora

tumindak akeh. Ketoke ora kawa

nandhingi, anane mung nangis lan

endha kanthi gampang nggawe Endra

malah sangsaya muntab lan bringas.

Wiwit sepisanan dheweke yakin

bisa nggrubuhake mungsuh priya

saingame, nangis nyatane durung

ana ujude. Dheweke ora ngeri Heru

jaman nom-nomane iku juara karate.

Mantan karateka sing kondhang, juara

kaping telu tetandhingan karate antar

kampus.

ADINDA.AS:

"Mbok mesakake karo aku....."

tangane dikepel-kepel.

Heru nahan ati. Untune kerot-kerot

wong kaya ngeni iki....." clathune

"Salawase urip aku durung tau diina

wong sing lagi kesurupan.

bengok-bengok kaya polah tingkake

perempuan. Keluaa.....!" Endra

Laki-laki pengucut yang hanya berani

"Hai, orang kaya. Keluarlah.

Mas. Aku nyuwun....."

"Nyuwun tulung aja ditandangi,

Ngisin-isini."

"Babar pisan aku ora ngarepake iki.

gedheg-gedheg lemes, banjur ujare:

Heru ndungkluk sedhih. Sirahne

ribut bakal kedadeyan

karo wiwit nangis. Yyun wedi ribut-

lanang edan iku, Mas....." ujare Yyun

"Mas Heru, aja dilmbangi wong

jangkah-jangkah amba.

Endra, banjur ndhisiki metu kanthi

luas untuk kita berdua," tantange

"Tidak di sini. Di halaman itu cukup

cari gara-gara di sini."

"Cukup, saudara Endra! Jangan

sing katone luwih alus solah bawane.

yakin yen bisa ngalahake mungsuhne

panantang. Mbok menawa dheweke

kitab! saban ucapane Endra kebak

Ayo buktikan mana lebih jantan antara

"Bicara adalah cara perempuan.

katut-katut.

Yyun sing dadi prakara mesthi bakal

langka sing akeh wong seneng nonton.

rame. Iki mesthi dadi prastawa

nyun prihatin banget nyekseni
owah-owahan patrape Endra
sing biasane nyondhoh,
andhap asor, wicaksana dumadakan
dadi emosional. Katon yen wis kelangan

amarga kasurung saka

rasa cemburu sing lagi

ngwasani pikirane.

Rasa cemburu sing

kegedhen. Ndadekake

priya 45 taun kaya

Endra kelangan kendhal.

Rasa cemburu pancen

manusiawi. Kabukten

cemburu nyarang sapa

wae. Ya bocah cilik,

remaja, wong diwasa

kaya Heru lan Endra, ya

mbah-mbah sepuh ora

kalis saka "penyakit"

cemburu iki.

"Sabar, Bung. Mangga kita

rembag kanthi sareh. Mbok bilih Bu

Yyun dereng nate njlentrehaken sifat

sesambetan kula kaliyan Bu Guru

punka. Mangga kita rembag sae-

sae," ujare Mas Heru isih nyoba sabar

lan sopan.

"Laki-laki sabar adalah laki-laki

kita ini dengan cara seorang jantan."

"Mas Endra, ajaaa.....!" Jerite

Yyun kuwatir. Dheweke wedi banget

yen kedadeyan padudon sing nambah

panas loro-lorone. Wong lanang diwasa

loro iku wis ngadeg adhep-adhepan.

Loro-lorone sebabag, pawakane ya

salmimbang.

Swasana tambah panas. Endra

ketok tambah agresif. Praupane abang

ireng. Urat-urate ketok nonjol metu.

"Dengan kekayaan dan

kedudukanmu kamu dapat merampas

Yyun dari tanganku. Tapi ingin kuhat

apakah dengan tangannmu yang halus

itu kamu mampu menatuhkan aku."

"Tenanglah, Bung. Kamu bicara

seperti orang kehilangan ingatan.

Sebagai orang dewasa dan beradab

marilah kita bicara baik-baik."

sabar nadyan. ditantang kasar.

Nanging swarane wiwit cilik mungah

nandhakake yen geni kanepson wiwit

kelangan kendhal banjur pada gelut

ngobong dhadhane. Aja-aja loro-lorone

24

Djaka Lodang No. 20 ❖ 16 / 10 / 2010

Kasambung kaca 31

Yyunun matur Pak Santo yen ora bisa pindhah saka kutha iki luwih becik dheweke aluwung metu saka gaweyane. Pak Santo sedhih banget mireng adreng sing dadi tekade Yyunun mau. Yyunun ngerti Pak Santo

"Atur panuwun ingkang tanpa wates. Nanging ingkang ageng pangapuntening bapak-ibu, kula punika Lelakon-lelakan anyar sing mung namnabi ruwete perkara-perkara sing sakawit wae durung nganti rampung uga."

"Nak Yyunun, awakmu wis tambah diwasa lan mateng. Wis samesthine nak Yyunun luwih kwawa ngendhaleni hardaning emosi. Bisa ngluwari kabeh ganjelaning urip. Awakmu kudu bisa urip mbukak lembaran lan babak anyar. Sawijining urip sing adoh saka

Pak Santo maringi pitutur dawa nalika sawijine wengi Yyunun ngadhep sowan ing dalame. Dheweke matur nyuwun pindhah mulang saka kutha iki. Yyunun rumangsa wis ora nduwe katenremman maneh. Tekane Heru sing dianggep nggrogoti uripe. Panyawange miripate Lisa wektu Yyunun mulang ing ngarep kelas. Tansah mandeng landhep, ngarep-arep lan ngenteni, ora

wanita. Kebeneran wanita mau Yyunun padon perkara ngarepe umum awit pancakara rame ing padha diwasa, gelut kinurmatan wis isin. Priya loro sing sedhih. Bingung lan mlebu kamar. Dheweke Yyunun mlayu lelakon iki!

Ora krasa Yyunun njerit banter binareng ambrukke Endra krana sabetan karate ing pener cenggle. Nadyan sabetan epek-epek tangane Heru ora sepiara banter, nanging wis bisa ngrubuhake awake Endra sing tiba gemebung ing bantala semaput. Ah, kok ya ana wae wong nonton sing malah keplok-keplok tangan nyuruki lelakon iki!

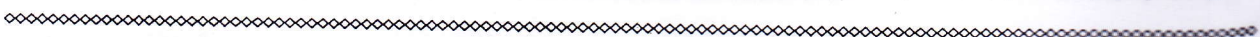
Nadyan sabetan epek-epek tangane Heru ora sepiara banter, nanging wis bisa ngrubuhake awake Endra sing tiba gemebung ing bantala semaput.

panjenengan. Bu Santo sing nganggep Yyunun kaya putrane dhewe ora kuwat ngampet luhe nalika mireng Yyunun adreng kepengin ninggalake kutha iki. Marang panjenengan sakloron pancen Yyunun wis waleh lelakone uripe wiwit sepisanan strawung karo bapak lan Ibu Santo. Strawunge karo kliwargane kepala sekolahhe iku pancen rumaket, luwih-luwih nalika Yyunun mondok meh telung taun ing dalame sepisanan Yyunun mulang ing sekolahan sing dipimpin Pak Santo. Sanyataane akeh kabecikan saka wis ditampa saka Pak Santo. Sanyataane Agunging panuwun katur Pak lan Bu Santo.

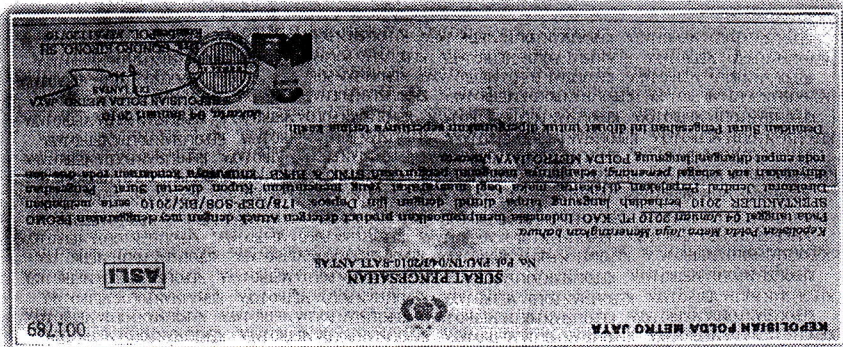
rasa dendham lan sengit. Dendham iku ora liya borok jroning ati lan jiwa kita. Njalari jiwa kita lara lan kelara-lara, urip dadi ora tau tentrem."

Ah, iki cetha dudu pitutur pimpinan marang bawahan, nanging sabdatama bapa sing kepengin nuduhake dalan kautaman lan tentreming urip mring putrane. Yyunun banget ngaturake gunggung panuwun marang Pak Santo sing wis dianggep wong tuwane dhewe. Wis akeh Yyunun nampa tuntunan lan pitutur selawase dheweke mulang ing sekolahan sing dipimpin

Krana kedadeyan gelut, pancakara antare priya loro sing padha-pada pidesa pawakane ing tengah pekarangan pinggir dalan gedhe, ndadekake kawigaten gedhe wong-wong sing pinuju liwat papan kono. Akeh wong padha teka nyedhak nyat nonton "hiburan gratis" ing sore parak surub iku. Bocah-bocah asrama, tangga taparo kiwa tengen, wong-wong sing lagi mlaku ing dalan gedhe, kabeh padha mandheg miengak nyekseni wong lanang loro gelut rame ing tengah pekarangan. Kabeh-kabeh mesthi

*Pengesahan saka Polda Metro Jaya, ditandatangani Dir Lantas
Kombes Pol Condro Kirono. (Repro)*

[Pakne Puri]

Lha kok jengenge bebadan iki malah ora tinemu ana kupon. Pindho, asmane Dirjen Pajak, manut tanggal kupon diedharake, 7 Januari 2010, isih tinulis Darmin Nasution. Kamangka, yen ora sisip, sawetara sasi sadurunge kuwi panjenengane wis pindhah tugas ana BI. Kanggo luwih genahhe aku nyoba ngontak langsung PT KAO ing Bekasi. Wangsulana saka saweneh stat nambahi cetha, KAO ora ngetokake hadiah wujud apa wae. Dheweke kober titip pesen marang masarakat supaya ngati-ati, awit wis akeh sing kapusan.

Najan wis genah aku nekad nelpun Drs. H. Sastrawan Sungkoro, benggolan apuskrama sing ngaku Kepala Divisi Marketing PT KAO. Niyatku arep mblejeli praktek kriminalale. Eman, lagi satengahhe ngomong – embuh mbokmenawa krasa arep dijebak – sambungan HP pedhot. Bola-bali tak baleni ora diangkat. Semono uga nalika tak kontak nganggo telepon omah, keprungu nadha sambung nanging dijirake wae.

Sing gawe gumun carane bandhit-bandhit kuwi nyeleh kupon palsu ing njeronne kemasane produk asli. Mokal yen nglebokake tanpa nyuwek bungkus. Sawise kuwi nembu ditutup utawa dipres maneh. Eloke kok olehe rapi. Bungkus kemasane kaya wutuh.

Sing dadi pitakonan ya gene KAO kesane meneng wae. Apa merga malah rumangsane diuntungake? Awit, bisa uga kanthi anane kupon apus-apus mau njalari dagangane malah tambah laris.

Semono uga pulisi. Mbekuk teroris sing ndhelik dhedhemitan ana papan-papan njlepit wae baut, giliran nyekel bandhit tukang apuskrama sing wis cetha identitas kok sajak kangelian. Pancen jengenge pelaku bisa uga samaran. Nanging mosok nomer telepon lan HPne uga palsu. Saka kene paling ora bisa dilacak sapa sejatine bandhit kasebut kang ora mung gawe rugine masarakat, nanging uga wis wona-wani malsu cap, tandatangan sarta nyathut jengenge Dirjen Pajak, Dir Lantas Polda Metro Jaya sarta instansi liyane.

Kena dipesthekake kupon-kupon jinis kasebut isih akeh tunggale. Mula masarakat perlu ngati-ati. Sawanci-wanci nemoake kupon kang ngimng-imingi hadiah mencutake, ora usah digape. Genah kuwi mung apus-apus.

[Ana candhake]

Mas.....
"Nanging aku wis kebacut wirang, ora banter....."
Dheweke rak tak tangani mung sepisan adon ing jiwaku tuwuh karepe dhewe. sageleme wudele dhewe, naluri jago-ndadra, ngantem lan nendhang jago adon. Mula bareng Endra saya lanang. Jaman enom aku paribasane mliset malah tambah bringas. Aku wong Saben jotosan lan tendhangan sikele Nanging Pak Endra ora ngrumangsani. Aku rak wis nyoba ngalah lan sabar. "Sing gedhe pangapuramu, Dhik. "Aku isin banget, Mas....."
kambon alkohol saben Heru caturan. Heru gela. Samar-samar itunge Yyun bisa tak arep-arep maneh....." ujure Nanging aku nyadari sliramu wis ora playumu, saiki wis bisa ketemu. maneh. Sewelas taun aku nglacak jani! aku ora bakal ngangggu sliramu saka kutha iki Ningsih? Aku rak wis "Kenapa kowe arep miayu maneh sing pungkasan ing POLSEK. tuwa. Adoh bedane nalika patemone Prapane kuyu, pucet, ketok tambah nglomprot. Rambute awut-awutan. rapi necis kaya adate. Kepara lusuhi Tekane Heru sawijine wengi ora salumprah. Penganggane ora rapu necis kaya adate. Kepara lusuhi nglomprot. Rambute awut-awutan. Prapane kuyu, pucet, ketok tambah tuwa. Adoh bedane nalika patemone sing pungkasan ing POLSEK.
"Kenapa kowe arep miayu maneh saka kutha iki Ningsih? Aku rak wis jani! aku ora bakal ngangggu sliramu maneh. Sewelas taun aku nglacak playumu, saiki wis bisa ketemu. Nanging aku nyadari sliramu wis ora bisa tak arep-arep maneh....." ujure Heru gela. Samar-samar itunge Yyun kambon alkohol saben Heru caturan. "Aku isin banget, Mas....."
"Sing gedhe pangapuramu, Dhik. Aku rak wis nyoba ngalah lan sabar. Nanging Pak Endra ora ngrumangsani. Saben jotosan lan tendhangan sikele mliset malah tambah bringas. Aku wong lanang. Jaman enom aku paribasane jago adon. Mula bareng Endra saya ndadra, ngantem lan nendhang sageleme wudele dhewe, naluri jago-adon ing jiwaku tuwuh karepe dhewe. Dheweke rak tak tangani mung sepisan ora banter....."
"Nanging aku wis kebacut wirang, Mas....."

Ara-ara
Sambunge kaca 25

Awes
Sambunge kaca 9

"Aku ngerti, dhik. Aku ya wis nyoba ngontak redhaksi koran lan majalah. Karo Polri aku ya wis mratelakake yen urusan dianggep rampung, kanthi 'penyelesaian keluarga' fihake Endra karo aku. Siramu dhewe rak ya wis ditakoni polisi akeh-akeh. Kaping pira aku dianter lan ditendhang Endra. Lan kaping pira aku nempiling Endra. Sawise polisi jelas kabeh dhodhok selihe lan kedadeyane, saiki malah mrayogakake dhamal."

"Nanging atiku kadhung ora tentrem, Mas. Saben-saben aku ketemu Mas Heru lan Lisa. Saben aku dina ora gelem mangan. Dheweke pindhah, Lisa pira-pirang

pindhah, Lisa pira-pirang dina ora gelem mangan. Dheweke banget sedih lan nlangsa. Sedina-ya ora kepengin ngerti. Aku lan Lisa pancen ora bisa meksa awakmu, Dhik. Nanging aku ora selak awakku dhewe, nganti dina iki aku sak benere isih nresnani siramu, Wahyuningsih....."

"Oh,....." Mas Heru mungkur, Yuyun mundur. Yuyun mlayu. Mlayu mlebu kamar, dheweke nangis mbuh sing kaping pira. Yuyun pancen sayang lan nresnani Lisa. Nanging sajake Yuyun luwih nresnani awake dhewe. Dhendham lan benci. Ora beda kaya boro boro jroning ati lan jiwa, ngono pitutur Pak Santo. Kabencen iku nggawe-lara. Dhendham luwih dene nglarakake. Dhendham lan kabencen-larane larai!

Biyen Yuyun tau nresnani Heru setengah mati. Saiki dheweke nggethingi Heru jroning dhendham cilik kaya Lisa mring sawijining ibu. Ah, Alisa Prihatini bocah cilaka kebak ing prihatin..... Apike Dhik Ningsih rungokna dhisik lekone nasibe Lisa karo aku."

"Ora usah ora perlu!" cegate Yuyun cepet-cepet. Dheweke ngira atine kanthi nyritakake lekone sedih, pananglasane dhudha sing kudu ngopeni dhewekan anake bayi abang awit ditinggal mati bojone. Lho iku rak

"Aku sing arep lunga, Mas. Pak Santo kepala ku sekolah wis nyetujoni, lan SK pindhah uga wis tak tampa." "Semono gedhene dhendhammu marang aku, Dhik Ningsih? Apa ora ana pangapuramu sithik wae kanggo aku sing sejatine uripku salawasé iki ya kasiksa kedhuwung sing dawa. Saora-orane pangapuramu kanggo Lisa....." ujare Heru nalangsa. Mripate ngembeng banyu, ana setetes nggantung ing pojoke mirpat. Ah, apa ana wong lanang sugih lan gagahé ngene nangis?

"Bareng krungu yen gurne arep ngene nangis?"

"Bareng krungu yen gurne arep ngene nangis?"

"Bareng krungu yen gurne arep ngene nangis?"

"Bareng krungu yen gurne arep ngene nangis?"

"Bareng krungu yen gurne arep ngene nangis?"

"Bareng krungu yen gurne arep ngene nangis?"

"Bareng krungu yen gurne arep ngene nangis?"

"Bareng krungu yen gurne arep ngene nangis?"

"Bareng krungu yen gurne arep ngene nangis?"

"Bareng krungu yen gurne arep ngene nangis?"

pancen tanggung jawabe. Iku rak anake wong loro. Nek ibune mati rak bapaké sing kudu mrantasi dhewe? "Lisa mesthi dadi wong sing becik mengkone. Aku ndonga Lisa age-age entuk ibu sing apik sakabehe. Dak sawang Tante Shinta iku wanita sulistya lan raket karo Lisa," kandhane Yuyun kelingan wanita ayu penganggore mewah sing njupuk rapote Lisa sing mbiyen dikira ibune Lisa. "Tante Shinta? Tante Shinta..... Ah, kowe pancene ora ngerti apa-apa ngenani kliwargaku, Dhik Ningsih. Nanging sajake ya ora perlu tak kandhakake. Siramu dhewe sajake ya ora kepengin ngerti. Aku lan Lisa pancen ora bisa meksa awakmu, Dhik. Nanging aku ora selak awakku dhewe, nganti dina iki aku sak benere isih nresnani siramu, Wahyuningsih....."

"Oh,....." Mas Heru mungkur, Yuyun mundur. Yuyun mlayu. Mlayu mlebu kamar, dheweke nangis mbuh sing kaping pira. Yuyun pancen sayang lan nresnani Lisa. Nanging sajake Yuyun luwih nresnani awake dhewe. Dhendham lan benci. Ora beda kaya boro boro jroning ati lan jiwa, ngono pitutur Pak Santo. Kabencen iku nggawe-lara. Dhendham luwih dene nglarakake. Dhendham lan kabencen-larane larai!

Biyen Yuyun tau nresnani Heru setengah mati. Saiki dheweke nggethingi Heru jroning dhendham cilik kaya Lisa mring sawijining ibu. Ah, Alisa Prihatini bocah cilaka kebak ing prihatin..... Apike Dhik Ningsih rungokna dhisik lekone nasibe Lisa karo aku."

"Ora usah ora perlu!" cegate Yuyun cepet-cepet. Dheweke ngira atine kanthi nyritakake lekone sedih, pananglasane dhudha sing kudu ngopeni dhewekan anake bayi abang awit ditinggal mati bojone. Lho iku rak

"Aku sing arep lunga, Mas. Pak Santo kepala ku sekolah wis nyetujoni, lan SK pindhah uga wis tak tampa." "Semono gedhene dhendhammu marang aku, Dhik Ningsih? Apa ora ana pangapuramu sithik wae kanggo aku sing sejatine uripku salawasé iki ya kasiksa kedhuwung sing dawa. Saora-orane pangapuramu kanggo Lisa....." ujare Heru nalangsa. Mripate ngembeng banyu, ana setetes nggantung ing pojoke mirpat. Ah, apa ana wong lanang sugih lan gagahé ngene nangis?

"Bareng krungu yen gurne arep ngene nangis?"

"Bareng krungu yen gurne arep ngene nangis?"

"Bareng krungu yen gurne arep ngene nangis?"

"Bareng krungu yen gurne arep ngene nangis?"

"Bareng krungu yen gurne arep ngene nangis?"

"Bareng krungu yen gurne arep ngene nangis?"

"Bareng krungu yen gurne arep ngene nangis?"

"Bareng krungu yen gurne arep ngene nangis?"

"Bareng krungu yen gurne arep ngene nangis?"

"Bareng krungu yen gurne arep ngene nangis?"

dhik ngerti, dhik. Aku ya wis nyoba ngontak redhaksi koran lan majalah. Karo Polri aku ya wis mratelakake yen urusan dianggep rampung, kanthi 'penyelesaian keluarga' fihake Endra karo aku. Siramu dhewe rak ya wis ditakoni polisi akeh-akeh. Kaping pira aku dianter lan ditendhang Endra. Lan kaping pira aku nempiling Endra. Sawise polisi jelas kabeh dhodhok selihe lan kedadeyane, saiki malah mrayogakake dhamal."

[Ana candhake]

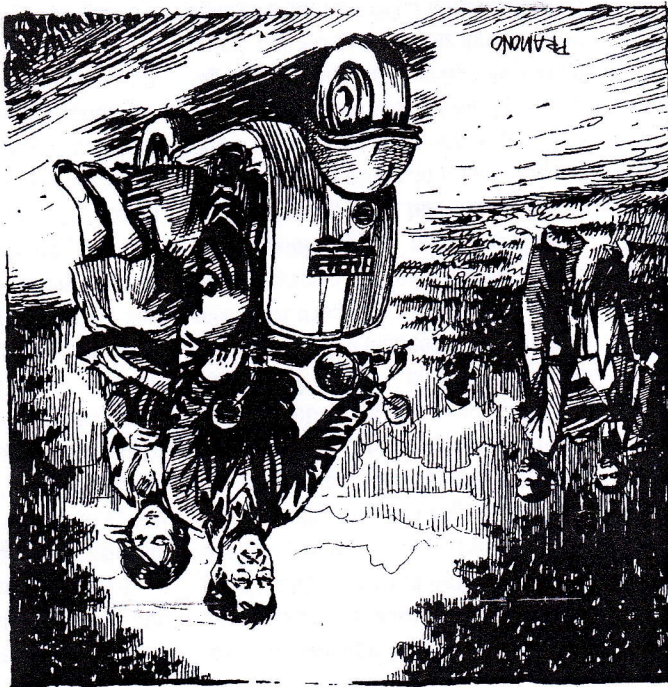
kaanan desa plosok kaya desane saiki kudu njaga strawung kanthi ati-ati antarane priya lan wanita. Milaku bareng priya wanita sing dudu bojone wae mesthi dadi kembang lambene sadasa. Apa maneh yen boncengan rada mepet. Wah!

Mula ing papan anyar, lingkungan anyar iki dheweke tansah ati-ati. Kudu nggatakake tradisi-tradisi sing wis lumaku ing desa iki.

Sing banget krasa bedane karo kutha, saben wayah bengi rasane nglangut. Sepi, peteng lelimgan awit program Listrik Masuk Desa durung mlebu tekan desane Pak Kadarusman. Wayah bengi ngene iki ora bakal keprungu gegojekan lan cemuwite cewek-cewek warga asrama putri sing akeh dhewemahasiswa. Ora ana maneh thintlingane mangkok dithuthuki sendok, pratanda grabak-surunge Pak kumis bakal bakso lenggane cewek-cewek wis teka.. Kabeh beda. Beda adoh.

Kaanan anyar ngene iki Yuyun ora krasa mung sepi nanging dhewekan. Asing! Asing lan sepi malah sing sangsaya ngrerujit. Rasane Yuyun ora oleh apa-apa ing kene. Uga ora ana katentramaning ati. Dheweke wiwit bisa nggrayang apa sing tau dikandhakake Pak Santo biyen: "Nak Yuyun, ora kudu mlayu ngendi-endi. Jroning playommu kowe durung mesthi oleh katentraman, sabab katentremman iku sejatine ana ing jroning ati lan awakmu dhewe. Katentremaning ati aja mbok oyak tekan nggon sapan-paran. Pancen bener!! Ing desa sing sepi iki Yuyun ya durung bisa ngrasakake tentreming ati. Durung bisa ngalalakake lelakon pit sing dialami winggenane ing kutha. Malah saiki kudu ngadhapi lelakon sing nambah gorenging pikir.

Milaku bareng priya wanita sing dudu bojone wae mesthi dadi kembang lambene sadasa. Apa maneh yen boncengan rada mepet. Wah!

saiki. Iki ora liya saka pamrayogane Pak Darus piyambak lan garwane. Kadidene wong anyar dheweke ya manut wae. Luwih-luwih durung ngerti lor kidule. Desa sing dinggoni saiki adoh saka kutha kecamatan, apa maneh saka kabupatèn. Dalem Pak Darus seje desa karo sekolahan. Adoh sawetara, ana nek 4 km. nanging ora dadi soal amarga mangkat bali mulang Yuyun nunut Pak Darus. Kerepe Pak Darus nganggo Jeep Toyota hardtop, kala-kala Yuyun diboncengake Vespa PX. Yen pas boncengan ngono Dheweke durung bisa mboyong motor bebede isih ditinggal ing kutha.

Yuyun tau matur karo Pak Darus ngentani iki, nanging Pak Darus kepala

dhendham lan gething-sing amaning. Endra ngono iku, miturut Endra ngono iku, mung nduweni tresna kang awèh pangapura. Yuyun nganti dhasar punjering atine sing jero dhewe. Nanging suwene iki dheweke durung bisa nemokake jawaban. Sing cetha dirasa, dhendham lan rasa sengit iku nglarakake. Yen Yuyun isih nyimpen dhendham tegese nglarakake awake dhewe. Nanging krana sikape Yuyun iki dheweke ngrasakake anane "sensasi" sing nuwuhake rasa "asyik" lan "nikmat". Ujud rasa nikmat lan asyik sing ora lumrah. Nikmat ironing dhendham lan kabencen. Anah yen dirungu. Nanging ya kuwi

sing lagi dialami Yuyun saiki. Dheweke nora kwawa nglairake jroning tetembungan lan ukara. Mbok menawa utega wis ora bisa mikir kanthi wening. Utawa atine sing ora krasa nampa getering asih lan tresna? Embuh. Ati wadon kang bingung. Disawang dalan ing sangarepe iki sangsaya semrawut. Nglangut. Sepi. Samun. Abebasan mlaku ing ara-ara cengkak sepi tanpa pinggir.....

Ing papan panggonane Yuyun sing anyar, sawijine desa tatatah kecamatan sing sepi adoh saka karamean kutha. Murid-muride SD desa sapérangan gedhe durung nganggo sepatu. Sandhanganane lusuh masem, arang-arang kambung setrikan nuduhake tingkat ekonomi sing isih endheh. Lelara kulit ing kana-kene nandhakake pangerten kawarasan isih kurang. Kaanane adoh katandhingake murid-muride ing kutha gedhe.

Sadurunge bisa oleh papan pondhokan sing cocok, Yuyun sawetara num pang ing dalem Pak Darusman kepala SD ing ngendi Yuyun mulang

sekolah mung ngguyu: "Nadyan kene iki desa klutruk nanging rakyatane wis cukup maju. Ora seneng gossip-gossip. Yen pancen awake dhewe tumindake tata lan bener rak ora perlu kuwatir wong-wong prasaja kaya umume ing desa iki bakal ngarang crita macem-macem.

Krungu andarane Pak Darus atine Yuyun ayem. Crita-crita sing dirungu,

 Mengk' Wong anyar enggal
 nyiasake tumindake kaya
 pakumane keluwarengane Pak
 Lants. Fancen benér yén ana wong

Karó putrane Bu
ngundang Pak Darus.
masarakat kono yen
Guru, mengkonowarga
kluwargane Pak Mantri
rumaket karó kabeh
suwe Yipun wis bisa
semanak. Mula ora
lawa sing grapyak
Darsman iku priyayi
kenthé. Pak lan Bu

Darus sing wadon,
dheweke wis bisa dadi
mitra sawung raket.
Luwihi-luwih karo Hap-

rupa ayu sing alami.

Yanto, putra mbarepe wis kuliah ing fakultas Sospol UGM. Ngayogja-karta semester IV ning arang ball mulih, Yuyun durung tau ketemu, ya durung

kenal.
Urip kluwarga Darus sarwa cukup
yen ora bisa sinebut mewah kanggo
ukuran sawijining Kepala SD desa

kaya iki. Umahé klebu apik dhowe ing desane, malah mbok menawa sa kecamatan. Omah loji gedhe gagrag modern. Platiran amba lan patamanan

asri bawera. Ing kana kene ana kan-
dhang manuk edi kanggo omah manuk
oceh-ocohan. Mburi omah malah ana
kolam renange sing dhoweke durung

tau ngerti ana wong sing nganggo!
Sawahé amba ing ngendi-ngendi
ana. Mobil telu angkutan pedesaan lan
Djaka Lodang No. 22 ❖ 30 / 10 / 2010

picc-up papat nggo nglayani perusa-
haan rice mill lan toko sembako gedhe
dhewe sa tlatah kono sing dikelola Bu
Darus dibantu famili-familine. Wong
sing nyawang mesthi mbdedhek kabeh
mau nuwuhake bebathen sing ora
sethithik saben wulane.

desa kaya aku iki," kajahe Pak Datus nalika Yuyun nyenggol bab kasuksesan uripe. "Mung saka gaji guru desa aku mesthi angel nyekolahake bocah-bocah

nganti Perguruan Tinggi. Mung kanthi modal tekun, ulet, sirik pasrah nyerah lan jujur bakal bisa kita rasakake woh sing mirakabi. Senisanan aku muna

nyoba-nyoba tetanen lan dagang hasil bumi cilik-cilikan wae. Modhal ora ga-bleg, sawah seklian wae durung duwe. Iriting modhal sithik bantuangé eyangge.

Yanto kanthi ati-ati lan tememen tak
ingsar-inger dadi kaya saiki iki. Ora
liya Gusti Allah maringi berkah aku
sakliwarga. Saiki hisane aku ya muni

syukur."

lan kiyat," ujar Yuyun teoris.

dan potensi untuk kene menen karo dhangan sapa wae sing ulet lan tekun.

Saiki wong nyawang aku kadidene pe-
dhagang lan petani sing sukses. Apa-
apa sing dicekel nuwuhake
DA. AS: dhuwit akeh. Nanging ora
tau mbayangake aku arep
ninggalake gawean pokokku.
Perguruan iki donyaku. Seda-
wane tugas kita minangka
guru ora kether, mindakake
gawean samben wong
akeh nyebut "ngobek",
iku ora salah. Nonton
posisiiku saiki, akeh
kanca-kanca sing
ngguyoni ngarani aku
pedhagang ngobek guru.
Ha, ha, haaa....." Pak
Darus ngguyu los. Saben
Pak Darus ngguyu ngguyu

kaya ngono kuwi kayane urip iki mung
 nggo seneng-seneng wae.
Kadidene pawong-an sing sukses
 ing bisnis lan profesine, wis ana pa-
 warta ora suwe maneh Pak Darus pro-
 mosti dadi PS (Penilik Sekolah), ing ba-
 gagan material dheweke bisa mujudake
 sawernaning pepengnane. Bayangna,
 nadyan uripe ing ndesa ironing se-
 strawungan ndesa, nanging "selera"ne
 wis kaya selera kutha. Umah gedhong

semono gedhene kanthi arsitektur mod-
ern, ing pernah mburi omah di bangun
kolam renang mung siji-sijine sing ana
sakecamatan iki. Ing ruang tamu sing
amba dibangun bar sing ing rak-rakan
dipajang jejfer-jejfer botol minuman im-
port maneka-warna saka merk pinunjul.
Nanging citrane kabeh iku mong botol
kosong kanggo ngendhani gegunjinngan
masarakat ing kiwa tenggan, masarakat
prasaia sing nindakake ibadah agd

Rak buku gedhe kebak buku-buku kandel mbuh buku apa wae, nuduhake gaya intelektualitase. Akeh kamar amba-amba, patang kamar antaranane dilengkapi AC. Nadyan listrik PLN durung mlebu desane nanging Pak Darus nyiapake generator rong unit kanggo nyukupi kebutuhan listrik omah. Mula tumindak dosa.

Yen pinju wengi omahe Pak Larus

Kasambung kaca 27

"Nah, iku sing jeneng taktik strate-
pembarepe.
gi. Kaanan sing meksa. Coba ditung
sepira bayare guru SD jaman semana.
Guru anyar. Gajih nggo mangang dhewe
sewulan wae kurang. Mula sing paling
realistis ya nggolek mertuwa sing lum-
bung parine tansah kebak. Wis entuk

mester IV kaya Yanto
anak wis kuliah se-
ga kawin enom, saiki
huwure Yyun. Amar-
paling rong taun sand-
Umure Bu Darus saiki
SD kurang kawruhe.
sani mung lulusan
Bu Darus ngrumang-
ing ngarepe Yyun.
isih enom iku minder
ta. Sajake wanita sing
omong donyane wani-
omong-omong dhewe,
ngudhara ing ngarepe
Yyun nalika kakarone
Darus. Bu Darus tau
dadi uneg-uneg Bu
ngrasakake apa sing
wadon Yyun bisa
Padha-padha wong
ngan jaman noma.
Bu Darus keli-
bayi....."

tau wis nggendhong
gene wis dinikahake. Ora nganti se-
umur."
"Nek kuwi rak bapak dhewe," saute
Bu Darus cepet. Coba mbiyen nek aku
ora kesusu-susu dioyak bapak Yanto,
mesthi rak aku bisa tamat sekolah dhu-
wur. Ora bodho kaya saiki. Jenah SMP
wae durung lulus, umur 15 taun durung
genep wis dinikahake. Ora nganti se-
umur."
"Tambahe penduduk bakal sang-
mangsa durung ngalami omah-omah.
Dheweke sejatine sungkan omong-
omong babagan iki. Wong dheweke ru-
Yyun mung manthuk ngiyani.
Jeng?"
suntik iki. Ya wis kasep. Bener ta,

"Wis entuk bojo ayu, ora perlu kontrak omah, ora kuwatir kente kan beras."
Kabeah padha ngguyu geli krungu Pak Darusman mbukak wadine dhewe.

"Sesore iki omah-omah wis padha
tutup lawang rapet. Kurang hiburan.
paling siji loro sing duwe TV. Sepi.
Adoh karamayan. Mula siji-sijine pan-
glipur ya..... Ha, ha, ha, haa..... Petugas
KB sing digawe mumet."
"Nanging jare ngendikane para
sepuh kae akeh anak, akeh rejeki.
Anak nggawa rejeki dhewe-dhewe,"
Bu Darus nyela.
"Nah, kuwi Bu. Kerep awake dhewe
iki nampa pitutur wong tuwa iku mung
kulite wae, apa anane. Nek disebutake
anak nggawa rejeki dhewe-dhewe iku
jelas. Awake dhewe rak percaya rejeki
iku peparingane Gusti Allah. Nanging
mesthi wae nek awake dhewe mung

tamat merga keburu nikah.
tangane Bu Darus sing SMP wae ora
professional. Sing cetha dudu saka
gaweyane ahli tata ruang interior sing
ing omah iku mesthi mbedek kuwi
warna perabotan sing temata trep
Sabon wong sing ngerti maneka
sumadya sewektu-wektu dibutuhake.
Bismaw! Banyu adhem banyu panas
saka bahan onyx alus gaya kerajaan
Darus duwe "selera tinggi". Bath tub
wah ukuran 5X6 meter nuduhake Pak
dug gumun ndeleng kamar mandi me-
gawadhi utama, dheweke gedheg-ge-
paling siji loro sing duwe kamar
tutup lawang rapet. Kurang hiburan.

Kabeah tatananing
omah nuduhake "se-
lera tinggi" sing duwe.
Pak Dardus nadyan urip
ing desa, nduwe "se-
lera tinggi", sing cetha
mesthi akeh dhuwite!
Sing luwih ng-
gawe gawok maneh
tatanan ruang kelu-
arga, banget ambane.
Dilambari permadhani
kandel gawean Turki.
Ing platon pener te-
ngah cumantel lampu
kristal gedhe. Ana pi-
ano gaya antik rupa
ireng mengkilat nam-
bahi wibawane ruang
tengah iki. Nanging
anehe wiwit anyar
piano mau durung tau
ditabuh critane mung
nggo pajangan wae.
Ya iki gejala sing kerep
muncul ing masarakat kita. Krana du-
we dhuwit akeh, kanggo golek gengsi,
barang larang dituku tanpa ndeleng
manfaat.
"Ya iki sababe penduduk desa sepi
kaya kene iki rata-rata nduwe anak
akeh," ujar Pak Dardus pinuju sak
omah kumpul ing ruang tengah ngobrol-
ngobrol karo nonton siaran TV wayah
Wengi.

lungguh tenguk-tenguk ngantuk-
ngantuk, males-malesan golek rejeki,
ya ora bakal rejekine tumiba dhewe.
Tegese, sangsaya akeh anak, wong
tuwa kudu sangsaya mempeng nggo-
lekake rejeki nggo sakluwargane sing
durung bisa nggolek rejeki dhewe.
Cilakane, wong lagi nyadari bareng
anak wis kebacut selusin. Lagi ribut-
ribut pasang ika pasang iki, suntik ika,

[Ana candhake]

berat marang Jeng Yyun."

dhone. Aku ngerti si Ratman kae naksir ngerti ing ndesa iki malah cepak jo-jodhone sing cocog ing kutha. Sapa menawa Jeng Yyun angel nemokake

"Maksudku ora apa-apa, Pak. Mbok wanita sing paling pribadi.

wani mlebu ing perkara panguripane genap rong wulan tepung iku kuma-

rasane panas. Wanita sing durung Yyun tumungkul kisinan. Raine

turan, nangning Bu Darus tetep ngotot. Pak Darus nenggo kake bahan ca-

banter sikile.

bojone sing lungguh ing jejere ngidak

Ucapan Bu Darus kapedhot marga

Jeng Yyun iki rak wis klebu....."

wong ndesa kene saumur-umuran

sangsaya tuwa. Nek kanggo ukuran

apa maneh, Jeng. Mumpung durung

rupane ayu, wong kutha pisan. Nunggu

upamane. Wonge pinter duwe jabatan,

"Ya ora, Pak. Kaya Jeng Yyun iki,

separtaran Mas Heru.

tane mbiyen wong neka saka kutha

iru," wangsulane Pak Darus sing cri-

"Tak kira iku pangerten sing kel-

dijuluki prawan kasep....."

hake nadyan isih bocah. Mesakake yen

cap ora payu luwih becik enggal dimika-

biyen usahane durung modheren dadi

donya, tumeka saiki usahane bisa

diterusake dening putra wayah, sing

Mangkono sateruse.*

Mbako kasebut malih dadi kuning keemasan. (foto: Yuk/DL)

kretek Nitisemito senajan wis tilar

tenaga kerja akeh. Pengusaha rokok

pabrik rokok mau bisa nampung

dadi pengangguran. Jalaran pabrik-

lan kiwa-tengene ora akeh sing

saya matrah lan maju. Kutha Kudus

Industri rokok ing Kudus sam-

rokok ing Kudus.

Nitisemito minangka perintis industri

maestro rokok kretek ing Kudus, dene

menawa H.Djamar miyangka sang

Nitisemito. Mula kena diwastani,

"M E R O K O K

pengangguran.

tenaga kerja, sing cetha bisa ngurangi

gedhe bisa nampung pirang-pirang atus

DJARUM Kudus-Indonesia, pabrikke sing

kutha Kudus tumeka saiki. Contone PT

lan thukul pengusaha anyar liyane ing

modheren, durung patia maju dadi maju

katimbang nduwe anak prawan sing di-

payu. Kanggo dhewe minangka ibu,

dadi pocapan lan gunjangan anake ora

wae yen ora tumuli dinikahake bakal

"Duwe anak wadon gedhe sithik

pendhudhuk asli desa kono.

Darus sing mbiyen putrane carik desa,

kita iki pancen ngono," bantah Bu

wong tuwa sakabeh, Pak. Adat desa

"Awake dhewe ora bisa nyalahake

Darusman mbukak wadine dhewe.

Kabeh padha ngguyu geli krungu Pak

kuwatir kentekan beras."

bojo ayu, ora perlu kontrak omah, ora

Sambunge kaca 25

Ara-ara

Kudus wis ana sing nerusake lan dadi

taun candhake, rokok kretek ing kutha

H.Djamar sedha ing taun 1890. Sepuluh

sumebar tekan ngendi-endi.

ngaban kutha Kudus lan

ngrembaka misuwur tekan

mau tetep ana lan sansaya

wis seda, rokok kretek

kretek. Senajan H.Djamar

banjur padha diwastani rokok

rokok gawayane H.Djamar

Mula saka kedadeyan mau,

dayane mbako lan cengkeh.

kemretek, pletik-pletik saka

lan suwarane kreek,

kebul-kebul gandane seger,

diempak utawa disulet dadi

dibuntel kiobot mau menawa

gawayane H.Djamar sing

cengkih kasebut. Rokok

nggawekake rokok mbako

saben dina entuk pesenan amrih

Kanthi ora dinyana-nyana, H.Djamar

lan kabeh padha kepingin mbuktekake.

mau dadi sumebar tekan ngendi-endi

bisa marekake lara seseg ing dhadha

rokok gawayane H.Djamar sing jarene

seseg bisa mari jablas. Kabeh ngenani

pranyata kabeh padha cocog lan larene

dibuntel kiobot kaya sing ditindakake,

ngangggo racikan mbako cengkih lan

gaya-tanggane padha nyoba udu

mau H.Djamar banjur ngakon supaya

lira-tal, larene seseg uga mari jablas.

Tiga", dening pengusaha sing asmane

Nitisemito. Mula kena diwastani,

wis terdha-tar kanthi merek "Tjap Bal

Bareng taun 1908, rokok kretek mau

samsaya misuwur ing taun 1906.

Anggota Badan Koordinasi Pertahanan dan Keamanan (Bakorhan dan Kaman) yang berkedudukan di Jakarta, Pak Darus, mengatakan bahwa kegiatan ini merupakan salah satu upaya untuk meningkatkan kesadaran masyarakat akan pentingnya pertahanan dan keamanan.

A.A.S : "Iku fitnah, Bu. Kowe wis
wanita njempling.
wong sadesa iki wis ngerti....." swarane
bapak kudu ngaku terus terang. Kabeh

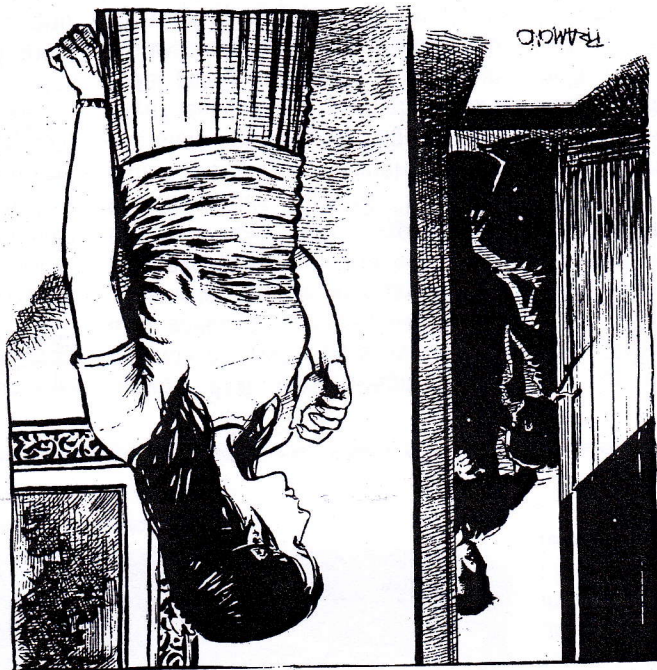
oma
ish
kidu
J
Yuy
Pak
rase
war
tak:
men
sing
kurti
mbu
lan
Nga
sing
iki
wor
dhe
mur
dad
cent
ngir
sair
wai
Dar
mis
pup
sing
wul
nde
ana
kac
lah:
pav
Pak
kac
Bu.
pun
kai:
nen
Uja
ane
Ket
Sar
ape
pur
kar
Pal
dija
aw
dir:

Kasambung kaca 39

"Kanthi cara ngendhani, bisa wae perkara dilatasi nanging mung nggo sawetara lan rumangsa ora ngrugake liyan. Nanging siramu ora ngetung, jebul ana wong liya sing nandhang cilaka luwih abot katimbang panandangmu krana tumindak sing wis mbok lakoni."

Yunus tambah tumungkul ndhung-kluk ngrungokake pitutur Pak Santo
Yunus mikir Pak Santo nganti nelpon dirampungake.
awit ana perkara penting sing kudu dijaluk enggal bali ing kuthane mbiyen Pak Santo ngabarake: yen Yunus karo bahasa telegram. Cekak aosi punggawa kecamatan mau ora beda apa. Kabar interlokasi sing ditulis Santo ing kutha, takon ana wigati kepengine Yunus nelpon dhisik Pak ana mung ing ibu-kota kabupaten. Kantor telepon-telegram sing Ujare punggawa mau nerangake.
nembe seged sapunika kula aturaken."

Ora kejarag kepungu swara ribut-ribut, swara tangis wanita mingseg-mingseg lan swarane wong lanang nyentak-nyentak banter.

salah." "Dudu cara sing prayoga, ngendhani perkara sing ana. Nanging adhepana urip iki aja golek-golek perkara. Ana pitutur sing perlu mbok lelimbang: 'Ora saka bumi tuwuh piala, ora saka lemah tuwuh kasusahan, nanging manungsa dhewe sing nekakake cilaka marang awake.' Mengkonono pitutur Pak Santo, nanging jujur Yunus durung bisa ngrayang tekan intine.
"Wiwit sapungkure Nak Yunus, Lisa karo bapakke kerep dolan mrene. Mbok menawa kebeneran wae, Pak Heru uga wis nyritakake lelakon uripe marang Bapak. Nek Nak Yunus tak suwun teka mrene ora liya mung kanggo ngrampungake perkaramu nganti tuntas."

dheweke liwat kantor Kecamatan luwih maneh marang wong kaya Pak ora dilakoni kaya ngono. Luwih-iki nek ora penting banget mesthine Santo sing banget digugu lan diurmati luwih maneh marang wong kaya Pak bisa pamit Pak Darusman, kepalane. "Bapak ngajab Nak Yunus saiki bisa mikir luwih wening," ngendikane Pak Santo sawise Yunus disuguh dhahar bengi ing dalemne.
Lebar surub Yunus lagi tekan kana sawise numpak kendharaan umum sepuluh jam luwih saka ndesane.

dheweke liwat kantor Kecamatan luwih maneh marang wong kaya Pak ora dilakoni kaya ngono. Luwih-iki nek ora penting banget mesthine Santo sing banget digugu lan diurmati luwih maneh marang wong kaya Pak bisa pamit Pak Darusman, kepalane. "Bapak ngajab Nak Yunus saiki bisa mikir luwih wening," ngendikane Pak Santo sawise Yunus disuguh dhahar bengi ing dalemne.
Lebar surub Yunus lagi tekan kana sawise numpak kendharaan umum sepuluh jam luwih saka ndesane.

iki ajining diri diasorake wong. Saiki Yunus ngalami dhewe yen sujana iku ora mung wuta, nanging malah dadi mabai wuta! Amarga cemburu, priya Endra kepengine ngantemi wong lanang saingane. Amarga cemburu wanita prasaja kaya Bu Darus tegel-tegele misuh-misuh lan ngina wanita pedadhane tanpa pawadan sing kuwat.
Durung genep patang wulan Yunus mulang ing ndesa, sawijine awan ana punggawa kantor kecamatan nusul ing sekolahan. Dheweke nerusake pawarta interlokasi saka Pak Santo liwat kantor kecamatan.
"Nyuwun pangapuntan, Bu. Sajatosipun interlokasi punika kita tampi sampun kala wingi siang. Nanging nembe seged sapunika kula aturaken."

Kaya adat sadene Yunus ngrugokake pitutur Pak Santo kabekawigaten. "Sawangen kaanan sakiwa-tengenmu kanthi tentrem, mula uripmu uga bakal krasa tentrem, adoh saka memungsuhan lan dhendham. Ngapura kesalahanane liyan sing nggawe salah karo awake dhewe iku tumindak sing wong urip ing ngalam ndonya iki sing ora tau tumindak salah utawa dosa. Kita kudu sumadaya ngingakake lawang pangapura marang wong sing benerbener ngleggana lan ngeduwungi Yunus mikir Pak Santo nganti nelpon dirampungake.

Aso...
Sambunge kaca 7

Ara-ara...
Sambunge kaca 25

kangerang marang DL [NHD/DL]
 becik, mangkono mbak Gita mungkasi
 peralatan bisa digunakake kanthi
 wektu lebaran kang bakal teka kabeh
 sing rusak kang nduweni pangajab ing
 Fun wektu iki nembè ndandani alat-alat
 ngadhepi lebaran kang bakal teka Kids
 papan kanggo pijet refleksi. Kanggo
 putra wayah, Kids Fun uga nyedani
 anggone mbung-mbung ngeterake
 52 meter. Yen panjenengan kekeselen
 kanggo dhuwure 7,5 meter lan dawane
 Jawa Tengah, Papan luncur melingkar
 papan luncur kang paling dhuwur ing
 kangerane Mbak Gita ing kene ana
 Miturut lan dina-dina liburan. Miturut
 dikunjungi tamu yaiku dina Sabtu,
 Miturut mbak Gita dina-dina kang rame.
 dina padusan kedadane ora patia rame.
 Warman DL meng Kids Fun pinuju
 jajan panganan souvenir. Nikala

Kahyungsh sayang,
Satekare layang iki mbok waca
mbok marewa aku wis keburu
katimbalan Gusti Allah. Mula saka
kayu anggeper iki layangku sing
pungkasane minangka
layang wesi
samung priya
sing wis tau mbok
desman.
Aku duwe
panyuwunan siji,
Dhik. Panyuwun sing
pungkasane, muga-
muga Dhik Ningsih
kersa minangkani
supaya uripku bisa
tentrem ing alam
kanane. Tulung
rumaten Alisa Prihanti!

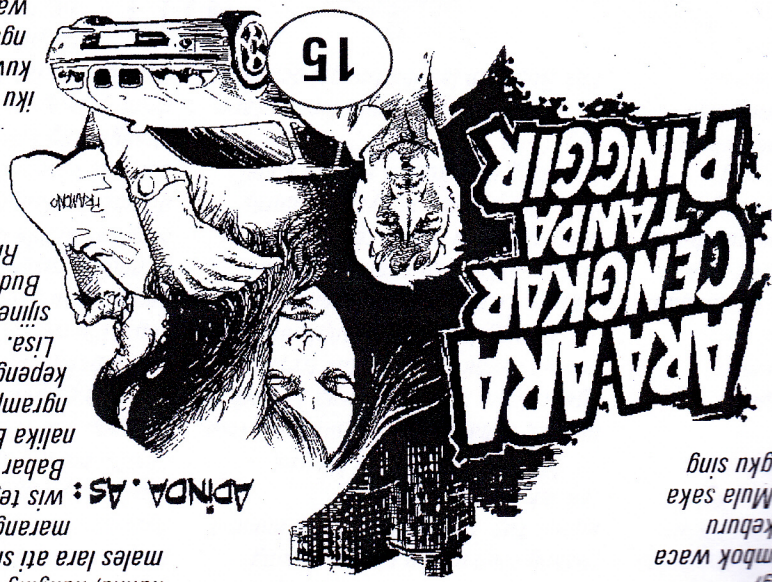
sak pungkru.
Rumata Lisa siji-sijine manungsa
ing ndonya iki sing nresnani aku
kanthi tulus. Mung marang siramu
ora kebaya marang Pak Budiman
Hardjo iki. Aku dikurbanake krama
kaya Pak Budiman lan Paman
Hardjo iki. Aku dikurbanake krama
utang-bisnise Paman Hardjo sing
ora kebaya marang Pak Budiman
konglomerat sugih ing negara iki.
Penggajiku mung pitungatus
seket yuta rupiah ditambah jabatan
wakil direktur ing salah siji cabang
perusahaane, darbeke bapake Rima.
Tugas pokokku mung kanggo nebus
utang sing ora kebaya lan kanggo
nutub aib kulawarga.

Aku kudu ngalakoni nikahi!
wanita sing ing rahime ngandhut
woning tumindak dosa sing babar
pisan durung tak kenal, apa maneh
tak tresnani. Lan tresnaku dhewe
dikurbanake muspra.

Tak sumpah kabeh. Tak undhat-
undhat lan tak kutuk Pamanku lan
Pak Budiman. Aku ora sudi maneh
srawung karo wong-wong sing ora
nduwe nurani. Mula aku banjur lunga
tak tingalake kabeh wong-wong sing
wis ngurbanake aku. Aku lunga tanpa
nggawa barang sing lagi nyambut gawe
Yen dietung aku lagi nyambut gawe
limang wulan. Tak tinggal kabeh
tanpa itung-itungan. Malah sing tak
gawa bayi wadon sing isih abang,
babar pisan ora migunani tumrapku.
Tak gawa bayi iku mung kanggo
nggawe susah lan bingung wong-
wong iku. Miturut hukum pancen
Lisa sah anakku. Aku wong sing
nduwe hak asuh bayi iku. Dak gawa
bayi iku ora muga aku nggunakake

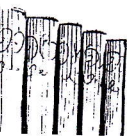
hakku, nanging aku mung kepengin
males lara ati sing tau tak alami
marang wong-wong sing
Babar pisan ora tak paelu
nalika Bu Budiman nangs
ngrampok-ngrampek
kepengin ngemong bayi
Lisa. Aku ngerti Lisa siji-
sijine garis turune trah
Budiman, sapungkure
Rima putri tunggal.
Kanthi mengkon ya
ben wong tuwa-tuwa
sing wis tumindak
deksiya karo aku
iku saben dina ngalami
kuwatir lan kaweden,
nganggop sawayah-
wayah Lisa bakal tak
buang ing dalan. Pancen
tau nalika uteg lan atiku isih bungeng
puteg. Rasa kuciwa isih nyengkresem
jiwaku meh wae bayi abang iku tak
tekey gulune kepancing rasa judheg
ing atiku nggunokake kekejere tangis
bayi ora meneng-meneng. Bayi cilik
iki pancen mung nggawe repot itroning
pangulandaraku.

Begja gedhe nalika driji-driji
tanganiku wis nempel ing gulune bayi
sing isih lembut lumer iki ana swara
beben mbisiki kuping batinku. Aku
sadhara, bayi sing ora duwe dosa
iki ora kudune tak nggo alat males
laraning atiku. Uga ora samesithine
tak dadekake papan panggesokan
kacuan lan putuning tresnaku.
Malah mata batinku kebukak, sejatine
Lisa karo aku iki duwe nasib sing
padha. Lisa ora nduwe sapa-sapa ing
ndonya iki. Aku, bapake ya ora nduwe
sapa-sapa. Aku sakloron iki mung
dadi korban nafsu-nafsune wong
tanpa kendhal. Natsune manungsa-
manungsa serakah. Aku yakin Swara
Beben iku asesumber saka Gusti
Allah kang Maha Asih lan Maha
Bener. Panyengengane tansah maringi
dalan tumrap umat sing tansah
ndherek dhawuh Dalem Gusti Allah.
Rasane kaya itroning crita drama
sandiwara sing wis ditata skenarione
wae kanthi tekane Shinta lan Rama
bojone. Rama lan Shinta iku mitra
raketku nalika kuliah bareng ing
Fakultas Teknik. Kekarone sumadya

(Ana candhake)

sabenera Lisa iku. Gelem ora gelem
aku mesthi crita. Barang iki dituku
ngangggo dhuwite Lisa dhewe. Kabeh
wong sing nampa kadane Lisa
mesthi ora percaya lan gumun. Aneh!
Nanging yen wis ngerti larah-larane
lagi bisa paham. Iki nyata. Amarga
Lisa mbokmenawa bocah cilik sing
sugih dhewe sanagara iki. Nduwe
perusahaan akeh. Depositone pirang-
pirang. Perusahaanane pirang-pirang.
Sing tak kelola iki seperangan cilik
duweku. Nanging seperangan gedhe
darbeke Lisa asal saka warisan
eyange sing konglomerat iku. Aku
mung jenenge wae. Dadi Lisa iki
miturut lahiriah bocah sugih mbrewu,
nanging rohaniyah bocah
sing kekurangan wutuhe
katesnane bapa-biyung. Aku
tansah ngupaya maged dadi
bapak, sing Lisa nganti dina
iki ngertine aku sing dianggep
ngukir jiwa-ragane.
Mula yen Lisa ngaturi
wong sing banget ditresnani
barang sing mbajaji iki dudu
babagan luar biasa. Nadyan
mbajaji gedhe nanging ora ana
saku irenge. Sing nduwe
ide ngene iki Lisa dhewe.
Dheweke keyungyun nalika
tante Shinta ngangggo kalung
lan leontin berlian. Lisa
kepengin ngaturi gurune kaya
sing dienggo tante Shinta
sing luwih apik maneh. Dadi
murni iki tali asih Lisa mring
sliamu, tampanana kanthi
legawa.

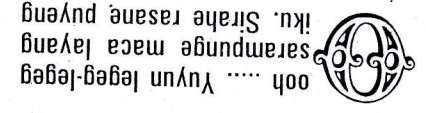
turunaku dhewe. Kabukten nganti
patang taun mlaku aku ya durung
nikah. Yen saben ana wektu longgar
tak jak sowan eyange.
Mbok menawa Dhik Ningsih
gumun, kenapa aku bisa nresnani Lisa
nganti kaya ngono. Amarga aku ora
nduwe liyane sing bisa tak tresnani!
Jroning lelaku nglangkahi dalan
urip iki, Lisa sing dadi panyurung
semangatu. Aku nyambut gawe
sengkut tanpa ngerti kesel. Mayu
sabanter-banter ngoyak pangarep-
arep sing meh kether supaya angel
nggayuhe.
Ngarepake Lisa umur limang taun,
Pak Budiman lan Ibu tinggal donya

Dipedhot pamacane layange.
Dibukak ati-ati barang sing dibungkus nganggo kertas kado.

frone kacilakan ing manca Negara.
Lisa minangka ahli waris tunggal oleh
tinggalan warisan bandha sing gedhe
banget saka eyange.
Ningsih,
Bareng layang iki uga tak
wenehake bingkisan barang. Yaiki
kadhone Lisa sing kepengin diaturake
Bu Gurune dhek ulang taunmu
mbiyen kae. Saupama barang iki
bisa tekan tanganmu pas wektune,
mesthine sliamu bakal ngerti sapa

ngono. Lisa iku. Gelem ora gelem
aku mesthi crita. Barang iki dituku
ngangggo dhuwite Lisa dhewe. Kabeh
wong sing nampa kadane Lisa
mesthi ora percaya lan gumun. Aneh!
Nanging yen wis ngerti larah-larane
lagi bisa paham. Iki nyata. Amarga
Lisa mbokmenawa bocah cilik sing
sugih dhewe sanagara iki. Nduwe
perusahaan akeh. Depositone pirang-
pirang. Perusahaanane pirang-pirang.
Sing tak kelola iki seperangan cilik
duweku. Nanging seperangan gedhe
darbeke Lisa asal saka warisan
eyange sing konglomerat iku. Aku
mung jenenge wae. Dadi Lisa iki
miturut lahiriah bocah sugih mbrewu,
nanging rohaniyah bocah
sing kekurangan wutuhe
katesnane bapa-biyung. Aku
tansah ngupaya maged dadi
bapak, sing Lisa nganti dina
iki ngertine aku sing dianggep
ngukir jiwa-ragane.
Mula yen Lisa ngaturi
wong sing banget ditresnani
barang sing mbajaji iki dudu
babagan luar biasa. Nadyan
mbajaji gedhe nanging ora ana
saku irenge. Sing nduwe
ide ngene iki Lisa dhewe.
Dheweke keyungyun nalika
tante Shinta ngangggo kalung
lan leontin berlian. Lisa
kepengin ngaturi gurune kaya
sing dienggo tante Shinta
sing luwih apik maneh. Dadi
murni iki tali asih Lisa mring
sliamu, tampanana kanthi
legawa.

Dhik Ningsih,
Suwe banget anggonku nglari
lan ngilacak playumu. Suwe banget
anggonku milang-miling ngoyak
jangkahmu. Aku nduwe tekad ora
bakal nggolek gantine
ibune Lisa kejaba
sliamu, Ningsih.
Nadyan sepuh tauu
luwih tak emong Lisa
kanthi sakabehing
tresna asihku, nanging
tak sadari isih ana
sing kurang. Lisa
kangen pangelusung
diji-diji aluse wanita.
Anugerah lan
berkah sing gedhe
saka Pangaran nalika
awake dhewe bisa
ketemu maneh.
Nanging muspra kabeh salawasane aku
nyambut gawe mèmèng saengga
bisa mujudake cita-cita sing dadi
pangarep-arepe awake dhewe. Krana
kowe ora bisa ngapurani awakku,
sliamu ora bisa ngapurani awakku,
sing sejatine aku iki mung kurban
blaka, ora luwih kadidene pion-pion
sing kudu dikorbanake.
Wiwit sepisan mula aku ora
rumangsa ninggalake kowe. Malah
kowe dhewe sing ninggalake aku.
Ningsih, ora ana wong liyane sing
luwih tak percaya kejaba sliamu sing
bisa ngemong Lisa.
Sliamu sing banget ditresnani
Lisa. Aku ora tega masrahake Lisa
marang wong sing aku durung yakin
bisa nresnani dheweke.
Mula saka kuwi, binareng surat
iki Lisa tak pasrahake marang
Dhik Ningsih. Lisa banget nresnani
awakmu. Tresnana Lisa kaya
sliamu tau nresnani aku mbiyen.
Wahyuningsih, kedawan anggonku
nulis layang iki. Nanging durung
bisa kecakup kabeh apa sing dadi
panguneg-unegku. Ing wasana aku
nyuwun ngapuramu sing wis tau tak
gawe kuciwa.

Sing tau mbok tresnani,
Heru

kemut-kemut. Aline trataban.
Panyawange kemepyur. Dhadhae
horeg poyang-payingan. Ambegane
menggèh-menggèh. Iku pratandha yen
ana owah-owahan sing nggoncangake
batine lan jiwane.
Prastawa-prastawa sing wis
dilakoni ing kasunyatan urip iki kaya-
kaya rumpakane impen-impen sing
gegayutan siji lan sijine. Sepisanan
impen sing ngagetake kabek
kedhuhung, kacuwana lan kasedhahan
krana pokal gawene wong liya marang
dheweke. Sebanjure impen sing isih
nggawe kaget kabek ing kebingungan,
kedhuhung, kacuwana lan kasedhahan
awit saka pokal gawene Yyuuu dhewe.
Ing wusana prastawa keri dhewe iki
Yyuuu ngajab muga-muga ya mung
impen, Mas Heru ora lara. Mas Heru ora
tau lara. Muga-muga iki mung skenario
sing digawe Pak Santo pawongan sing
wicaksana kanggo ngililihake aine
sing wangkot. Sawise maca layange
Heru iki rasa dhen dhame Yyuuu wis
sima. Saiki kari rasa kedhuhung.
Ngeduwungi tumindake dhewe.
Setengah sadhar Yyuuu mlayu
nyedhaki kamare Pak Santo, kanthi
banter di thothok lawang kamare.
Lawang dibukak Bu Santo, ing
samburine ngadeg kakunge.
"Buuu.....!" Yyuuu mlayu nubruk
Bu Santo. Strahè digered ing dhadhane
Mesakake Lisa..... Kula ingkang
kejem....." tangise ironing rangkulane

sedaya sipat kamalungkung kawula.
"Dhuh Gusti nyuwun pangapuntèn
wujud liya."
sikep kamalungkungku, kaangkukhanu
mirunggan awit kekendelane ngadhepi
dhuhkita lan kasengsaran! Iki ora liya
kawigaten lan pangalembana sing
ndonya iki. Wong sing kudune nampa
Aku dadi wong sing cilaka dhewe ing
dadi wong sing sengsara dhewe.
Wuta mripatku krana aku rumangsa
banger nresnani aku kanthi tiulus.
sengsarane wong-wong sing segatine
..... "Aku rumangsa wis nggawe
dheweke ngilimbang-ngilimbang
tentrem kaya ngendikane Pak Santo,
wae ora bisa, apa maneh turu kanthi
Sewengi Yyuuu merem sak kedhep
kabeh. Ngasoa saiki."
"Ya, wis. Sesuk kita rak ketemu
Mesakaken Lisa, Pak Santo....."
Wonten pundi piyambakipun?
"Lajeng kados pundi Lisa sapunika?
kanthi tentrem."
Saiki nak Yyuuu ngaso ndhisik, sare
Heru. Sesuk kita niliki ing rumah sakit.
Gusti Allah kanggo kewartasane nak
prihatin.
"Kita ndedonga wae ing ngarsane
mandeng Yyuuu karo lambene mesem
Pak Santo ora sakala njawab, mung
lelarane Heru
Heru, Pak?" lagi kuwi Yyuuu takon
lega.
"Kados pundi sesakitipun Mas
Heru, Pak?"
"Muji syukur, durung
saestu ta, Pak?"
Heru rak mboten sakit
ingkang jahat. Egois! Mas
sadhara, Pak. Kula
"Kula sapunika
kaya Yyuuu iki.
ngadhepi dhuhkita
batine wanita sing lagi
nyumuturi kantroging
ketok memelas, ora tegel
pundhake alus. Pasuryane
Santo karo ngepuk-epuk
kanthi tabah....." ujare Pak
Yyuuu. Adhepana kabeh iki
"Kuwatna atimu Nak
saestu ta, Pak?" sambata
Bu Santo.

APINDA . AS : karo Pak Santo.
"Punika rak mboten kedadosan
saestu ta, Pak?"
"Kuwatna atimu Nak
Yyuuu. Adhepana kabeh iki
kanthi tabah....." ujare Pak
Santo karo ngepuk-epuk
pundhake alus. Pasuryane
ketok memelas, ora tegel
nyumuturi kantroging
batine wanita sing lagi
ngadhepi dhuhkita
kaya Yyuuu iki.
"Kula sapunika
sadhara, Pak. Kula
ingkang kejem. Kula
ingkang jahat. Egois! Mas
Heru rak mboten sakit
saestu ta, Pak?"
"Muji syukur, durung
kabeah kasep"
legane
Heru, Pak?" lagi kuwi Yyuuu takon
lelarane Heru
Pak Santo ora sakala njawab, mung
mandeng Yyuuu karo lambene mesem
prihatin.
"Kita ndedonga wae ing ngarsane
Gusti Allah kanggo kewartasane nak
Heru. Sesuk kita niliki ing rumah sakit.
Saiki nak Yyuuu ngaso ndhisik, sare
kanthi tentrem."
"Lajeng kados pundi Lisa sapunika?
Wonten pundi piyambakipun?
Mesakaken Lisa, Pak Santo....."
"Ya, wis. Sesuk kita rak ketemu
kabeh. Ngasoa saiki."
Sewengi Yyuuu merem sak kedhep
wae ora bisa, apa maneh turu kanthi
tentrem kaya ngendikane Pak Santo,
dheweke ngilimbang-ngilimbang
..... "Aku rumangsa wis nggawe
sengsarane wong-wong sing segatine
banger nresnani aku kanthi tiulus.
Wuta mripatku krana aku rumangsa
dadi wong sing sengsara dhewe.
Aku dadi wong sing cilaka dhewe ing
ndonya iki. Wong sing kudune nampa
mirunggan awit kekendelane ngadhepi
dhuhkita lan kasengsaran! Iki ora liya
sikep kamalungkungku, kaangkukhanu
wujud liya."
"Dhuh Gusti nyuwun pangapuntèn
sedaya sipat kamalungkung kawula.

Heru
ing t
lent
perc
nyav
keml
lamb
Heru
ingg
Heru
"elekt
awak
Shang
sing
satu
durur
li
A
A
salah
salah
ndul
gemb
Ki
mbah
kama
elen
sisa
Ne
Mugi

Mugi kawilujengna Mas Heru priya ingkang kula tresnani."

Nek seprana-seprene Yuyun mung ndeleng salahe Heru marga dheweke ora bisa ndeleng salahe dhewe. dheweke lali pitutur utama: **"Kenapa mbok deleng klilip ing mripate sedulurmu, kamangka balok ing mripatmu ora mbok mangerteni."**

Kecut rasaning ati nyurasa makna tembung-tembung iki, babarpisan nuduhake marang awake Yuyun, salawase iki dheweke ya wis tumindak salah.

Apuranen Dhik Ningsih, Mas Heru.
Apuranen Bu GuruYuyun, Lisa

lin ruang VIP ing rumah sakit durung jam bezoek, Yuyun mbludhus mlebu tanpa nggatekake dokter lan juru rawat loro sing wis ana ing kono sadurunge. Yuyun mlayu nubruk Heru sing ngathang-athang tanpa daya. Slang plastik pating slawer nyambung awake Mas Heru karo alat-alat elektronis maneka warna

"Apuranen aku, Mas Heru.... Aku aja mbok tinggal maneh, Mas Heru.. Heru....."

Heru mung mesem kanthi lambene sing pucet. Mripate kembeng-kembeng. Dheweke nyawang Yuyun sajak ora percaya.

"Matur nuwun, Ningsih....." tembung lemes. "Tak pasrahake Lisa ing tanganmu. Tak wenehake kabeh darbekku kanggo kowe lan Lisa....."

"Aku ora butuh donyamu. Aku mbutuhake penjenengan, Mas Heru. Aku mbutuhake Lisa. Ukumen awakku. Aku sing kejem. Aku sing jahat!! Kowe kudu waras, Mas Heru."

"Maturnuwun. Maturnuwun Ik...., iki uripku sing bungah..... lan begja dhewe salawase urip, Dhik Ningsih....." swarane sangsaya lemes lan lirih.

"Critamu ing donya palanyahan mbiyen kae rak karanganmu wae, ta?"

"Iya, mas, jroning pangulandaraku aku ya tetep mlaku ing dalan bener. Aku mung ngarang kanggo nggawe susahmu krana dhendhamku."

"Kowe wis kasil, ta?" Heru mesem sedhih.

"Apuranen aku, Mas, aku sing jahat..... Ukumen aku!!"

"Dhik Ningsih....." swarane sangsaya lirih mripate merem dhipet.

"Tangia, Mas. Ngadega, Mas! Aku mertobat, Mas. Ayo ditata bareng bareng sing wis morat marit iki....."

"Bu Yuyun, " swarane bocah ngundhang jenenge ngerti-ngerti mlebu ing kamar kono. Dheweke Lisa. Alisa Prihatini. Ketok kuru banget awake.

"Lisa!! Lisa, sayang. Mreneya, anakku....." Yuyun njerit ngundhang dheweke.

"Mamaa....!"

"Anakku....!"

Lisa mlayu nubruk Yuyun.
Wong telu padha rerangkulan

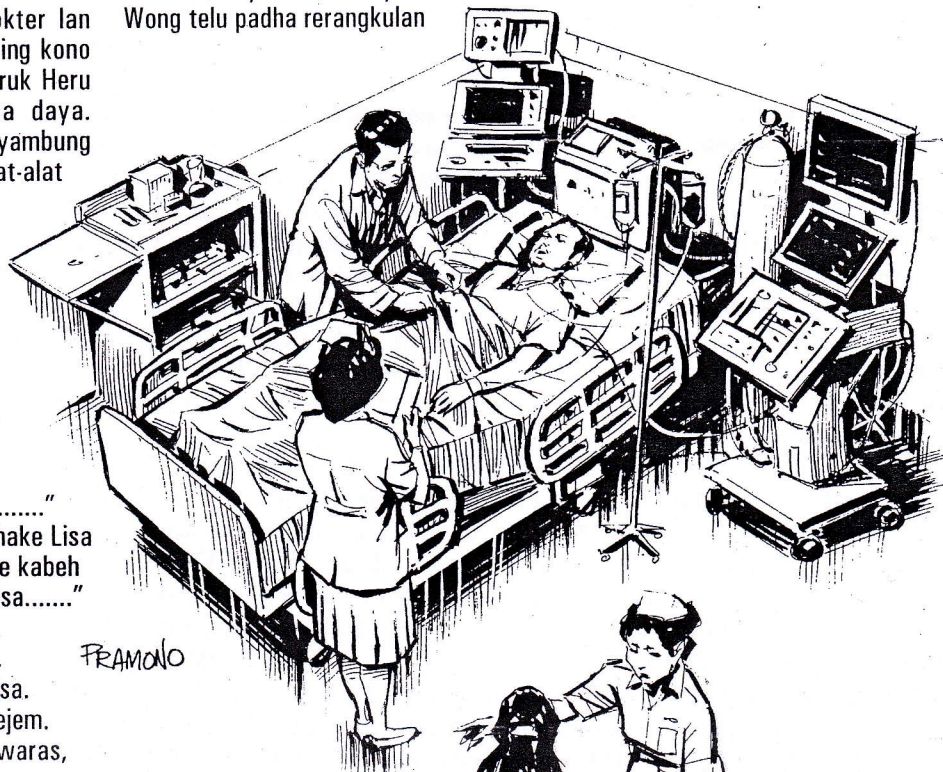
nyuwun, dokter,"

"Kita sampun mbudi daya maksimal. Mangga kita ndonga kemawon. Kita pasrahaken sedaya ing astaning Pangeran. Amrih saenipun pasien punika dipun pindhah ing ICU supadaos pikantuk perawatan ingkang langkung intensif," ujare dokter.

Heru karo ranjange disurung metu digawa menyang kamar ICU. Yuyun karo Lisa nguntit saka mburi. Sadawane mlaku menyang ICU Yuyun nyenyuwun: "Gusti, nyuwun pangapunten dosa-dosa kula. Nyuwun pangapunten dosadosanipun Mas Heru."

Nduwur lawang mlebu ICU ana tulisan gedhe "KAMI BERUSAHA, ANDA BERDOA"

[Cunthel]

jroning tentrem lan anget.

Tangane juru rawat nggeret Yuyun lan Lisa, ngedohake saka ranjange Heru. Dokter mriksa awake Heru. Mripate Heru merem. Ambegane menggeh-menggeh.

"Nyuwun tulung, dokter. Wilujengna kekasih kula. Kula

Tangane juru rawat nggeret Yuyun an Lisa, ngedohake saka ranjang Heru..